

Itinerario, voyage ofte schipvaert naer Oost ofte Portugaels Indien 1579-1592. Derde stuk

Jan Huyghen van Linschoten

editie H. Kern, herzien door H. Terpstra

bron

Jan Huyghen van Linschoten, *Itinerario, voyage ofte schipvaert naer Oost ofte Portugaels Indien. Derde stuk* (ed. H. Kern, H. Terpstra). Martinus Nijhoff, Den Haag 1957 (tweede druk)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/lins001itin03_01/colofon.htm

© 2009 dbnl / erven H. Terpstra

Uittreksel uit de statuten

Art. 2.

De Linschoten-Vereeniging heeft ten doel de uitgave in het oorspronkelijke, van zeldzame of onuitgegeven Nederlandse zee- en landreizen en landbeschrijvingen. Werken van andere aard worden slechts uitgegeven, indien daartoe bijzondere aanleiding bestaat.

Art. 3.

De vereniging bestaat uit ereleden, donateurs en gewone leden.

Over het toetreden der leden beslist het Bestuur.

De gewone leden betalen een jaarlijkse bijdrage van vijftien gulden (*tijdelijk verhoogd tot 20 gulden*).

Donateurs zijn zij, die een bijdrage ineens van ten minste 500 gulden aan de vereniging schenken, of jaarlijks een contributie van minstens 40 gulden betalen.

Art. 4.

Het lidmaatschap loopt van de eerste Januari tot de laatste December.

De leden, die niet langer als zodanig wensen aangemerkt te worden, moeten daarvan aan den Secretaris vóór de eerste December schriftelijk bericht zenden. Bij gebreke daarvan blijven zij aansprakelijk voor de bijdrage van het volgende jaar.

Art. 5.

De leden ontvangen een exemplaar van de werken, die door het Bestuur aangewezen zijn voor het jaar of de jaren, waarvoor zij hun contributie hebben betaald.

Voor alle nadere inlichtingen wende men zich tot het Secretariaat, Lange Voorhout 9, 's-Gravenhage.

Regels voor de uitgaven der Linschoten-Vereeniging

1. Zoveel mogelijk zal elke Zee- of Landreis, dan wel Landbeschrijving, *afzonderlijk* worden uitgegeven. Slechts bij al te geringe omvang van een dezer, kan een andere tekst toegevoegd worden aan de uitgave; deze toe te voegen tekst moet evenwel aansluiten in onderwerp, of de hoofdtekst aanvullen. Grote teksten worden in meer dan één deel gesplitst.
2. Voor elke uitgave wordt den bewerker als eis gesteld: dat zij bevat als Inleiding een korte *Biografie* van den schrijver van 't reisverhaal; een uiteenzetting van de *Aanleiding tot de reis*; en een *Bibliografie* van eventuele vroegere drukken van het reisverhaal; voorts opheldering in de vorm van *Noten* onder de tekst daar waar de tekst opheldering vereist, en een *Register* (of *Registers*), benevens een lijst van geraadpleegde werken met plaats en jaar van uitgave aan 't slot.
3. De bewerker heeft vrijheid, in zijn Inleiding het resultaat van een reis ook te beschouwen in zijn verband met later ondernomen reizen naar dezelfde streek of streken.
4. De noten onder de tekst moeten *sober* blijven, en niet vervallen in uitweidingen. Is er echter bepaalde noodzakelijkheid om dieper in te gaan op het een of ander gedeelte van de tekst, dan mag dat geschieden in een *Bijlage* achteraan. Ook hier echter blijft soberheid plicht.
5. De tekst zelf moet *met de grootste nauwkeurigheid* herdrukt worden naar de beste oudere uitgave, c.q. nauwkeurig gedrukt naar het handschrift, dat voor de uitgave dient, met inachtneming van de *Regels voor het uitgeven van historische bescheiden*, uitgegeven door het Historisch Genootschap in 1954. De originele paginatuur van die standaarddruk, dan wel van het handschrift, wordt in de uitgaven der Linschoten-Vereeniging tussen grote haken [] doorlopend mede-opgenomen.
6. Als algemene regel geldt, dat de tekst *onverkort* wordt herdrukt. Uitlatingen zijn slechts dan veroorloofd, als het iets geheel onbelangrijks geldt. De bewerker moet dan echter in een noot toch rekenschap geven van wat hij weglief.
7. Indien er voor de kennis van een bepaalde Zee- of Landreis behalve de aan de druk ten grondslag gelegde tekst, in archieven of bibliotheken nog andere bronnen bestaan, moeten deze bij de uitgave gebruikt en (indien nodig) in inleiding, noten of bijlagen verwerkt worden.
8. Het opnemen van kaarten en platen wordt aan den bewerker overgelaten, in overleg met de Commissie van voorbereiding.

[Tekst]

Dat 92. capittel¹⁾.

Van sommige gheschiedenissen in Indien den tijdt mijnder residentie aldaer, &c.

Inde maent van December an. 1583. zijn ghecomen inde stadt⁺ ende het eylandt van Ormus vier Enghelschen, die welcke quamen⁺ van Alleppo uyt Suria, al waerse ghecomen waren uyt Engelandt, te weten te water door die estrecho van Gibraltar, tot Tripoli, een zee-stadt ende haven in het landt van Suria, al waer alle coopmanschappen ghelost ende gheladen werden, en van daer te lande vervoert naer Alleppo, het welcke zijn neghen dagh reysens, ende in Alleppo resideren die coopliden van alle natien, als Italianen,⁺ Fransoysen, Enghelschen, Armenyen, Turcken ende Mooren, een yeghelijck in zijn gheloof ende wet, op tribuyt vanden grooten Turch. Alhier wert grooten handel ghedreven, overmidts dat van hier gaen alle jaren twee caffylen²⁾, dat is een armade van volck en camellen, die naer Indien, Persien, Arabien ende alle die omligghende contreyen reysen ende haren handel dryven van alle waren, soo in't brenghen als in't halen, als ick op een ander plaetse gheroert hebbe.

⁺1583.

⁺[111a]

⁺Beschryvinge van Allepo ende de coophandel aldaer.

Drie van dese voorseyde Enghelschen waren toe gemaect³⁾⁺ van de compaengie van de Enghelschen in Alleppo, om te besien, ofmen in Ormus konste eenighe factorye toe maken, om alsoo aldaer hare traffijcque ende handel te dryven, ghelijck als die Italianen, te weten die Venetiaenders, doen, die in Ormus, Goa ende Malacca hare factueren⁴⁾ hebben en dryven eenen stercken handel, soo in ghesteenten, peerlen als in andere waren ende specerien van het landt, het welck altesamen over land naer

⁺Tot wat eijnde drie Enghelschen van de coopluyden van Alleppo nae Ormus ghesonden waren.

1) 't Eerste gedeelte van dit Cap., voor zooverre het betrekking heeft op de geschiedenis van de gevangenschap der Engelschen Newbery en Fitch, is herdrukt in Vol. II, pp. 265-268 der Hakluyts Verzameling (1598). In de Lat. vertaling is dit geheele verhaal weggelaten en begint het Cap. met de komst der Japansche prinsen te Goa. Een nieuw bewijs dat de Lat. vertaler zorgvuldig vermijdt wat den Jezuiten aanstoot kon geven.

2) Zie I^e stuk p. 36.

3) D.i. uitgerust.

4) *handelsagenten*.

Venetien ghevoert wert. Een van dese Enghelschen hadde voortijds noch eens in Ormus gheweest, ende goede informatie van als mede ghenomen, op welcke voet zy aldaer quamen, brengende ⁺seer veel goets met, als lakenen, saffraen, allerhande ll glasen ende ⁺cleyne cremerye, als spieghels, messen en dierghelijcken tuych, in somma van alle cleynicheyd, datmen soude moghen versieren, ende hoewel dat dese coopmanschappe wel goet gelt beliep, niet tegenstaende was maer een bedecksel om op haer gheen opsicht te hebben¹⁾, want hare principaelste intentie was om een groote partye edele ghesteenten te coopen, als diamanten, peerlen, robynen etc., waer toe brachten een groote somme van gelt ende gout, ende dat in't heymelijck om gheen schade te lyden en daer duer in perijckel te comen. Aldus in Ormus wesende hebben hare winckel op gheset ende beginnen te vercoopen, het welcke siende die Italianen, die aldaer hare factorye hebben, als gheseydt is, vreesende by soo verre als dat²⁾ dese Enghelschen dese mael haer daer wel bevonden, datse souden continueren ende daghelijcks vermeerderen, het welcke soude wesen tot haren grooten achterdeel ende verlies, ⁺ hebben terstont ghesocht alle listicheydt, sulcks te beletten, waer toe zijn ghegaen by den capiteijn van Ormus, met namen don Gonsalo de Meneses, seghhende, hoe dat daer Enghelschen ghecomen waren in Ormus, die welcke waren ghesonden om het landt te bespion, ende daer en boven, dat het ketters waren, waer door en stont niet te lyden, datmense souden laten gaen om te examineren ende te castigeren, tot exempel van anderen. De ⁺capiteijn, die de Enghelschen goet-gunstigh was door dien dat een van de Enghelschen, die daer te vooren gheweest hadde, hem sommighe giften vereert hadde, waeromme³⁾ en heeft daer niet in willen verstaen, haer te ondersoecken, maer heeftse ghescheept met alle hare goederen in custodio ende goeder bewaringe in een schip, ⁺ dat naer Goa souden varen, ende heeftse ghesonden aen den viçorey, ⁺ als dat hyse aldaer soude ondersoecken ende examineren naer zijn goet duncken, al waer ghearriveert zijnde, worden in de ghevanckenisse gheworpen, ende ten eersten gheexamineert, oft goede Christenen waren, ende overmidts datse qualijck ende seer weynigh Portugees consten spreecken, dan twee van haer spraken goet Duyts, om datse sommighe jaren in dese landen verkeert ende

⁺Beschryvinge van een reijs van sommige Enghelschen in Ormus, ende tot wat eijnde zy daer trocken.

⁺<1182>

⁺Clachten van de Italianen over de Engelschen aende capiteijn van Ormus.

⁺Wat d'oorzaeck is, dat de capiteijn niet beweecht worde om de Engelschen aen te tasten.

⁺[111b]

⁺d'Enghelschen werden van Ormus nae Goa gesonden ghevanghen.

1) *D.i.: geen opzien te baren.*

2) *Beter zin geeft: dat als.*

3) Dit 'waeromme' moest er niet staan.

gehandelt hadden, waerom haer worden ghebracht eenen Duytschen Jesuijt, natureel van Brugge in Vlaenderen, die aldaer by de dertigh jaren gheresideert hadde.

Dese selfden ginck haer ondersoecken ende biechten, waer inne haer devoir soo wel wisten te doen, dat zy gheabsolveert werden voor goede ende catholijcke Roomsche Christenen, doch ghehouden⁺ voor suspect om dat || zy vreemdelingen, namelijcken Enghelschen waren, ende oock die Jesuijten blaesden haer de ooren vol, segghende, datmense souden ghevanghen naer Portugael seynden, ende dat zy haer souden willen begeven¹⁾ om Jesuijten⁺ te werden, waer mede haer beloofden vry te houden van alle lasteringhe, moeyten ende opspraeck. Ende de oorsaecke, dat haer die Jesuijten daer soo sterck toe persuadeerden, was om dieswille, dat den Duytschen Jesuijt in't secreet van haer verstaen hadde van de groote somme gelts, die zy by haer hadden, om die somme in haer claeuwen te cryghen, want haer eerste belofte ende voto van haer⁺ oorden is in als te procureren de welvaert ende vermeerderinghe van haer oorden, het comt van waer het comt. Ende hoe wel dat die Enghelschen hier gants teghen streden ende teghens waren, segghende, dat het hare ghelegentheynt niet en waer, niet te min brachtent soo veer, dat een van haer, het welcke een schilder was, die alleen inde compaengie van d'ander Enghelschen ghecomen was om't gheselschap, om eenighen fortuyn te soecken, maer niet van de compaengie uyt gesonden²⁾. Dese, eensdeels door vreesse ende eensdeels door noot, liet hem gesegghen, ende heeft het woort⁺ ghegheven van Jesuijt te worden, ende hoewel dat zy wisten, dat dese niet ten besten³⁾ en hadde, nochtans om dieswille, dat het een schilder was, die daer weynich in Indien te becomen zijn, ende zy hem grootelijcken van doen hadden om haer kercke te vercierren, ghelijck zy meenden om niet, dat haer anders groot gelt kost, sulcks van Portugael te doen comen, waren blyde, met hope, dat zy d'ander oock noch souden cryghen met alle die proeye van het ghelt; in somma maeckten desen schilder Jesuijt, al waer hy sommighe daghen was, en gaven hem ghenoech te doen ende bewesen hem groote eere ende goede tractatie, ende dit alles om alsoo de ander te locken.

Die ander drie bleven in het ghevanckenis, mistroostigh om dat

<1183>

⁺d'Oorsaeck, waerom dat de Jesuijten de Enghelschen vermaenden tot de Jesuijsche leer.

⁺Wat de Jesuijten eerste belofte is, alsse Jesuijts werden.

⁺Een van 't geselschap wort Jesuijt.

1) *d.i.: van de wereld afstand doen.*

2) Onnoodig de aandacht te vestigen op deze Anacoluthie.

3) *d.i.: niets ter beschikking.*

zy niemandt en verstonden noch verstaen worden, dan seer weynigh. Ten lesten werden haer gheseydt, dat daer Neerlanders by den aerts-bisschop woonden, dat zy die souden doen roepen, waer mede zy haer seer verblyden, ende deden my ende noch een ander Duyts bidden, dat wy haer eens wilden comen spreekken, dat wy terstondt deden, al waer zy het ons met weenenden ooghen claecheden,⁺⁺ alle de materie || van stuck tot stuck, ghelijck als gheseydt is,⁺ ende, dat moghelijck wesende, wy haer wilden behulpich wesen om uyt die ghevanghenis te raken op borgh, ende soomen op haer yet wist te segghen, zy wilden altoos de riguer van de justitie onderdanigh wesen ende haer verantwoorden, ende soomen anders vondt, meer dan dat het reysende coop-mannen waren, die haer profijt van coop-handelinghe sochten, datmense dan souden castigeren. Hier mede zijn wy van haer ghescheyden, ende hebben haer ghetroot met beloften, ons best te doen. In somma vercreghen soo veel van de aerts-bisschop, dat hy by den viçorey ginck onse supplicatie over gheven, ende heeft hem soo verre ghepersuadeert, dat hy daer in consenteerden, datmense soude los laten ende haer ⁺goet weder gheven, midts dat zy souden borgh setten van 2000. pardauwen, uyt het landt niet te reysen, tot dat daer anders in voorsien ende gheordineert was. Met dit bevel hebben terstont eenen borgher, een van de principaelste, ghevonden, die terstondt borgh bleef voor die 2000. pardauwen, ende die Enghelschen gaven hem inde hant 1300. pardauwen in gelt, ende om datse niet meer in ghereet gelt seyden te hebben, betrouden haer, om dieswille dat hy sach die menichte van de coopmanschappen, die zy hadden, waer mede hen¹⁾ tallen tyden, noodich wesende, wel mede meenden te voldoen.

Hier mede gheraecten die Enghelschen uyt die ghevanghenis, ende huerden een huys, ende begosten haer winckels voor te doen²⁾, soo dat zy veel sleets hadden, ende gheraecten terstondt in groote kennisse, want respecteerden altoos die edelmannen⁺ ende principaelsten, die zy haer coopmanschappen vercochten, doende groote courtosie ende vereeringhe, waer mede gheraecten in grooten credijt ende van een yeghelijck bemint, soo dat haer een yeder groote gunste toe droech ende in als gheern ghefavoriseert souden hebben, ende bewesen ons int particulier

⁺[112a]

⁺De gevangens versoecken met borchtocht uyt te comen.

⁺<1184>

⁺Op wat borchtocht dat zy uyt de gevangenis verlost werden.

⁺Oorsaec, waer voor³⁾ de Enghelschen in groote credijt raecten.

1) *Beter zin geeft: hem.*

2) D.i. openen. Kiliaan heeft: *Veurdoen die kramerije*, Mercus exponere.

3) .

groote vrientschap, om wiens wille haer den aerts-bisschop altoos veel goets beweess ende een goet herte thoonden, het welcke zy oock wel wisten te vergelden met offerten van presenten, hoe wel⁺ sulcx van hen noyt yet ontfangen wert, noch nimmermeer van yemandt anders giften oft gaven heeft willen aenveerden¹⁾. Desghelijcks hielden haer seer catholijcks ende devoot, hoorende alle daghe hare missen, met hare pater-nosters in de handt, in somma dat zy in soo goede reputatie waren, datter niemant quaet oogh, ⁺en, dat min is, quade ghedachten²⁾ || op hadden, het welcke die Jesuijten gants niet aen en stondt, om tot haer voornemen te comen, waerom niet af en lieten, haer verveert te maken met desen⁺ Duytschen Jesuijt, datmense soude naer Portugael seynden aenden coningh, en datser souden in haer clooster begheven; zy wildense van als bevryen, en dat hy haer sulcx adverteerden als vrient, ende dat hy sulcks voor seecker wist, sulcks in secreet by den raet ghesloten³⁾ te wesen, en datmen alleen wachten naer die schepen van Portugael, ende meer andere dusdanighe propoosten, om haer vreesse aen te jagen ende haer meeninghe ten effecte te brenghen.

Die Enghelschen en dorsten haer niet wel af segghen, dan seyden, datse noch wat wilden vertoeven om haer beraet te nemen, ⁺waermede lieten de Jesuijten op goede hope, ghelijck als my den eenen ende principaelsten Enghels-man, met namen Iohan Nhubers, ⁺ selfs dickwils gheclaecht heeft, dat hy niet en wiste wat beginnen om hem te verlossen van dese quellinghe. In't eijnde hebben onder haer gheresolveert, haer wegh te packen ende te ontvlieden, ende hebben heymelijck door goede vrienden haer gelt gheimployeert in ghesteenten, waer toe was een van haer, een steen-slyper, ende alleenlijck om sulcken affecten⁴⁾ met ghecomen. Dit aldus ghesloten wesende en hebbent niemandt dorven openbaren, noch en betrouden ons soo veel niet toe, hoe wel dat zy ons alle hare andere secreten ende aenslaghen gheopenbaert⁺ hadden. In somma zijn op een Pincxter dagh ghevaren uyt vermeyen, drie mylen van Goa, aende mondt vande revier, op een landt, ghenaemt Bardees, met veel ghelaet van spysen ende dranc-

⁺Door wat mid del d'Enghelsche van een yegelijck bemint werden.

⁺<||185>

⁺Nieuwe aenspronghe vande Jesuijten.

⁺[112b]

⁺† Voornemen vande Enghelschen om de Jesuijten te ontvlieden.

⁺Op wat dagh ende manier zy de Jesuijten ontvloten.

- 1) Namelijk de Aartsbisschop, die zooals uit alles blijkt, een door en door achtenswaardig man was.
- 2) *Versta: nog minder kwade gedachten.*
- 3) Volgens ons spraakgebruik en ook van Kiliaan: besloten.
- 4) *Lees: effecten.*

ken, om dat men gheen quaet vermoeyen en souden hebben, latende haer huys ende winckel met sommigh goet, dat noch over ghebleven en onvercocht was, ende eenen Duyschen jonghen, die wy haer beschickt hadden, om haer goet ende huys waer te nemen. Dese was in huys gebleven sonder oock yet te weten vanden aenslagh.⁺ Aldus wesende in Bardees hadden by haer een patamar¹⁾, welcke zijn die Indiaensche boden, die de brieven inde winter van d'een plaets op de ander draghen, de welcke zy daer toe ghecocht hadden; ende om dat tusschen Bardees ende het vaste landt maer een cleijn ende half droogh revierken is, zijn daer over ghepasseert ende alsoo over landt duer ghegaen, sonder datter oyt meer daer naer tydinghe af ghehoort is, doch vermoeden, dat zy in Alleppo ghecomeen zijn²⁾, als men daer naer wilde segghen, maer gheen see lckerheyt daer af en was. Haer meeste betrouwen was, om⁺⁺ dat den eenen ende principaelsten van haer, Iohan Nhubers³⁾, was yet ervaren inde Arabische tale, welcke duer alle die landen ghebruijckt wert oft ten minsten verstaen is, want seer ghemeen over al ghesproken wert, ghelijck by ons het Fransoys.

⁺Beschryvinge van een patamar.

⁺<1186>

⁺Waer op dat de vliedende Enghelschen meest betrouden.

Die tydinghe comende in Goa, was daer een groote tumulte ende murmuratie onder het volck, ende wy wel dapper verwondert, want veel vermoeyden, dat wy daer raet ende daet toe ghedaen hadden, ende den borgh heeft terstondt het goet beslaghen, dat daer noch ghebleven was, welcke mocht bedraghen in als 200. pardauwen, ende heeft terstondt het gelt, dat hem die Enghelschen ghegheven hadden, met dit ander van het goet over ghelevert,⁺ ende die reste is hem van de viçorey quijt ghescholden. Die dese vlucht vande Enghelschen meest speet, waren die Jesuijten, om die proye, die zy hier duer verloren, die zy meenden seecker te hebben; ende den Duytschen Jesuijt quam by ons vraghen, oft wy daer yet af wisten, segghende, dat, hadde hy sulcks ghedacht, dat hy zijn dinghen wel anders bestelt souden hebben, want seyden, dat hy eens van haer in handen hadde een sack met 40. duysendt Venetseanders⁴⁾ (elck Venetseander doet twee pardauwen), ende was inden tijdt van hare ghevanckenis, ende dat zy hen⁵⁾ altoos

⁺Wie dat de vlucht van de Enghelschen meest ghespeten heeft.

1) Koṅkaṇī *pathmār*, koerier; vgl. IIe stuk p. 26 noot 1.

2) Zij vloden naar Bijapur, van daar naar Fattehpur bij Agra. In September keerde Newbery terug over Lahore, Perzië, enz.; doch Fitch vervolgde zijne reizen in Indië en keerde eerst in 1591 over Basra en Aleppo terug.

3) *Eng. vertaling (II, p. 165): 'John Newbery'*.

4) D.i. Venetiaansche dukaat.

5) *Zal wel moeten zijn: hem.*

goede hope hadden ghegheven om zynen wille te voldoen, op welcke beloften hy haer 'tgelt weder gaf, het welcke zy anders soo ⁺licht niet weder ghecreghen soudē hebben ofte mogelijk nimmermeer, gelijk hy selfs mondeling betuychden, in ⁺[113a] somma seyden, dat hy nu eerst verstondt, dat het ketters ende bespieders⁺ waren, ende meer ander duysent blasphemien, die hy van haer seyde.

Die Enghelsman, die Jesuijt geworden was, hoorende, dat zijn gheselschap ghejuecht waren¹⁾ ende siende, datmen hem niet soo goede tractatie beghost te doen als men hem in 't eerste wel dede, heeft berouw ghecreghen, ende gelijk als hy noch gheen beloften ghedaen hadde, ende gheraden wesende, dat hy daer weder soudē uytgaen, dat hem niet en soude ghebreecken, buyten het ⁺clooster zynen cost te winnen, ende || oock hem die Jesuijten⁺ teghen zynen danck niet houden en consten, aenghesien dat zy op hem niet en wisten te segghen, soo heeft hy het gants af gheseydt, dat hy gheenē sin en hadde om in het clooster te wesen, ende hoe wel zy alle haer neersticheydt deden om hem daer in te houden, is daer uyt ghegaen ende heeft buyten het clooster een huys ghehuert ende zijn winckel op ghestelt; in somma heeft ghenoech werck ghecreghen, ende is daer in het leste ghetrouwt met een mestice ofte dochter, aldaer gheboren, soo dat hy zijn rekeninghe ghemaect heeft, zijn leven aldaer te resideren. Van dese Enghelschen creegh ick seer brede informatie van alle die wegghen, handel,⁺ reysinghe vande landen tusschen Aleppo ende Ormus, ende alle die gheschiedenisse ende ghemeen ordinantie, die zy in hare voyagie over landt onder houden, ende vande plecken ende steden, diese duer trecken. Ende sint desen Enghelschen ende haer gheschiedenisse en zijn daer noijt meer eenighen Enghelschen ofte vreemdelinghen in Indien over landt ghecomen, dan alleenlijck Italiaenders, die het hare daghelijcksche neeringh is, gaen en comen, etc.

Op dese selfde tijdt zijn in Goa ghecomen, van het eylandt van⁺ Iapan in compaengie vande Jesuijten drie princen ende coninghs kinderen, en waren ghecleet ghelijck Jesuijten, en boven die vijf-

⁺Wanneer dat zy eerst verstonden, dat d'Enghelschen ketters waren.

⁺<1187>
⁺Beschryvinge vande Enghelschen Jesuijt, hoe hij getrouwt ende uyt t'clooster gegaen is.

⁺Van wie Jan Huyghen verclaringh vande reys over lant van Ormus na Aleppo creegh.

⁺Tijdt, wanneer drie coninghs kinderen in Jesuijts cleeren te Goa ghecomen zijn.

1) De samenhang toont dat de zin is 'gevloden'. 'Jeuchen', dat wij in geen Nederl. Wdb. hebben kunnen opsporen, is blijkbaar etymologisch verwant met Middelhoogd. *jöuchen*, *jouchen*, jagen, drijven (Lexer I, 1483). In Grimms Wtb. wordt *jeuchen* verklaard als een oud Opperduitsch woord met de beteekenis 'jagen, op de vlucht drijven'; Zwitsersch *jäuchen*. 't Verschil tusschen 't Hollandsche en 't Hoogd. woord is, dat het eerste intransitief is, 't laatste transitief.

thien, sesthien jaren niet out, ende waren in meeninghe, duer instellinghe van de Jesuijten naer Portugael te varen ende soo voorts ⁺naer Roomen by den paus, om alsoo¹⁾ groot profijt, privilegien ende vryheyts voor die Jesuijten te verwerven, welcke alleen hare intentie was, ende bleven in Goa tot het jaer 84, en voeren doen naer Portugael ende soo voorts naer Spaengien, al waerse vande coningh ende alle die Spaensche heeren met grooter eeren ontfanghen⁺ werden ende met giften ende gaven beschoncken, het welcke die Jesuijten al naer haer streecken. Van daer trocken naer den paus, al waerse verworven groote privilegien ende liberteyten, ⁺ghelijck als wy inde beschryvinghe van het eylandt van Iapan eensdeels verclaert hebben. Zijn voorts duerreijst gheheel Italien, als Venetie, Mantua, Florensa ende alle d'ander plaetsen ende heerlijkheyden van Italien, al waerse over al grootelijck begift ende begaeft worden, met groote eere, en dat duer die groote senjorye²⁾ ende wonderen, die de Jesuijten van haer publiceerden; in somma zijn met dese selfde triumphen weder gekeert naer Madrid, al waer zy van de coningh met groote eerbie II dinghe haren afscheyt⁺⁺ quamen nemen, met groote recommandatien aen de viçorey ende alle capiteynen ende regierders van Indien. Zijn weder⁺ van Lisbonen ghescheyden ende sloop ghegaen het jaer van 86., ende quamen in het schip van San Felippe, het welcke op die wederom reijs naer Portugael ghenomen wert van capiteijn Draeck³⁾.

⁺Zy quamen naer langhe ende quade reyse tot Moçambique, alwaer het schip zijn ladinghe nam van een schip ghenampt San Lorenço, dat daer gheheel masteloos in ghecomen was, gaende van Indien gheladen naer Portugael, alwaer het selfde schip ghesleten⁴⁾ worde; ende om dat den tijdt verlopen was om naer Indien te comen, soo nam het selfde schip San Felippe die last van dit schip San Lorenço, ende werden onder weegh ghenomen, als ⁺gheseyt is, vande Enghelschen, ende was het eerste schip, dat oyt vande vaert van Portugaels Indien ghenomen hadde gheweest, het welcke die Portugesen op veel beduydenisse uyt leyden, om dat het schip naer den coningh van Spaengien ghenampt was. Keerende weder tot die princen ende Jesuijten van Iapan, zijn des

⁺Oorsaec waer om datse daer quamen, en na Roomen trocken.

⁺Hoe datse in Spaengien ontfanghen werden.

⁺Desgelijcx tot verscheyden plaetsen in Italien.

⁺<1188>

⁺Tijt, wanneer datse uyt Spaengien weer sloop gegaen zijn na Indien.

⁺[113b]

⁺Met hoe veel periculen dat zy in Mossambique quamen.

⁺Wat het eerste schip was, dat in Oost Indien ghenomen wert.

1) De woorden 'om alsoo' enz. tot 'intentie was' niet in de Lat. vertaling; zoo ook een paar regels verder de zin: 'het welcke' tot 'streecken'. Na alles wat vroeger reeds opgemerkt is geworden, kon men niet anders verwachten.

2) *Middelned. singerie, seinjorie: pracht, heerlijkheid.*

3) Onnoodig te zeggen dat Francis Drake bedoeld is.

4) 'Gesleten' is hier 'gesloopt'. De Lat. vertaling heeft den tusschenzin niet.

jaers daer naer weder ghecomen in Goa, met groote blyfchap,⁺ want men haddese al by naer voor verloren gherekent. Quamen alle drie ghecleet in gout ende silveren lakenen ofte brocaet, op zijn Italiaensch; waren vande cleeren, die haer van de Italiaensche⁺ heeren vereert waren, quamen seer trots, ende die Jesuijten met grooter presuntien, om dat het door haer volbracht was. Zijn ghebleven in Goa tot dat die monson ofte tijdt quam van de vaert naer Chyna, alwaer zijnse heen ghevaren ende soo voorts naer Iapan, daerse met groote triumphe ende verwonderinghe van een⁺ yegelijck (als wel te presumeren is) ontfanghen worden, tot een groot voordel ende eere vande Jesuijten, ghelijck als het boeck¹⁾ betuycht, het welcke in Spaensch is laten uyt gaen van hare voyagie, soo te water als te lande, ende hoe ende op wat manier datmense over al ontfanghen heeft, etc.

Anno 84. inde maendt van Junius zijn ghecomen in Goa veel⁺ ghesanten, als van Persien, Cambajen ende van de samorijn, welcke is diemen keyser noemt vande Malabaren, ende oock van de coningh van Cochijn, ende onder ander saecken worden ghesloten eenen peys tusschen den samorijn, Malabaren ende Portugesen,⁺ wel || cke altoos huere doot vyanden gheweest zijn, midts²⁾ souden die Portugesen hebben een fortresse op een seeckere haven, gheleghen in de custe van Malabar, ghenaeemt Panane³⁾, is thien⁺ mylen van Calecut, het welck terstondt te werck ghestelt wert, ende maeckten aldaer een fortresse met groote onkosten. Maer om dat het al sandt is, en konsten daer gheen vast fundament hebben, want het sonck al wegh, soo datmen vondt het beste te wesen, die selfde weder te verlaten, naer dat zy daer wel drie ofte vier tonnen schats verdaen hadden, want en vonden daer gheen voordeel by,⁺ daer yet te hebben met soo weynich profijt, want meenden hiermede te beschutten, soo veer den samorijn zijn woort brack (gelijck hy veel voor een manier heeft), dat zy alsdan met dese haven souden beschutten, dat zy nieuwers hadden, waer uyt te loopen, ⁺ghelijck alst te voren veel quaets gedaen hadde; maer siende, dat den samorijn onder den dijm al even wel ander havens ende plaet-

⁺Op wat tijt datse weer in Goa gecomen zijn.

⁺Hoe dese drie gecleet waren, alsse weer tot Goa quamen.

⁺Haer reys na China ende Japan.

⁺1584.

Tijt van een tsamencomste van verscheyden gesanten tot Goa.

⁺<1189>

⁺Verhael vant ghene datter gesloten werd tusschen de Malabaren ende Portugesen.

⁺Oorsaec waer om dat de Portugesen 'tbegonnen fort inde haven Panane niet voleijnden.

⁺[114a]

- 1) Dit boek is 't eerst uitgegeven in 't Italiaensch, onder den titel: *Relazioni della venuta de gli ambasciatori Giaponesi à Roma, etc...., raccolte da Guido Gualtieri* (Roma 1585). De Spaansche vertaling verscheen in Sevilla in 1586. Zie Léon Pagès, *Bibliographie japonaise*, p. 5.
- 2) De voorwaarden vindt men vermeld bij Couto, *Da Asia*, Dec. X, Livro IV, Cap. XI.
- 3) *Ponani ten Z. van Calicut*.

sen hadden, daar zy al het quaet uyt deden, datse mochten ende soo veel als te voren, hoewel den samorijn hem excuseerde sulcks niet te weten, ende dat hy oock sulcks niet en conste beletten, segghende, dat het zee-roovers waren, ende dat zy hem noch niemant onderdanich en waren, alle dit was de oorsake, dat zy Panane⁺ weder verlieten ende haer niet seer en betrouden op de Malabaren, want is een vande rebellichste ende wreetste natien, die in gheheel Indien zijn, ende maken menighe reysende man bedorven, ende die gheheele custe ende zee is om harent wille onveyl ende periculues te reysen. Door welcke oorsaecke die armaden vande⁺ Portugesen jaerlijcks in Goa toe ghemaect worden ende uyt ghesonden, alleenlijck om die custe ende zee veylich ende reysbaer te houden. Ende oock soo zijnder sonder dat van dese Malabaren veel op sommighe plaetsen, die met rooven ende steelen, soo te water als te lande, groot quaet doen, ende onthouden haer op sekere plaetsen op de zeeant, daer zy haer havens hebben ende haren roof brenghen en verberghen. Woonen in stroy huijskens by de steen-rooten ende berghen, die onwoonbaer zijn, in somma datse niemant en can bedwingen, noch en passen op¹⁾ samorijn noch op yemant.

⁺Van dese roovers is een haven gheleghen twaelf mylen van Goa zuydwaerts, in 't beghinsel van de custe van Malabar, ghenaemt Sanguiseo²⁾. Alhier onthouden haer veel van dese bespringhers, ende doen soo grooten quaet, dat daer niemant voorby mocht varen, ofte zy hadden daer II schade af, soo dat daer veel daghelijcksche⁺ clachten aende visorey quamen, dien doen governeerde, ⁺ met namen don Francisco Mascharenhas³⁾, grave van Villa Dorta, den welcken om 'tselfde te remedieren heeft gesonden aende samorijn, dat hyse soude laten castigeren, den welcken wederom ontboodt, dat hy daer gheen macht over en hadde, noch eenigh ghebiet,⁺ want zy niemant onderdanich en zijn, ende gaf den visorey vry oorlof, dat hyse wilde castigeren naer zijn belieften, hem beloovende daer toe te helpen.

⁺Malabaren zijn de rebelste ende wreetste van Indien.

⁺Oorsaec waer om de armade van Goa jaerlijcx toeghemaect wert.

⁺Beschryvinge van een haven, daer haer dese zee-roovers houden.

⁺<II90>

⁺Bevel van de visorey aende samorijn om zijn volck te straffen.

⁺Antwoort vande samorijn aende visorey.

1) *zich bekommeren om.*

2) *Alias Sanguicer, Sanguêça, Zinguizar, Cinguizar, ten Z. van Dabul^{a)}; de eerste vorm bij Couto; vgl. Danvers. Port., II, 54.*

a) ' ; " .

3) Hij werd Onderkoning van Indië, waar hij 11 April 1581 aankwam. Zie Danvers, II, 28-40, waar hij Graaf van Santa Cruz heet.

Siende den viçorey, wat daer passeerden, heeft een armade toe⁺ ghemaect van 15. fusten, van welcken maeckten oversten capiteijn eenen edelman, neve vanden selfden viçorey, met namen don Iulianes Mascharenhas¹⁾, ende heeft hem expresselijck bevel ghegheven, eerst te loopen naer dese haven van Sanguise, ende die⁺ selfde te assoleren²⁾ ende inden grondt vernielen. Met dese intentie zijnsse uyt ghevaren, ende comende voor de haven van Sanguiseu⁺ heeft den admirael raet ghehouden, wat haer te doen stont, om dat Sanguiseu een eylandeken is, ghelegghen binnen die custe, want die revier loopt daer rontom, ende heeft veel clippen ende droochten in 't in comen, soo dat men met leegh water daer niet wel can aen gheraken, in somma hebben gheordineert als dat den admirael souden met die helft van de fusten aen d'een zyde aen varen ende ordinerden eenen vice-admirael, met namen Ioan Barriga, die met de ander helft aen d'ander zyde souden aen varen. Dit aldus gheordineert wesende heeft den admirael den voorsten aentre³⁾ gedaen ende bevolen, datmen hem souden volghen, ende⁺ is in gheroeyt tot aende strant van het landt, meenende, dat zy⁺ hem terstont souden volghen. Maer die ander capiteynen, welcke altermael jonghe edel-lieden waren ende onbedreven, beghonsten crackeel te cryghen, wie eerst ofte lest souden aengaen. Hier en tusschen is die vloet verlopen, so dat die een hier ende d'ander daer, so op clippen als op droochten, blyven sitten waren, soo dat zy den admirael niet alleenlijck en consten te hulpe comen, maer noch achter noch voor gheraken. Den vice-admirael, die aen d'ander⁺ zyde souden om varen, als gheseyt is, en wilden die ander capiteynen niet onderdanigh wesen, seghhende, dat hy gheen edelman en was, ende dat zy beter waren als hy. Met dese en dierghelijcke⁺ punten is altoos die || Portugesen aen slaghen⁵⁾, waer mede over al ter maten comen⁶⁾; hier mede bleven dese oock oneens, ende en consten gants niet uyt rechten. Dit siende die Sanguiseus, die⁺

⁺Toerustinghe van 15. fusten nae de haven van Sanguise.

⁺Oorsaeck waeromme.

⁺Verhael, wat zy besloten hebben voor de haven om de roovers te bespringhen.

⁺Desgelijcks d'oorsaecke waerom datse niet uyt ghericht hebben.

⁺[114b]

⁺Twist tusschen den vice admirael ende de capiteijns⁴⁾

⁺<1191>

⁺Geschiedenisse tusschen de Sanguiseus ende den admirael.

1) Bij Danvers, II, 54, heet hij Dom Giles Yanez Mascarenhas. Het verhaal van deze expeditie komt voor bij Couto, *Dec.* V, Liv. V., Cap. VII.

2) Port. *assolar*, verdelgen; vgl. Fransch 'désoler'. Het is twijfelachtig of het in 't Nederlandsch gebruikelijk was.

3) *aantree*.

4) .

5) *ondernemingen*.

6) 'Ter maten komen' z.v.a. "t onderspit delven, er slecht af komen'. Kiliaan kent van 'mate' een beteekenis 'arm, ellendig'. In de Lat. vertaling ontbreekt de zinsnede. *Vgs. W.N.T. is te maat komen dialectisch nog wel gebruikelijk: 'Leik te moate komen': ongelukkig te pas komen.*

welcke, hebbende hare huysen ende woonplaetsen verlaten, waren ghevlucht op die berghen, ende sagen van verre al het regiment aen, ende siende, dat alle fusten buyten hier en daer op drooch saten, sonder te moghen in comen, ende dat den admirael alleen op strandt op drooch was ghebleven, sonder weer te moghen af comen, hebben haer verstout ende zijn met eenen grooten hoop ghelopen op de fuste vanden admirael, ende al doot ghesmeten, behalven die het al swemmende ontquamen, ende hoe wel dat den admirael hem wel mocht gesalveert hebben, ghewilt hebbende, want een slaef vanden selfden hem presenteerden al swemmende 'tleven te berghen, maer en heeft het noyt begheert, want seyden, dat hy liever begheerden al vechtende te sterven met eeren dan het lijf te berghen met oneeren; heeft hem verweert ende vromelijck ghevochten tot den lesten toe, maer gelijk alsse veel op hem ⁺waren, hebben hem int leste om ghebracht¹⁾ ende 'thoof afgehouden in presentie van al die in d'ander fusten waren, ende stakent hooff op een spietse, roepende met grooter spottinghe teghens die Portugesen: comt, haelt u capiteijn weder, tot haerder grooter schande ende abatement, die op malcanderen sagen ghelijck uyen. Int leste zijn met de vloet van daer ghescheyden, elck zynen wegh, verspreyt van malcanderen, ghelijck als schapen sonder herder, ende zijn alsoo weder ghekeert met dese lieffelijcke victorie⁺ tot Goa. Die capiteynen werden terstont ghevanghen, maer zy gaven haren onschult, en worden in 't leste weder los ghelaten, ende men bedreef groote droefheydt om den admirael, principelijck vande viçorey, om dat het zijn broeders soon was, ende worden seer beclaecht van een yeghelijck, want was van alle man ⁺seer bemint om zijn vromicheyt ende duecht²⁾, ende die ander capiteynen worden van een yder ghelastert ende beschuldicht, ghelijck alsse wel verdient hebben.

⁺Men bereyden terstondt eenen andere armade weder op een nieuw toe met ander capiteynen, wesende admirael don leronimo Mascharenhas⁴⁾, cozijn vande overleden admirael, om zynen doot, soo hy meenden, te wreken. Dese zijn aldaer aen lant ghevaren || ⁺en met ghemeender macht op het landt ghesprongen; maer die⁺ Sanguiseus, gewaerschout wesende, die op haer hoede waren, had-

⁺Een admirael wert ghedoot, ende 'thoof afgehouden, hebbende daerom met de Portugesen haer spot.

⁺De Portugesen keeren met schanden nae Goa sonder admirael.

⁺Verhael, hoe datse ontfangen werden.

⁺Toerustinghe van een trouwe³⁾ armade.

⁺Beschryvinghe watse met dese armade teghen de Sanguiseus al uyt gericht hebben.

⁺<1192>

1) Vgl. Danvers, II, 54.

2) D.i. 'wakkerheid en manhaftigheid'.

3) "

4) Bij Couto, *Dec. X*, Liv. VI, Cap. IV. Vgl. Danvers, II, 57.

den de vlucht ghenomen boven op de bergen, latende die huysen ende woonplaetsen, die van stroy zijn, ledich, want men haer aldaer niet en consten volgen, door die woestheyd; daerom hebben ⁺die huysen verbrandt ende die boomen af ghehouwen ende over al gheraseert. Met dese wrake zijnder weder van daen ghescheyden, sonder eenen mensch letsel te doen, etc. ^{+[115a]}

In dese selfde tijt so hebben die regierders van Cochijn door bevel⁺ vande coningh ende viçorey beghinnen een tol-huijs op te rechten, 'twelcke tot die tijdt daer noijt gheweest en hadde, waerom zijn die inwoonders op ghestaen ende soudense altemael doot gheslaghen hebben, die sulcks wilde beghinnen¹⁾, waermede zijt weder lieten rusten tot der tijt, dat den nieuwen viçorey uyt Portugael quam, met namen don Duarte de Meneses²⁾, ende vergaderden aldaer in Cochijn met den ouden viçorey, die hem het regiment over leverden. Hebben soo veel te weghe ghebracht, dat zy met⁺ soeticheydt den tol op gherecht hebben, ende die burghers daer in verwillicht, doch meer door bedwanc als met wille, welcke tol is tot groot profijt vande coningh door den grooten handel, die daer gheschiet, om dat haer alhier altoos die Portugaelsche schepen afveerdighen³⁾ met haer volle ladinghe, alsse naer Portugael varen.

⁺Wanneer dat Cochijn het eerste tolhuys opgherecht werde, ende watter om gheschiede.

⁺Een tol wert door den nieu wen visorey opghericht.

In't selfde jaer inde maent van September is ghecomen in Goa⁺ een schip van Portugael, met namen Bom Iesus de Caranja, ende brachten tydinge, datter noch 4. ander schepen op de wegh waren, met eenen nieuwen viçorey don Duarte de Menses, waer mede groote blyschap was inde geheele stadt, ende worden over al die clocken ghebeyert, ghelijck altoos de manier is, als d'eerste schip uyt Portugael comt. Met dit schip quamen sommighe busschieters, dat Neer-landers waren, welcke my brieven brachten van de vrienden uyt het vaders-landt, dat my eenen goeden troost was. Corts daer naer inde selfde maent quam een ander schip vande compaengie, met namen Boa Viagen⁴⁾, waer in quamen veel edel-lieden ende⁺ cruys-heeren om den coningh in Indien te dienen, onder welcke was eenen broeder van mijn heere den aerts-bisschop, met namen Roque da Fonseca, ende die ander principaelste heeren waren don II ⁺Iorgie Tubal de Meneses, opperste vaen-drager van des coninghs⁺

⁺Wanneer dat zy in Goa tydingh ontfanghen hebben, dat haer nieuwen governuer op de wegh was.

⁺Beschryvinge, tot wat eijnde verscheyden heeren in Indien gecomen zijn.

⁺<1193>

⁺Desghelijcx de comste vande broeder vande aerts-bisschop.

1) Zie Couto, *Dec. X, Liv. IV, Cap. XIII.*

2) Dom Duarte de Menezes verliet Lissabon in 't voorjaar van 1584; Danvers, II, 55.

3) Z.v.a. 'zich gereed maken tot vertrek, zich toerusten tot uitzeilen'.

4) Juister: Boa Viagem.

standart van Portugael, toe comende capiteijn van Soffalo ende Moçambique, ende dat door dienste, die hy den coningh eertijts in Indien ghedaen hadde, Ioan Gomes da Silva, toecomende capiteijn van Ormus, don Francisco Mascharenhas, broeder vande overleden admirael, don Iulianus Mascharenhas, die in Sanguiseo om ghebracht worde, als verhaelt is; den selfden hadden oock die capiteynen¹⁾ van Ormus, ende door zynen doot werdent vergunt vande coningh aen desen zynen broeder don Francisco, te weten den tijdt van drie jaren, ende dat nae dato, dat die voor hem gheprovedeert zijn, hare jaren uyt hebben, als wy op een ander verclaert hebben.

⁺Inde maent van November zijn gecomen in Cochijn die ander a drie schepen van de compaengie, ende waren buyten om het eylandt van San Lourenço ghecomen sonder Moçambique te nemen; waren met namen Santa Maria, Arreliquias²⁾ ende den admirael, ghenaemt As Chagas, ofte die vijf wonden³⁾. In dit schip quam ⁺ den viçorey don Duarte de Meneses, die welcke altoos gheweest hadde capiteijn van Tanger in Affrica ofte Berberyen, ende quamen alleen in het schip Chagas over die 900. soldaten ende eel-mannen, ⁺ dieder veel waren om den viçorey te geleyden, behalven die bootsgesellen ende zeevolck, die over de hondert waren, ende hadden over die seven maenden onder wegghen geweest sonder landt te ⁺nemen dan Cochijn. Die van Cochijn hebben den viçorey met grooter feest in ghehaelt. In Cochijn wesende heeft terstont ghesonden aenden ouden viçorey, dat hy 't regiment soude over leveren in handen van mijn heere den aerts-bisschop om in zijn ausentie⁴⁾ te regeren, ende dat om dat den aerts-bisschop ende hy waren perticulier vrienden ende bekenden, want hadden beyde ghelijck ghevanghen gheweest inde groote slach ende neer-laghe van Barberyen, met den coningh dom Sebastiaen⁵⁾. Den ouden viçorey ⁺heeft het terstont over ghelevert ende is ghetrocken naer Cochijn, om met de selfde schepen weder te reysen naer Portugael, als die manier is vande viçoreys, want en moghen naer haer regeringhe in Indien niet blijven.

⁺Den 10. November anno 84. is het schip Caranja weder van Goa

⁺Wanneer dat de drie resterende schepen in Cochijn quamen.

⁺Beschryvinge, hoe sterck dat den visorey over quam.

⁺[115b]

⁺d'Incomste vanden visorey in Cochijn.

⁺Den ouden visorey treckt na Portugael.

⁺Wanneer 't schip Caranja weder van Goa gheseijlt is.

1) *Versta: kapiteinswaardigheid. Misschien bedoelt Linschoten een vorm als 'capiteijnie'. De Eng. vertaling (II, p. 174) heeft: 'hee was to have had the Captaines place of Ormus'.*

2) Voor As reliquias.

3) Port. 'chaga', wonde.

4) = *absentie*.

5) Vgl. I^e stuk p. 8.

gheseijlt naer Cochijn, om aldaer peper te laden ende ander coopmanschappen; ende dan varen alle factueren naer Cochijn om hare waren te schepen, ende als die schepen afgeveerdicht zijn ⁺comen || weder nae Goa, alwaerse hare residentie houden. Met dit schip is den ouden viçorey met veel edel-mannen ghevaren naer Cochijn om van daer naer Portugael te reysen. ^{†<1194>}

Den 5. Februarij anno 85. is den viçorey don Duarte de Meneses ⁺ghecomen van Cochijn binnen de stadt van Goa, al waer hy met grooter feesten ende triumphe is inghehaelt. ^{†1585.}

Inde maent April van't selfde jaer is mijn mede-gesel en dienaer vanden aerts-bisschop, met namen Bernardt Burcherts, geboren ⁺tot Hamborch, ghereijst van Goa naer Ormus ende van daer naer Bassora ende van daer over landt door Babylonie, Jerusalem, Damasco ende Alleppo (van waer my twee brieven sondt over landt, weder naer Goa) ¹⁾, met een Armeniaen, in welcke my relateerden het succes van alle zijn reyse ende voyagie, die hy gedaen hadde met weynigh costen en luttel perijckels, altoos met goet geselschap, ende seer vryelijcken inde compaengie vande caffylen. Van Alleppen is gereijst naer Tripele in Surya, alwaer hy vont schepen van Engelant, waer mede hy ghereijst is naer Londen, ende alsoo naer Hamborch, 'twelck ick naermaels door zijn brieven verstaen hebbe, dat hy daer met ghesontheyt ghearriveert was. ^{†Beschryvinge vande reys van Bernardt Burcherts, mede dienaer van Jan Huy ghen by bisschop, nae Hamburch.}

Inde maent van Augustus quam tydinghe ende brieven over ⁺landt van Venetien, vande moort ende doot ²⁾ van mijn heere den prince van Orangien, loflijcker memorie ³⁾, ende oock van hertoghe van Alençon ofte Anjou, ende 'thouwelijck tusschen den hertoghe van Savoyen ende des coninghs van Spaengien dochter ⁴⁾. ^{†Op wat tijdt datse tydinge in Goa vande moort vande prins cregen.}

Inde maent van October, op den 20. dach, is in Goa gecomen ⁺het schip ghenaeamt San Francisco uyt Portugael, alwaer sommighe duytsche busschieters op quamen, die my brieven brachten van't vaders-landt, van't over lyden mijns vaders Huych Joosten van Haerlem saligher. Den eersten November is ghecomen in Cochijn het schip Sant Alberto. Den eersten December is ghecommen ⁺in Cananor aende custe van Malabar het schip van San Lorenço, ⁺ende van daer naer Goa, brengende meest al het volck ^{†Wanneer het schip San Francisco met veel Duytsche bosschieters tot Goa quam.}

^{†[116a]}
^{†Beschryvinge van d'aencomste van 't schip van S. Lorenzo ende hoe veel volcx datter op ghestorven is.}

1) *Dit haakje brengt natuurlijk onduidelijkheid.*

2) Op 10 Juli 1584.

3) De woorden 'loflijcker memorie' uitgelaten in de Lat. vertaling.

4) Karel Emmanuel, Hertog van Savoye, huwde met Katharina van Oostenrijk, dochter van Filips II, op 11 Maart 1585.

cranck, en waren daer over de 90. personen af ghestorven, want hadden groote miserie ende armoede ghepasseert, sonder eenighe plaetsen van land te nemen, ende daer ghebraken noch 2. schepen vande compaengie, die met haer uyt Lisbonen gheloopen waren, te weten het schip || Sant Salvator ende den admirael Sant Iago,⁺ daer noch gheen tydinghe af en was.

*<1195>

⁺In dese selfde tijt quamen sommighe Italianen over landt ende brachten tydinge vande doot vande paus Gregorio, 13. van dien name¹⁾, ende den nieuwen ghecoren paus, met namen Sixtus²⁾.

⁺Tijt vande comste van sommighe Italianen tot Goa.

Op de selfde tijt zijn die schepen weder ghevaren van Goa naer Cochijn ende lancks die custe van Malabar hare ladinghe nemen, ende alsoo weder van Cochijn afgheveerdicht naer Portugael inde ⁺maendt van Januarijs anno 86.

In de maent van Meye anno 86. quamen brieven in Goa vande capiteijn van Soffala ende Moçambique aende viçorey ende aertsbisschop van 't verlies van 't schip San Iago, admirael vande vloot, die uyt Portugael gescheyden waren het verleden jaer 85., daer ⁺boven af gheroert is. Haer verlies was op dese manier: Comende het selfde schip met goet voorspoedich weder ende windt vande Cabo de bona Esperança naer Moçambique toe, hebbende ghepasseert naer haer gissinge, ghelijckmen ghemeenlijck rekeninghe maectt, alle periculen, sonder yewers meer voor te schromen; ⁺daerom is altoos wel noodich, dat die officieren vande schepen goede wacht houden ende hen niet te seer betrouwen op haer eyghen wetenschap, als dese deden, het welcke principael oorsake was van haer verlies. Comende aldus gheseylt tusschen het eylandt van San Lourenço ende 't vaste landt van de custe dier naer Moçambique loopt, welcke blijft aende slinckerhandt ende 't eylandt van San Lourenço aende rechterhandt, soo is te verstaen als ⁺dat tusschen het eylandt ende 't vaste landt ligghen etlijcke drooghten, die men noemt Iudia, verscheyden van 't eyland San Lourenço vijftich Spaensche mylen, ende van 't vaste landt tseventich mylen, teghen over die contreye van Soffala, op 22½. graden⁺ aende zuydtzyde vande AEquinoctiael, ende van daer tot Moçambique zijn noch 90. mylen. Dese drooghten zijn meest van ⁺scherp ende louter corael, dat seer scherp is, te weten van swerte, wit ende groene coluer, 't welcke seer dangerues ende wel reden is om te schouwen ende te schroomen, gelijk oock alle die piloten

⁺1586.
Wanneer dat zy van Goa 't verlies van S. Jago vernamen.

⁺Beschryvinghe van 't verlies van 't schip S. Jago.

⁺Wat de principael oorsaec van't verlies was.

⁺Gelegentheyte van Os Baixos de Iudia.

⁺Hooghte vande selve.

⁺Vermaninge tot de stuerluyden van Indien.

1) 1572-1585.

2) Sixtus V, 1585-1590.

ende stuer-luyden daer wel behooren goede sorge voor te hebben, principaelijck vande schepen van Indien, want alleen het gheheele schip comt op haer handt¹⁾ ende wordt alleen door haer hoofd ende raet gheregeert, en dat met expres bevel vande coningh, datmen⁺ haer in gheenderley manier en mach teghen spreken. || Wesende aldus inde contreye ende naer gissinghe van alle, die op het schip waren, by de drooghten van Iudia, soo heeft die piloot de⁺ son ghenomen, ende zijn rekeninghe gemaect, als datse al voorby de selfde droochten waren, ende heeft bevolen den schipper, datmen souden alle mars-seylen op hijssen ende vry toe seylen de cours naer Moçambique, sonder eenighe schroomen ofte achter⁺sien, ende hoe wel datter veel bootsghesellen in het schip quamen, die oock hare caerten ende instrumenten hebben, eensdeels om te leeren, ander duer curieushey, desghelijcx die ander officieren, als schipper, hooch-bootsman, dese altesamen seyden, dat het beter waer, datmen die seylen wat op de randt liet ligghen, principalijck by nacht, ende datmen goede wacht hielden, want bevonden, dat zy die droochten noch niet ghepasseert en waren. Den piloot alleen seydent contrarie, ende om te bewysen, dat hy alleen de konst ende het recht hadde, ende oock om zijn macht te ghebruycken, ghelijck als altoos die Portugesen duer hovaerdye haer meest verliesen, om dat zy niemants raet en willen volghen ende onderdanich wesen, principalijc alsse eenich gebiet²⁾ hebben, so⁺ gheschiedent oock met desen stuer-man, die en wilde niemandt hooren noch raet volghen dan zijn eygen hoofd, waer om beval, datmen soude doen dat hy seyde, dat alle d'ander niet met allen³⁾ en wisten. Hier op hebbense alle hare seylen inden top gheset, opt woort vande stuer-man, sonder meer om te sien, ende voeren alsoo tot die middernacht met goeden windt ende vaer-weer. Aldus varende met een donckere maen zijn gheseijlt midden op die drooghte, welcke was van loutere wit corael ende seer scherp; ende met⁺ die furye vande wint ende vaert so is het schip duer midden ghesneden ghelijck oft met een vlijm hadde gheweest, ende bleven die kiel ende twee overloopen⁴⁾ van 't onderste op de grondt staen ende 't ander deel, te weten het bovenste, wat voorts varende vande furye⁵⁾, is terstont oock vast ghebleven, ende die masten af-

+<||96□

+Twist tusschen den piloot ende alle die in 't schip waren.

+[116b]

+Oorsaec, waer om dat dit schip op de drooghten van Iudia ghebleven is.

+Op wat tijt dat zy op de drooghten quamen.

1) D.i. 'is alleen van hen afhankelijk'.

2) *gezag*.3) *Versta: niemendal*.4) *Overloop: een van achteren naar voren doorlopend dek*.

5) D.i. 'voortvarende door de hevigheid van den wind'.

+ghehouwen wesende, was daer te hooren groote jammer ende kermen, dat den hemel scheen te schueren. Want daer quamen op het schip (om dat het den admirael was) over die vijf hondert persoonen, ende by de dertich vrouwen, en veel Jesuijten ende monicken; in somma daer was anders niet te doen als te biechten ende adieu te seggen d'een teghen d'ander, en vergiffenis te bidden, weenen en cryten, als men wel can dencken. Den admirael, Fernando de +Mendossa ghe-naemt, || den schipper, stuer-man ende noch ander⁺ 10. ofte 12. zijn metten eersten ghevallen in't cleyne boot, het selfde beschermende met bloote rappieren, op datter niet meer en souden in comen, ende beloofden alle d'ander, die int schip bleven, dat zy maer wilden besien, offer yewers een plaets was op dese droochte, daerse mochten eenige fabrijcke¹⁾ doen vande stucken van't schip ende eenich schipken ofte schuyt maken, om daer mede naer't vaste landt te varen ende hare lyven berghen, waer mede lieten die van het schip eenighe hoope, doch weynich. Dese aldus om varende ende nieuwers plaets vindende en dorsten niet weer naer't schip varen, duer vreesse, datmen haer het boot niet en overvalden²⁾, ende oock hadden weynich hoop, in't schip eenich hulpe te cryghen; so hebbense ten laetsten raet ghenomen, naer landt te roeyen, hebbende sommighe dosen mermelladen, ende een vaetgien wijns en wat beschuijt, datse metter haest in't boot gheworpen hadden, het welcke zy deelden ghelijck als dat den noot vereijschten, en zijn alsoo op Gods ghenaden heen ghevaren naer die custe toe, alwaerse ghearriveert zijn naer datse 17. dagen +onder weegh waren, met grooten hongher, dorst ende arbeydt.

Die ander, die in't schip waren ghebleven, siende dat het boot niet weder en quam, men mach wel vermoeyen, hoe zy te moede⁺ moesten wesen. In't lest is het bovenste stuck van't schip tusschen⁺ die twee over loopen, alwaer het groote boot stondt,³⁾ aende zyde uyt gebarsten, ende het boot half ghebroken uyt ghecomen; doch ghelijck als daer weynigh remedie ende luttel moet was, en heefter niemant hant aen gheslaghen, dan sagen malcanderen deerlijcken aen; in 't lesten isser eenen Italiaen op ghestaen, met namen Sypriaen Grimaldo, den welcken heeft eenen moet

+Beschryvinghe vande groote ellende, die of 't schip was, sittende op de drooghten.

+Den admirael Fernando de Mendossa valt met 10. of 12. andere in een boot ende roeyt nae 't landt.

*<I197>

+Op wat tijt datse aen lant quamen.

*[117a]

+Beschryvinge, hoe dat zy het groote boot uyt creghen.

1) Z.v.a. 'iets samenstellen'.

2) 'Overvallen', andere vorm van 'overvullen', synoniem 'overlasten'. Zie Kilaan. De toevoeging van 't woordje 'niet' is hier tegen ons spraakgebruik.

3) 'Aende zyde' kan zowel bij het voorgaande als bij het volgende gedacht worden; in het eerste geval zou de komma achter 'zyde' moeten staan. Linschoten zelf heeft op geen van beide plaatsen een komma.

ghegrepen ende gheseydt: Waerom zijn wy aldus verslagen? Laten⁺ wy ons selven helpen, ende besien, offer eenighe remedie is om 't lijf te salveren, ende is terstont in 't boot ghespronghen met zijn gheweer, ende begost het selfde schoon te maken, waer mede sommighe eenen moet ghegrepen hebben ende begosten hem te helpen, het boot te conserteren¹⁾ soo zy best consten met het ghereetschap, datse eerst byder hant creghen, ende sprongen daer wel⁺ over die tneghentich in 't boot, ander, die daer al swemmende van buyten aen hingen, ende oock sommighe vrouwen, ende om altesamen niet te grondt te gaen, hieuwen die armen ende handen af ||⁺ van die daer aen hinghen ende wierpen daer veel af over boort van die gheen gheweer en hadden, ende voeren alsoo op Gods genaden heen, met het grootste rumoer, getier ende ghekarm, alsse van die van 't schip oorlof namen, dat het scheen, dat hemel en aerde versonck.

⁺Ende hoe veel datter in spronghen om haer te berghen.

⁺Jammerlijcke ellende van sommighe, die aen 't boot hinghen.

⁺<1198>

Aldus varende sommighe daghen met scherpe deelinghe van eten en drincken van dat zy hadden, vervoorderden weynigh, want waren daer so veel, dat zy by naer te gront gingen, ende oock het boot was seer leck en qualijck gheconcerteert; in somma hier was goeden raet dier. In 't lesten hebben ghesloten om altemael niet te verdrencken, ende kosen een capiteijn, welcke was een edelman⁺ mestisse van Indien, ende verbonden haer, alle te doen, wat dat hy haer soude bevelen. Dese beval, sommighe over boort te smyten, wysende op de persoonen, die de minste macht hadden om haer weynichste te verweeren. Onder dese was eenen timmerman,⁺ die 't boot mede hadde helpen conserteren. Siende, datmen op hem ghewesen hadde, badt, datmen hem eerst wilde geven een stucxken mermellade met een dronck wijns, waer mede hem liet gewillichijcken inde zee worpen en verdrencken. Onder ander werden noch ghewesen eenen, diemen in Portugael nieuwe Christenen heet; dese, ghegrepen wesende om over boort gheworpen te⁺ worden, hadde eenen broeder in 't selfde boot, welcke jonger was als diese gegrepen hadden; dese stont op ende badt ootmoedelijcken, datmen zijn broeder wilde los laten ende hem inde plaets worpen, want seyden: hy, mijn broeder, is ouder ende verstandigher ende nutter inde werelt als ick om mijn susters in haren noot te helpen; dus ist mijn liever voor hem te sterven als sonder hem te leven. Duer dese bedinghe hebben den outsten broeder weder

⁺Die int boot waren, kiesen tot capiteijn mestisse van Indien.

⁺Raet van desen capiteijn om het leven te behouden.

⁺Vertellinghe van 2. broeders uyt het selve boot.

1) D.i. herstellen; Port. 'concertar'.

los gelaten ende den joncksten, die sulcks begeerden, over boort ghesmeten, den welcken wel ses uren het boot naer swom, ende hoe wel dat zy hem naer die handen toe hieuwen met bloote rappieren, om niet aen boort te comen, heeft een rappier inde handt ghevat, al wast, dat het hem die handt half overmidts sneet, heeft het nochtans noyt willen laten gaen, so dat zy noch in 't leste beweeght worden ende hem wederom in 't boot namen, ende hebbe⁺ beyde broeders in Goa ghekent ende geconverceert. Met dusdanighen⁺ misterie¹⁾ ende moeyten zijn 20. daghen onder wegghen gheweest ende in 't lest aen landt ghecomen, alwaerse vonden den admirael ende het volck van 't ander boot.

+[117b]

*Hoe datse te lande comen ende by den admirael raken.

Die gheen, die in 't schip bleven, hebben sommighe eenighe berderen²⁾, deelen, ende ander stuc || ken van plancken aen malcanderen⁺ ghebonden, die de Portugesen heeten iangadas³⁾, een yghelijck soo 't hem eerst ter handt quam, alles met hope van hare lyven te berghen. Van dese en zijnder maer twee personen levent aen landt ghecomen. Aen landt wesende die boven ghenoomde personen hebben noch andere moeyten ende periculen⁺ ghepasseert; want worden altesamen vande swarten van 't landt, diemen Caffres noemt, berooft van haer cleederen, die zy aen 'tlijf hadden, soo dat zy daer soo veel niet en lieten, datse haer schamelheyden mochten bedecken, ende passeerden grooten honger en commer ende ander duysent miserien, dat te lanc waer om te⁺ vertellen. Ten langhen lesten zijn ghecomen op een plaets, al daerse ghevonden hebben een factuer vande capiteijn van Soffala ende Moçambique, diese help so hy best mocht ende beschickten, datse voorts quamen tot Moçambique toe ende van daer nae Indien, al waer icker veel van ghekent ende mondelingh ghesproken hebbe. Van die op 't landt quamen storven daer noch etlijcke van, eer zy tot Moçambique quamen, in somma datter waren in als by de 60. personen, die daer levent af quamen, ende alle d'ander zijn in het schip verdroncken ende versmoort, en daer en is noyt meer tael⁺ noch teecken van't schip noch volck te voorschijn ghecomen. Hier aen kanmen mercken, hoe dat die hovaerdicheyt van desen stuerman, om dat hy van niemant raet en wilde nemen, dit schip met so veel menschen heeft om den hals ghebracht; daerom en behoort-

+<II99>

*tEerste boot wert vande Caffres berooft.

*Comen by een factuer vande capiteijn van Soffala.

*De rest, die op 'tschip bleven, zijn altesamen verdroncken.

1) Ongetwijfeld drukfout voor 'miserie'.

2) *planken*.3) *Port. jangada: vlot*.

men een stuurman soo veel machts niet te gheven, datmen in tyden van nooden den raet vande meesten verwerpt.

Dese stuurman, in Portugael comende, wert ghevanghen; maer⁺ door giften en ghaven is weder los gelaten en weder een ander schip ghegheven, ende het beste vande vloot om nae Indien te varen, het jaer van 88., doch met ghenoech ghecrijt vande moeders, susters, huysvrouwen ende kinderen van die ghebleven waren in 't selfde schip, die alle wraeck over hem riepen, ende comende met dit ander schip ten tweedenmael, genaemt San Thome, hadden⁺ van duysenden een het schip by naest weder op die selfde droochten van ludia ghestiert ende verloren, dan den dagh quam haer te baten, waer mede haer daer afwenden; doch inde wederom reys van Indien na Portugael is het selfde schip by de Cabo de bona⁺ Esperança ghebleven met den selfden stuurman, volck en || al,⁺ daer ghenoech op ghemurmereert wert, dat het een recht oordeel Gods is tot wraeck van soo veel weduwen ende weesen, waer van wy op een ander op zynen tijdt af sullen tracteren. Hebbe dit daerom in 't lanck willen verhalen, op datmen mach sien ende claerlijck mercken, datter menich schip verloren wert door hovaerdye van die het regeren ende door onwetenheydt van de stuer-luyden, waerom men wel behoort te examineren die persoonen, al eermense⁺ een schip toe betrouwt, daer soo veel aen ghelegghen is ende het welvaert van so menighen persoon ende, dat meer is, het leven⁺ van soo veel menschen ende het onderhoudt van vrouwen en kinderen. Dit deerlijck verlies gheschieden in de maendt van Augustus anno 1585.

Inde maent vande Meye Anno 86. voorseydt ginghen twee⁺ schepen, gheladen met goet ende veel rijckdom, uyt die haven van Chaul uyt Indien, het welcke toe behoorden Portugesen, inwoonders van Chaul, ende die eyghenaers waren daer selfs op, ende meenden te varen naer die estrecho¹⁾ de Mecca, ofte het Roode Meer, al waer zy hare handelingh dryven. Onder wegghen worden genomen van de galeyen vande Turcken. Dese galeyen waren toe ghemaect in het binnenste van de estrecho de Mecca, by de stadt Cairo, op den oever vande Roode Zee, in een stadt genaemt Sues. Dese galeyen begosten groot quaet te doen ende stelden gheheel Indien in rumoer ende groote vrees.

In dese selfde maent so is in Goa een groote armade²⁾ toe bereyt⁺

⁺Wat den stuurman gheschiede, als hy weer in Spaengien quam.

⁺Tweede reys vanden Portugheschen stuurman na Indien.

⁺<||100>

⁺In 't weer comen uyt Indien blijft het schip ende stuurman by Cabo de bona Esperansa.

⁺[118a]

⁺Op wat tijdt het schip by de C. de Esperansa bleef.

⁺1586.

Wanneer dat twee schepen van Chaul vande Turcken ghenomen werden.

⁺Bereydinghe van een groote armade in Goa

1) Wederom de Spaansche, niet de Port. vorm. Vgl. IIe stuk p. 155.

2) Zie over dezen tocht Couto, *Dec. X*, Liv. VII, Cap. VII, XV-XVIII.

van galeyen ende fusten, soo dat daer in langhe jaren te voren soo groote noyt ghesien hadde geweest, ende was gheordineert om ⁺te gaen naer 't Roode Meer om de Turcksche armade ende galeyen te verjaghen ofte te verslaen, soo zy consten, en hadden bevel vande viçorey om daer naer te gaen verwinteren tot Ormus, ende alsdan die enckte van Persien ghenaeamt achter Ormus in te loopen, om haer aldaer te offreceren ten dienste ende bystant van de Xatamas¹⁾, coningh van Persien, teghen den Turck, haren ghemeenen vyant, om hem alsoo van alle kanten den beck te breken, soo zy haer facit²⁾ gemaect hadden; maer het viel gants contrarie, als wy hier naer hooren sullen.

⁺Tot wat eijnde de armade bereyt is.

⁺Van dese gheweldighe armade ginck voor gene || rael ende oversten⁺ eenen edelman met namen Rioy Gonsalues³⁾ da Camara, die eertijts hadde capiteijn van Ormus gheweest; was een byster vet ende overladen⁴⁾ man, welcke een van de principaelste oorsaecke was van haer quade fortuijn. Op dese armade ginghen die principaelste soldaten ende edel-luyden van Indien, meenende groote ⁺eere te verwerven. Dese armade afgeveerdicht wesende, nemende haren cours naer't Roode Meer toe, cregen veel stilten onder weegh, soo dat zy groote miserien passeerden, ende begonsten te sterven als honden, so van dorst als van andere nootdrufighe ghebreken, want en hadden hare rekeninghe niet ghemaect van so lange onder wegghen te wesen, welcke altoos hare excusatie is, als ser yet over comt. Dit was het eerste ongheluck ende een beginsel van datter naer volchden.

⁺Beschryvinge vande capiteijn ende generael van dese vloot.

⁺<||101>

⁺Wat d'oorsaeck was, datter soo veel volcx op de vloot ghestorven is.

⁺Comende by de Roode Zee aen de mont, ghemoeten die Turcksche galeyen, al waerse eenen dapperen slach hadden. Maer die Portugesen hadden den neerlaegh ende ontliepent so zy best mochten met groote schade ende verlies, ende die Turcken met die victorie voeren aende custe van Abex ofte Melinde, al waerse sommige ⁺steden in namen, als Pate⁵⁾ ende Brava, die met die Portugesen in aliance waren, om haer aldaer sterck te maken en soo beter

⁺Beschryvinge van een slach tusschen de Turcken ende dese vloot.

⁺De Portugesen moeten loopen.

- 1) D.i. Sjah Tahmāsp, over wien gesproken is in I^e stuk p. 130. Hij stierf in 1584, en zijn opvolger, Mohammed Choda Bendeh, in 1585. De jongste zoon van dezen vorst beklom, na zijne twee oudere broeders gedood te hebben, den troon in 1586. Hij werd beroemd als Abbas de Groote.
- 2) Vgs. *W.N.T.: uitkomst ener berekening*.
- 3) Ruy Gonçalves da Camara, oom van Duarte de Menezes. Vgl. over hem en de expeditie naar Ormuz, Danvers II, 60, ff.
- 4) Blijkbaar: 'zwaarlijvig'. Deze beteekenis aan Kiliaan onbekend.
- 5) Patta.

comoditeyt te hebben om de Portugesen te beschadighen, ende⁺ dicht byder handt te wesen. Die Portugesen armade aldus gheheel ontstelt¹⁾ wesende, zijn ghevaren naer Ormus om aldaer te verwinteren⁺ ende haer weder te repareren ende hare crancken te ghenesen, dieder veel waren, om also tegens den tijt te volbrengghen het bevel vande vifcorey om den Xatamas te helpen, waer mede zijt meenden weder te verbeteren.

In Ormus comende ende haer voorsien hebbende, ende den tijdt ghecomen wesende, soo is den oversten door zijn vetticheyt ende onbequaemheyt in Ormus ghebleven ende heeft eenen oversten⁺ luytenant in zijn plaets verordineert, met namen Pedro Homen Pereira²⁾, hoe wel dat het een slecht³⁾ edel-man was, was niet teghenstaende een vernaemt crijs-man⁴⁾ van veel experientie, ende beval, datmen hem in als souden obedieren als zijn eyghen persoon. Desghelijcks beval haer expresselijck, als dat zy onder wegghen aen de zyde van Arabien souden aenvaren ende castigeren⁺ een deel roo || vers, die haer aldaer onthouden op een plaets ghenaeamt⁺ Nicolu⁵⁾, welcke altoos beroofden en besprongghen, ende groote schade deden alle die schepen ende reysent volck, die van Bassora quamen hanteren in Ormus, so wel in 't gaen als in 't comen, waer mede die vaert geheel onveylich was, tot grooten achterdeel van die van Ormus, waermede zijt gheerne wilden belet hebben, door dagelijcksche clachten⁶⁾, die daer van quamen.

Aldus henen getrocken wesende met haren verordineerden overste luytenant, zyn gecomen by Nicolu, alwaer zy die fusten⁺ aen landt op de strandt gheset hebben, soo datse half op droogh bleven, ende zijn also hol over bol⁷⁾ aen landt ghesprongen sonder eenighe ordinantie, gelijkse in alle hare aenslagghen voor een manier hebben. Den oversten wilden zijn macht gebruycken ende haer in ordinantie stellen, ghelijck als dat inden crijsch-handel het gebruyck is; hebben hem niet willen obedieren, segghende, dat het een boer was ende datse beter eel-mannen en soldaten

⁺En trecken nae Ormus om te verwinteren ende haer te repareren.

⁺[118b]

⁺De oversten maectt een luytenant, ende blijft tot Ormus.

⁺<11102>

⁺Bevel vande oversten om de roovers van Nicolu te straffen.

⁺In wat gheschickte ordinantie de Portugesen aen landt comende teghen haer vyant quamen.

1) D.i. ontredderd.

2) Vgl. Danvers, II, 61.

3) Hier: gering, niet voornaam.

4) *Bedoeld is: krijgsman.*

5) *Danvers II 211 heeft Niquilay. Danvers II 61 noemt de bewoners Niquilus. Couto en Faria hebben Niquilu. Er is een plaats aan de westkust van Perzië Nachiluh op 26° 40' N.B. Hoewel Linschoten de plaats 'aen de zyde van Arabien' plaatst, moet toch wel dit Nachiluh bedoeld zijn.*

6) *De tekst heeft 'crachten'.*

7) *Waarschijnlijk mengvorm van holderdebolder en hals over kop (bol = kop).*

waren als hy. Met dese ende dierghelijcke laster-woorden zijn gheloopt d'een hier en d'ander daer, sonder eenighe ordinantie, ghelijck schapen sonder herder, meenende, dat die werelt te cleijn voor haer was, ende dat elck Portugees een Hercules versterckte¹⁾, om de werelt op haer schouderen te draghen. Die Arabiers ofte Nicolus, die gheweken waren te veldewaert in, wesende meest te peert, siende hare ongheregheltheyt ende quade ordinantie, ende dat hare fusten meest op drooghe waren, ende sonder groote moeyten niet en consten soo haest in 't water ghecryghen, hebbense altesamen omsinghelt, en zijnder met gemeender macht met een halve maen op ghefallen, ende hebbense⁺ also gedreven, al doot smytende, tot aenden oever van de zee, ende om datse die fusten niet en consten in 't water schuyven sonder in perijckel van geslagen te wesen, hebben eensdeels door noot, ten anderen, door schaemten haer moeten verweeren, waer datse al vechtende doot zijn gheslaghen, soo datter boven die vijftigh niet af en quamen van die gheen, die in tijds die fusten af gheschoven⁺ hadden en haer also van landt hieuwen²⁾ en wech roeyden. Daer bleven over die 800. Portugesen, vande outste ende beste soldaten van Indien.

⁺In wat manier dat de zee-roovers de Portugesen over vielen.

⁺Hoe veel ende wat Portugesen datter gebleven zijn.

Onder dese was een Neer-lander (welcke voor trom || petter⁺ mede voer) met op 't land om die soldaten moet te gheven. Dese, wesende in 't midden vanden slach, niet verre vande standart vande Portugesen, sach, hoe dat den Portugesch en vaendraegher den standart ginder heen geworpen hadde ende hem op de vlucht begheven⁺ om zijn lijf te berghen, ende een van de Arabiers haddense op ghenomen; so is dese trompetter, met een furye ende gramschap ontsteken, den trompet achter op den rugge worpende, met zijn rappier (want anders gheen gheweer en hadde) onder die vyanden⁺ gheloopt, duerstekende den gheenen, die den standart genomen hadde, ende die weder onder die Portugesen gebracht, haer schande nae sprekende, datse den standart so schandelijcken lieten nemen, in somma heeft den selfden tot bynaer een ure beschermt ende veel omgebracht van diese hen³⁾ meenden te benemen, soo dat hy rontom onder dooden stont, ende hoe wel dat hy hem ge-

⁺<||103>

⁺[119a]

⁺Verhael vande vrome daden van een Neerland, die onder de Portugesen was.

- 1) Wanvorm of drukfout voor 'verstreckte', bij onze schrijvers der 17de eeuw nog gebruikelijk. - Opmerking verdient dat de Lat. vertaling 't ongunstig oordeel over de Portugeezen overslaat.
- 2) *Bedoeld is blijkbaar: hielden.*
- 3) *Waarsch. bedoeld: hem.*

noech mochte gesalveert hebben, willende die standart verlaten, niet teghenstaende en heeftse noyt begheven, tot dat die groote menighen hem overvielen, ende alsoo doot smeten, ghevende zynen⁺ gheest altoos met zijn armen om den standart, waermede hy onder die dooden storten en zijn leven voleijnden, alle 'twelcke die over ghebleven Portugesen selfs mondelingh tot menighen reyse bekend hebben ende zijn vromicheyt daer in ghepresen, waerom het selfde hebbe willen aen teeckenen als een dinge, waerdich⁺ te noteren.

*Hoe hy zijn leven eijnde.

Den ghesetten luytenant ofte generael, siende hare quade ordinantie ende onghehoorsaemheyt, ende datter niet veel eer te begaen¹⁾ was, heeft hem in tijts uyt die weech ghepackt ende hem in zijn fuste ghesalveert, siende het regiment van verre aen, en zijn alsoo weder met die leeghe fusten ghekeert naer Ormus sonder yet⁺ anders te bedryven, tot een groote droeffenis ende schande van geheel Indien, want was die grootste neerlaegh ende verlies, die de Portugesen oyt in Indien ghehadt hadden, van so veel Portugesen tseffens te verliesen, onder welcke was ooc den broeder vanden aerts-bisschop ende veel andere jonghe ende treffelijcke edel-luyden van de principaelste van Portugael.

*De Portugesen prysen den vromen Neerlander.

*De over ghebleven fusten keeren weer nae Ormus.

In dese selfde tijt is ghecomen in Goa een coninginne van Ormus,⁺ die welcke van de wet van Machomet was, ghelijck hare ouders ende voor-ouders, die onder tribuyt van de Portugesen sitten in't eylandt van Ormus. Dese heeft haer Christen doen doopen, ende worden met groote solemniteyt in ghehaelt, ende den viçorey was II⁺⁺ haren peter geworden, genaemt Dona Fellippa, om de conings van Spaengien wille. Was een schoone ende witte vrouwe, groot van persoone, ende haren broeder, die noch jonck was, worden oock Christen ghedoopt, ende voer naer Portugael met die capiteijn, die geweest hadde van Ormus, Mathias Dalburquercke²⁾, om hem den coningh te presenteren. Dese coninghinne worden ghetrouwt met een Portugees edelman, met namen Anto Dazevedo³⁾ Coutinho,⁺ ende den coningh van Portugael gaf hem in houwelijck tot een bruytstuck vande coninginne het capiteijnschap van Ormus, 'twelcke over die 200. duysent ducaten weert is, als op een ander geseyt is. Dese edelman, naer dat hy de coninginne een half jaer⁺ ghehadt hadde, levende met alle vrientschappe ende liefde, diemen

*Verhael, hoe een coningin van Ormus Christen wert.

*Wert gedoopt ende Dona Philippa genoemt.

*<II104>

*De coningin trout een Portugees edelman.

*De man van de coningin doet een schip gereet maken om nae Ormus te varen.

- 1) D.i. te behalen. Deze beteekenis van 'begaan' ontbreekt bij Kiliaan.
- 2) D'Albuquerque.
- 3) Antonio d'Azevedo.

soude moghen begheren, soo heeft hy een schip doen toe maken om naer Ormus te varen om aldaer sommighe goederen ende renten vande coninginne zijn huysvrouwe te vervoorderen en te cebrenen¹⁾, ende den afscheyt viel haer so swaer, dat zy hem badt, haer mede wilde nemen, want in zijn absentie niet en conste leven; ende⁺ om dat sulcks gheen gheleghentheyte en gaf, troosten haer soo hy best mocht, beloovende alle neersticheydt te doen om metten eersten weder te comen, waer op hem te scheep begaf naer Bardees toe, welke is d'uyterste incomste vande revier drie mylen van Goa. Ter wylen dat den eelman daer noch lach, wachtende naer⁺ weer ende wint, soo heeft die coninginne (soomen seyt) soo grooten droeffenis ende hertsweer ghenomen, datse schielijcken doot bleef, den selfden dagh dat haren man t'seijl was ghegaen, tot een groote verwonderinge van een yeghelijcke ende veel droeffenis, om dat dit d'eerste coninginne was van die contreye, die haer Christen gemaect hadde, verlatende haer coningh-rijck ende hooghen⁺ staet om liever Christen te sterven, ghetrouwt wesende met een slecht edel-man, als²⁾ coninginne te leven inde wet van Machomet. Wert met grooter mangnificentie begraven naer behooren.

⁺Inde maendt van Augustus anno 86. is ghecomen in Goa een man van Moçambique, comende uyt Portugael in het galleon, dat naer Malacca soude varen, met sekere advijs voor den viçorey, ende bracht tydinghe, hoe dat het schip Boa Viagen, ('twelcke van II Indien ghescheyden was het voorleden jaer van 85.) ghebleven⁺ was. Vermoeden, dat het by de Cabo de bona Esperança op gebarsten moest wesen vande groote last, want over laden meestendeel die schepen, ende affimeren, dat het selfde schip over die neghen⁺ spannen waters in hadden, als het van Cochijn t'seijl ginck; ende hoe wel datmen, al eer die schepen t'seijl gaen, den schipper ende ander officieren eet gheeft³⁾, oft het schip sterck en bequam ghenoech is om die langhe reyse te volbrengen, ende soo daer eenighe fauten aen zijn, te verclaren op den eet, dieser gheven, waer op⁺ maken een protest, welke die officiers van't schip onder teijckenen, ende al ist, dat het schip duysent fauten ende letselen heeft, so verswyghen zijt om niet te verliesen hare plaetsen ende profyten, die zy daer af hebben, al ist schoon, datse wel weten, dat het schip

⁺[119b]

⁺De coningin versoect mee te varen.

⁺De coningin sterft van droefheyte, dat haer man na Ormus reijst.

⁺Groote droefheydt van 't sterven vande coningin.

⁺1586.

Verhael van een man van Mossambique, die tydingh brengt van een geblevenschip.

⁺II105>

⁺De giericheyt bedriecht de wijsheydt onder de Portugesen.

⁺t Welc d'oorsaeck van het verlies van lijf en goet is.

- 1) Vervorderen: invorderen. Met 'cebreren' moet innen bedoeld zijn. Zeker drukfout voor 'cobreren', Port. *cōbrar*, innen.
- 2) *Versta: dan als.*
- 3) *Versta: een eed laat afleggen.*

niet gestelt is om voyagie te doen, want die giericheydt bedrieght die wijsheyt ende stelt alle periculen achter den rug; dan als men daer midden in is, so wetense ghenoech te segghen ende doen groote beloften van beteringe. Op dese manier gaen meest alle⁺ schepen van Cochijn, en dat daer een behouden over comt nae Portugael, is niet dan enkel mirakel van Godt, want anders en waer niet moghelijck, datter een af over soude comen, naer dat zyse overlsten met laden ende qualijck versien gaen van haren nootdrufft ende weynigh ordinantie hebben onder haer zee-volck; soo datter niet een schip over en comt ofte weten te vertellen, wat⁺ periculen datse ghepasseert hebben van overlsten te wesen, van fauten van dinghen, die voor 't schip noodich zijn, ende van onbedreven zee-lieden, doch met alle dese daghelijckse periculen en hebben gheen beteringhe, dan alle daeghs erger.

⁺Op wat manier de schepen van Cochijn varen.

⁺Groote ongeregelthz¹⁾ onder de Portugesen, ende varen uyt Indien.

In dit schip Boa Viagen bleven seer veel edel-luyden ende van⁺ de principaelsten, die den coningh langhen tijdt in Idien ghedient hadden, ende reysden nae Portugael met hare certificaten om satisfactien aenden coningh te verwerven van hare diensten, ghelijck hare ghewoonheyt is, desghelijcks om dat het een vande beste⁺ ende vermaerste schepen was ende wel beseijlt, soo wasser den ambassaduer vande Xatamas²⁾, coningh van Persien, in gegaen⁺ om aenden coningh van Spaengien aliance te versoecken teghen die Turcken, haerder beyder vyant; ende naer dat dese gebleven is, so en heeft noyt meer eenighen anderen willen seynden, niet teghenstaende houden even wel aliance ende vrientschap met die Portugesen. Het minste schip, dat van Cochijn naer Portugael⁺ seijlt, is altoos over een millioen gouts weert, ende dit schip was een vande beste, waerby men mach considereren het groot verlies, ⁺ datter aen elck schip verliest van rijckdom, be || halven die menschen, want daer zijn weynich jaren oft daer blyvender een ofte twee, so in 't gaen als in 't comen.

⁺Wat volc dater op 't schip Boa Viagen gebleven is.

⁺[120a]

⁺De ambassaduer van Persien blijft op dit selfde schip.

⁺Hoe veel dat het minste schip waert is, dat van Cochijn seijlt.

⁺<11106>

Inde maendt van September anno 86. zijn ghecomen in Goa 4. schepen van Portugael, te weten: den admirael San Thome, San⁺ Salvador, Arrelickias ende het schip Bon Iesus de Caranja, ende van 't schip San Felipe en was gheen tydinghe af, dat met haer in compaengie van Lisbonen was ghescheyden.

⁺Namen van 4. schepen, die in September daer quamen.

In't leste vande maendt van November zijn die schepen weder van Goa gescheyden, sommighe gaende lancks de custe van Mala-

1) “.

2) *Vgl. f^e stuk p. 130.*

+bar, haer ladinghe van peper nemende, ende van daer naer Cochijn, alwaer altoos een ofte twee hare ladinghe van peper ghegeven wert, maer van alle andere waren werden in Cochijn gheladen ende af gheveerdicht. Daer werden in Goa noch toe ghemaect een schip met namen Acension, dat sommighe voyagien naer China ende Iapan ghedaen hadde. Dit werde ghecocht vande pachters¹⁾ vande schepen om dieswille, dat het schip Caranja door outheyt in Cochijn gesleten²⁾ worde ende weder een nieu op stapel gheset van de selfde naem, maer en worden niet voleijndt door sekere twisten, die tusschen die pachters op rees.

+Met dit schip Nossa Senhora da Sencao³⁾ is mijn heere den aerts-bisschop ghevaren naer Portugael, door sekere twisten ende geschille, die op gheresen was tusschen den viçorey ende andere raets-heeren en den aerts-bisschop, ende hoe wel dat hy vanden selfden eeldom ende oock den viçorey en van alle die gemeenten ende regierders van Goa gebeden worde, haer niet te verlaten, heeft nochtans zijn voornemen niet willen af staen, ende was van meeninghe, na den coningh te trecken, van wien⁴⁾ hy wel bemint was, welcke den viçorey ende meer andere niet wel aen en stont, vreesende, dat hy den coningh al te goede informatie soude gheven, dat weynich tot haren voordeel soude strecken. Is aldus ghereijst, hebbende alle zijn dienaers oorlof ghegheven behalven sommige, dien hy tot zynen dienste met nam, latende alleen in zijn huys zynen hof-meester ende my om zijn renten te ontfanghen en zijn +huys te onderhouden, ende om dat alsdoen het guide jubileo⁵⁾ ofte afaet van Roomen in Indien gecomen was, welckmen heet La Santa Crusada, ende was ghegunt om met het gelt van dien te +rantsoeneren die captiven, die in Africa ofte Barbaryen ghevanghen waren inden grooten slagh vanden coningh Don Sebastiaen, het welcke aenden aerts-bisschop gerecommandeert quam als commissario || apostolico Romano, &c, heeft my het generael+ schryverschap vande cobrança⁶⁾ van dien van gheheel Indien+ ghegunt, met een vande sluetelen van 't coffer, al waer het selfde gelt in vergadert werde, met een goet salaris ende ander proben-

+Wanneer dat de voorsz.schepen weer van Goa gescheyden zijn.

+Met wat schip de bisschop na Portugael ghevaren is. Oorsaec, waer omme by wech ghevaren is.

+Tijt, wanneer 'tgulde jubileo in Indien quam.

+Tot wat eijnde 'tselve daer ghecomen is.

+<11107>

+ [120b]

- 1) *We zullen dit wel moeten opvatten als: door de pachters.*
- 2) D.i. gesloopt.
- 3) D.i. d(a) Ascensão (van de Hemelvaart).
- 4) *De tekst heeft: 'wiens'.*
- 5) *Welk gulden jubileum dit was, is mij niet bekend.*
- 6) D.i. klerk der belastingen (Port, *cobrança*).

den¹⁾ den tijdt van zijnder absentie, om my alsoo te meer te verobligeren, in zijn huys te blyven en zijn wedercomste te verwachten, als ick hem moest beloven, ende is t'seijl ghegaen van Cochijn inde maendt Januarij anno 87., wesende zijn piloot ofte stuerman den selfden, die het schip Sant Iago op de drooghten van Iudia verlooren hadden, als vertelt is²⁾.

Ende gelijk als die schepen een ende een worden afgheveerdicht,⁺ d'een vier oft vijf daghen voor d'ander, om datmen in die ladinge soude goede ordinantie hebben om alle dinghen ende waren te registreren, soo gheschiedent als dat alle die ander schepen afgheveerdicht waren, ende ghebrack alleen het schip Arrelickias, dat het leste in die ladinghe was, ende hebbende zynen vollen last, so hebben die officieren ende oock die pachters, begaeft wesende met sommighe geschencken, etlijke ballast doen uyt trecken ende inde plaets van dien caneel gheladen, om dieswille, dat die caneel in Portugael seer getrocken was ende op hooghen prijs stondt, waerom die pachters ende officieren van 't schip, so men seyt, giften ontfangen hebbende vande coopluysden, hebbense gheladen als gheseyt is, om datter anders geen plaets en was. Den dagh comende, datmen soude t'seijl gaen, soo is te verstaen, dat die schepen⁺ ligghen wel boven een mijl inde zee op haar anckers, alwaer zy hare ladinghe nemen, om dieswille, dat het somer is, ende die zee altoos stil gelijk een re vier ofte binnelands water; ende den dagh, datmen sal t'seijl gaen, soo wert het die geheele stadt van Cochijn met trompetten uyt gheroepen, ende alsdan comen alle de gheen, die daer met sullen varen, met hare bekenden ende vrienden, die haer gheley doen tot aen boort toe, met veel verversinghe⁺ van brootfruyten³⁾ en dierghelijcken tuijch, soo dat daer somtijts drie ofte vier hondert schuyten, die men tones⁴⁾ heet ende pallenges⁵⁾, rontom het schip ligghen, met het grootste gewoel van de werelt, ende het schip leijt over al bedeckt met goet, is gheladen,⁺ dat die hoofd touwen onder water zijn, ende || daer en boven⁺

*Hoe de schepen in Cochijn afgeveerdicht ende gheladen werden.

*Waer dat de schepen liggen, alsse t'seijl gaen van Cochijn.

*Hoe dat d'een vrient d'ander 'tscheep leijt.

+ <II108>

*Hoe dat de Portugesen haer schepen overladen.

- 1) Bedoeld zal wezen: toelagen, emolumenten. Het woord lijkt een versmelting van 'proeve', bij Kiliaan vertaald met 'praebenda' en dit laatste. Vgl. ons 'provenier', waarvoor men in 't Fransch zegt 'prébendaire'.
- 2) *Maar op p. 21 heeft Linschoten gezegd, dat deze stuurman pas in 1588 weer op een schip werd aangesteld om naar Indië te varen!*
- 3) *Waarsch. wel bedoeld: 'broot, fruyten'.*
- 4) 'Tōñī', zie IIe stuk p. 98 noot 3.
- 5) Dit zal wel Kanareesch 'palañge' zijn, bijvorm van 'palage', plank; vgl. Tam. 'palagei', Malay. 'palaga', uit Skr. 'phalaka'.

het opperste overloop ofte verdeck staet altoos vol seven, acht kisten hooch, die gheen plaets onder en hebben, want is onder soo gestout, dat daer niet een hoecxken leegh en is, of 't is vol gheparst, soo dat, als men t' seijl gaet, en weten niet, waermen eerst [†]sal beghinnen om aen tasten ende 't schip regeren, het welcke zy noch in gheen maent tijds naer datse al t' seijl ghegaen zijn in oorden connen brenghen.

[†]Aenmerckt de Portugesche giericheyt.

Dit aldus wesende met dit schip, ghelijckt met alle d'ander is, soo is den viador¹⁾ da fazenda ofte des coninghs besieder ende officier van 't landt ghecomen, ende heeft zijn requirement ende protest ghemaect, als dat die manier is, oft schip ghestelt was om voyage te doen, waer op hebben gheantwoort: ja, ende het selfde onder teijckent, soo sommighe segghen, ander meenent contrarie, [†]in somma heeft terstondt bevolen, de cabels af te houwen, gelijk zy altoos doen, ende die seylen laten vallen, met grooten gekrijs van boa viagen ofte behouden reijs, hebbende noch alle die schuyten aen boort, die dickwyls een mijl ofte half naer sleipen, om dat het slechte²⁾ zee is. Het schip aldus beginnende te seylen, soo zijnder[†] onder ander rommelingen³⁾, die op het overloop stonden, waren veel hoender koyen, uyt welcke scheen sommighe hoenderen [†]uyt braecken, waer op een ghevecht quam, segghende elck een, dat zy haer toe quamen; in somma zijn over hoop gheloopen aen d'een zyde van het schip, gelijk het ghemeenlijck gheschiet in eenich ghevecht. Met dese alteratie ende ghewicht van volck aen d'een zyde is het schip om ghevallen, overmidts dat het ballast verlicht was ende met canneel geladen, ende boven wonder sware [†]last hadde van kisten ende ander goet, als verhaelt is. Eijndtijcken is het schip sachtelijck onder ghegaen en ghesoncken, dat daer alleenlijck een span van de top-stengh blijckte; ende het volck viel in die schuyten, die noch aen boort laghen tot haren gheluck, sonder[†] dat en hadde daer niet een af ghekomen. Quamen daer alle levendigh af behalven die slaven, die met ysere boeyen gesloten waren om niet wegh te loopen; dese verdroncken. Wie kan weten ofte weerderen, wat rijckdomme dat hier verloor, als een yegelijc wel kan presumeren; daer en quam niet anders af dan sommige

[†]Manier vant seijl gaen van Cochijn.

[†][121a]

[†]Oorsaec, waer omme datter een groot rumoer int schip quam.

[†]Desgelijcx, hoe 'tselvige schip versoncken is.

[†]Sommighe slaven verdroncken in't schip.

1) Lees: Veador, d.i. controleur.

2) D.i. effen.

3) Zoo iets als ons 'rommel'; Kiliaan heeft noch 'rommeling' (in deze beteekenis) noch ons rommel. Doch later in Cap. 93 komt voor 'prommelinge', blijkbaar met dezelfde beteekenis en bij Kiliaan opgegeven in den vorm van 'prondelingh'. *Het Middelned. 'rommelinge' bet. vodden, prullen.*

kisten, die boven stonden, diemen met duijckers uyt kreegh, maer ⁺het goet gheheel ll bedorven ofte van weynigh profijt, ende die ⁺reste bleef verlooren. Hier by machmen mercken ende concidereren, hoe ende wat manier dat die ordonnantie vande Portugesen is op hare ladinghe ende schepen, ende dat te presumeren is, dat soo meenighen schip, daer noyt tael ofte teecken af ghecomen is, haer meest door dusdanighe ongheregheltheydt verliesen. Men dede hier naer groote neerstigheydt met ghetuyghen om die pachters ende officieren te castigeren, die den ballast hadden doen uyt trecken, maer zy waren verborghen, ende door lanckheydt van tyden worden het selfde vergheten, ende bleef doot ende te niet, ende die het haer¹⁾ verlooren hadden, mochtent God klaghen.

In dese selfde maendt quam tydinghe van Malacca²⁾, hoe dat ⁺het selfde seer benaut was³⁾ ende veel volcks van hongher storf, ende het schip, dat van Portugael derwaerts ghegaen was, moest daer blyven ligghen, om dat daer geen victualye en was om 't schip af te veerdighen, ende die enghte ofte straet van Samatra was beset van de vyanden, dat daer gheen schepen en mochten ⁺duer varen naer Chyna ofte Iapan, ende dit worden ghedaen van de coninghen van Samatra, te weten den coningh van d'Achein ende van Iôr, ghelegghen by het selfde landt van Malacca op het vaste landt. Dese waren teghen die Portugesen van Malacca gherebelleert duer seeckere oorsaecke ende spijt, dat haer van de capiteijn van Malacca ghedaen was. Met dese tydinghe was gheheel ⁺Goa in groote alteratie, want hare principale vaert ende rijcdomme is die vaert van Malacca, Chyna ende Iapan ende die andere omliggende eylanden, welcke altemael door deze oorloghe belet werden, waerom terstondt groote ghereetschap ghemaect wordt van galeyen, fusten ende schepen om Malacca te ontsetten, ende ⁺worden alle die burghers gheschat, ende over al ghelt op ghenomen vande coopliden, desghelijcks volck om het selfde te weghe te brenghen, want met die voorgaende neerlaghen was Indien seer ⁺gedebileteert ende swack van volck.

Inde maendt van Meye anno 87. is ghecomen in Goa een galliotte ⁺van Moçambique, tydinge brengende, hoe dat daer het schip

⁺<ll109>

⁺De ongheregelde begeerlijckheit vande Portugesen is oorsaec, datter menich om lijf en goet gebracht wert.

⁺Groote sterfte ende hongher in Malacca.

⁺De coningen van Samatra besetten de straet van Samatra.

⁺Oorsaeck van de twist.

⁺Toerustinghe om Malacca te ontsetten.

⁺[121b]

⁺1587.

Tydinghe tot Goa vande ladinghe, desghelijcx van't verderven van't schip S. Lorenzo.

1) *Versta: het hunne.*

2) *Over de hier volgende episode omtrent Malakka (p. 31, 34 v.) vgl. de uiteenzetting van IJzerman in zijn boek Dirck Gerritsz Pomp p. 15, waar hij een correctie op Linschoten's voorstelling van zaken geeft.*

3) *Zie Couto, Dec. X, Liv. VIII, Cap. XVII.*

San Fellippe gheweest hadde, ende hadde genomen die ladinghe ende peper van 't schip San Lorenço, dat aldaer ghearriveert was, gaende naer Portugael, ende was gheheel open met alle de masten afgehouden, ende het meeste goet inde zee geworpen, door dat¹⁾ zy || mirakeluesement hare leven berchden, ende tot Moçambique⁺ waren gecomen. In dit schip San Fellippe waren die princen ende coninghs kinderen van Iapan ghecomen, als op een ander verclaert is, ende quamen met dit selfde galliotte, die de tydinge bracht tot Goa. +<||1110>

⁺Dit selfde schip bracht oock tydinge van die armade, die uyt Goa afgeveerdicht was inde maent van Deecmber an. 86. na die custe van Melinde ofte Abex²⁾ om te wreken die schade van de voorlede armade van Ruy Gonsalues da Camara, als vertelt is, ende om te castigeren die steden, die op de selfde custe met den Turck vereenicht waren ende hare aliance ghebroken hadde. Van dese armade was overste eenen eelman met namen Martijn Afonso ⁺de Mello³⁾. Comende aende custe van Abex ofte Melinde, welcke is tusschen Moçambique ende 't Roode Meer, zijn aldaer aen land gesprongen (overmidts dat die Turcken, die zy sochten, al wech waren, die Roode Zee binnenwaerts na huys toe), so hebben haer die Portugesen willen wreken op die steden ende coningen, die haer aliance gebroken hadde en die Turcken gefavoriceert. Zijn aen landt gecomen aen die steden genaemt Pate ende Brava, die ⁺welcke weynich op hare comste verdacht wesende, hebben lichtelijcken overvallen, die terstont die steden verlaten hebben ende te landewaert in gevloten, alwaer die Portugesen hare lust gheboet hebben, stekende die steden in brant en die raserende tot de gront toe so veel alsse ommers⁴⁾ mochten, ende in 't vlieden vande inwoonders so cregense den coningh van Pate, die zy 't hoeft af hieuwen inde furie, ende werde ghebracht tot Goa, al waert gheset werde sommighe dagen op een mast in 't midden van de stadt tot exempel van een ander ende teecken van victorye, waer mede die ⁺Portugesen weder begonsten eenighe coragie te kryghen, ende hebbende aldus dit feyt ghecuyst⁵⁾, zijn van daer ghescheyden naer Ormus om van daer den coningh van Persten eenighe assis- +Desgelijcx van de armada, die in December af gevaren was.

+Waer dat de armade aen quam, ende waer de Portugesen op't landt traden.

+De Portugesen nemen Pata ende Brava in ende verdervense tot de gront toe.

+De coningh van Pata wert gevangen, onthoofte ende 'thoofte tot Goa gebracht.

1) *Zal wel betekenen: waardoor.*

2) Zie Couto, *Dec. X, Liv. IX, Cap. I, II.*

3) Martim Affonso de Mello.

4) 'Ommers', aan Kiliaan onbekend, is, zooals men weet, bij ons nog dagelijks in gebruik, doch niet in den zin dien het hier heeft van 'ten minste'.

5) D.i. volbracht, afgedaan.

tentie te doen, als haer vande viçorey bevolen was; maer comende⁺ tot Ormus is haer veel volcx cranck gheworden ende ghestorven, onder welcke was den oversten Martijn Afonso da Mello, waer door quamen weder naer Goa sonder yet meer uyt te rechten.

⁺Veel Portugesen sterven tot Ormus.

Dese selfde armade gaende naer die custe van Abex, vervallende⁺ by het eylandt ghenaeamt Zamzybar, welcke leydt op 6. graden⁺ ll aende zuydtzyde, omtrent 70. mylen van Pate naer Moçambique toe, by de 18. mylen vande custe, in dese contreye ghemoeten het schip San Salvador, dat van Cochijn naer Portugael ghevaren⁺ was, ende was gants open; hadden alle het goet in het water gheworpen behalven sommighe peper, daer zy niet by en konsten komen, ende waren gants ontstelt¹⁾ ende verdestrueert, ende hieldent met cracht van pompen noch boven, doch hadden die moet al over ghegheven, ende souden sonder twyfel al om den hals⁺ ghecomen hebben, haddense dese armade tot alle gheluck niet⁺ ghemoet, daer zy weynich op verdacht waren, in die contreye haer te vinden. Dese armade hebbent schip met haer naer Ormus ghevoert,⁺ al waer die reste van de peper ende goet, datter over gebleven was, ghelost wert, ende het schip ghesleten²⁾, ende maecken aldaer een cleijn schip toe, welcke met het selfde volck van het ghesleten schip ende over ghebleven goet naer Portugael is ghevaren, al waer zy in salvement naer langhe moeyten ghearriveert zijn.

⁺Hooghte vant eylandt Zamzybar.
⁺<ll1111>

⁺De Portugese Armade ontmoet het schip S. Salvador by 'tselfe eylandt.

⁺[122a]
⁺Verhael, hoe 'tselfe schip verdorven was.
⁺t Verdorven schip wert nae Ormus ghevoert.

Den 7. September anno 87. quam een galliotte van Moçambique,⁺ brenghende tydinghe, dat aldaer waren ghecomen 4. schepen van Portugael, te weten den admirael Sant Antonio, San Francisco, Onse Lief Vrouwe van Nazareth, ende Sant Alberto, ende van het schip Santa Maria, dat met haer van Portugael ghescheyden was, en wisten niet af te segghen, dan verstonden daer naer, dat het weder naer Portugael gekeert was door eenighe fauten ofte quaet weder. Acht dagen naer dato van dien quamen die voorsz. schepen binnen Goa, al waer zy met blyschap ontfanghen worden.

⁺Een galliotte brengt tydinge tot Goa van vier schepen uyt Portugael.

Op dese selfde tijdt is die fortresse genaemt Columbio, die de⁺ Portugesen in't eylandt van Seylon hebben, belegghen vande coningh van Seylon, ghenaeamt Raju³⁾, ende was in grooter benautheyt, en worden van Goa gesonden een armade van fusten ende

⁺tCasteel Columbo belegghert vande coningh van Seylon.

1) Vgl. boven, blz. 23, noot 1.

2) Zie p. 8 noot 4.

3) Al. Rāja Singha. Vgl. over 't beleg van Colombo, Danvers, II, 76.

galeyen, wesende overste daer van Bernaldijn de Carvalho¹⁾, om haer te ontsetten.

⁺Op dese selfde tijdt is van Goa ghetrocken een groote armade van fusten, galeyen ende gallioenen en ander schepen met veel volcks ende munitie, victualye ende andere dierghelijcke materialen, om Malacca te ontsetten²⁾, dat seer benaut was, als voren gheseydt is. Van dese armade was overste eenen Don Paulo de Lyma || Pereira, een vermaert eelman ende out crijsch-man; hadde⁺ recht te voren gheweest capiteijn van Chaul; was seer ontsien ende victorieus in alle zijn aenslaghen, waerom tot deze tocht ghecoren worden.

⁺Wanneer dat de vloot van Goa na Malacca gevaren is.

⁺<II112>

In het leste van November zijn die vier boven ghenoomde schepen weder van Goa ghetrocken naer Cochijn, ende hare ladinghe hebbende naer Portugael gheseylt³⁾.

⁺Inde maendt naest volghende van December, geduerende die benautheydt van de fortresse van Columbo in Seylon, hebben die van Goa noch een gheweldighe armade toebereydt, ende hebben veel persoonen in Goa met ghewelt opghenomen ende inde selfde ⁺armade ghesonden, om dat daer volck ghebrack, met groote contributie van gelde, dat onder die coopliden ende inwoonders ghetrocken⁺ worde, met welcke armade is ghegaen voor overste eenen Manuel de Sousa Courinho⁴⁾, een goet edelman ende soldaet, die eertijds capiteijn van de selfde fortresse van Columbo gheweest ende een ander belech beschermt hadde, waer door hem de coningh grootelijck begaeft ende zynen staet verhooght hadde, en wert noch nae den doot vande viçorey van Indien governuer van ⁺Indien, als wy op zijn plaets ende tijdt sullen verhalen. Dese, aldus heen treckende, is ghecomen op 't eylandt Seylon, al waer hem heeft ghevoecht met die eerste armeye, ende hebbende haer in ordinantie ghestelt om den Ragiū slagh te leveren, den welcken, ⁺⁺siende die menichte vande Portugesen, is op ghetrocken met alle zijn legher, latende die fortresse ledich ende vry, tot een groote blyschap vande Portugesen. Hebben die fortresse versien met alle nootdrift ende volck; zijn weder gekeert naer Goa, al waer zy met groote triumphhe ende generale verblydinghe ontfanghen worden, inde maent van Martius anno 88.⁵⁾

⁺Toerustinghe van een armade om Columbo te ontsetten.

⁺Een groote contributie tot Goa.

⁺Veel volcks gedwonghen om Columbo te helpen ontsetten.

⁺De coningh van Seylon wijckt.

⁺[122b]

⁺Columbo ontset.

1) Danvers, t.a.p. noemt hem Bernardim de Carvello, zeker onjuist.

2) Vgl. Danvers, II, 71.

3) Zie over dezen tocht Couto, *Dec.* X, Liv. VIII, Cap. XVII; Liv. IX, Cap. VI-XII.

4) Drukfout voor: Coutinho.

5) Vgl. Danvers, II, 79.

Inde maent Aprilis naest volgende van het selfde jaer is in Goa⁺ ghearriveert die armade van Don Paulo de Lyra, die nae Malacca ghegaen was, en zijn met victorie weder ghekeert, hebbende Malacca ontset, ende die passagie naer China ende ander weggen weder vry ghemaect, ende geschieden aldus, dat comende die armade by de Estrecho van Malacca hebben ghemoet een schip van de coningh van d'Achein, in het eylandt van Samatra, hoeft vyandt van de Portugesen ende principale oorsaecke van dit beleghe ende ⁺be II nautheydt. In dit schip was een dochter vanden selfden coningh⁺ van d'Achein, die hy sondt aenden coningh van loor in houwelijck, om met hem nieuwe aliance te maken teghens die Portugesen, en sondt hem tot een present een schoon stuck gheschuts van metael¹⁾, dat diesghelijcks in Indien van groote noyt ghesien is, waerom het naermaels ghesonden wert vande Portugesen aenden coningh van Spaengien tot een verwonderinghe in het schip van⁺ Malacca, welck daer naer in het eylandt Tercera (een van de Vlaemsche Eylanden) bleef, al waert selfde stuck met grooten arbeyt uyt ghehaelt worden, ende leijdt althans op die fortesse van het selfde eylandt Tercera, om dat het door zijn swaerte qualijck naer Portugael ghebracht kan worden. Keerende weder op onse propooste, hebben dit schip met des coninghs dochter ghenomen ende al wat daer in was buyt gemaect, met welcke creghen alle advijs van wat daer passeerden. Zijn terstondt ghevaren naer loor⁺ toe, ende hebben haer volck op het landt gheworpen in goeder ordinantie, ende alsoo die stadt van loor bestormt ende besprongen, welcke was beschanst ende omringht met houte staecken, ende die huysen meest van stroy. Die vande stadt, siende soo veel volcks ende hare resolutie, zijn bevreest gheworden en hebben die vlucht genomen te landewaert in, al die konden, en die Portugesen overvielen die stadt ende staken daer den brandt in ende hebbense gheheel vernielt ende verdestruert ende die het niet ontloopen konsten doot ghesmeten ende ghecaptiveert, ende vonden daer over⁺ die 2500. metalen stucken, soo cleijn en groot, die al naer Indien ghebracht werden. Is te verstaen, dat sommige waren van de groote van een musket, ende ander grooter, ende oock gheheel grootelijck, en waren seer net gewrocht met figueren en loofwerck,⁺ dat haer Italiaenders ende Portugesen gheleert hebben, die het Christen gheloof versaect hebben ende Machometisten gheworden

⁺Beschryvinge van 't ontzet van Malacca.

⁺<II113>

⁺De Portugesen ontmoeten een schip van de coningh van Samatra ende nemen 't selve.

⁺Verhael van een wonderlijcke groot stuc geschuts, dat zy uyt het schip namen.

⁺De Portugesen trecken na loor, overvallent ende verbranden de geheele stadt.

⁺De Portugesen vinden in loor 2500. metalen stucken.

⁺Beschryvinge vande groote vande selfde stucken.

1) koper.

zijn. Dese zijnder wonder veel op alle plaetsen van Indien, ende doen het meeste quaet; loopen daer, als zy eenighe doot slaghen ofte andere quade feyten bedreven hebben ende vreesen, ghecastigeert te wesen. Loopen naar het vaste landt onder die heydenen ende Mooren, al waer zy groote salarissen cryghen vanden coninghen ende capiteynen van het landt. Seven ofte acht jaren voor⁺ mijn compste in Indien waren daer in Goa sommige trompetters ⁺ende busschieters¹⁾, II dat Duytschen ende Neder-landers²⁾ waren.⁺ Ende om dat zy in Indien van de Portugesen seer mispresen ende veracht worden, ghelijckse alle ander natien vande werelt doen, ende oock mede so en konsten zy gheen betalinghe kryghen van hare ghesette soldye, ende alsse yet versochten ofte vereysschen, werden gedreycht ende inde galeyen ghesmeten en ghedwonghen te dienen, in het lest hebben haer beraet ghenomen; siende, dat zy niet meer uyt het landt en mochten komen, zijn heymelijcken gheloopen ⁺naer het vaste land nae Ballagatte, by den Hydalcan³⁾, al waer zy blydelijck ontfangen werden ende met grooter eeren ghehouden en groote salaris begaeft, en gheacht als heeren, al waer zy haer door desperaetheyt gherenigeert hebben, doch sommige meenen, dat zy in haer geloof leven, maer weet altoos vorseker, dat zy daer getrouwt zijn met heydensche vrouwen, ende waren ⁺noch levent den tijdt mijnder afscheyt uyt Indien. Op dese manier zijn die Portugesen altemets oorsaeck, door hare vermetenheyt ende hovaerdye, van haer eyghen quaet, ende maken die roeyen⁴⁾, daer zy selfs met gegeesselt worden, het welcke alleen vermaent⁵⁾ hebbe te propoost vande metalen stucken ende ander instrumenten van oorloge, dat die Indianen gheleert hebben vande selfde Portugesen ende Christenen, daer zy te voren niet af en wisten. Ende hoe wel dat zy dese stucken altemael hadde in goeder ordinantie ghestelt, doch scheen wel en hadden die wetenschap niet om die af te schieten ende te ghebruycken alst behoort, gelijckt wel bleeck, want verlietent terstondt altesamen ende lietent⁺ in handen vande Portugesen. Met dese victorie bleven die Portugesen seer glorieus ende met veel presuntien, ende quamen in Malacca, al waer zy ontfanghen werden met die triumphen, als-

+[123a]

*Verhael van sommige trompetters ende busschieters, die over gheloopen zijn by den heyden Hydalcan.

*<II114>

*Desgelijcks, hoe dat zy daer ontfangen werden.

*De Portugesen zijn oorsaeck, datter dicwils Christenen heydenen werden.

*De Portugesen werden in Malacca ontfanghen.

1) 't Geheele verhaal van die trompetters en busschieters verzwegen in de Lat. vertaling.

2) Hetzelfde komt voor blz. 42, reg. 2. Vgl. I^e stuk p. 4 noot 5.

3) 'Adil Chān; vgl. I^e stuk p. 128.

4) *roeden*.

5) Hier: vermeld.

men wel kan denken, als die gheen, die haer sagen verlost vande benautheydt, daer zy in waren. Dit verhoorende die coningh van d'Achein, ende dat zijn dochter ghevangen was, heeft zijn ambassadeurs⁺ ghesonden aen Don Paulo de Lyma met groote presenten, ende peijs begheert, het welcke geconsenteert wert, ende terstondt quamen weder van alle wegen naer Malacca met alle victualye ende coopmanschappen, dat haer te voren belet was en grootelijcks ontbrack. Hier mede was groote verheuginghe, ende latende alle dinghen in goeder ordinantien en vrede zijn weder⁺ ghekeert naer Goa, al waer zy arriveerden, als voorseydt II is, inde maent van April, ende worden inghehaelt met grooter feest ende Te Deum laudamus, ende veel vande soldaten quamen met eenen goeden buyt.

Inden naest volgende maent vande Meye de 15. is ghestorven⁺ binnen Goa den viçorey don Duarte de Meneses, ende was binnen 4. daghen ghesondt ende doot, van eene heete ende continue coortse, welcke is die gemeene siecte van Indien, die periculues is, ende presumeerden, dat het van hertsweer¹⁾ was om dieswille, dat hy brieven ghecregen hadde van de capiteijn van Ormus, waer in hen²⁾ adverteerde, als dat aldaer tydinghe gecomen was van Venetien over landt, hoe dat den aertsbisschop tot Lisbonen gearriveert was ende vande coningh met grooter eeren ontfangen, en om datse oneens⁺ ghescheyden waren, als voorseyt is, willen seggen, als dat hy dat soo seer ter herten nam ende dat hy vreesden in mishaghen vande coningh te wesen, met die informatie vande aerts-bisschop.⁺ Maer wast contrarie, als men naermaels met den schepen verstant, want den bisschop was overleden in 't schip acht daghen al eert in Portugael quam, doch zy hielden malkanderen gheselschap inde doot, want overleefden malkanderen weynich, waer mede voleijnde haren twist ende gheschil ghelijckelijck met hare leven.⁺

Die exequiem ofte uytvaert van de viçorey werde met grooter solemniteijt ghehouden, als volcht: Die begrafenis van de viçoreys is in een clooster, ghenamemt Reys Magos, ofte die Drie Coningen; is vande oorden van San Francisco ende staet in 't landt van⁺ Bordees by de mont van de revier ofte incompste van Goa, ende alsoo wert het lijf van de viçorey gebracht in die galeyey royael, die altemael behanghen was met swarte standarten, ende met swarte lakens bedeckt en behanghen, ende wordt van al den adel

⁺De Portugesen maken pays met den coningh van Samatra ende keeren weder nae Goa.

⁺<II115>

⁺Den visorey Don Duarte de Meneses sterft met een haestige doot.

⁺Verscheyden na bedencken vande oorsaec van zijn doot.

⁺[123b]

⁺Den aertsbisschop sterft in het schip, varende na Portugael.

⁺De twist ende 't leven vande visorey ende bisschop eijnden ghelijck.

⁺Beschryvinge vande uytvaert vande visorey.

1) hartzeer.

2) Waarschijnlijk 'hem' bedoeld.

gheleydt. Ende comende by het clooster van Reys Magos, dat is drie mylen van Goa die revier nederwaerts nae de zee toe, soo quamen die minne-broeders hem ontfanghen ende brachten hem inde kercke en setten hem boven die aerde sonder begraven, ende alsdan wert die mis met grooter solemniteit ghecelebreert.

⁺Dit ghedaen wesende soo werden daer ghebracht sommighe packetten gesloten brieven, diemen heet vias¹⁾, dese zijn altoos ghesloten ende bewaert in handen vande Jesuyten, door ordinantie vanden coningh, en worden nimmermeer gheopent als in absentie ofte doot van eenighen viçorey ofte governuer, welcke vias jaerlijcks gesonden werden vande coningh; zijn gheteekent met nombres, te weten 1. 2. 3. 4. 5. en soo voorts, ende faelgerende den viçorey ofte governuer, soo doetmen die eerste nombre oft via ⁺open, waer in || staet als dat alsulcken persoon sal governeren in⁺ absentie ofte overlyden van de viçorey ofte governuer; en so die persoon, die in d'eerste via ghenoeemt is, absent is, soo doetmen die tweede via open ende besien, wie dat daer in staet, ende dien present wesende, wort terstont ontfanghen, ende gheobedeseert²⁾ voor governuer; so dien oock absent is, doen d'ander naevolghende open, d'een naer d'ander naer 't vervolghen vande numeros, ende alsmen governuer heeft ghevonden, soo en doenser niet meer ⁺open, en worden die overghebleven packetten ofte vias terstont weder op gesloten ende bewaert in 't clooster in handen van de Jesuyten, in somma dat aleermen die vias opent en isser niemant, die weet, wie dat daer in staet, en wort met grooter solemniteit geopent vande Jesuyten ende gelesen in presentie van alle den ⁺adel, capiteynen, regierders ende toehoorders. Ende so de persoon, die inde vias staet, is op eenighe plaetsen van Indien ofte Orienten, als capiteijn wesende van Soffala, Moçambique, Ormus, Malacca ofte eenighe andere plaetsen, daer hy soude mogen wesen, alst somtijts wel geschiet, so wort hy terstont ontboden ende moet alle ander ampten laten, so hy die bedient, en comen ontfangen het gouvernement, totter tijdt toe, dat daer een ander van Portugael van sconinghs weghen ghesonden wert. Maer wesende die persoon, die inde vias staet, in Portugael, Chyna ofte Iapan oft die Cabo de Bona Esperança voorby, soo wordender⁺ ander vias gheopent, als voorseyt is.

⁺Verhael van de brieven, diemen vias heet.

⁺t Inhoud van de eerste via ende desgelijcks vande reste.

⁺<||116>

⁺Onder wie dese vias berusten.

⁺Verhael belanghende 't volbrengen vande vias.

⁺[124a]

Die mis, als verhaelt is, gedaen wesende, quamen die Jesuyten

1) *Bet. eig.: copieën.*

2) *Bedoeld: geobedieert? De Eng. vertaling (II p. 202) heeft 'obeyed'.*

met die packetten ofte sconinghs vias, die altemael met des coninghs⁺ seghel besloten zijn, ende worden gheopent al eermen het lijf vande overleden viçorey onder die aerde steeckt. Aldus werden die eerste via ofte numero gheopent, met groote begeerten van de omstaenders, wie dat uyt soude comen. Soo werden ghevonden met tytel van viçorey eenen Mathias Dalburkerke, welcke capiteijn van Ormus gheweest hadde, ende was des jaers te voren in compaengie vande aerts-bisschop naer Portugael ghevaren, oorsake dat hy een been ghebroken hadde, om het selfde aldaer beter te ghesesen; maer hadden hy verdacht gheweest van diit⁺ gheluck, soude wel ghebleven hebben. Desen absent wesende, als gheseydt is, werden die tweede via ofte numero geopent met die selfde solemniteyt, ende vonden met tytel van governuer Manuel de Sousa Coutinho, daer wy hier voren af vermaent hebben, die Seylon⁺ ontset hadde, tot groote verwonderinghe van een yeghelijck, om dat het een slecht edelman was, maer van groote reputatie, het welcke hy met zynen langhen dienste verworven hadde, ende ⁺hoe || wel dat daer andere veel treffelijcke eelmannen waren, daermen⁺ eer op verdacht hadde, die't oock wel speet, doch dissimuleerden ende moesten altemael thoonen, dat het haer aenghenaem was, hebben hem terstont omhelst, ende die handen ghecust, ende menagie¹⁾ ofte beloften ghedaen als governuer, en hebben altemael verlaten het doode lichaem van de viçorey en zijn terstontd ghescheept in de galey metten nieuwen governuer, doende af alle⁺ rou-banderen, vaendels ende standarts, ende inde plaetse van dien verciert met lustighen vaendels ende cleeden van costelijcken zyde en ander ghewaet, en quamen alsoo met trompetten en schalmeyen binnen Goa, alwaer hy met grooter triumphe ingehaelt worde ende inde groote kerck gevoert, alwaer men sanck Te Deum laudamus, &c. Ende wert den eet afgenomen van alle privilegien en lyberteyten te onderhouden, naer die ghewoonte ende usantie in dierghelijcken acten, ende worden van daer ghebracht op het⁺ palleys vande viçoreys, het welcke terstontd vande dienaers vande overleden viçorey gheruijmt ende by naer verwoest is, ende vanden nieuwen governuer wert terstont weder gereynicht, ende vervult van zijn volck ende adherenten, gelijc als die gewoonheydt ende ghebruijck is in alsulcken veranderinghe te geschieden. Den dooden viçorey, verlaten wesende, worden van zijn dinaers ter⁺

⁺Wie door de eerste via provisioneel governuer gecoren werde.

⁺d'Absentie van d'eerste visorey is oorsaec, dat de twee via gheopent is.

⁺Wie dat door 't openen vande tweede via visorey wert.

⁺<II117>

⁺De Portugesen vernoegen niet wel met haer visorey.

⁺Met wat triumph dat sy haer nieuwen visorey tot Goa in brachten.

⁺De visorey wert op het palleys ghevoert.

⁺De overleden visorey wert begraven.

1) Vergissing voor Port. *homenagem*, Frans *hommage*.

aerden bestelt ende begraven, sonder eenighe ghedachtenis daer meer af te wesen dan die 't in 't particulier aenstondt.

*In dese naest volghende maenden, te weten Junio, Julio, Augusto van 't jaer 88., is gheweest in Goa ende die custe van Indien die grootsten winter, die in langhen tijdt ghesien is geweest, hoe wel dat het alle winters altoos reghent, duerghaens sonder ophouden⁺ den gheheelen winter duerende, maer soo dapper niet als dese drie maenden, want reghenden van den 10. Juny af tot den 1. September staech aen malcanderen, dat men niet en mocht segghen, dat het een half ure op hielt, nacht ende dagh, waer door veel huysen ter neder storten van de vochtigheydt, en oock om⁺ dat den steen, daarmense af maectt, seer morruwe is¹⁾ ende metselense met half aerde.

*Een groote winter tot Goa in Indië Anno 88.

*Een stadigen regen vanden 10. Juny totten 1. September tot Goa.

*[124b]

*Inde selfde maent van Augusto gheschieden eenen grousame ende wonderlicke moort binnen Goa, ende om dat het van eenen Neer-lander was, soo hebbet hier in 't particulier willen verhalen, op datmen by dit exempel mach aenmercken die stoutigheydt ende onlluijsheydt van de vrouwen van Indien, die al meest in⁺⁺t ghemeen over een tou gheweven zijn. So is die historie aldus: Een jonck quant, natureel van Antwerpen, met namen Frans Coningh, wesende een diamant slyper van zijn hant-werck, ende ghelijck als die juecht gheern gheneghen is om wat te versoecken, is ghetrocken naer Venetien, daer den selfden eenen oom hadde⁺ wonen. Den oom begeerte hebbende om desen zijn cosijn voorts te helpen heeft hem ghestuert in compaengie van ander coopliden naer Aleppo in Suria, daer die Venetiaenders grooten handel dryven, als wy op een ander gheseydte hebben, om aldaer eenighe ervarentheydt te kryghen inde coophandelinge, principalijcken in ghesteenten, waer toe hem een sekere somme penninghen met⁺ ghegheven hadde. Dese quant aldus ghereijst wesende naer Aleppo, al waer ghecomen zijnde, is onder het²⁾ gheselschap gheraectt, ende inde plaets vande hooftsomme te vermeerderen, als den oom meenden, heeft het wel de helft vermindert, ende als den tijdt verlopen was, dat die meeste van zijn compaengie hare dinghen vervoordert³⁾ hadden ende weder wilden keeren naer Venetien met hare bestede waren, ende als desen Frans Coningh sagh den tijdt verlopen te wesen, ende dat zijn hoeft somme die helft duer

*Verhael van een moort tot Goa.

*<II118>

*Historie van Fr. Coningh.

*Fr. Coningh reijst van Venetia nae Aleppo.

*Voecht hem onder licht geselschap ende verteert zijn gelt onnuttelijck.

1) 'Morruwe' voor ons 'murw', ook bij Kiliaan.

2) *Ditmaal zal het marginaal het wel bij het rechte eind hebben.*

3) D.i. tot een goed einde gebracht.

ghebracht was met goet gheselschap, en heeft niet weten wat bestaen, vreesende zijn ooms gramschap, weder te keeren sonder beter rekeninghe te gheven van daer hy om uyt ghetrocken was, heeft hem beraden met sommige Venetiaenders, dat zijn bekenden waren, die hem rieden te gaen met die caffyle ofte carnana¹⁾,⁺ die ghereet was naer Bassora ende soo naer Ormus in Indien; verseeckerden hem, aenghesien dat hy verstandt hadde van ghesteenten, dat hy goed profijt soude doen ende ghenoech weder restaureren het verlies, dat door zijn onachtsaemheydt van de hooft somme vermindert was, ende noch daer en boven groote winste doen voor zijn selven, sonder²⁾ eenighe interesse van zijn oom.

*Reijst van Alleppo na Basora ende Ormus.

Met desen raedt heeft hem gants gheresolveert, het selfde te⁺ volbrengen ende niet weder te keeren, voor dat hy zijn schade weder in ghehaelt hadde, ende heeft hem ghevoecht by sommige Venetiaenders, die oock derwaerts wilden, ende zijn alsoo ghereijst⁺ met die caffyla door langhe dagh reysen, tot dat zy ghecomen zijn in Bassora, die beste stadt van het landt, ghelegghen op het uysterste vande Sino Persico, die naer Ormus loopt. Van daer zijnse te⁺ water ghecomen tot Il Ormus, daer een yeghelijck zijn cremerye⁺ ende winckels voortstelde⁴⁾, ende desen Frans Coningh, als jonck ende onbedreven, siende, dat hy verre vanden oom was, maeckten rekeninghe, dat het gheene, dat hy hadde, genoeg eygen was, ende begonst weder sonder achter dencken goet leven te leyden, ⁺sonder yet anders te pretenderen dan goet chier te maecken, tot dat in 't lest die hooftsomme by naer gheheel geconsumeert was. Ende beginnende hem te bedencken, en wist niet, wat beginnen: want het weder keeren en docht hem niet goet, want en hadden die middelen niet, en oock en dorst onder d'ooghen vande oom niet comen.⁺

*Raet van de comede³⁾ helpers.

*Een goet voornemen van Fr. Coningh.

*<II119>

*Hy reijst met sommige Venetianen nae Ormus.

*[125a]

In 't leste heeft gheresolveert naer Goa te varen, alwaer hy verstont, dat hy hem altoos soude moghen onderhouden met zijn hantwerck op te setten, totter tijt toe, dat het God anders ordineerden. Is alsoo naer Goa ghevaren; daer gecomen wesende heeft winckel opgesteld ende zijn hant-werk beginnen te ghebruic-

*Fr. Coningh maeckt vande noot een duecht ende vaert, alst zijn heel verteert is, nae Goa.

1) Drukfout voor Caruana (karavaan).

2) *Versta: behalve.*

3) .

4) D.i. 'te koop stellen'. *Dit heeft dan natuurlijk speciaal betrekking op het woord cremerye.*

ken. Maer om dat het gheselschap, te weten ander vreemdelinghen ⁺van Neer-landers ende Duytschen, die aldaer waren, en gemeenlijck zijn byde viçoreys voor trompetters ende busschieters, die hem dagelijcx quamen besoecken, so en konst hy so veel niet voorderen¹⁾ ofte 't was ghelijck op. Dit siende heeft hem gedetermineert teenemael aldaer te blyven ende gants neer schicken²⁾ om also oorsake te hebben, hem aldaer zijn leven te onthouden, siende dat alle hoop verloren was om sijn leven weder te derven nae huys keeren.

Met dese resolutie heeft beginnen om te sien naer zijn partuer. So is te weten, dat onder ander vreemdelingen, die aldaer in Goa gecomen waren in voorleden tyden, was eenen Fransoys natureel ⁺van Diepen³⁾, met namen Iohan du Xena. Dese was eertijds ghecomen in Indien voor tromslagher van eenen viçorey, ende was naer lanckheydt van tyden aldaer ghetrouwt met een vrouwe van Ballagatte van Moors gheslachte, doch Christen, ende onderhielt hem eerlijck met trommelen ende ander schrijn-werckerye te maken, waar van hy winckel af hielt, ende was oock des conincx riem-maecker van die galeyen, in somma dat hy een goedt duer komen hadde. Dese Fransoys hadde byde voorseyde zijn huysvrouwe ⁺twee soonen ende een dochter, ende ghelijck als die vreemdelinghen terstont buytens landts kennis maken met malcanderen, principalijck aldaer in Indien, daerder weynigh zijn, ende alle vreemdelingen, het zy van wat natien dat het zijn, uytghenomen Portugesen, converseren met II malcanderen als broeders, ⁺welcke is haren besten troost, so is oock desen Fransoys Coningh daer oock groot ten huysse geweest, ende hebben hem veel gefeesteert⁺ ende onthaelt, want verstonden wel, datse hem hier mede in 't net soude krygen om haer dochter te geven, ende datse daer mede een goet houwelijck deden, om zijn hantwerck wille, het welcke seer goet ende van groote waerde in Indien is, om die groote handel van de ghesteenten, die daer is.

In somma en rusten niet, ghelijck die van Indien haer manier ⁺is, alsse yemandt geern inden knip hadden, tot dat zy hem met veel beloften en wondere dinghen soo verre kreghen, dat hy het jae woort gaf, welcke hem naermaels het leven kosten, als men in 't

⁺Oorsaec, waerom France Coningh niet op comen mocht.

⁺Verhael van een Johan du Xena, Fransoys.

⁺Groote ghemeensaemheyde vande Neerlandersin Indien⁴⁾.

⁺<II120>

⁺Netten van Du Xena om Fr. Coningh te vangen.

⁺Fr. Coningh belooft hem emt de dochter van de Xena.

1) D.i. voordeel maken, winnen.

2) D.i. zich vestigen.

3) *Dieppe*.

4) .

vervolghen van dese historie ende waerachtighe gheschiedenisse hooren sal. Aldus belooft wesende, hebben alle neerstigheydt ghedaen ende die gheboden laten gaen, ende, om 't cort te maecken,¹⁾ die bruyloft ghehouden, als dat die manier is, wesende die bruyt van elf jaren¹⁾, hups ende schoon van lijf ende leden, maer in boosheydt ^{+Zy werden ghetrou.} die arghste, die oyt aerde droech, so dat haren man hem voor gheluckigh hielt, alsulcken huysvrouwe ghevonden te hebben, ^{+als hy my dickwils mondelingh vertelt heeft, doch was daer soo jelours af, dat hy die niemandt en betrouden, noch van} ^{+ [125b]} zijn eyghen natien en particulier vrienden.

Maer daer hy hem meest op betrouden ende min af vermoeyde²⁾, dese was d'oorsake van zijn ongeluck. Door contract van zijn houwelijcks voorwaerden was gheordineert ende hadden hem⁺ belooft een sekere somme gelts, ende totter tijdt, datmen hem die selfde somme niet en gaf, souden met zijn huysvrouwe in't huijs ^{+De Xena belooft een somme gelts met zijn dochter, maer gheeft niet.} van zijn schoon-vader blyven in wonen ende die kost hebben, ende zijn winkel aen d'een zyde van 't huijs, ende wat dat hy won, soude voor zijn selven wesen, welke aldus gheschiede, ende bleef also langhen tijt, om dat de schoon-vader die beloofte somme niet en wist op te brenghen. Ende ghelijck als die familie begost te vermeerderen, ende de vader, die out ende bedaecht was, in een cranckheyt viel, waer van hy storf, soo en wasser so veel ghewins⁺ niet ofte Frans Coningh die moeste oock altemet die kuecken versien, 'twelcke hem niet wel aen en stont, ^{+Johan du Xena sterft.} ende begonsten in huijs oneens te werden, ende quam hem dickwils met my raden, wat hem te doen stont, waer op ick hem seyde, gheen oorsake te⁺ willen wesen van twist te maken tusschen ouders ende kinderen, doch dat³⁾ het my aenghinck, aenghesien datse hem die beloofte somme van de houwelijcx ^{+Raet van Jan Huyghen aen Fr. Coningh.} voorwaerden niet en konsten op brenghen,⁺ dat ick soude een || huijs alleen hueren ende also beter huijs houden alleen met mijn huysvrouwe dan aldaer onder soo ^{+ <II121>} veel, daer hy nimmermeer en konste veroveren⁴⁾, so dat hy hem in 't lest gedetermineert heeft ende is met twist uyt den huijs gescheyden,⁺ nemende zijn huysvrouwe ende kint, met zijn slaven, ende heeft een huijs alleen ghehuert en ^{+Fr. Coningh scheidt met twist uyt het huys van Du Xena.} zijn winkel op gestelt en zijn

1) *IJzerman (:Pomp) heeft (op p. 15): 11 of 12 jarige leeftijd.*

2) *vermoedde.*

3) *Versta: indien.*

4) *(geld) overhouden.*

hant-werck gheuseert, in somma, dat hy begost welvarende te worden en hadden grooten toeloop.

Nu is te verstaen, dat zijn huijsvrouwen moeder, welcken haren moorschen aert niet verborgen en mocht, naer 't over lyden van haren man, of was om 't quaet hert, datse haer swagher¹⁾ droech, + ofte om haer eyghen sinnelijckheyt²⁾, heeft haer eyghen dochter daer toe gepersuadeert, die daer oock, soo 't scheen, goet behaghen in hadde, datse tot haren boel heeft ghenomen een Portugees, een jonck soldaet, die daer seer groot ten huysse was, soo dat hy daer daghelijcks quam eeten en drincken, ende Frans Coningh betrouden hem meer als broeder ende en dede gants ter werelt niet sonder⁺ raet van dese Portugees, met namen Ant. Fragoso. Dit minnen spel dreven dese twee goey lieven, met hulpe vande moeder, al ten tyden, dat zy noch by de moeder in woonden, ende affirmeren, dat hy daer al met te doen hadde al eer hyse kreegh tot een bruyt, al wasse jonck; dat en is in Indien gheen wonder, want is een daghelijcks gebruijck, alsse maer over die acht jaren zijn, ende wetender oock seer goet remedie toe om het selfde te bedecken, soo dat zy voor goede maechden ontfanghen worden. Dit aldus gheduerende by de vier jaren, ende oock den tijdt dat zij alleen woonden, alwaer dese Antonio Fragoso zijn inghanck maeckten met die voorseyde comfiansa ende vriendtschap, al hoewel dat hy die duer vande camer altoos met een mael-slot³⁾ toe dede, als hy uyt ginck, so wasser dickwils dese Ant. Fragoso boven verborghen, sonder dat hy daer yet af wist, ende bedreven hare personagien⁴⁾.⁺

⁺Nu gheschiedent binnen middelen tyden als dat eenen Dirck Gerritsz⁵⁾, natureel van Enchuysen, ghecomen wesende van China, en was peter van dese huysvrouwe van Frans Coningh, ende zijn goet vrient, so heeft hy hem met zijn huysvrouwe te gast gebeden buyten die stadt, aldaer hy zijn woonplaetse hadde, om al || daer eenen vrolijcken wellecom te gheven. Onder ander heeft⁺ my oock daer by ghenoot; maer om dat dese eerlijck jofvrouwe

⁺De moeder raet de dochter tot overspel met een Portugees.

⁺De Portugees gebruyct F. Coninghs wijf door hulpe vande moeder.

⁺[126a]

⁺Dirck Gerritsz. van Enchuysen comt uyt China by Fr. Coningh.

⁺<||122>

1) Ook hier: schoonzoon.

2) *lust*.

3) *hangslot* (W.N.T.).

4) D.i. 'speelden hun rollen', z.v.a. dreven hun spel.

5) De bekende Dirck Gerrits, die aan Van Linschoten het logboek van zijn reis van Macao naar Nagasaki in 1585, en van Nagasaki naar Macao in 1586 verschaftte. Zie A. Wichmann, *Dirck Gerritsz, Ein Beitrag zur Entdeckungsgeschichte des 16ten und 17ten Jahrhunderts*. Zie verder: *IJzerman: Dirck Gerritsz Pomp; F.C. Wieder, De reis van Mahu en De Cordes, door de Straat van Magalhães, dl. I, passim*.

haer excuseerde, dat zy met haer eere niet en mocht comen daer eenloopender ghesellen waren, om dat het in Indien gheen usantie en is, en haer eere soude te naer gaen, waer mede my badt, hem te excuseren tot op een ander mael. Het conuyt¹⁾ aldus gheschiedende ten huys vanden voorsz. Dirck Gerritsz., al waer was dese Frans Coningh, zijn huysvrouwe en moeder ende broeder ende die familie van slaven ende slavinnen tot haren dienste, gelijk als in Indien het ghebruijck is, die maeltijt voleijnt wesende, ende half beschonken, zijn in 't velt gaen wandelen, ende niet verre van daer stont een out speel-huys, 't welcke duer noch venster hadde, maer was gheheel vernielt, ende hadden achter eenen grooten schoonen boomgaert van Indiaensche boomen ende fruyten. Dit hof hadde den schoonvader van Frans Coningh in zijn leven ghecocht om weynigh ghelts, om dat het, als ick segghe, niet veel en dochte. In desen hof zijn altesamen ghegaen, doende aldaer brenghen potten en pannen met eeten ende drincken, om aldaer dien dagh met vrolijkheydt over te brenghen, ghelijck zy oock deden. Nu wast by ghevallen als dat ick ginck wandelen met een goet vrient te veldewaert in tot by dese contreye van dit speelhuys, met die minste ghedachten van 't gheselschap, dat daer vergaert was ende passerende een stuck weeghs voorby de duer, soo quam den selfden Frans Coningh buyten de poort, gheheel beschoncken, ende⁺ de my ghewaer wordende, heeft my comen trecken by de mantel ende ghedwonghen, met hem in te gaen en mijn gheselschap te verlaten, al waer comende, bracht my achter inden hof, daar saten die vrouwen, haer moeder, ende ander slavinnen en slaven, met hare Indiaensche instrumenten, ende waren vrolijk. Daer wesende²⁾ is die vrouwe terstont wech geloopen, haer verberghende om haer eerlijck te maken³⁾, naer usantie van Indien, alsser yemant van buyten ende vreemts in comt. Haren man heeft terstondt doen bereyden het avontmael, hoe wel dat het noch vroeck indien dach was, van het ghene dat zy mede ghebracht hadden, ende die tafel worde ghedeckt op een mat op d' aerde inden hof, om dat het huys, als ick gheseyt hebbe, noch tafel noch banck noch⁺ duer noch venster en hadde. Die tafel bereyt wesende zijnder altemael om gaen sitten, behalven die huysvrouwe van Frans Coningh, die haer excuseerde, datse van my beschaemt was en daerom niet

⁺Jan Huyghen comt by Fr. Conincx vrou ende haer speelhof; zy verbercht haer na de Indische manier.

⁺Fr. Conings vrou wil niet in tegenwoordicheydt van Jan Huyghen eeten.

1) *Port. convite: feest, banket.*

2) *Versta: Toen ik daar was.*

3) D.i. zich eerbaar voordoen; haar fatsoen in acht nemen.

en begheerden te comen, dan datse daer binnen met die ander slaven ende slavinnen soude eeten. Ende || hoe wel dat haren man haer⁺ geern gehadt soude hebben, dat zy by ons quam om te bewysen, dat hy daer niet jelours af en was, ^{+<II123>} maer siende hare excusatie liet haer blyven, segghende, datse beschaemt was. Het avontmael aldus houdende, wesende van slaven ende slavinnen ghedient, die ginghen ende quamen van daer die eerbare vrouwe was, die, so haren⁺ man meynden, alle dingh toe te bereyden ende oorden gaf¹⁾, ^{+maer het was verre van} ^{+ [126b]} daer, want ter wylen dat wy vrolijk waren sonder achter dencken, soo quam den boven ghenoomde Ant. Fragoso met een bloot rappier onder zynen mantel, wesende noch claren lichten dagh, voor in 't oude huys, in presentie van alle slaven en slavinnen, soo van Dirck Gerritsz. als de myne, ende van haer eyghen man, sonder vreesse te hebben van ons, die inden hof gheen vier schreeden daer van daen en saten, en nam die eerbare vrouwe by der handt ende leydense in een vande cameran, die sonder vloer, duer noch venster was, ende zy dede haren doeck van't lijf, ende spreydent op d'aerde neder om haer niet vuyl te maken, ende deden also eenen spronck sonder 'taensien die presentie vande slaven ende slavinnen ende 'tperijckel, dat zy passeerden, soo wy sulcks hadden comen te verstaen ofte by gheval yemant op ghestaen hadde ofte eenich van de slaven of slavinnen daer af vermaent hadde, ende offer yet af quam, soo hadden den ⁺selfden Ant. Fragoso 10. oft 12. soldaten zijn bekenden ende vrienden niet verre van daer heeten ^{+Fragoso heeft 10. of 12. soldaten verborgen om inde noot te helpen.} verwachten, die met een fluijt ofte teecken, noot wesende, souden hem te hulpe ghecomen hebben om ons alsoo den beck af te spelen²⁾ ende die vrouwe met te nemen, welcke een dagelijckse neeringhe in Indien is. Maer ons gheluck was, dat hy, zijn dinghen ghekuijst hebbende³⁾, is weder wegh ⁺ghegaen ghelijck als hy gecomen was, ende zy wel ghemoet, ende als haer die slavinnen vraechden, ^{+Merckt de stouticheyt van dese fyne vrou.} hoe zy die stouticheyt hadde, sulcx te bestaen, aenmerckende het groot perijckel, daer zy haer leven in stelden, antwoorden, dat zy naer 't leven niet en vraechden, als zy maer hare lust mocht boeten, ende dat haren man een dronckaert was en haer niet weert en was, en dat zy dese fijn ghesel over de 4. jaren tot eenen boel gehadt hadde, ende begeerden om synent wille gewilligh te sterven, en doen dit gheschiede, en

- 1) D.i. 'die, naar haar man meende, alle ding toebereidde en orders gaf'.
+ Ant. Fragoso comt by lichten dagh ende ghebruyckt Frans Conincx wijf in presentie vande slaven.
- 2) Volgens de Lat. vertaling: 'qui - nos trucidassent.'
- 3) Z.v.a. volbracht hebbende. Vgl. boven, blz. 32, noot 5.

wast noch gheen 4. jaren, dat zij Frans Coningh ghehadt hadde, ende mocht wesen tusschen die 15. ende 16. jaren out. Een weynich⁺ daer nae quam zy achter inden hof, ende hadde die II schaemte, soo't wel scheen, al verloren, ende begonst te dansen en te⁺ singhen ende bewees groote vruechden, waer mede alle

'tgheselschap bly waren, principalijck haren man, die hem daer in verhuechden.

Den avont ghecomen wesende, ende een yeghelijck ghescheyden zijnde naer zijn logement, so quam ons ter ooren die gheschiedenisse van dit feyt ende 'tperijckel, daer wy in gheweest hadden, ghelijck als wy vande slaven ende slavinnen verstonden, die alle het regiment aen ghesien hadden met groote verwonderinghe. En desghelijcks soo heeft den selfden Frans Coningh beginnen

te⁺ mercken door waerschouwinghe van ander, als dat zijn vrouwe hem niet recht en dede, maer en wist niet met wie dat het mocht wesen, maer en hadde gants gheen gedachten noch mistrouwen in't minste met dese Ant. Fragoso, die hy meenden zijn beste vriend in alle getrouwicheyt van de werelt te wesen, ja dat

meer is, en dorst niemant zijn secreten en gedachten ontdekken als dese⁺ Ant. Fragoso, dien hy in't heymelijck ginck raedt vraghen, segghende, dat hy verstaen

hadde ende oock eensdeels vermerckte, ⁺dat hem zijn vrouwe ontrouwe dede,

hem vragende, wat hem docht dat hem te doen stont, ende dat hy voorghenomen

hadde om te dissimuleren en besien, oft hyse beyde te samen conste betrapen,

ende haer beyde alsoo om brenghen, 'twelcke hem d'ander oock raden, hem

belovende daer toe alle hulpe ende favuer, die hy van zynen persoon souden mogen

van doen hebben, met alle secreten, die zy malcanderen vastelijck beloofden.

Ghescheyden wesende⁺ van malcanderen, is Ant. Fragoso ghegaen by de vrouwe,

die hy alle den aenslaghe gheopenbaert heeft, en hebben terstont ghesloten, dat

zy hier naer deden, ende dachten altoos, dat haer den voorbaet¹⁾ de beste

voordeel was.

So gheschiedent, dat zy op eenen avont, wesende inde maendt⁺ Augustus anno

88., hadden een avondtmael bereyt ten huysen vanden selfden Frans Coningh,

ende een braet-vercken ghebraden, al waer dese Fragoso ende die moeder van

haer te gast waren, die oock, soo 't wel scheen, van 't contract²⁾ was ende die⁺

⁺<II124>

⁺Fr. Conings vrou, haer dingen metde Portugees ghedaen hebbende, is vrolijck.

⁺Fr. Coningh beghint d'ontrou van zijn wijf te mercken.

⁺Hy neemt raet aen de man van de daet.

⁺[127a]

⁺Antoni Fragoso raetslaet met Frans Coninx wijf.

⁺Tijt, wanneer desen aenslach begonnen wert.

⁺De moeder van 't wijf is de principaelste oorsaec van dit quaet.

1) *Eng. vertaling (II p. 212) heeft 'thinking it the best course to prevent him'.*

2) *complot.*

principaelste oorsake vande tragedia, hoe wel zy sulcks naemaels stoutelijcken missaecten¹⁾. Wesende aldus vrolijck, soo was ick op een sekere plaets ten avontmael, tot een duytsch schilder, alwaer ons Frans Coningh sont een quartier van 't braet-vercken, ons doen biddende, dat wy't om zynent wille wilden eeten, ende een van onsen huysse, die't selfde bracht, haddense aldaer eens gheschoncken van een zekere wijn, die met het cruijt dutroa²⁾ vermenght was, want die persoon, die 't ghedroncken hadde, quam half versuft ende uyt zijn sinnen, waer by ⁺ge ll voelden, dat die saecke niet recht en ginck, alst naemaels wel⁺ bleeck. Desen dranck haddense alsoo ghebrouwen met het cruijdt dutroa om den armen Frans Coningh alsoo berooft van sinnen te maken ende te beter haren aenslagh te werck te stellen. Het cruijdt begost zijn operatie te doen, soo dat hy slapen moest, ende die compaengie ghescheyden wesende heeft zijn duere van zijn binnen trap ghesloten, als hy voor een ghewoonheyt hadde, en die sluetelen onder zijn hooft-puelen³⁾ gheleydt, ende is met zijn lieve huysvrouwe te bedde ghegaen, so zy haer gheliet⁴⁾, al waer hy terstondt gheslapen heeft gelijk een doot mensch, ten eenen door de cracht van 't dutroa, ten anderen om dat hy eenen goeden ⁺ruijs⁵⁾wegh hadde. Wesende ontrent elf uren inder nacht, is gecomen Ant. Fragoso, gheheel ghewapent, met een ander zijn goet vrient, die hem quam gheleyen, sonder te weten, wat dat hy ginck doen, so hy seyde. Aende duer komende van 't huys van Frans Coningh heeft goelijckskens⁶⁾ gheclopt ende gheseyt teghens die slaven, die beneden sliepen, dat zy die duere souden open doen, welke antwoorden, dat haer meester te bedde ende dat die trap ⁺duer van binnen in het slot was. Dit hoerende die vrouwe van boven, die niet en sliep, quam terstondt gheloopen aen 't venster, segghende, dat hy een leer soude brengen ende climmen te venster in, het welke hy terstondt bestelt⁷⁾ heeft, ende is met haer hulpe te venster in ghecomen, ende zy heeft hem omhelst en willecom ⁺gheheeten ende byde handt geleyt naer binnen, daer haren man wel vast lach en sliep, weynich verdacht op die groote verraderye

⁺De bedriechlycke Circe berooft door den dranck F. Conincx verstant.

⁺<II125>

⁺Ant. Fragoso comt in de nacht ghewapent na Frans Coninghs huys.

⁺O valsche bedriechlijcken raet van een vrou tegen haer man.

⁺Fragoso climt met een leer ter vensteren in.

1) D.i. loochende.

2) *Zie I^e stuk p. 155.*

3) *peluw.*

4) D.i. zooals zij zich voordeed.

5) D.i. roes.

6) D.i. zachtkens.

7) D.i. verricht heeft.

van zijn huysvrouwe ende van dien, die hy voor zynen besten vrient hielt. In somma heeft gheseydt nu: wel, daer leijdt den dronckaert ende ketter, die ons meenden om den hals te brenghen ende ons liefde ende playsier te scheyden. Neemt nu u wrake⁺ van hem, hebby my lief, den welcken heeft hem terstont een steeck⁺ ghegheven met zijn rappier door die borst, dattet achter uyt quam, ende doen noch een ander van d' een zyde in en d' ander zyde weer uyt, ende noch vier ofte vijf steken naer zijn doot, waer mede den onnoselen al slapende zijn leven verloor.

+[127b]

⁺Ant. Fragoso vermoort Fr. Coningh al slapende inde nacht door hulpe van Fr. Coninghs wijf.

Dit ghedaen wesende namen terstondt alle die ghesteenten en diamanten, die haren man van veel persoonen te werck hadden, en⁺ oock om te vercoopen, soo datse wel over de 40. II duysent pardauwen bedroeghen naer ghemeen gissinghe, ende namen zijn rappier; dat staken zy hem inde hant, ghelijck als oft hy hem verweert hadde, om te seggen, dat hy haer hadde willen vermoorden, ende dat zy hem in hare bescherminghe¹⁾ gedoot hadde. Maer men wist wel contrarie, want die slaven, die beneden waren, haddent⁺ altemael aenghehoort. Aldus namen het kint, dat van twee jaren mocht wesen, ende liepen ter dueren uyt, ende een stuck gheloopen hebbende lietent kind op die strate yewers voor een duer van een huys liggen, daerment smorghens vont. Ende hoe wel dat die slaven groot gerucht maecten in 't vlieden van haer vrouwe en die justitie ginghen halen, maer men en konstese niet vinden, want ginghen dien selfden avont doppen aen't clooster⁺ van de Jesuyten, haer biddende, datse hem wilden herberghen, ende gaf haer de meestendeel vande ghesteenten, segghende, dat hy de man gedoot hadde in zijn bescherminghe. Maer hebbense niet willen ontfanghen; even wel namen die ghesteenten om weder in handen van de eyghenaers te gheraken. Des anderen daeghs wast over die geheele stadt, met groote verwonderinghe, ende hoe wel datmen alle neerstigheyt dede met groote pene van diese huijsden, hoofden²⁾ en herberghden, nochtans en quamen noijt te voorschijn, maer worden cortelijcken daer naer ghesien inde stadt van Chaul, welcke leijdt van Goa noordtwaerts aen 30.⁺ mylen, en ginghen aldaer vry langhs de strate sonder daer yemandt naer te vereysschen³⁾, want daer was al gras over ghe-

<II126>

⁺Vluchten ende leggen 't kint vande voorsz. Coningh op de straet.

⁺Comen by de Jesuijten; geven veel gesteenten om wel ontfangen te worden.

⁺Vluchten in de stadt van Chaul.

1) *zelfverdediging*.

2) 'Huijsen ende hoven iemanden', door Kiliaan vertolkt met: Recipere aliquem hospitio, domo, tecto. Dus: gastvrij opnemen.

3) D.i. zonder dat iemand daarnaar een onderzoek instelde.

wassen, ende men siet weynich op sulcke dinghen, want gheschiet meer als Sondaegs¹⁾.

Den dooden man lagh alsoo tot smorghens, soo dat wy Duytschen⁺ hem moesten doen begraven, want die moeder en wilden daer niet een penninck toe gheven ende hielt haer al oft zy hem niet aengestaen²⁾ en hadde, ende hulp den moorder noch met victualye ende ghelt om naer Portugael te varen, ende quam met ons inde vloet³⁾, ende ick sach hem noch in 't eylant van Santa Helena, met een audatie⁴⁾ ende presuntioen⁵⁾ ghelijck oft daer⁺ met hem noijt yet quaets ghebuert waer, ende quam naer Portugael sonder datter oyt haen naer crayden, ende hadden noch beloofd aen de moeder ende vrouwe, dat hy soude comen met vergiffenis ende haer noch trouwen, hef welcke niet eens en twijffele alsoo te gheschieden, so hy sulcks maer pretendeert en || versoect.⁺

Aldus is voleynt die reyse van dese Frans Coningh, welcke op 't langhe hebbe wille verhalen, om datmen mach mercken ende verstaen die stouticheyt ende inclinatie vande Indiaensche vrouwen, want daer en is niet een jaer ofte daer werdender in Indien⁺ wel 20. ofte 30. mannen van hare vrouwen vergeven en omgebracht alleenlijck om hare oncuysheyt te pleghen. Desghelijcks werden daer jaerlijcks menichte van vrouwen van hare mans omghebracht om overspel, maer en vraghender niet een hayr naer en⁺ seggen vrymoedich, datter gheen lieffelijcker doot en is als alsoo te sterven, waer mede zy seggen, bevestigen, dat zy om oprechte liefde sterven ende ghedoot werden. Oock om⁶⁾ te weten, dat die eerbare vrouwe alleen niet en was van quade inclinatie, dan oock⁺ haren broeder, die welcke, wesende van 14. oft 15. jaren out, worden binnen Goa in 't openbaer verbrant voor sodomyter ofte boggher⁷⁾, en was ten tyden, dat Frans Coningh ende zijn schoon vader noch leefden, maer en was niet ghenoech om hem te waerschouwen van zijn huysvrouwe ende hare ghenegentheyt, want

⁺Fr. Coningh wert vande Neer-landers begraven.

⁺Ant. Fragoso treckt nae Portugael.

⁺<||127>

⁺Oorsaeck van de Indische vrouwen, waeromme datse soo veel mans dooden.

⁺[128a]

⁺De broeder vande vrou wert in Goa levent verbrant.

1) *m.a.w.: zoiets is een dagelijkse gebeurtenis.*

2) *Vermoedelijk is 'aenstaen' hier: bestaan, in de bet.: verwant zijn.*

3) *Een der vele voorbeelden dat oe den gerekten oo-klank uitdrukt.*

4) *Fr. audace, Port. audacia.*

5) *Vgl. Fr. présomption: verwaandheid.*

6) *Dit 'om' geeft geen zin.*

7) *Bogger ontleend aan Fr. bougre, M. Lat. bugari, eigenlijk naam van het volk der Bulgari, die als kettters werden beschouwd; het is een algemene naam voor kettters geworden en van daar sodomiet. W.N.T. s.v. bogger.*

scheen wel, dat zijn ongheluck ende planeet het also gheordineert hadde om alsoo te voleijnden.

Op den 16. September anno 88. is ghearriveert in Goa een schip⁺ van Portugael met namen San Thome, brengende tydinge van vier ander schepen, die in Moçambique waren, alle van Portugael, die sommige dagen daer na quamen; waren dese: den admirael San Christoval ende Santa Maria, Sant Antonio ende Nossa Senhora da Conseprao¹⁾. Met dese schepen quam tydingh van 't overlyden van mijn heere den aerts-bisschop, Don Frey Vincente da⁺ Fonseca, wiens doot was op de reyse naer Portugael, wesende den 4. Augustus van 't jaer 87., inde contreye tusschen die Vlaemsche Eylanden ende Portugael, want acht daghen naer dato van dien soo quaemt schip aen landt. Vermoeden, dat het fenijn was, die hy van Indien brachte, ofte eenigen apostem²⁾, die hem in het lijf ghebarsten was, want op den dach, dat hy sterf, een ure te vooren, was noch 't aensien voor cloeck ende ghesont; hem quam een accident over subytelijck, ende al eer hy zijn testament mocht maken bleef doot, ende naer dien so gaf hy wel een kan vol fenijn uyt, in somma werde met alle zijn bisscops cleeren ende myter ende⁺ ringhen in een kist gheleijt en also over boort geworpen inde zee.

Dese tydinge heeft veele in Indien bedroeft, te weten van die hem goetgunstigh en vrienden van vrede waren; maer ter contrarie⁺ waren verblijdt, die hem haten ll ende een quaet herte toe⁺ droeghen, om dat hyse op haer zeer getreden hadde ende gereprehendeert van hare bescheyden³⁾, ende die daer meer aen verlooren, dat waren wy, zijn dienaers, die verwachtende waren groote voordeelen ende verbeteringe, als hy sonder twyfel vande coningh verworven soude hebben, want was een vande principaelste oorsaken, dat hy derwaerts zijn reyse ghenomen hadde; maer die doot heeft het al belet en verandert, ende hoewel dat mijn meeninghe ende intentie op dien tijdt wel was, den aerts-bisschop mijn heere te verwachten en mijn vertoevinghe aldaer langher te doen ofte moghelijck gants ende gheheelijck mijn residentie te houden, maer met dese tydinghe zy gantschelijcken van sinnen en⁺ propoosten verandert, en my is geheelijcken een afgrysen ghecomen van 't gheene, dat my te vooren aenghenaem was, ende hoe

⁺Tydinge van 4. schepen, die in Mossambique laghen.

⁺Desgelijcks vande aerts-bisschop.

⁺Den bisschop wert met al zijn ghereetschap inde zee geworpen.

⁺<II128>

⁺De doot vande bisschop maect droeve ende blye menschen.

⁺Jan Huyghen wert door des bisschops doot van sinnen verandert ende wil wederom na huijs trecken.

1) Drukfout voor 'Concepção'.

2) *Port. apostema: abces.*

3) De zin zal zijn: om hunne handelwijzen (of: gevoelens).

wel dat my ghenoech middelen voor quamen om aldaer goet duer comen te hebben¹⁾ ende ghenoech als natureel bedreven was en voor die ghehouden²⁾, gheacht en bemint, alle dese saken en hebben niet machtigh ghenoech geweest, mijn affectie³⁾ ende begheerten, die my op een nieu aengroeyde ende vermeerderden vant versoecken ende weder keeren van 't vaderslandt, soo dat my dacht, + dat my Godt mijn oogen hadden geopent ende gants verclaert met den doot van mijn heere, +[128b] om also te pretenderen⁴⁾ die wederkeeringhe van 't vaderslandt, 't welcke te voren so verdonckert was en soo weynigh ghedacht, en oock in groote twyfel stont, sulcks oijt geschiet soude hebben by leven ende wederkeringe vande + selfde mijn heere den aerts-bisschop, ende om te ghenieten vande tijdt die my offresseerden⁵⁾, + Jan Huyghen aengevochten om daer te blyven. sonder te verwachten eenighe ander inconuenient ofte oorsake van beletsel, die my daghelijcks ghenoech voor oogen geleyt werden en wel dapperlijck temteerden, waeromme my gantschelijck hebbe geresolveert, die reyse ende wederkeringhe te pretenderen, waer toe alle middelen ghesocht hebbe, die my dachten noodich te wesen om sulcks te volbrengen; ende dat my meer daer toe persuadeerde, was daer en +boven te verstaen het verlies van mynen broeder Willem Tin, die met my in Indien gheweest hadde, reysende van Setubal uyt Portugael + Jan Huyghen broeder sterft achter Engelandt. den wech naer Hamborch achter Engelandt om, alwaerse (Godt betert) met schip met allen bleven ende niemant af en quam, noch noijt tydinghe of teecken van haer ghecomen is.

+Aldus gheresolveert || wesende, so ist ghevalen als datter een + schip toe gemaect wert uyt auctoriteyt van de visorey, en dat duer requerement vande pachters vande peper⁶⁾, omdat die menichte vande peper, die vergadert was, die schepen, die van Portugael ghecomen waren, niet al en konsten laden, ende hoe wel +De visorey rust een schip na Portugael. +<||129>

- 1) *Versta: om mij daar goed in 't leven te kunnen houden.*
- 2) *genoeg in 't land ingeleefd en als een landgenoot beschouwd.*
- 3) *Versta: om op te kunnen tegen mijn affectie.*
- 4) *D.i. het voornemen op te vatten van terugkeer naar 't vaderland.*
- 5) *Bedoeld is: die zich mij aanbod, van Port. oferecer: aanbieden.*
- 6) *Ten aanzien van de min of meer onregelmatig verspreid staande gegevens over de peperhandel op p. 52-58 bedoelt Linschoten blijkbaar in hoofdzaak het volgende. De peper is een monopolie-artikel van de koning. Deze zendt geen eigen schepen, maar gunt de voordelen van de vracht aan de 'pachters van de schepen', die er per jaar vijf schepen voor moeten uitrusten. De 'pachters van de peper' laden deze schepen en leveren de peper aan de koning voor een vaste prijs, die hun pas wordt betaald, als de koning haar zelf verkocht heeft. De koning krijgt verder van de 'pachters van de schepen' een zeker bedrag bij aankomst in Portugal van ieder schip.*

dat die schepen ende vrachten van dien op haer selfs verpacht zijn, met obligatie vande coningh, als datter anders geen schepen moghen bevracht noch afgheveerdicht worden als vijf, diese haer verobligeren jaerijcks toe te maken ende af te veerdigen, ende so daer eenigh goet waer in Indien als peper ofte andere waren, dat⁺ die voorsz. schepen niet laden en moghen, soo sullense¹⁾ gehouden wesen, daer toe versocht zijnde van de pachters vande peper ende officiers vande coningh, een ofte meer schepen daer toe te coopen ofte beschicken, soomender vindt, die daer sufficient toe zijn, ende wanneer zy sulcx weygheren, dat alsdan den viçorey ende officiers vande coningh moghen bevrachten alsodanighen schip ofte schepen alst haer goet dunckt ende bequaem daer toe vinden, ende het selfde laden met peper vande pachters ende alsoodanighen goeden, alsser soude moghen offreceren, welverstaende dat na dato, dat die schepen vande pachters al eerst zijn afgheveerdicht, ende dit alles tot profijt vande coningh, sonder dat die pachters¹⁾ daer hebben yet op te spreken. Soo ist aldus gheschiet, dat een schip, ghenamt Santa Crus, welcke was ghebout in Cochijn van de coningh van die Malabaren, en haddet genoemt naer de stadt van Cochijn, welcke eyghentlijck vande Portugesen den⁺ naem van Santa Crus is ghegheven, 'twelcke hy gedaen hadde ter eeren vande Portugesen, om dat hy met haer broederlijcke aliance heeft, ende wort van de coninghen van Portugael ghenomt onsen broeder in wapenen. Dit selfde schip hadde aen een Portugees vercocht, die daer een voyagie mee dede naer China en Iapan, wesende vande groote van 800. last, ende om dat het sterck ende goet was ende bequaem om die reyse naer Portugael te moghen doen, ⁺en om dat, als geseyt is, die peper meer was als die Portugaelsche schepen laden mochten, soo hebben die selfde pachters¹⁾ den⁺ viçorey haer requerement ghedaen, datment¹⁾ selfde schip souden coopen, naer inhoud van haer contract, soo heeft den viçorey die pachters van de schepen doen roepen, ende haer die weet ghedaen, met het requerement van de pachters vande peper, dat zy¹⁾ 't schip souden coopen naer ordinantie vande coningh, aenghesien den noot alsulcks eyschte, 't welcke zy gheweyghert hebben, ⁺ segghende dat het haer niet gheleghen en was; || ende soo hy 't begheerden te coopen tot voordeel vande coningh ende de peper, datse hem oorlof gaven, midts dien onder houdende des

⁺Ordinantie in 't bevrachten vande schepen naer Portugael.

⁺De coningh vande Malabaren maect een schip ter eeren vande Portugesen.

⁺[129a]

⁺De pachters soecken 't schip te coopen van de coningh²⁾, om peper te laden.

⁺<||130>

1) *Versta: de pachters van de schepen.*

1) *Versta: de pachters van de schepen.*

1) *Versta: de pachters van de schepen.*

2)

1) *Versta: de pachters van de schepen.*

1) *Versta: de pachters van de schepen.*

coninghs ordinantie, dat hare schepen eerst souden hare ladinghe hebben ende af gheveerdicht wesen, hoe wel dat het haer daer naer berouden, want meenden, dat zy gheen goet ghevonden souden hebben om daer in te schepen, maer hadde weynich min als d'ander schepen.

+Ende overmits dat het selfde schip gecocht wert (waer toe die pachters vande peper 't ghelt verschoten van sconinghs weghen) voor 10. duysent ducaten ghereet gelt, midts conditie, dat die selfde officieren, te weten schipper, connestapel ende hoochbootsman, die daer op gheweest hadden inde reijs naer China ende Iapan, souden daer op blyven met die selfde officien, ende die connestapel was eenen Dirck Gerritsz. van Enchuysen, die, naer dat hy 20. jaren in Indien gheresideert hadde, hem nu meenden met dese goede conjunctie¹⁾ van het schip bereijt te maken om naer Portugael te reysen, ende om 'tgheselschap, goede vrientschap ende kennisse, hebbe ghepretenteert²⁾ in 't selfde schip eenighe plaetse te vercryghen, ende om dat die pachters vande peper haer factoren in Indien hebben, dat Duytschen waren, van weghen die Fuckaren ende Velsares³⁾ van Ausburch, die op die tijt part en deel hadden aende peper; dese seynden in elck schip + een factor, die de coningh plaets vergunt voor haer persoon ende victualye; dese factorye vande peper van 't schip Santa Crus werden my vergunt vande selfde pachters ofte hare comissen, om dat het mijn particuliere bekenden waren, waer mede gheheelijcken hebbe preparatie ghemaect ende alle mijn saken afgheveerdicht met een paspoort vande viçorey ofte governuer, sonder welcke niemant en mach uyt Indien trecken, desghelijcks mijn certificatien vande reken-camer vande coningh ende die matricula generaël, daer alle, die naer Indien comen, op gheschreven staen met hare soldye, dat door bevel vande viçorey wort af gherekent met certificatie van dat de coningh schuldich blijft ende den tijdt vande residentie ende dienste, diemen in Indien ghedaen heeft, om alsoo in Portugael willende eenighe recompense requereren voor de gheen, die weder in 't sin heeft, nae Indien te keeren; ende hoe wel dat sulcks mijn intentie niet en was, hebbe alle dese

+Tot wat prijs het schip vercocht werde.

+Jan Huyghen wert factor op 't schip S. Crus.

1) *gelegenheid*.

2) Er kan evengoed 'getracht' als 'mij voorgenomen' bedoeld zijn. 'Pretenteren' zal wel hetzelfde wezen als 'pretenderen' bij onzen Schrijver.

3) D.i. de firma's van Fugger en Welser te Augsburg, die van den beginne der 16de eeuw af aan de Portugeesche Regeering geld geleend en hun facteurs naar Indië gezonden hadden.

+din II ghen oock moeten doen naer die costuyme ende ordinantie, ghevende te verstaen, dat mijn meeninghe was, weder te keeren,⁺ om alsoo beter oorlof te cryghen, 'twelcke mijn vande governuer lichtelijcken vergunt werde, met alle die boven ghenoomde certificaten, waer mede hebbe oorlof ghenomen van alle bekenden ende vrienden, met ghenoech hertsweer ende droefheydt, als die gheen, die ghinck verlaten het tweede vaders-landt, door die groote ende⁺ langhduerighe conversatie ende ghewoonheydt, wiens affectie my dickwils repugneerden¹⁾, die voorghenomen reyse in vergetenis te stellen; maer die ghedachten ende oude affecten van 't rechte vaders-landt waren stercker ende overwonnen die leste affectien,⁺ ende deden my gants alle gedachten van dien achter den rugghe stellen, om alsoo mijn propoost te achtervolgen, stellende mijn affairen in Gods handen, die alleen is, die ons te recht kan stueren ende helpen ende alle onse dinghen een goede uytganck gheven.

Inde maent van November anno 88. zijn die schepen weder van Goa naer die custe van Malabar ende Cochijn gaen laden.

Den 23. van de selfden zijn wy met ons schip Santa Crus t'seijl⁺ ghegaen om onse voyagie te beginnen. Den 28. zijn ghecomen in Honor, een fortresse vande Portugesen, ende is die eerste, die zy hebbe inde custe van Malabar, is van Goa zuydtwaert aen 18. mylen, al waer was onse plaets gheassingneert om onse ladinghe van peper te nemen. Op dese plaets en plachtmen gheen peper te laden, ende wy waren het eerste schip, dat daer oyt gheladen⁺ hadde, ende meenden van dien tijdt voortaan aldaer alle jaren een schip te laden, overmidts dat die coninginne, diemen heet van Baticola²⁾ (dat daer dicht by leijdt, ende Honor is in hare jurisdictie ofte coninghrijck) haer verobligeert heeft, alle jaren seven oft acht duysent quintalen pepers te leveren, midts so moetmen⁺ haer altoos die helft van het gelt ses maenden te voren geven, ende alsdan so doetset leveren allenckskens, waer toe die pachters vande peper hare factor in Honor hebben, die 't op rekeninghe ende met ghewicht ontfanght ende vergaert, tot dat den tijdt comt van de ladinghe van de schepen. Alsoo hebben zy oock in alle ander fortressen, die op de custe van Malabar ligghen, hare factoren, die op die selfde manier ontfangen ende vergaren, als in⁺ Mangalar³⁾, Barsselor, Cananor, II Cochijn, Coulam, &c.

<II131>

⁺Jan Huyghen neemt oorlof aende governuer van Indien.

[129b]

⁺De denckinge op Huyghens vader-land die dwingt hem, nae huijs te trecken.

⁺Tijdt, wanneer Jan Huyghen t'seijl ghegaen is.

⁺Jan Huyghen laet tot Honor peper.

⁺De coningin van Baticola is verbonden alle jaers 8000. quintalen pepers te leveren.

<II132>

- 1) 'Repugneerden' is hier zeer vreemd gebruikt; naar het schijnt bedoeld: in verzoeking brengen. 'Wiens' voor 'wier', slaat op 'bekenden en vrienden'.
- 2) *Linschoten's kaart heeft: Batecala.*
- 3) Drukfout voor Mangalor, d.i. Mangalūr. Het in zooveel plaatsnamen van Z. Indië voorkomende ūr, is een algemeen Drawidisch woord voor stad.

+Ende om recht te verstaen die manier vande verpachtinghe vande peper, so ist aldus: Die pachters nement contract ofte verpachtinghe van de peper voor vijf jaren, ende dat zy alle jaren sullen seynden haer capitael van gelt om 30. duysent quintalen pepers te laden, te weten alsser die coningh schepen toe beschickt, +ende die coningh verobligeert hem weder, alle jaren vijf schepen af te veerdigen om die selfde peper te laden. Die pachters loopen het perijckel ende fortuijn vande zee op haer aventuer, ende moeten die peper in Indien coopen ende laden op hare kosten, ende loopen weder die aventuer soo van 't ghelt in 't gints gaen als vande peper in 't weder om comen, ende over comende soo leveren zy +alle die peper aenden coningh tot 12. ducaten elck quintael, ende soo daer yet af verliest, is tot schade vande pachters, sonder datter die coningh yet aen verobligeert is, dan alleenlijck die peper, die hem ghelevert wert droogh en schoon tot Lisbonen in 't huijs van +Indien, die betaelt hy alleenlijck tot 12. ducaten het quintal, ende en gheeft haer gheen gelt totter tijdt toe dat die selfde peper vercocht is, met wiens betalinge betaelt die pachters, in somma, dat +die coningh sonder perijckel ofte aventuer heeft altoos zijn seker gelt vande peper, sonder een penninck te verschieten. Midts dien hebben die pachters groote ende stercke ordinantien, dat niemant, + van wat qualiteijt ofte conditie dat hy soude moghen wesen, soo + van Portugael als van eenighe plaetsen van Indien, en mach in geen peper tracteren op lijf straf, het welcke straffelijck onder houden wert, oock soo en machmen om gheene oorsake noch noot het capitael vande peper aenroeren noch verminderen, noch eenighe beletsel doen in het laden van die selfde peper, met alle toesicht+ ende neerstigheyt, die moghelijck is, stellende alle saken, al ist dat het die landen ofte conincklijke persoon beroerende waren, aen een zyde, so moeten die vande peper voort¹⁾ gaen, waer toe die viçorey ende ander officieren en capiteynen van Indien moeten geven alle hulp, favuer, en bystant, met wacht ende alle nootsakelijcke dinghen, die haer van die selfde pachters gheejst worden tot sekerheydt ende benefitie vande peper, waer toe moghen die selfde pachters oock seynden hare factoren, dienaers ende+ hulpers tot benefitie ende dienste vande selfde peper, een sekere quantiteijt, het zy van wat natie die soude moghen wesen, uyt ghesondert Enghelschen, Fransoysen ende Spaengiaerden, want

+Verclaringhe vande verpachtinge vande peper.

+De coningh verbint hem, alle jaren vijf schepen met peper te laden.

+Op wiens perijckel de peper gaet ende 't gelt comt.

+Tot wat prijs de coningh het quintal peper aen neemt.

+Ordonnantie vande coningh voor de pachters.

+ [130a]

+Niemant mach met de peper handelen dan die in het contract begrepen is.

+tLaden van de peper gaet voor alle andere dinghen.

+Enghelschen, Fransoysen ende Spaengiaerden mogen geen hulpers van de ladinghe van de peper wesen.

1) Versta: voor.

anders gheen vreemdelinghen derwaerts moghen reysen sonder particulier oorlof vanden coningh, ofte zynen raet van Indien.

Die peper cost in Indien in 't ghemeen die bhar 28. pagoden, ⁺elck bhar II zijn 3½. quintalen Portugaelsche wichte, soo dat elck⁺ quintal comt te costen 12. pardauwen xeraffijns en 4. tangas, wesende het quintal 128. pont ende elck pardauw drie testoenen ofte 30. stuyvers swaer gelt ende elck tanga 60. reijs oft 6 stuyvers, soo dat het soude wesen 12. daelders van 60. grooten Vlaems het stuck, te weten swaer ghelt, naer die Portugaelsche munte te rekenen, en 24. stuyvers op dierghelijcke munte, behalven nu alle oncosten en perijckel vande zee; maer die grote menichte is, dat het profijt in brengt, alsse maer behouden reijs over comen.

Die schepen ende hare bevrachtinghe met obligatie van die te⁺ timmeren ende toe te maken ende voorsien van alle nootsakelijcke dinghen zijn oock op zijn selven verpacht, alle op avontuer vande pachters¹⁾; gheven de coningh een seeckere somma voor elck schip, alst behouden overcomt; dies moeten zy op hare eygen kosten die schepen toe maken ende afveerdighen alle jaers vijf schepen, en daer en boven moeten die soldaten om niet voeren ende die de kost geven, ende die officieren ende 't zee-volck worden daer en boven vande coningh ofte zijn admiraliteyt ghestelt naer⁺ haer belieften, daer die pachters met moeten te vreden wesen, in somma, dat soo vande peper als vande schepen en aventureert²⁾ niet een penninc noch en verschiet niet een haer, ende en heeft anders geen verlies dan als die schepen blyven, dan verliest hy het ghene, dat hem inde verpachtinge van elck schip verobligeert is, met die peper, diemen hem leveren soude, op zijn ghesetten prijs behouden over comende, ende de winst van dien in 'tweder vercoopen, waerom den admiraliteyt van Portugael so weynigh⁺ sorghe draghen om convoyen toe te maken, die de schepen geleyen souden ende behooren te gaen verwachten, ghelijckt plach te wesen inden tyden vande coninghen van Portugael, als alle die schepen ende peper voor haer eyghen rekeninghe ende capitael quam, ende hoe wel de coningh belooft heeft, altoos zijn ⁺armade te seynden tot aen die Vlaemsche Eylanden om aldaer die schepen van Indien alle jaren te verwachten, ende die alsoo te geleyden tot Lisbonen, maer naer dat zy verpacht zijn gheweest, zijnder weynigh armadas ghesonden, en wort weynich op ghepast,

⁺<II133>

⁺Verhael, wat de peper in Indien cost.

⁺Het toerusten vande schepen wert oock verpacht.

⁺De coningh stelt volck na zijn believen op de schepen.

⁺Oorsaec, waer om dat de admiraliteyt so weynich sorch draecht voor convoyen te maken.

⁺[130b]

1) *Dit zijn dus de pachters van de schepen.*

2) *namelijk: de koning.*

maer inde rekeninghe van betalinghe en wil de coningh niet een penninck verliesen noch quijt schelden, etc.

Den 6. December hebben onse ladinghe voleijndt met 6700. quintalen pepers, ende is altans die beste, die op alle die custe ⁺van Il Malabar valt, want is seer groot en vol. Den selfden dagh ⁺ghinghen weder 'tseijl, varende altoos dicht by de custe langhs, om dieswille, datmen smorghens, te weten van de middernacht, hebbende eenen oosten wint, die van over 't landt comt ende duert tot smiddaechs, ende alsdan comt eenen westen windt uyt de zee naer 't landt; met dese twee winden doen onse voyagie, doch den oosten is altoos crachtiger ende stercker als de westen windt; daerom houden haer die schepen liever dicht by het land, want alsse wat verre in zee raken, canmen qualijck weder aende custe komen, om dat die weste windt altoos slapper is, gelijk alst ons ghebuerde; waren een weynigh vande custe gheloopen; hadden ghenoech te doen, eer wy daer weder aen kosten comen, ende souden dickwils door dusdanige oorsake de reijs naer Portugael versuymen, alst wel gebuert is.

⁺Wanneer ende hoe veel peper Jan Huyghens schip geladen heeft.

⁺<Il134>

⁺Alle die custe van Malabar is seer lieffelijcken t' aenschouwen, want varen daer so dicht by, datmen mach alle bergen, huevelen, ja die boomen tellen. Is een seer groen ende schoon landt en seer ⁺vruchtbaer. Den 11. December quamen tot Cananor, een ander fortresse vande Portugesen, ghelijck als wy inde beschryvinghe van dese custe geroert hebben; alhier laghen wy ander halven dagh stil ende namen sommige masten, die wy van doen hadden, ende ander verversinghe, alle 'twelcke daer in grooter abundantien is, en zijn also onse wech vervolcht, loopende altoos lancks ⁺die custe voorby Calecut, Panane ende andere seeckere plaetsen tot den 24. December; quamen tot Cochijn.

⁺Gedaente vande custe van Malabar.

⁺Jan Huyghen comt tot Cananor.

Daer laghen wy tot den 20. dach van Januarijs anno 89. Hier en tusschen so concerteerden ¹⁾ onse schip ende versaghent van alle nootdruff, verwachtende onse buert om t'seijl te gaen, want die ander schepen van 't contract moesten eerst voor ons uyt seylen, ⁺ de een voor, d'ander naer, wiens ²⁾ ordinantie wy alhier in 't cort sullen verhalen. So is te verstaen, dat so haest als het schip die ladinghe vande peper in heeft, welcke wort gheladen met

⁺Wanneer dat zy te Cochijn quamen.

⁺Ordonnantie van 't uyt seylen van de geladen schepen uyt Cochijn.

- 1) 'Conceteren', Port. concertar, dat wij vroeger in de beteekenis van herstellen hebben aangetroffen, is hier misschien 'op nieuw in orde brengen.' De Lat. en Engelsche vertalingen laten het uit.
- 2) *De tekst heeft 'de een voor d'ander, naer wiens', wat geen zin geeft.*

grootte toesicht ende wachters, soo van sconinghs weghen als vande pachters, ende wort gheladen onder die twee onderste over loopen, te weten op die ballast, ende die overdeck daer aen volghende, ende daer werden deelen geleijdt op de ballast, ende altemael met camertgiens af gheschut, te weten van de grootte mast af naer⁺ achteren toe, ende alsdan blijft daer een sekere spatie van de mast tot voorby 'tluijck, van waer ist weder af gheschut met ⁺camerkens, ende elck afdeelsel ofte camerken heeft een || cleijn gat ofte luijck boven duert overloop, waer door men die peper in stort, ende valt tot boven toe, in somma datter altemet comen by de dertigh camerkens ofte afdeelsels, die zy payoos¹⁾ heeten, te weten onder die twee onderste over loopen; als die altemael volghestout⁺ zijn tot boven toe, so werden die gaten ofte luycken vande camerkens toe ghecalefaet met werck ende peck, ende werden ghenombreert met nombres ende alsoo op gheteekent, hoe veel datter zijn, met het ghewicht daer by; soo blyven dese twee onderste over loopen aldus gheladen ende toe ghestopt, ende blyvende alleenlijcken tusschen die grootte mast tot een weynich voorby 't luyck een plaets, daermen het water, wijn en hout⁺ en ander snuysteryen²⁾ van 't schip leijt, daermen daghelijcks af ende op climt. Boven die tweede overloop soo staen aen beyde zyden afghedeelt die camers vande officieren van het schip, als van de capiteijn, schipper, stuurman, factor, schryver etc. ende alle d'ander, desghelijcks vande bootsghesellen, welcke camers zy vercoopen ofte verhueren aende coopliden om goet in te laden, daer zy groot gelt af maecten. Op dit selfde overloop van de mast achterwaerts soo staen die camers, daer men het bus-cruyt,⁺ busschuyt³⁾, seylen, doecken ende ander schips dinghen bewaert. d'Ander overloopen ende plaetsen van het schip worden vande coopliden gheladen met allerhande waren, dat altemael in kisten, vaten, balen en packen comt, en is op dese manier, dat, soo haest als die peper gheladen is, soo werden daer in 't schip ghesonden twee coninghs wachter ende een stouwer van coninghs wegen, den welcken heeft 10. oft 12. onder stouwers; dese alleenlijcken moeten het schip stouwen ende laden, sonder datter die⁺ schipper ofte yemant van 't schip met te doen heeft, dan alleenlijcken den hochbootsman, die slechts mede helpt toe sien son-

⁺Ordonnantie van 't laden vande schepen in Cochijn.
⁺<II135>

⁺[131a]

⁺Plaets vande camers van al de bevelhebbers in 't schip.

⁺Desgelijcx vande aminutie.

⁺Niemant dan ordinarische stouwers mogen de schepen stouwen.

1) Mv. van Port. *paiol*, bergplaats, hok, ruim.

2) Vgs. *W.N.T. hier: kleine artikelen, meer uit stoffen dan uit voorwerpen bestaande.*

3) Beschuit. Ook verder zoo gespeld.

der yet te bevelen. Men en mach gheen goet laden, het zy van wie het soude mogen wesen en hoe weynich dat het is, ofte het moet gheregistreert wesen in het boeck ende registeren vande coningh, ende men moet een schrift hebben vande veador da fasenda¹⁾, +welcke is den oppersten besieder van des coninghs goet, waer in²⁾ moet declareren van stuck tot stuck, wat datmen wil schepen ende in wat schip dat het sal wesen; sonder dat en sullen het die wachters en stouwers niet ontfanghen. Ende al ist saeck, datmen alsulcken schrift ende paspoort brengt, moetmen daer en boven die wachters hare handen vullen, wildy hebben, dat zy u laten over comen, ende || alsdan die stouwers boven haer salaris⁺ noch oock beschencken, soo men een goede plaets wil hebben, ofte anders sullen u goet laten staen, en die meest geeft, heeft ⁺die beste plaets in het schip. Zy stouwen't schip soo byster vol, dat daer niet een gat is ofte 'tis vol ghepropt, al om haer profijjt. Het geschiet dickwils als dat die opperste stouwer, die alleenlijck toe siet ende beveelt, voor profijjt uyt treckt van de stouwasie van een schip 7. ende 800. ducaten; desgelijcks die wachters, ende dat meest van giften en gaven. Dese officien werden al ghegheven met favuer vande viçorey ende die veador da fasenda, welcke is d'oorsake, dat die schepen altoos gheladen zijn tot sincken toe, datmen soude segghen niet moghelijck te wesen, dat zy haer soude moghen reppen ofte roeren; want die schippers ende officieren en hebben daer gants gheen bevel op tot op die leste ure, dat het schip t'seijl gaen sal, soo wert het haer ghelevert, ende alsdan so gaen daer die wachters ende stouwers uyt, latende het schip over al vol tot het overste verdeck ofte overloop; staet ghemeenlijck seven, acht kisten hoogh van achteren tot⁺ voren; daer en boven die hoofd-touwen, het voor casteel, achter ⁺boven, daer die stuerman zijn stoel heeft, al om en tom vol groote potten, vaten en kisten, hoenderhuysen, soo dat het schijnt eenen dool-hof te wesen; ende, alsoo varen zy daer heen op Gods ghenaden, ende gheschiet dickwils, alst op ons schip was, dat passelijcken³⁾ van 50. bootsghesellen boven die 10. niet en wisten te roer te gaen, ende, dat meer is, die meesten deel die zee noijt ⁺ghehanteert hadden, die alle door favuer die plaetsen vergunt

*Men laedt geen goet in Cochijn ofte het wert op gheschreven.

⁺<||136>

*Hoe veel profijjts dat een stouwer al temet strijct van een schip te stouwen.

⁺[131b]

*De Portugesen laden haer schepen soo vol, dat zy by nae sincken.

*Veel onbevaren volcx opte Portugesen.

1) *Veador de fazenda*, inspecteur van finantiën.

2) *Hierachter zeker weggelaten: men.*

3) *Het W.N.T. geeft: tamelijk, draaglijk, matig, niet al te best. Daarom hier waarssch.: amper.*

werden, insghelijcks vande putgers ende busschieters, ende alst noodich is inde zee, soo sietmen malkanderen deerlijck aen, so ist misericordia ende onse Lieve Vrouwe, dat zy haer helpen willen.

Men heeft in Cochijn een schoon gherijf van schuyten, die zy⁺ tones noemen. Zijn uyt een hout uyt ghehooft, ende sommige soo groot, datmen daer tot 20. pypen waters kan in storten, dat zy alsoo aen boort van de schepen voeren, die altoos tot by een mijl in zee liggen, ende aldaer maeckt men de prijs met om weynich gelt, en alsdan comense die pypen ofte vaten selfs vullen met potten op die plaets, daer zy in 't schip ligghen, dat een groot gerijf is. Dit water wert ghebracht uyt die revier van Cochijn,⁺ ghenaemt Mangatte¹⁾, ende is seer goet. Wat het landt ende stadt van Cochijn is beroerende, hebben inde descriptie van de custe van Malabar verclaert, waer mede het selfde genoech is, wat Indien⁺ is belanghende, ende wil nu verclaren hare || ordinantie op die schepen op die wederom reijs, als ick eensdeels gheroert hebbe, ende desghelijcks onse gheschiedenisse ende reyse van Indien tot Lisbonen toe.

⁺Gedaente vande schepen, diemen tones noemt in Indien.

⁺Verhael, waer zy te Cochijn haer versch water van daen cryghen.

⁺<||137>

Dat 93. capittel.

Myne voyagie ende geschiedenisse van Indien naer Portugael.

Den eersten Januarij anno 89. soo is het schip Santa Maria⁺ t'seijl gegaen, om dat het een vande outste schepen was; daerom ginckt eerste t'seijl, ende wort daerom ghedaen om dieswille, dat, hoemen vroegher van Cochijn scheijft, hoe datmen beter tijt ende weder aende Cabo de bona Esperança vint, ende hoe men later comt, hoe quader weer ende meer tormenten, oorsake, dat alsdan die son hem verlenght van't zuyden naer 't noorden; daerom houtmen gemeenlijck die beste ende sterckste schepen voor die leste, om dat zy daer beter tegen moghen, ende in 't eylandt van Santa Helena verwachten zy malkanderen tot⁺ den 25. Meye ende niet langher, welcke is den gesetten dagh van de coningh. Die dan byden anderen zijn, gaen in compaengie naer Portugael, want van Indien nae Santa Helena en is niet van doen eenich gheselschap, overmidts dat daer gheen vrees van

⁺1589.

Wanneer het schip Santa Maria t'seijl ghegaen is.

⁺Hoe lang dat de schepen malkanderen in 't Eylandt Santa Helena wachten.

1) *Mangatti: naam van een landje ten N. van Cochijn (vgl. M.A.P. Roelofs: De vestiging der Nederlanders ter kust van Malabar, tweede schetskaartje achterin.) Welke rivier hier bedoeld wordt, is mij onbekend.*

zee-roovers is, ende oock hebben altoos het geschut altemael onder in't schip, om die tormenten van de Cabo de bona Esperança beter te passeren.

*Den 6. Januarijs is het schip ghenampt Nossa Senhora de Consepcao' t'seijl ghegaen, den 10. dito den admirael, ghenampt San Cristoffel, den 12. het schip Sant Antonio, den 15. het schip San Thome, welcke was het grootste ende 'tbeste vande vloot ende oock het rijckste. Den 20. vande selfde zijn wy met ons schip Santa Crus t'seijl ghegaen, wesende het leste, ende waren ontrent⁺ met zee-volck, soldaten ende slaven over die 200. personen, luttel min oft meer, want van Indien gaen weynich soldaten dan met oorlof vande viçorey, om haer dienste te gaen presenteren ⁺en eenige vergeldinghe te kryghen, ende dit gheschiet naer dat zy sommige jaren aldaer ghedient hebben, ende oock wanneer zy de macht hebben, waer mede over comen, want die arm zijn en gheen hulpe en hebben, moeten dickwils in Indien blyven van nootswegen, om dat zy niet en hebben noch kryghen kunnen, waermede over komen, uyt welcke oorsaecke daer menich moeten blyven, ende trouwen met swartinnen ende Indiaensche vrouwen om de kost te crygen, en dat noch met genoegh miserien, want het over komen cost altoos ten minsten 2. oft 300. pardauwen, ende dat alleenlijck voor || de mondt cost ende dranck, welcke⁺ somme een soldaet qualijck can veroveren, ten zy dat zy eenich maechschap hebben, die haer helpen, ofte het favuer van eenighe eelman, capiteijn ofte andere machtige personen en officieren, ⁺met wiens bystant ende assistentie zy haer moghen behelpen ende hare reyse alsoo volbrenghe, want op de wederom reijs soo en geeft de coningh anders niet dan vry passagien voor de soldaten en passagiers ende een kist van 4. spannen hoogh ende breed en seven lanck, welcke is haer lyberteyt, nae dat zy daer over die drie jaren in Indien in des coninghs dienst gheweest zijn. Van dese kist en betalen zy geen vracht noch tol; desghelijcx hebben noch een kist in 't ruijm, vracht vry, ende sommige tol van dien, welckmen mach vercoopen in Indien, willende, aende coopliden, ghelijck zy gemeenlijck doen. Gelden dickwils dese plaets ende vrydom alleen in't vercoopen 40. en 50. pardauwen. Dese plaetsen heetmen lyberteyten, ende die sulcks coopen, doet het registreren op den naem vanden geen, daer hy't af ghecocht heeft, om alsoo in Portugael te ghenieten van de lyberteyt ende privilegie. ⁺Desgelijcks alle bootsghesellen, putgers ende oock alle

*Verhael, wanneer alle de schepen t'seijl ghegaen zijn.

*[132a]

*Oorsaec, waer om menigh Spaengiaert in Indien blyvan moet.

*<||138>

*Wat de soldaten voor 3. jaer dienst ontfangen, alsse weer nae Portugael varen.

*Vry heden van 't scheeps volcks in het overcomen van Indien nae Spaengien.

officieren van't schip, die vande voyagie in Portugael op gheschreven zijn, hebben oock behalven hare camers ende voeringhe elcks een kist vande selfde groote ende maet, vracht ende tol vry, alle het welcke scherpelijcken onderhouden wort, hoe wel dat, naer dat die schepen ende tolln verpacht zijn gheweest, moeten alle kisten comen in Lisbonen in't huijs van Indien, al waer zy gevisiteert worden, offer eenige goederen in komen, die verboden zijn, als peper, anijl ofte indigo, ende andere, die verpacht zijn, daer yet in vindende, is altemael verbuert. Oock so wert het goet vande kisten gewaerdeert, ende soo die waerdye van sulcke goederen over die hondert mijl reijs passeert, moet tol betalen van 't gheen dat het meer is, 'twelcke te voren by sconinghs tyden¹⁾ niet en plagh te wesen, want droeghen die kisten van het schip naer huys ende thoondense maer aende wachters in het schip, en hoe wel dat haer die bootsghesellen ende 't zee-volck seer beklaghen, datmen[†] hare lyberteyten ende privilegien breeckt, niet teghenstaende zijn weynich gehoort.

Op dese manier so komen daer weynigh soldaten weder van Indien, oorsake boven verhaelt, want gheloove wel, dat van 1500. soldaten, die jaerlijcks naer Indien gaen, en somtijts meer, dat [†]van die selfde gheen 100. weder naer Portugael en keeren, eensdeels[†] van die daer sterven en verdwynen, ten || anderen die duer armoede niet en hebben waer mede weer over komen, soo dat zy dicwils teghens haren danck aldaer moeten blyven ende habitatie maken, hoe wel dat zy haer dickwils in Portugael wenschen, ende soo daer eenighe over komen, is met eenighe viçorey, capiteijn[†] ofte eenighe andere eelman ofte persoon, die eenigh officie ofte ampt bedient heeft; als dusdanighe naer Portugael komen, soo nemen zy altoos sommighe soldaten in haer gheselschap mede, die zy de kost gheven, ende dat van hare particuliere vrienden ende persoonen van obligatie²⁾, die welcke haer daer om langhe te voren dienen ende altoos naer loopen met bidden en vleyen, ende dit doen zy meest van hooghmoet ende om auctoriteyt te verwerven. Op dese manier mogen daer jaerlijcx ten alderhooghsten komen in[†] elck schip byde 20. ofte 30. soldaten, welcke hebben haren slaven ende swarten, so dat zy alle wel ghedient komen ende reynlijcken, als van hemden ende lywaet, om dat het lywaet in In-

[†]De Portugesen breken de vryheyt van de overcomende ghesellen uyt Indien.

[†][132b]

[†]<||139>

[†]Hoe sommige soldaten over comen uyt Indien.

[†]Hoe veel soldaten datter in elck schip over comen.

1) *Hier de koning van Portugal bedoeld? Eng. vertaling (II p. 230) heeft: 'which in the tyme of the kings of Portingale was not used'.*

2) *Waarschijnlijk: waaraan zij verplichting hebben.*

dien seer goet koop is, ende die schepen komen op die wederom reijs reynder als int gints gaen, om datter min volcx komt, ende dat die daer komen, van als haren nootdruft ende dienst mede brengen, ende het schip komt welrieckende duer die speceryen, daer't over al vol af is, als gheseyt is.

+Die afdeelinghe van het schip is aldus: Den stuerman heeft zijn logement boven op 't achterste van't schip aen de rechter zyde, al waer heeft twee ofte drie camers, en comt nimmermeer beneden, noch en doet anders niet dan te bevelen den schipper, als hy die seylen sal op en af laten hijssen en voorts zijn regieringhe waer nemen, ende wat cours datmen sal stieren, en de son te nemen, en alle daechs te schryven en aenteecken en al watter passeert ende wat cours dat zy aen seylen, met wat teecken en windt +ende weder dat zy dien dagh ghehadt hebben. Die schipper heeft zijn logement op die selfde plaets, boven achter by de stuerman aende slincker zyde, met oock soo veel camers ende plaets tot zynen dienste als den stuerman, van waer hy staet en mandeert met eenen silveren fluyt ofte soufflet, ende regiert alleenlijck die groote mast met hare seylen en van daer achterwaerts, doch heeft oock bevel ende sorghe van't gheheele schip ende al wat het schips toebehoorte aenroert¹⁾, ende 'tgebiet van dien, als van seylen te doen maecken, alst noot is, welcke van hem ghesneden ende van de bootsghesellen ghenaeft worden, desghelijcks het schip te besien, ofter yet aen ghebreect, en dat terstont te voorsien, het geschut op zynen tijt, alst noodigh is, te doen ondrlegghen ende weder boven ha || len, etc. Als hy yet van doen heeft, als doeck+ voor seylen, spijckeren, tou ofte andere alsulcke dingen, die noodich moghen wesen, moet het vande factor ende schryver van 't schip eysschen, die het hem leveren, met eene assignatie in 't +boeck, om daer van rekeninghe te gheven. Die hooghbootsman heeft zijn logement op het voor casteel, en heeft bevel ende regiert die fockmast ende voor seylen, heeft oock een silveren fluyt als die schipper. Dese draecht sorghe van als wat die fockmast roert en van de anckers vast te doen binden. Die guardiaen ofte schieman heeft zijn logement dicht by de groote mast, buytewaerts +aende slincker zyde, want aende rechter zyde staet die combuys ende plaets, daermen koockt; daer heeft hy een camer staen voor+ zijn persoon. Dese heeft oock een silveren fluyt; heeft het bevel

+Afdelinghe van de plaetsen in het schip voor die, die over varen.

+Verhael, hoe en van wie het schip geregeert wort.

+<||140>

+Plaets vande hoogh-bootsman, desgelijcx zijn last van 't schip te regeren.

+Desgelijcx van de schieman.

+ [133a]

1) D.i. raakt, betreft.

over die putgers en te doen pompen, het schip te doen reynighen, die coorden te versien ende te voeren en onderhouden, het boot waer te nemen en te regieren, etc. Die constapel heeft zijn⁺ logement vande mast binnewaerts naer het roer toe, onder 't eerste verdeck, ende moet altoos sitten voor de groote mast met het aensicht naer die schipper toe, nacht en dach, om als die schipper fluyt die busschieters te bevelen, als zy sullen die groote schoot aen halen ofte uyt steecken; desghelijcks draecht sorghe voor 'tgheschut ende ghereetschap daer van, ende, alst noodich⁺ is, dat te ordineren. Den onder stuerman doet anders niet als den stuerman te helpen ende zijn quartier¹⁾ verlichten. Hebben oock altijdts twee oft drie vande beste bootsghesellen, die anders niet en doen als inden stoel vande piloot manderen ende bevelen,⁺ als die stuerman rust. Die bootsghesellen hebben haer logement meest in 't voor casteel en daerom en torn, die busschieters achter by de constapel, onder 't verdeck, en doen anders niet dan met die spil die groote schoot aen halen ofte uyt steecken, alst haer bevolen wert. Die putgers moeten doen al wat haer alle officieren heeten, maer en gaen niet te roer; die bootsghesellen gaen alleenlijck te roer ende regierent schip, waert van doen is, behalven pompen ende 'tgroote seijl op halen, 't welcke moeten die soldaten doen met die slaven. Die putgers pompen ende die timmerman neemt zijn timmeren waer, desghelijcks die cuyper, callafatte²⁾, in somma al ginckt schip bynaest onder, so sal niemant meer doen als zijn offitie is, en wat daer buyteh is, sullen daer op staen sien. Die capiteijn heeft die galerye ende d'achter⁺ camer in; heeft alleenlijck bevel over die soldaten ende die des⁺ snachts || te doen waken.

Die stuerman, schipper, hooch-bootsman laten haer seer mangnifijck⁺ dienen, met hare silveren lampetten, beckens, coppen en schalen, elcks in zijn regiment op zijn selven, van hare slaven ende dienaers, en hebben alle dingen seer abundant, maer die ander bootsgesellen ende 't schips volck hebbent so breed niet en passeren meer miserien, want een yeghelijck moet zijn selven besorgen, als wy op een ander geseyt hebben. Oock so is te verstaen, als dat op dese schepen geen averye is, want alsser eenighe⁺ schade gheschiet ofte goet over boort geworpen wort ofte eenige ander verlies, soo verliest die gheene, die 't toe comt, sonder

⁺Plaets vande constapel.
⁺Plaets vande onder stuerman.
⁺Werck van de bootsgesellen ende putgers in't schip.
⁺Plaets vande capiteijn.
⁺<||141>
⁺Op wat manier haer de bevel hebbers laten dienen in het schip.
⁺Op de Indische schepen en is gheen averye.

1) *Betekent hier: wacht.*

2) Port. *calafate*, kalfaterer, breeuwer.

meer verhael daer op te hebben, ende is ghemeenlijck vande arme putgers, die in het gemeene hare kisten ende armoede alder bovenste staet, om dat zij niet en hebben te gheven aende stouwers om in 't eerste een goede plaets te cryghen, gelijk als d' ander, die van macht zijn, doen, ende alsser dan eenighe tormenten ofte ongeluck op comt, soo moet over boort dat eerst by de handt staet, sonder aensien van persoonen noch respect van averien daervan te maken.

Aldus seylende hebben ghegoverneert ofte aengheseylt zuydt ⁺zuydtoost tot die linie AEquinoctiael, dat zijn 150. mylen, ende van daer tot 7. graden die selfde cours, ende alsdan zuydtwest ten westen, onse cours nae die Cabo de bona Esperança toe. Dese wegh en was noyt te voren ghevaren, want plagen van Cochijn⁺ te seylen zuydtwest ende zuydtwest ten zuyden aen tusschen door de eylanden van Maldina¹⁾ en ander duysent eylanden ende drooghten nae 't eyland van San Lourenço en alsoo naer die Cabo toe, ende naer dat die piloot, die met het schip Sant Iago op de drooghte van Iudia bleef, die daer af esschapeerde, ende was als nu stuerman van 't schip San Thome, het beste dat inde vloot was; dese selfde hadde die vorighe reyse voor dese de reyse buyten om begost, loopende also 2. oft 300. mylen uyt de wegh, uyt alle vermoeyen van eylanden, drooghten ofte andere clippen, vermoedende, dat die oorsaecke van 't verlies van soo veel schepen, daermen noch tael oft teecken noch oock eenighen tydinge af en krijght, datse meest op die drooghten verliesen, ghelijck als hem gheschieden, en om sulcks te schouwen en weder eenighe gratie byden coningh ende admiraliteyt te verwerven, ⁺soo is hy d'eerste gheweest, die bestaen heeft, dese wegh te ontdekken met het selfde schip, daer mijn heere den bisschop in ginc, ende is by naest inde selfden wegh, die de schepen van Malacca II comen naer Portugael, alwaer men noch eylanden noch drooghten⁺ noch niet met allen en siet dan loutere ende suyvere zee, ende is alsoo in Portugael ghecomen, ghevende notitie van dese wegh, ende hoewel dat hy ghevanghen worden, is weder los gelaten door favuer; ende aenmerckende den admiralyteyt, datter ⁺soo grooten perijckel was, tusschen die drooghten duer te varen, 'twelcke zy meenden principale oorsaeck was van het verlies van soo veel schepen, hebben expresselijcken bevolen, datmen dese

⁺Jan Huygens schip seylt een ander wech dan oyt ander schepen gevaren hebben.

⁺[133b]

⁺Verhael, wie d'eerste was, die deze vaert ontdeckte.

⁺<II142>

⁺Gebodt vande admiraliteyt, datmen de nieuwe vaert volghen sal.

1) Fout voor Maldiva, d.i. de Malediven.

nieuwe gevonden buyten om wegh souden volgen, naer informatie vanden voorseyden stuerman, om alle perijckelen te schouwen; maer ten is daer niet, daer die fauten ligghen, hoe wel dat zy somtijdts oock genoegh oorsaecke zijn van veel quaets, doch het meeste ende principaelste is die ongheregheltheydt van het over laden ende die schepen te over lasten, ten anderen het onbedreven⁺ zee-volck, ten derden die quade opsicht ende visitatie, offer die schepen bequaem toe zijn ende oft zy haren nootdruft van als hebben. Door dese en diergelijcke ghebreecken verliesen haer die schepen daghelijcks, als wy op sommige plaetsen by exempelen ende waerachtighe gheschiedenisse eensdeels bewesen hebben, als den selfden stuerman, inventuer van desen omwegh, wel ghewaer is gheworden in het schip San Thome, dat hem die drooghten ofte eylanden gheen quaet en deden, dan die overtallighe last; het schip by de Caep op barste ende alsoo van de zee verslonden en vernielt zijn gheworden, als wy hier naer sullen verclaren. Niet teghenstaende en is daerom dese wegh niet te misprysen, al is zy wat veerder uyt de wegh, maer is seer goet ende onorschelijck van alle drooghten ende eylanden ende om te schouwen die eylanden van Maldina¹⁾ ende alle d'ander omliggende ende naervolghende drooghten ende sanden.

⁺Wat de oorsaken zijn, datter soo veel Indische schepen blyven.

Den 30. Januarij snachts hebben ghepasseert die linie AEquinoctiael,⁺ en daechs daer na sagen een schip ende maecten gissinge, dat het 't schip San Thome was. Denselfden dach viel ons een jongen over boort; wy deden alle neerstigheyt om hem weder te crygen met het cleyne boot, maer om dat het vol goets ende ⁺prommelingen²⁾ vande schipper stondt, ende aleerment veerdich creegh, was den jonghen wel een paer mylen achterwaerts ende verdronck.

⁺Tijt, wanneer Jan Huyghen over de Equinoctiael quam.

⁺[134a]

Den derden Febryarijs quamen dicht by het schip, ende kendent,⁺ dat het schip San Thome was, ende wy ghenaeckten malcanderen om te spreken, maer als het ons schip begost te kennen ⁺aen onse || touwen, die altemael wit waren van cayro⁴⁾ van Indien, wel wetende, dat wy naer haer tot Cochijn bleven, ende meenden eerst, dat wy een van de vorichste schepen hadden ghe-

⁺Jan Huyghens schip onder haelt³⁾ het schip S. Thome.

⁺<11143>

1) Zie. p. 66 noot 1.

2) Voor 'prommeling' heeft Kiliaan 'prondselinghe, prondelinghe'. Res minutae nulliusque pretii in thesaurum reconditae: & Scruta, orum, frivola. Verder komt voor 'rommelinghe'. De Lat. vertaling heeft 'sarcinis'.

3) = .

4) Zie I^e stuk p. 58.

weest, ende overmidts dat haer schip ghehouden was voor het ⁺alderbeste in 't seylen ende van als, soo en hebben zy van hooghmoet ons niet willen spreken ende zijn weder af ghewent, het welcke siende onse officieren hebben ooc af doen weynden, ende een yeghelijck zijn best ghedaen om d' een d' ander voorby te passeren. Door dese en dierghelijcke punten van hoverdye verliesen haer dickwils die Portugesen, gelijkmen hier by kan verstaen te wesen een vande principaelste oorsaecke van 't verlies van het schip San Thome, want deden alle neersticheydt met het schip te compasseren¹⁾ om wel te seylen ende dat zy de Caep eerst²⁾ mochten passeren als wy, al waer zy haren roem op draghen, als zy in Santa Helena by malcanderen comen, al oft het door haer wijsheydt toe quam. Aldus ist gheschied met dit schip, dat comende by de Cabo de bona Esperança creghen contrarie windt, heeft alle seylen ghestreken ende alsoo ligghen dryven, hebbende batalye met die golven vande zee, die welcke op het schip breken oft het berghen waren, ende al waren zy van steenroodtsen, souden moeten breken, hoe veel te meer schepen van hout ghemaect, dat in't ghemeen hare usantie is, om alsoo eer die Caep te passeren, het welcke ons schip niet en mocht lyden, maer liepen telcken met de windt weder te rugghe, soo luttel als wy mochten, schouwende het geweld vande zee, soo seer als wy ymmers konden, ende om dat San Thome hem betrouwende was op zijn sterckheydt ende in als pretendeerden, die voortocht te hebben om alsoo die papegaey naer haer meeninghe af te schieten³⁾, is alsoo (als ghenoech te vermoeden is) stil blyven ligghen ⁺dryven sonder seylen, het welcke zy payrar⁴⁾ heeten, ende is alsoo door het groote ghewelt van de zee ende den te overtallighen last aen stucken ghesmeten ende van de zee verslonden met volck met al, als wy merckelijcken saghen aende Cabo in het ghemoeten van veel kisten, vaten, luycken, stucken van masten ende doode menschen, ghebonden op plancken, ende andere dierghelijcke schrickelijcke teecken, ghelijck als ons d'ander schepen daer naer in't Santa Helena vertrocken, oock desghelijcks ghesien te hebben, dat een jammer dinck te aenschouwen was, ende, dat meer te overdencken, het verlies van soo veel costelijckheydt, ||

⁺Merckt de Portugese hovaerdicheydt.

⁺Oorsaec vant verderf van't schip, goet en menschen van S. Thome.

- 1) *Bet.: met behulp van een zuiver werkend kompas te laten varen?*
- 2) *Versta: eerder.*
- 3) *Dus eig.: de overwinning behalen door de papegaai er af te schieten (Oud gebruik).*
- 4) *Port. pairar, uitstellen, een betere gelegenheid afwachten, temporiseeren.*

+volcks ende sielen, ende wy, die dit spectacle saghen, ons niet vry en achten van het selfde oock te passeren. Het was een van de rijckste schepen, die in veel jaren van Indien ghevaren waren, ende dat duer die goede fame, die 't hadde van wel te seylen, ende was nieuw ende zijn tweede reyse, waer door daer een yghelijck⁺ wilden in wesen ende goet laden. In het selfde schip ginck Don Paulo de Lyma Pereira, die Malacca ontset hadde ende dertigh⁺ jaren den coningh in Indien ghedient ende veel heerlijcke victorien ghehad, meenende als nu te wesen inden throon van zijn heerlijckheydt, ende van de coningh grootelijck verheven soudent werden, hebbende met hem een groote schat van juweelen, rijckdommen, huysvrouwe, kinderen ende een broeder, ende waren veel ander edel-luyden en soldaten met hem in compaengie, die met hem over voeren, meenende gheluckigh te wesen, desghelijcks thien ofte twaelf eel-vrouwen, sommighe met hare mans, ander, die hare mans in Portugael hadden, in somma was vol volcks, en altemael het puijck van Indien ende vande gheheele vloot. Daer warender dickwils, die haer beclaechden, als wy in noot waren, dat zy wel hadden moghen met sekerheydt gaen in het schip San Thome, meenende, dat dat onmogelijck was te verliesen; daerom sietmen expresselijck, dat alle wercken van menschen maer enckel ydelheydt ende windt is, ende dat wy alleenlijck ons moeten betrouwen op Godt, want het is verloren sterckte ende alle wetenschap, alst Godt niet en belieft, soo ist al niet.

+<II144>

+Verhael vande gheen, die met het schip S. Thome ghebleven zijn. +[134b]

Keerende weder tot onse materie, soo deden een yghelijck zijn best om eerst voorby te seylen tot den sesten van Februarijs, so hebben wy haer voorby gheseijlt, wesende in de hooghte van⁺ seven graden aen het zuyden, ende van die tijt en hebbent noyt meer ghesien dan alleenlijck die teeckenen, die ick gheseyt hebbe aende Cabo de bona Esperança, ende daer naer die tydinghe in Santa Helena van haer verlies, als vertelt is.

+Waer dat Jan Huyghens schip S. Thome voorby geseylt is.

Den selfden dagh creghen een groot onweder van reghen ende windt, soo dat onse ra vande groote stengh brack, ende hadden altoos van de linie af eenen noorden ende noordwesten windt met daghelijckse regen, storm ende onweder, sonder op houden, ende duerden ons tot in de hooghte van 20. graden, welcke was den 25. Februarijs, doen creghen wy een zuydtoosten windt met beter weder, welcke windt die Portugesen heeten den generalen windt, diemen ghemeenlijck krijght ende verwacht op 12. graden,⁺

+Waer dat zy eerst de generale wint ghecregen hebben.

maer quam ons eerst in 20. graden; vermoeden, dat het was door oorsaecke dat wy soo verre in zee waren, uyt die ghemeene weg. Dese windt duert II ghemeenlijck tot 27. ende 28. graden, luttel⁺ min ofte meer, ende alsdan moetmen verwachten allerhande winden ende stormen tot voor by de Cabo de bona Esperança, sonder sekerheydt van winden te hebben. ^{<II145>}

⁺Den vijfden Martius, wesende in 25. graden, creghen eenen oosten windt met eenen seer grooten storm en reghen, soo dat ons die lay¹⁾ van 't roer brack, ende hadden noch twee andere laden, die oock braken, met de penne ende den bout, die door die lay ende het roer passeert, brack oock ontstucken, in somma dat wy aldus laghen en dreven sonder regeringhe, hebbende alle onse seylen ghestreken ende het schip bestormt van de zee van alle kanten, soo dat daer niet een drooghe plaetse in 't gheheele schip ⁺en was, en laghen aldus en dreven twee daghen en twee nachten, met een ghestadighe storm ende onweder met reghen. ⁺Tijt, wanneer datse een groote storm gecreghen hebben.

Die selfde nacht saghen op de mars ende groote ra ende op veel andere plaetsen een teecken, dat die Portugesen noemen ⁺corpo santo ofte het heyligh lichaem van broeder Peter Gonsalues⁺²⁾; die Spaengiaerts noement sant elmo, ende die Griecken plagent by ouden te heeten, als Ovidius vermelt, Hello³⁾ en Phrixus, ende meenen, dat, wanneer dit teecken comt op de mars ofte groote ra oft yewers anders, dat het een teecken is van beteringhe van 't weder; ende als zy het eerst sien, soo comt die schipper ofte hooch-bootsman, die fluyt ende beveelt een yeghelijck, datment sal groeten met een salva corpo sancto, met misericordia achter aen, met een groot gecrijsch. Dese constellatie⁴⁾⁺ genereert hem, als die astronomien bewysen, van de groote vochticheydt ende vapueren, en comt alleens als een keers, die donckerachtigh brant, en dat al springhende van d' een plaets op d' ander sonder stil te blyven. Wy saghen daer oock vijf by den anderen, altemael ghelijck het licht van keersen, het welcke my ooc veel verwonderden, en soudent qualijck ghelooft hebben, hadde ⁺ickt selfs niet ghesien ende wel bescheydelijcken daer op ghelet; ende hoe wel dat het onweder weynich plaets gaf, op curieus- ⁺En wat haer in de zee storm geschiet is. ⁺Zy sien op veel plaetsen op het schip s. elmo. ⁺[135a] ⁺Oorsaken, waer van s. elmos coemt. Gedaente van desen elmos. ⁺Zy sien 5 lichten op het schip.

1) Lade.

2) *D.i. de heilige Petrus Gonzales, kanunnik van Palencia, later Dominicaan, † 15(?) April 1249. Patroon der schippers als hl. Elmo (Herder's Lexicon für Theologie und Kirche s.v. Petrus Gonzales (Gundisalvus)).*

3) *Ten rechte: Helle.*

4) Deze uitdrukking voor 't bedoelde verschijnsel zeer oneigenlijk gebruikt.

heydt te dencken, niet teghenstaende zijn daer expresselijck om boven geloopt om 't selfde te noteren. Dese vijf lichten heeten de Portugesen coroa de nossa Señhora, dat is ons lief Vrouwen croon,⁺ ende hebbender groot betrouwen op, als zyse sien, waer mede ons schip, dat te voren bedroeft was ende gants mistroostigh, is geheel in rumoer gestaen ende verblijft gheworden, ghelijck oftse⁺ daer met versekerheydt hadden van alle II goet en verlossinghe.

⁺Wat naem de Portugesen 'tselve gaven.

Den 7. creghen beter weder, en alsdoen was goeden raet dier om ons roer weder te concerten. Sommighe waren van meeninghe, men soude naer Moçambique arriveren ende het roer met een coorde regieren, ander wildent contrarie, men soudt toemaken ende onse reijs volbrenghe, in somma hebben tot drie ofte vier⁺ bouten uyt de ribben van't schip ghetrocken, om dat wy niet een met en brochten tot onse voordeel; dese uytghetrocken wesende waren te cleijn ende en dochten¹⁾ niet; ten lesten vonden goed ende ordineerden, van een basse-camer²⁾ een ambeelt te maken, en branden van hout-colen, en van twee ossen huyden blaesbalcken; hier mede ordineerden ons werck, ende maeckten van een stuck van een oude dregghe twee ofte drie bouten, waer van maer een diende, die noch half gheschuerd was, ende maeckten over die gespleten lade eenen yseren bant, ende alsoo knoeyden wy dat te samen ende steldent voorts in Gods handen; hier⁺ over waren wy twee daghen doende. Aldus trocken onse seylen weder op, met groote blyschap, ende trocken³⁾ veel aelmessen voor veel lieve Vrouwen ende heylighen, met groote beloften van bevaerden ende beteringhe, ghelijck den noot altoos met brenght.

⁺<II146>

⁺Zy stellen int schip gereetschap van een bout tot het roer te maken.

⁺De Portugesen doen onse lieve Vrou groote belofte.

Eenen dach daer naer namen die hoochte vande son, ende vonden ons in 28 $\frac{2}{3}$. graden, wesende in de hoochte van het landt ghenamt terra do Natal, hoe wel dat wy noch meer als 400. mylen vande custe te zeewaert in waren. Creghen goet weder met eenen zuydtoosten wint. In dese contreye vande custe van terra do Natal, welck duert tot 32. graden, is die moeylijkste passagie

1) *deugden.*

2) *Basse-camer: het achterste gedeelte van een draaibas, een klein op de verschansing geplaatst stukje geschut.*

3) *Aalmis is een oudere vorm voor aalmoes (W.N.T.) Het 'trekken' betreft het door het lot laten aanwijzen van één der schepelingen, die een bedevaart zal doen voor de hele bemanning, terwijl de kosten daarvan en de eraan verbonden gave (aalmoes) door de bemanning worden gedragen (zie M. Th. Goudsmit, *Geschiedenis van het Nederlandsche zeerecht*, 's-Gravenhage 1882, p. 125, en J. ter Gouw, *Geschiedenis van Amsterdam IV*, Amsterdam 1884, p. 505). De zinsnede is in de Lat. vertaling uitgelaten.*

+met die¹⁾ Cabo de bona Esperança, die op die gheheele reyse is, ende vreesen dickwils meer dit landt van Natal als die Caep, want hier in 't ghemeen veel tormenten ende onweders zijn, en heeft veel schepen vernielt en verslonden, als die Portugesche⁺ memorialen vol zijn ende daer af ghenoech ghetuyghen. In dese contreye vonden oock die teecken van 't verloren schip San Thoma, in somma in het ghemeen soo betalen hier die schepen tribuyt ofte laten daer die gheheele reste, waerom ghenaemt⁺ wert²⁾ terra do Natal, dat is het landt van Kersmis, uyt welcke oorsaecke passeren hier altoos met grooter vreesen en goede wacht ende voorsichtigheyt, alle touwen vast en strack, het gheschut onder in het ballast, alle kisten, potten, ll vaten, en alle⁺ rommelinghe³⁾, die onder geen plaets en hebben, worpmen over boort inde zee, ende alle dinghen ghereet op zijn plaets, want men heeft hier d' een ure claer en helder weder ende d' ander ure eenen storm, dat het schijnt hemel en aerde te vergaen; hier comt met een daer ende helder weder een wolcxken, welcke is in 't schijnsel van de groote van een vuyst, waerom van de Portugesen⁺ ghenoemt wert olho de boy ofte ossen ooghe, ende al ist, dat het stock stil is en dat die seylen aen de mast clappen, soo moetmen terstondt met datmen dit wolcxken siet en ghewaer wert met alle haesticheydt alle seylen strijcken ghelijckelijck, want eermen omsiet, soo ist by het schip, met sulcken storm ende ghetier, dat het sonder twijfel een schip souden inden afgrondt smyten, soomen daer niet op verdacht en waer, alst gheschiede van de tweede vloot naer die ontdeckinghe van Indien⁴⁾, die welcke waren thien oft twaelf schepen by malcanderen; met alsulcken stilten ende claer weder lieten alle seylen hangen sonder yewers naer te sien, gelijkmen in dese onse navigatien voor een ghewoonheydt⁺ heeft; soo is metter haest dit wolcxken ghecome, met die vreeselijcken storm, ende was haer op het lijf, eer zy haer mochten reppen, soo dat daer by de seven ofte acht inde grondt gheraecten, daer noyt tael noch teecken meer af en quam, ende die ander met groote schade ende moeyten ontquam. Van dien tijdt voortaan hebben beter op haer hoede gheweest ende leerdent

+Verhael, wat de alder sorgelijckste wegh is tussen Indien en Portugael.

*[135b]

+Beschryvinge van 't periculose land terra do Natal.

*<ll147>

+Beschryvinge ende gedaente van olho de boy.

*De storm olho de boy brengt 7. schepen om den hals.

1) Uitgelaten 'van'.

2) *Volkomen onjuist. Zie de verklaring in I^e stuk p. 16 noot 3.*

3) Vgl. noot 2 van blz. 67.

4) Deze vloot zeilde uit van Lissabon 9 Maart 1500, onder bevel van Pedro Alvares Cabral. Vgl. Danvers, l., 65 sqq. *Cabral's vloot was de tweede, die naar Indië zeilde, dus eigenlijk niet, zoals Linschoten zegt, 'de tweede vloot naer die ontdeckinghe van Indien'.*

kennen, soo dat zy daer nu goede wacht op hebben, ende gheeft haer noch genoeg te doen. Dese over vallende tormenten dueren in de gheheele contreye van terra do Natal tot voorby de Cabo⁺ de bona Esperança.

Den twaelfden Martius, wesende in de hooghte van 31. graden,⁺ creghen weder recht in de windt, ende daer naer stilte, waerom streecken alle onse seylen, ende laghen alsoo en dreven vier daghen, het welcke die Portugesen payraer heeten. Hadden alle dese daghen grooten overlast van de zee, die ons schip dapper tormenteerden, so dat het die schippers houden voor meer torment als storm ende onweder, want die zee-golven comen tegens malcanderen van alle hoecken ende vattent schip tusschen beyden, dat zy hem alle zijn ribben doen craecken ende gants ontstellen,⁺ so dat het die schepen seer dangerues is. Wy hadden altoos groote sorghe voor onse fock-mast, soo dat wy onse masten ende het ⁺gheheele schip met groote cabels en ll de touwen te samen bonden, soo wy best mochten. Dit duerden tot den seventhinden; doen cregen wy weder een weynich windts, so dat wy ons seylen weder op haelden; maer duerden ons weynich, tot des anderen ⁺daechs, doen cregen wy weder inde wint met een storm, soo dat⁺ onse groote ra brack, waer mede streecken alle onse seylen ende bleven alsoo ligghen dryven ofte payreren ende concerteerden onse ra. Laghen aldus en dreven sonder seylen tot den 20. Martius, met groote overvallinghe van de golven ofte zee, die ons grootelijcken fereerden¹⁾ en ontstelden, ghelijckse daer altoos ghemeenlijck doen; waren alle dese tijdt op 31. graden, sonder yet te moghen voorderen; alle dese daghen saghen seer veel voghelen, die de Portugesen heeten antenalen²⁾, zijn van de groote van⁺ eynt-vogels. Den 20. Martius creghen weder een weynich windts, maer was scherp, doch trocken onse seylen op en seylden op de windt. Des nachts daer aen volghende cregen weder een groote stilte, welcke duerde tot den 22. Doen creghen weder inde windt, met een soo grooten storm, dat wij alle onse seylen ghedwonghen⁺ waren te strijcken, die wy met groote moeyten qualijck kosten in cryghen, ende en konsten al dryvende ofte payrerende het schip niet gaende houden, want waren in groot perijckel, soo dat wy

⁺Hoe lang dees storm duerde.

⁺Zy crygen opten 31. graedt een groote stilte.

⁺Lyden groot perijckel vande zee.

⁺<ll148>

⁺[136a]

⁺De groote ra breeckt door 't onweder.

⁺Zy sien veel antenalen.

⁺Een groote storm met groote perijckelen.

1) *Vgl. Latijn ferire: slaan.*

2) Juister: *antennaes*, mv. van *antenal*; zoo genoemd omdat zij zich op de *antennaes*, ra's, zetten.

ghedwonghen waren, die bonet¹⁾ om 't voor casteel te binden, welcke ons seyl was, want anders geen en mochten veelen; ende ⁺seijlden also weder te rugghe, aldaer ons die windt wilden hebben, om alsoo eenighe verlichtinghe te hebben, maer ⁺Zy seylen te rugghe. hadden genoeg te doen: moesten van noots halven onse groot boot over boort werpen ende alle kisten, potten en vaten, die op het overloop stonden, ende noch ander goet, datmen eerst by de hand vondt. Dese torment duerde ons twee daghen ende drie nachten sonder op houden.

⁺Den 25. Meert, wesende vesper van Palmsondagh, creghen weder eenen beteren windt ende weder, naer dat wy groote aelmoessen ghetrocken²⁾ hadden voor ons ⁺Zy crygen een lieve Vrouwe van Anuntiason³⁾, wiens dagh het den selfden dagh was, ende cranckheyte op het schip. hebben weder onse seylen op ghehaelt, volghende onse wegh naer de Cabo toe. In dese tijdt regneerden in ons schip een cranckheyte inde mont ende lippen, || keel ende tonghe, die swollen ende 'tvel af⁺ ginck, soo datmen niet en konst eeten dan met groote smerte ende pijn, ende was generael onder al die op 'tschip waren. ⁺<II149>

⁺Den achtsten Aprilis smorghens, nae dat wy 15. daghen voor windt gheseijlt hadden naer die Cabo ende het landt toe, sagen sommighe teecken en van 't ⁺Op wat dagh dat zy landt landt, het welcke is groen water; maer en konsten gheen grondt vinden, doch begonnen te sien. ten was altoos ten alderhoochsten gheen 40. mylen van landt naer merckinghe van ⁺Zy sien veel mangas de de piloten, ende saghen oock van de voghelen, diemen heet mangas de velludo⁴⁾, velludo. fluweelen mouwen te segghen, want hebben aende punten vande vluegelen swarte punten als fluweel, wesende voorts wit ende graeuachtigh, welcke houden voor een sekere ⁺teecken van het landt, vande Cabo de bona Esperança binnewaerts, te weten die Baya de Lagoa⁵⁾, ofte die bay van 't lack, die leydt op ⁺Teycken en vande hooghte op 33 een half graden. 33½. graden, vande custe, die naer Moçambique streckt.

Den 9. April des nachts creghen wederom recht in de windt, wesende in 35½. graden, met eenen grooten storm ende onweder,

1) *Bonnet: strook zeildoek, die bij handzaam weder onder aan de zeilen wordt geregen.*

2) *Wederom dezelfde uitdrukking als hierboven.*

3) *Port. *anunciação*, Maria-Boodschap.*

4) *Spelling en verklaring juist.*

5) *Al. Delagoabaai. Port. *lagôa* is 'lagune', niet zoals V.L. zegt 'lack', want dit is Port. *lago*, meer. *De Delagoabaai echter ligt op 26°*. *Linschoten zal wel bedoelen de Algoa-baai, want die ligt op 33° 45'Z.B.**

die duerden tot den 14. vande selfde maendt, soo dat wy ghedwonghen waren, niet moghende verdraghen het ghewelt van de zee ⁺ende het gheduerighe onweder ende storm, wederom te rugghe te loopen voor windt af, ende dat met die helft van het fock-seijl alleenlijck op, want en bevonden ons niet machtigh ghenoech om⁺ te moghen payreren ofte sonder seylen te dryven, ghelijck als die schepen ghemeenlijck ghewoon zijn, ende dickwils oorsaeck is van haer verlies, als men wel ghenoech vermoeden mach, door die groote cracht van de zee ende golven, die daer zijn, dat het schijnt, onmoghelijck te wesen, een schip te moghen verdraghen soo grooten ghewelt; al waert van yser, moeste wijcken ende breken; ende hoe wel dat wy voor windt af liepen, hadden noch perijckels ghenoech, want die zeen quamen van achteren boven over 't schip ende bedeckten het gheheele overdeck, ende moesten onse masten, hoofd-touwen ende het gheheele schip met koorden⁺ ende cabels aen malcanderen vast rygen, ende alsoo vast toe spannen ofte gorden, op dat het van het groote ghewelt niet en mochte wijcken en van hem geven¹⁾, en moesten nacht en dagh pompen; hadden van elcken punt van fock-ra een touw, die quamen tot achter by de stuerman, ende stonden aen elcke touw 15. 16. man, ende den stuerman in zijn stoel, ende d'onder || ⁺stuerman achter boven op het schip om de zeen waer te nemen⁺ ende die stuerman tauseren²⁾. ⁺<II150>

Daer stonden thien oft twaelf mannen aen het roer ende die ander bootsghesellen op het overloop, om 't seijl te regeren, ende als dan die golven quamen en bedeckten het schip, soo riep die onder piloot, ende alsdan so riep den stuerman tot die van het roer ende beval aen de een oft d'ander zyde die touwen vande fock-ra te trecken, desghelijcks die bootsghesellen op het overloop met die hoogh-bootsman, om alsoo het schip recht naer die zeen te houden, want hadden ons die zeen eens over dwers ghecreghen van de zyden, soo haddet met ons gheweest: Requiescant in pace, ende was⁺ desghelijcks bynaer soo cout als in dese landen is inde winter, alst sonder vriesen is, waer mede altesamen seer mismaeckt³⁾ ende moeyloos waren ende die moet by naer verlooren gaven, want moesten by ghebuerten soo van het roer naer boven trecken ⁺Oorsaec, waer om menich schip verloren wert.

⁺Lyden groot perijckel vande stormen.

⁺Verhael, wat haer in dese storm al wedervaren is.

⁺Heel cout by de C. de bona Esperansa.

1) *Waarsch. losraken, in het ongerede raken.*

2) Moest zijn 't'aviseren'. Misschien eenvoudig drukfout. De Lat. vertaler laat het uit; zou hij het niet herkend hebben?

3) *Versta: ongelukkig.*

en van daer naer die pomp, niemant uytghesondert, soo datmen ⁺noyt tijdt hadden om slapen, rusten ofte eeten, noch te vercleeden, ende tot meer hulpe soo brack ons noch die pen van't roer, ende souden bynaer twee ofte drie doot ghesmeten hebben, maar God versacht, soo dat daer anders gheen schade en gheschiede als dan sommighe qualijck ghetraecteert.

⁺Moeten nacht en dagh in de weer zijn om 't schip te bewaren.

Ende gheduerende noch den 14. van de selfde, sender verbeteringhe te sien, zijn alle die officieren van het schip vergadert, ende meer andere, ende hebben raet ghehouden, wat haer best ⁺te doen stont, ende siende, dat het schip niet machtigh ghenoech en was om die Cabo te passeren, hebben ghelijckelijcken ghesloten met een protest, dat zy alle onderteeckenden, om met het schip weder naer Moçambique te varen ende aldaer te verwinteren ende ende het schip te versien ende te concerteeren¹⁾ van alle nootdrufft, het welcke het ghemeen volck een groote droeffenis aen jaechden, want bevonden, dat daer soo grooten perijckel was, ⁺weder te keeren naer Moçambique als voor by de Caep te passeren, want moesten weder voor by het landt van Natal, daer sy soo seer voor vreesden als voor de Caep; daer en boven, soomen ⁺naer Moçambique arriveert, is soo veel als een verloren reijs, want moeten daer tot het ander jaer vertoeven, en men verteerter kap en kuevel²⁾, want alle dingen moeten daer van Indien comen⁺van alle provande³⁾, soo dat alle || dinghen met gout opghewoghen⁺ wert, het welcke die arme bootsghesellen ende putgers qualijcken aenstont, want hadden weynich middelen daer toe, ende souden haer armoede, die zy met brachten, moeten vercoopen en versetten⁴⁾ om half gelt, ende daer en boven waren noch wel 500. mylen van Moçambique. Door alle dese oorsake wasser een groote beroerte in't schip, ende vervloecten de capiteijn ende officieren, dat het schip soo qualijck versien was, want en hadden niet een coordeken, noch waer af maken, soo ⁺ons eenighe quaem te breken. De capiteijn gaf de schult aende schipper, dat hy't op't lant niet geeyst en hadde, ende die schipper seyde weder, dat hy't geeyst hadde ende dat het cayro⁵⁾ ofte

⁺De officieren van het schip besluyten, weer na Mossambique te loopen.

⁺Desen raet maect menich bedroeft.

⁺[137a]

⁺Den raet om na Mossambique te loopen maect een beroerte in 't schip.
⁺<||151>

⁺Groote twist tusschen de bevelhebbers in 't schip.

- 1) De volgorde in de war. Het moest heeten: het schip te concerteren ende te versien van alle nootdrufft.
- 2) *Middelned. covel: kap, mantelkap. De uitdrukking 'kap en kuevel' beduidt hier: alles, wat men heeft.*
- 3) Voorraad, uit Fransch 'provende'; niet voorkomende bij Kiliaan.
- 4) *van de hand doen.*
- 5) Dit is verkeerdelijk met 'kennep' gelijkgesteld.

kennip, daermen in Indien die coorden af maectt, den capiteijn ghelevert was, ende dat hy daer die helft (om zijn buers te vullen) af vercocht hadde, ende dat wy daerom nu ghebreck leden. Met dusdanighe bueselinghen doen zy hare dinghen sonder meer achterdencken, dan alsse inde noot zijn, so ist misericordia, ende onse lieve Vrouwe om hulpe aen te roepen, ende onse capiteijn⁺ wist noch te segghen, doen wy in desen noot waren, dat hem gheen dinck meer en verwonderde dan hoe dat Godt die Heer haer (die goede Christenen ende catholijcken waren) die Cabo altoos met soo groote ende stercke tormenten¹⁾ ende schade liet passeren, hebbende soo groote ende stercke schepen, ende die Enghelschen, dat ommers²⁾ ketters ende Gods lasteraers zijn,⁺ met soo cleyne ende swacke schepen soo ghemackelijck die Caep passeerden, ghelijck als in Indien die tydinghe was, dat zy een Enghelsman ghepasseert hadden met groote faciliteyt.

⁺Eenighe raet vande Portugesen, alsse in noot zijn.

⁺Leest met na dencken.

Aldus liepen wy weder naer Moçambique, met groote desperaetheydt,⁺ want niemandt en hadde lust, yewers handt aen te steken, ende wilden qualijck die officieren obedeceren³⁾. Aldus varende sagen veel vaten, berders en doot volck dryven, waer mede ons een weynich troosten, meenende, datter eenich ander schip in het selfde lyden was als wy, ende dattet sommigh goet over boort geworpen hadden ende oock nae Moçambique toe liep, voor ons, waer mede meenden, gheselschap te hebben, ende dat wy niet alleen die ongheluckighe en waren; want men seydt gemeenlijck, dat twee ongheluckighen malkanderen troosten. Soo ginckt met ons oock, maer God gaf⁴⁾, dat het alsoo gheweest hadde, als wy ons gissinghe maecten, maer het was (Godt betert) quader als ⁺wederom keeren, want waren die teeckenen van het ver || loren schip Sant Thome, als wy naermaels in 't Sant Helena verstonden.

⁺Zy loopen na Mossambique ende vinden eenige overblyfselen van 't schip Sant Thome.

⁺<||152>

Den 15. vande selfde maendt creghen weder eene groote stilte,⁺ ende duerden tot den 17., ende nemende die hooghte van de son, vonden ons op 37. graden, tot groote verwonderinghe van al die in het schip waren, want wesende, als gheseyd is, op 35. graden, hadden vijf daghen met soo grooten windt ende storm weder naer Moçambique geloopen, ende souden naer alle menschen verstant ⁺ behooren gediminueert te hebben, ende maecten onse gissinghe,

⁺Zy cryghen groote stilte opte 37. grad.

⁺[137b]

- 1) D.i. stormen, onweder; Spaansch, Port. *tormenta*.
- 2) D.i. toch maar.
- 3) *Bedoeld is obediëren: gehoorzamen.*
- 4) *Versta: gave.*

dat wy behoorden op 30. ofte 32. graden te wesen. De oorsake, ⁺dat ons schip aldus achterwaerts tegen onse cours ghedreven was naer die Cabo toe, meenende dat wij naer Moçambique ginghen, was door die cracht van het water, die in die contreye altoos met sulcke stercke stroomen nae die Cabo toe treckt, als ons die stuerman affirmeerden, dat hy sulcks wel meer bevonden hadde, maer noyt ghedacht, dat het water van soo grooten cracht was als hy nu merckelijcken by experientie ghemerckt hadde, soo dat het scheen, dat ons God mirakelues teghens alle menschen vernuft ende verstant ende alle cracht van storm ende windt, ons heeft willen die Cabo doen passeren, als wy daer minder gedachten toe hadden, waer aen men kennelijcken mach concenteren, dat alle menschen dinghen sonder Gods handt ende werck is niet dan ⁺ydelheydt. Den selfden dagh saghen weer groen water ende die voghelen, ghenaeemt mangas de velludo, dat ghewisse teecken en zijn van de Cabo de bona Esperança¹⁾, dat ons noch weder eenighe hope gaf, die Cabo te passeren, ende teghens den avont soo ⁺quam ons een swaelve²⁾ aen boort, die al om en tom swerfde, waer mede een groote blydschap in het schip was, want seyden, dat hat een voorsegghinghe ende teecken was van onse lieve Vrouwe, die die sandt om ons te troosten, ende dat wy die Cabo noch soud en passeren, waerom weer op een nieuw vergaderden ende besloten, dat wy noch eens soud en den wegh acometeren³⁾ om de Caep te passeren, ende dat aenghesien soo veel goede teecken en ⁺ons een waerschouwinghe was om goeden moet te hebben, ende dat wy op God soud en betrouwen. Dit ghesloten wesende hebben die letanien ghesonghen met Ora pro nobis, ende veel aelmoessen ghetrocken met groote beloften van bevaerden, ende dierghelijcken dinghen, dat onse da ll ghelijckse neeringhe was. ⁺Hier mede is het volck weder verquickt ende wel gemoet gheworden, ende een yeghelijck thoonden zynen dienst ghewilligh ende offreceerden alle, liever haer lijf ende leven te avontueren naer die Cabo toe als met sekerheydt van hare salvacion nae Moçambique te keeren. Wy hadden als noch grooten overlast ende ghewelt van de zee, die ons niet en verlieten tot aen de ander zyde van de Cabo de bona Esperança.

⁺Waeromme dat zy van Mossambique teghen cours ghedreven worden.

⁺Zy sien weer teecken en van de C. de bona Esperansa.

⁺Verhael van een swaelve, die in 't schip quam.

⁺De Portugesen doen onse lieve Vrou groote beloften inde tijdt des noots.

⁺<II153>

1) Van hier af alles overgeslagen in de Lat. vertaling tot aan: 'Hier mede is het volck weder verquickt.'

2) *zwaluw*.

3) Port. *acommeter*, of, zooals men Hoogd. zegt: in Angriff nehmen; zeer twijfelachtig of hier te lande de uitdrukking ooit in zwang is geweest.

Den achthienden April creghen wederom recht inde windt met⁺ soo grooten storm ende onweder, als wy oyt te voren ghehadt hadden, ende meenden gants ende gheheel verloren te zijn, want die zee bedeckten alle ooghenblick ons schip, soo dat wy dickwils met water bedeckt waren, ende moesten om eenighe verlichtinghe te kryghen veel kisten ende caneel ende ander waren, diemen eerst by der handt kreegh, over boort smyten, in somma dat al⁺ die in het schip waren, die moet gantsch verlooren gaven ende een yeghelijck hem biechten ende malkanderen om vergiffenis baden, meenende sonder meer hope, dat het onsen lesten tijdt was. Dese tormente duerden aldus over die vier en twintigh uren. Men trock in het schip veel aalmissen voor veelderley lieve Vrouwen ende santen met grooter devotie ende beloften van wondere dinghen uyt te rechten, aen landt comende. In het eijnde heeft⁺ ons God vertroost ende ons beter weer verleent, te weten den 19. des savonts begost het weer wat te beteren, ende creghen weder een weynich beter moet. Den 20. namen die hooghte van de son⁺ ende vonden 36. graden, en saghen weder groen water ende sommighe voghelen, die zy noemen alcatrasen¹⁾, ende veel zee-wolven, welke houden voor sekere teeckenen vande Cabo de bona Esperança, ende waren nae onse gissinghe dicht by 't land, hoe wel⁺ wy geen en konsten sien. Dese dach creghen weder de windt wat ruymmer, ende hadden groote hope om die Cabo te passeren, ende het volck begost beter te vreden te wesen door die teeckenen, die wy saghen. Alle dese dagen sagen altoos groen water, tot den 22. April. Dese dagh worpent loot uyt, des daechs tweemaels, ende des snachts naervolghende, maer en vonden geen grondt, welke⁺ goede teecken is vande cabo, diemen heet das Agulhas, ghepasseert te wesen. Dese Cabo das Agulhas leydt op 35. graden ende is noch 20. mylen van de Cabo de bona Esperança, die op 34½.⁺ graden leydt, ende om dat by dese Cabo das Agulhas men altoos⁺ grondt vindt tot || 30. 40. mylen vande custe, verstonden, dat wyse ghepasseert waren, aende coluer van 't water, ende die voghels, diemen altoos in de contreye voorseker vint, ende oock tot meerder versekerheyte soo verlieten ons die groote baren ende zee, die ons soo seer altoos ghequelt hadden, ende vonden een⁺ slecht water, seer different van 't voorleden, soo dat ons scheen

⁺Crygen groote stormen ende lyen veel tormenten.

⁺Werpen veel goets buyten boort.

⁺[138a]

⁺Op wat hoochde datse haer thoonden opten 20. April.

⁺Zy sien sekere kenteeckenen van de C. de bona Esperansa.

⁺Teeckens, als men voorby de Cabo des Agulhas is.

⁺Hooghte van dese ende vande C. de bona Esperansa.

⁺<||154>

⁺Zy cryghen goede windt by de C. de bona Esperansa.

1) 'Alcatras', Port., Spaansch 'alcatroz', is eig. een benaming voor de pelikaan. Hier is de Albatros gemeend; zie *Hobson-Jobson*, s.v. Albatross, waar men zien kan dat er in de berichten over Alcatraz en Albatros verwarring heerscht.

van de hel in 't paradijs ghecomen te wesen, met soo grooten vruechde, dat wy meenden herboren te zijn, en kreghen oock een goeden wint, dan seer koutachtigh.

⁺Den 23. van Aprilis so passeerden wy die Cabo de bona Esperança met groote ende eene generale¹⁾ blijschap, wesende 3. maenden en 3. daghen, dat wy van Cochijn t' seijl ghegaen waren, sonder oyt landt ofte sandt ghesien te hebben, dan alleenlijck seeckere teijckenen van de Cabo, welcke weynigh gheschiet, want die piloten doen altoos haer uysterste neersticheyt om die Cabo te sien ende 'tlandt te mercken, om alsoo voorseker te weten, dat zy die Cabo ghepasseert zijn, want moeten alsdan weder diminueren⁺²⁾, en mochten soo haest naer Moçambique loopen als na Santa Helena, doch al waert, dat sy het aende zee ende 'twater lichtelijck kunnen mercken, soo ist haer nochtans noodich 'tlandt te sien, om alsoo haren cours te setten naer Santa Helena, ende moeten dat altoos houden aende slincker hant, want anders en waer haer niet moghelijck, het selfde te moghen aen comen, als zy dese cours verloren, want soo zijt eens passeerden, en mogent niet weder om crygen, om datter altoos maer eenen windt waeyt, ⁺dat is: eenen zuydtoosten wind. De Cabo ghepasseert wesende kreghen terstondt voor de windt.

⁺Tijt, wanneer datse de Caep passeren.

⁺Oorsaec, waer om dat het noodich is 't landt vande Cabo te sien.

⁺Zy cryghen voor windt.

⁺Den 24. April soo beval den stuerman, dat men souden de bona viagen vande Cabo de bona Esperança gheven na ouder costuymen, met een groote verblydinghe ende ghecrijs van alle, die in't schip zijn, want alsdan hebben die reyse versekert, nae Portugael te varen ende niet weer naer Indien te arriveren; want soo langhe als men die Cabo niet ghepasseert en hebben, ist altoos in twyfel, ende waren ontrent 50. mylen die Cabo aen d'ander zyde. Die teeckenen, diemen voorseker hout, ende die waerachtichste zijn⁺⁺ van datmen aen d'ander zyde is, zijn veel tromben³⁾ ofte struycken van dick riet, die altoos daer seer veel dryven 15.20. mylen van landt, desghelijcks sekere voghelen, die de Portugesen noemen feysoins⁴⁾; zijn wat grooter als meeuwen, zijn wit ende vol ⁺swarte spickelen over 't gheheele lijf, zijn ll seer goet te kennen⁺ ende 'tonderscheyden van alle voghelen. Dit zijn seeckere teijcke-

⁺De stuerman eyscht bona viagen van de Cabo de bona Esperansa.

⁺[138b]

⁺Sekere teeckenen als men voorby de Cabo is.

⁺Gedaente vande feysoins.

⁺<ll155>

1) *De bedoeling is wel: 'met eene groote ende generale'.*

2) *Waarschijnlijk is dit 'diminueren', dat het aantal graden Z.B. kleiner wordt.*

3) Een ons van elders onbekende vervorming van 'tronk'; Lat. vert. heeft 'trunci'.

4) In een noot op de Engelsche vertaling (1885) wordt gezegd, dat *Feijão*, mv. *Feijões* een zeevogel is; doch welke? *Feisão*, mv. *Fiesães* en *Feisões*, is fazant.

nen, daer haer die stuer-luyden seer op betrouwen ende altoos voor waerachtigh vinden. Die Caep ghepasseert wesende nemen haren cours naer Santa Helena, noordtwest ende noordtwest ten⁺ westen. Den 27. April cregen recht inde wint, ende duerden tot des anderen daeghs; doen creghen wy een stilte, wesende in 30. graden aende zyde van Portugael. Den 29. creghen voor de windt, welcke is den generalen windt, die van hier altoos waeyt, het geheele jaer duer, tot aende lynie AEquinoctiael, ende is eenen zuydtoosten windt duergaende, soo datmen die seylen wel mach laten staen en gaen liggen en slapen, want die meeste wint, die daer waeyt, is, datmen het mers seijl ter halver stenghe strijckt. ^{+Cours nae S. Helena.}

Den 12. Meye smorgens inden dageraet saghen wy het eylandt⁺ van Santa Helena, ende daer was soo grooten vruecht in 't schip als oft wy den hemel ghesien hadden. Waren ontrent twee mylen van landt, ende het eylandt lach van ons west zuydtwest, ende liepen daer dicht op aen, so dat wy daer wel met een roer mochten op schieten. Dicht by wesende so liepen wy om eenen hoeck, die⁺ van ons lagh noordtwest; die om ghelooopen wesende liepen dicht by 't landt heen west noordtwest aen, ende 'tlandt van dese zyde was so hoogh ende steijl, dat het scheen een muer te wesen, die inde lucht raecte. Dus liepen ontrent ander half mijl, ende liepen om den anderen hoeck, die westwaert voor ons lagh. ^{+Wanneer dat zy S. Helena saghen.} ^{+Coursen om inde haven te loopen.}

Dese hoeck om ghelooopen wesende soo ontdekten wy terstondt die schepen, die op de ree laghen, ende waren die voor ons uyt Indien ghelooopen waren, liggende ontrent een cleyn half mijl van dese voorseyde hoeck dicht onder 't landt, soo dat het landt blijft zuydoost van u, ende door die groote hooghte van het landt ligghen die schepen oft zy in een haven lagen, want men hoort die windt wel boven die stenghe ruyschen, doch en can aen de stenghe niet eens raken. Ligghen so dicht aen landt, datmen bynaest met eenen steen aen landt soude worpen, al waer goede gront is van 25. ende 30. vadem diep, ende dat¹⁾ zy wat verder⁺ quamen af te dryven ofte duerslipten, moesten duergaen ende en souden 'tlandt niet weer connen cryghen, om dat de windt recht contrarie is. Duer dese oorsake liepen wy so dicht by 't landt, dat die hooghte van't landt onsen wint benam ende het schip en wilde niet regieren²⁾ sonder wint, so dat het aende wal dreef ende raecten met ons boechspriet aen't landt, meenende altermael,⁺ ^{+Diepte, daer de schepen op het ree liggen in S. Helena.}

^{+Zy lyden noch noot eer zy inde haven comen.}

1) *indien.*

2) *kon niet geregeerd worden.*

dat het schip ende goet om hals was, maer door die groote diepten, want hadden noch wel 10. vadem diepten, ende alle die boots ende 'tvolck vande an || der schepen quamen ons te hulpe¹⁾ ende creghen ons weer van landt, sonder eenighe schade, ende brachten ons op die plaets, daer die schepen ankeren, welcke is recht tegens een valeye, die tusschen twee hooghe berghen leijdt, al waer een kercksken staet, dat Santa Helena ghenaeemt is. *<||156>

*Wy vonden alhier vijf schepen, te weten, het schip, dat van Malacca⁺ gecomen was ende 't schip Santa Maria, die daer 15. daghen gheweest hadden, ende waren by malcanderen ghecomen aende Cabo⁺ de bona Esperança, ende het schip Sant Antonio ende den admirael Sant Christoffal, hadden daer 10. daghen gheweest, ende 't schip Consepçon, was daeghs voor ons ghecomen, ende ghebrack alleenlijck het schip San Thome, ende duer die teecken, die wy ende d'ander schepen gesien hadden, vermoeyden, dat het ghebleven was, alsmen daer naer verstondt, want noyt meer af te voorschijn gecomen is, want die ander schepen hadden ghesien masten, delen, vaten, kisten, luycken ende veel doot volck, die haer op berders ghebonden hadden, ende ander duysent dierghelijcke⁺ teecken. Oock soo hadden onsen admirael in groot perijckel gheweest van blyven, want hoe wel dat het een nieu schip, ende zijn eerste reyse, was van de wormen duergheten, so dat zy by de 20. spannen waters in hadden, ende smeten aende Caep over die helft van 't goet in 't water, ende moesten nacht en dach met twee pompen pompen sonder een oogenblick op te houden, ende souden voor Santa Helena te gronde ghegaen hebben, en haddent die ander schepen niet te hulpe ghecomen. Alle d'ander schepen wisten ghenoech te vertellen van hare perijckel ende noot, daer zy in gheweest hadden. Oock soo was drie maenden voor dese tijdt van 't eylandt t'seijl ghegaen een schip, dat het vorighe jaer gescheyden was van Ormus, met het overgebleven goet ende 't volck van 't schip San Salvador, dat vande armade vande Portugesen gesalveert werden byde custe van Abex, ende nae Ormus brachten, als wy hier voor geroert hebben. Dit schip⁺ hadde in Moçambique verwintert ende was die Caep vroeck ghepassert ende alsoo alleen naer Portugael; hadden in't eylandt

*Gedaente vande plaets, daer zy ankeren.
*[139a]
*Verhael, wat schepen dat zy in S. Helena vonden.

*Beschryvinge vande perijckelen die den admirael lee, eer hy tot S. Helena quam.

*Sommige overgebleven crancken vertellen in S. Helena de voyage ende daden van een Engels schip.

1) De zinsbouw zeer verward. De gebrekkige samenhang kan eenigszins verbeterd worden, wanneer men schrijft: 'door de groote diepte - en doordat alle de booten en 't volk van de andere schepen ons te hulp kwamen, kregen zij ons' enz.

gelaten sommich cranck volck, alst altoos die manier is, die dan altoos die naervolghende schepen met nemen.

+Dese gaven ons tydinge, hoe dat vier maenden verleden || hadden in Santa Helena geweest een Engels schip¹⁾, dat ghereyst hadde duer die strecho van Magallianes ende door die Zuyder Zee ende alsoo naer die Fellippinas, ende was gepasseert door die strecho, diemen heet van Sunda, welcke is over Malacca, tusschen het eyland van Samatra ende lava, op welcke wech nam een schip van China, diemen iunckos noemt, gheladen met silver ende gout ende allerhande zyde, ende sont den bisschop van Malacca eenen brief met een present van weynich valuer, segghende, dat hy hem dat sont om vrientschap te maken, want meenden hem noch comen te besoecken. Van dit schip van China ofte iuncko nam hy eenen Portugesch stuerman, ende is alsoo geloopen voor by die Cabo de bona Esperança tot het eyland Santa Helena, daer hy verversinge nam van water en ander dingen, ende smeeet den altaer van't kercxken ende die cruysen om veer ende liet aldaer⁺ een ketel ende sweert, dat die Portugesen daer vonden, als wy²⁾ daer quamen, doch en costen noyt bedencken, wat het te beduyden hadde. Sommige meenden, dat het een teecken was voor eenighe schepen van zijn gheselschap; een yegelijck mach oordelen, wat hem best dunckt.

*<||157>

+De Engelschen slaen in Sant Helena een altaer omme, ende laten een sweert met een ketel inde plaets.

*[139b]

In het schip van Malacca quam voor factor vande peper eenen +Gerrit van Afhuysen, natureel van Antwerpen ende woonachtigh tot Lisbonen, die met hetselfde schip van Lisbonen geseijt was, twee jaer verleden, want moesten in Malacca, oorsake die oorloge ende benautheyt, aldaer 14. maenden stil blyven liggen, tot dat Malacca ontset worde, als wy op een ander vertelt hebben, waar door hadden groote miserye ghepasseert en oncosten gedaen; ende om dat het een seer onghesont land is, ende ghelijckelijck die benautheyt ende langhen tijt, dat zy daer moesten blyven, warenden van 200. persoonen, die op 't schip waren, maer 18. oft 20. overghebleven, ende alle d'ander ghestorven, ende moesten aldaer weer ander ende onbedreven volck aen nemen om het schip weer over te brenghen. Dese Gerardt van Afhuysen mijn⁺

+Jan Huyghen vint hier Gerrit van Afhuysen ende vertellen malcanderen alle haer perijckelen, die zy geleden hadden.

- 1) Het was Thomas Cavendish, die van Plymouth uitzeilde 21 Juli 1586 en daar terugkwam 9 Sept. 1588. *De tijdsaanduiding 'vier maenden verleden' klopt evenwel niet: dit zou duiden op Januari 1589. In werkelijkheid was het bezoek van Cavendish aan St. Helena in Juni 1588.*
- 2) *Waarschijnlijk bedoeld: zij.*

kennis ende vrient wesende voor mijn afscheyt uyt Portugael naer Indien, hebben malcanderen met groote verwonderinghe ende blyschap ontfanghen, weynich denckende ons in alsulcken contreye te ghemoeten, al waer wy t' samen communiceerden van die gheschiedenisse onse¹⁾ verlopen tijdt ende ausencia²⁾ nae onse afscheyt, van wien ick onder ander dinghen veel ende waerachtige informatien ghecregen hebbe soo van Malacca als die omliggende quartieren ende eylanden, so van hare manieren, handel ende coopmanschappen als || andere notable dingen.*

By dese naervolgende conterfeysels machmen sien de waerachtige ghelijckenisse van 't eylandt Santa Helena vande drie zyden, gelijk wy daer by quamen ende om voeren tot op die ree, desgelijcks het eyland Ascension, wiens declaratie van beyde dese eylanden men hier naer mach verstaen, ghelijck als ick het selfs hebbe connen bemercken.

+<||158>

Dat 94. capittel.

Een corte beschryvinghe van 't eyland van Santa Helena.

*Het eylandt Santa Helena is also genaemt om dat het vande Portugesen ontdeckt is gheweest op den dagh van Santa Helena³⁾, welcke comt den 21. Meye. Is van de groote van ses mylen in het ront, luttel min oft meer, leijt op ⁺16¼. graden aende suydtyde vanden AEquinoctiael, vijfhondert en vijftigh Spaensche mylen van de Cabo de bona Esperança, ende leydt van de custe, diemen noemt van Angola ofte Aethiopia⁴⁾, 350. mylen, ende vande custe van Bresilien 510. mylen; dit zijn die twee naeste landen, die 't heeft. 'tIs een seer hoogh ⁺ende berghachtigh landt, soo dat het ghemeenlijck met die wolcken bedeckt is. Het landt is in hem selven asachtigh ende seer droogh, ende oock alle die boomen, die daer veel zijn, die 't van zijn selven heeft, te weten, die wildernisse, ende het hout daer van is tot weynich meer profijts als om te branden, want en heeft sonderlinghen geen substantie ende is gelijk oft het half versenght waer, soo dat het schijnt sonder twyfel, datter eertijds

*Waerom dat het S. Helena ghenaemt is.

*Groote ende hooghte.

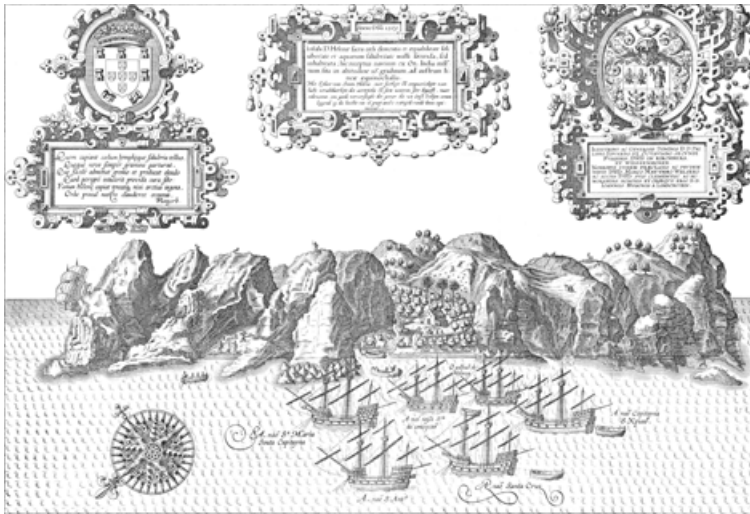
*Gedaente van 't eylandt.

1) *Bedoeld zal wel zijn: 'onser'.*

2) *afwezigheid.*

3) *Het werd ontdekt door João de Nova op 21 Mei 1502, op zijn terugtocht van Indië naar Portugal. Zie Danvers, I, 76.*

4) *Dit laatste doet eigenaardig aan. Op Linschoten's kaart echter staat ook in het betreffende gedeelte van de Atlantische Oceaan: Oceanus Aethiopicus.*

eenighen vulcano gheweest is, ghelijck in 't ghemeen alle die eylanden het vuyr seer onder worpen zijn, want men vint alhier op sommige plaetsen solfer en swevel.

Alst die Portugesen eerst ontdeckten, so en wasser gants gheen⁺ ghedierten noch eenige fruyten, dan alleenlijck abundant van soet water, dat seer goet is, ende comt van de berghen af vallen ende stort also inde valeye by groote menighen, aldaer het⁺ kercxken staet, ende loopt alsoo met sommighe cleyne beecken tot inde zee, al waer die Portugesen hare vaten vullen met water⁺ ende wassen die cleeren, so dat het een seer groot gherijf is ende is een playsier om sien die clauerheydt ende menichte van het water, dat tusschen die berghen af stort in de valeye, datmen soude segghen een mirakel te wesen, aenmerckende die drooghte van 't land ende steen-clippen, die 't heeft. Die Portugesen hebbende¹⁾ allencxkens veel gedierten ghebracht ende allerley fruy- ||⁺ ten gheplant inde valeyen, die in soo grooten abundantien aen ghewasschen en ghegroeyt zijn, dat het ongelooflijcken schijnt te wesen, want is so vol geyten, bocken, wilde verckens, velt-hoenderen,⁺ patrysen, duyven, by duysenden, so dat een yeghelijck, die wil, mach jaghen ende doot smyten, ende men vint daer altoos genoegh; al quamen daer noch soo veel schepen, men machse met steenen ende houten doot smyten door die groote menichten. Nu van alle vruchten als Portugaelsche vygen, granaet appelen, oraengien appelen ende lymoenen, lymen ende dierghelijcken⁺ zijnder soo veel aen ghegroeyt, sonder poten noch planten, van haer selfs, dat alle valeyen vol zijn, dat een playsier om sien is, ende schijnt een aerts paradijs te wesen, ende hebben 'tgeheele jaer duer vruchten, oorsake, dat het alle dagen met vlaghen vijf oft ses malen regent, en dan weder sonne-schijn, soo dat al watmen⁺ daer plant daer seer wel wast, ende door die weynige curieusheydt van de Portugesen en zijnder van alle fruyten van Portugael ende Indien niet, want souden daer sonder twyfel wel wassen, naer die goede ghetemperheydt van de lucht ende 'tlandt, ende, dat meer is, hebben daer soo grooten abundantien van visch, dicht by het landt ende rontom 'teylandt, dat het schijnt een wonder van God te wesen, want met cromme spijkers ende naghelen kanmen so veel visch vanghen als men begheert, soo dat⁺ haer alle die schepen vervullen en versien van visch, die zij op

⁺Wat de Portugesen op 'teyland vonden, als zy 't eerst ontdeckten.

⁺[140a]

⁺Veel versch water in S. Helena.

⁺<11159>

⁺Yegelijc mach in S. Helena jaghen.

⁺Veel oraengie, citroenen, lymoenen, granaten ende vyghen.

⁺Oorsaec, waer om datter alle dingh wel wast.

⁺Veel visch, licht om te vanghen.

1) Lees waarschijnlijk: hebbender.

hangen ende droogen; is van veel soorten, ende van soo goeden smaeck als ick oyt visch ghesmaeckt hebbe, ghelijck zy oock alle affirmeren, die 't gepasseert hebben, ende tot noch meerder ⁺gherijf so vintmen op die steen-clippen aen die zee-cant sout ligghen, 'twelcke ghenoech kan voldoen tot die nootdruft; in somma is in het corte een aerts paradijs voor die Portugaelsche schepen, ende schijnt, dat het aldaer mirakelueselijcken ontdeckt is tot verversinghe ende dienste vande schepen, want aensiede die cleynheyte ende hoocheyte van 't landt, ghelegghen in 't midden vande zee Oceanus en so verscheyden van 't vaste landt ofte eenighe ander eylanden, soo dat het schijnt by ghelijckenis te ⁺wesen een boeye in 't midden vande Spaensche zee, ende so dit eylandt niet en waer, en waer niet wel moghelijck, dat die schepen soude goede ende behouden reyse mogen doen, want is wel gebuert, dat het sommige schepen gemist hebben, die welcke die grootste miseryen van de werelt passeerden ende moesten inde ⁺custe van Guyne loopen om aldaer te verwachten die vlaghen vande reghen, om alsoo water te crygen, ende quamen half doot ende vergaen in Portugael.

⁺Plaetse, daermen sout vindt.

⁺Gelegentheyte van dit eylandt.

⁺Helena is heel noodich tot de Indische vaert.

'T is een manier, dat alle, die cranck zijn ende niet wel met ^{||} ⁺en moghen, die laetmen in 't eylandt. Men gheeftse provande van ⁺ wat rijs, busschuyt, olye ende wat speceryen, want visch en vleesch crygen zy genoegh, want als die schepen wech zijn, soo ⁺ comt alle 'tghedierte (dat door 't ghesicht van 't volck op die berghen ghevloten is) weder inde valeyen, al waer zyse met de handt grypen ende dooden. Dese crancken blyven daer tot 'tander jaer, als d'ander schepen comen; die nemense dan mede. Zy werden daer gemeenlijcken terstondt ghesont, want is een seer ⁺gesonde ende lieffelijcke lucht, ende ghebuert weynich, datter yemant sterft, en vinden 't gheheele jaer altoos een ghetempertheit ende wint en altoos vruchten, sonder weynighe veranderinghe.

⁺Manier van de Portugesen, uyt Helena seylende.

⁺<||160>

⁺[140b]

⁺Een gesunde lucht in S. Helena.

⁺De coningh en wil niet toelaten, datter yemant woont, om dat zijt landt niet en souden destrueren ende eyghenen, op dat een yeghelijcken zijn gherijf ende alle dingen even naer souden hebben. Daer bleef inde vorige jaren een hermitaen ofte cluysenaer sommighe jaren, onder decksel¹⁾ van penitentie te doen, ende het kercxken te onderhouden. Dese dooden veel geyten ende bocken,

⁺Oorsaec, waer om de coningh niet wil, datmen op Helena woont.

1) voorwendsel.

soo dat hy alle jaren vijf oft ses hondert vellen vercocht ende daer goet profijjt mede dede, dat die coningh ter ooren quam; deden hem terstont naer Portugael brenghen. Desghelijcks soo ontliepende eens uyt die schepen twee Caffres ofte swarten van Moçambique⁺ ende een lava met twee slavinnen. Dese hadden haer verborgen inde geberchte, die seer hoogh ende wilt zijn, soo datmense qualijck can passeren. Dese voechden haer by den anderen ende genereerden, in somma dat zy al byde 20. persoenen waren aengheteelt; ende als die schepen wech waren, liepen het gheheele eyland duer ende deden groote schade. Hadden hare woonplaetsen ende huysinghe gemaect tusschen sommige berghen, daer noyt Portugees gheweest hadde ende qualijck comen conste, al waer sy haar verberchden den tijdt als die schepen daer laghen. Men wordense in 't eijndt ghewaer en men dede alle neersticheyt om haer te vanghen, maer zy wisten haer soo wel te beschermen ende te verberghen, datmense in sommige jaren niet crygen en konst, maer in 't leste, vreesende, dat dese metter tijdt haer mochten schadich wesen en grooten hinder doen, hebben door⁺ expressen bevel vande coningh haer naer langhe moeyten ende arbeyt ghevanghen ghebracht naer Portugael, soo datter nu ter tijdt niemant en is noch blijft, dan alleenlijck die siecken, als gheseyt is.

Als die schepen daer comen, een yegelijck neemt zijn logement⁺ onder eenen boom, ende maken daer een tent om, want die boomen daer seer veel zijn, soo dat het terstondt schijnt een stadt ofte legher te wesen. Een yegelijck versiet hem van jacht¹⁾, fruyt, ⁺visch ll en hout etc., want voor eyghelijcken²⁾ ghenoech is. Een eyghelijck reynicht hem van lywaet met wassen en plassen, ende men hout eenen generalen biecht ende nachtmael, met hare dagelijckse missen, die men aldaer met grooter devotien doet, met procescien en lof-sanghen en ander hymnus, van dat haer God⁺ vande Cabo de bona Esparença bewaert heeft ende al daer ghebracht, ende een yechelijck procureert tot een eeuwighe memorie, hare namen ende mercken inde stammen ende tacken vande boomen te snyden, al waerder veel honderden staen, welcke letteren met het wassen vande boomen oock op wassen ende groot worden. Wy vonden daer namen van 't jaar van 1510., 1515. ende alle ander jaren daer aen volghende, welcke namen op vijgh-boomen

⁺Verhael van twee swarten, die in Helena woonden.

⁺De swarten werden ghevanghen ende na Portugael ghebracht.

⁺In wat huysen dat zy op St. Helena woonden.

⁺<ll161>

⁺Ceremonien op S. Helena.

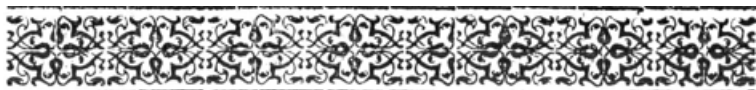
1) *dus: wild.*

2) *een iegelijck.*

stonden, wesende elcke letter vande groote van een span, door 't⁺ wassen ende outheydt van de boomen, waarmede ghenoech is om in het corte te verstaen die gheleghentheydt van het eylandt Santa Helena. ^{+[141a]}

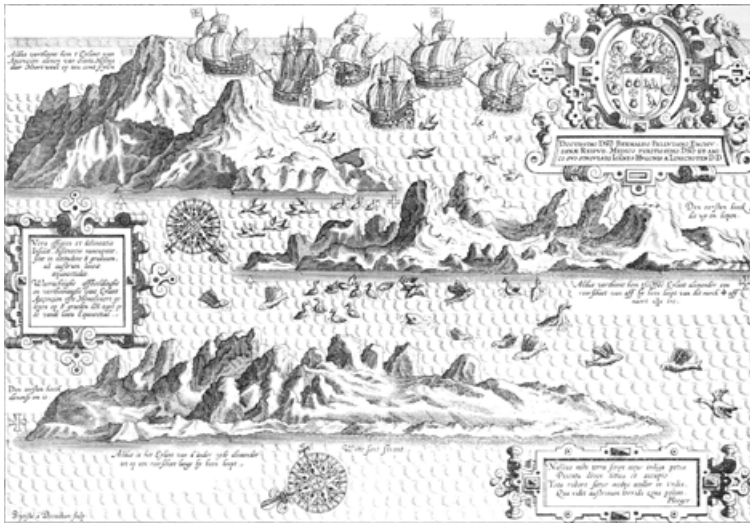
⁺Den 21. Meye, wesende den dagh van Santa Helena ende Pincxter dagh, naer dat wy alle onse verversinghe ende nootdrufft in hadden, zijn weder alle ghelijck in compaengie t' seijl ghegaen onse wegh naer Portugael, latende op 't eylandt ontrent 15. crancken ende sommige slaven, die ontloopen waren vande schepen. ^{+Wanneer dat zy van S. Helena voeren.}

Den 26. Meye des avondts quamen te spraeck met het schip ⁺Santa Maria, ende des anderen daeghs spraken met het galleon van Malacca, des smorghens ende des naer middaechs met den admirael, ende beval, dat wy hem souden volgen naer 't eylandt ⁺genaemt Ascencion. Den selfden dagh viel ons een slaef over boort, ende hoe wel wy veel neersticheyt deden, nochtans en konsten hem niet crygen, om dat wy voor de windt ginghen. Den selfden dagh des savondts saghen het eylandt Ascencion, ende bleven alle die nacht laverende om het eylandt niet voorby te loopen. Des anderen daeghs smorghens, was den 28. Meye, liepen het eylandt rondtom, om te sien, oft wy. daer ancker gront konden ⁺crygen, om dat den admirael so leck was, dat zy het schip niet langer boven en konsten houden, ende het volck requereerden aen de officieren van 't schip, datment goet souden op 't eylandt Ascencion lossen ende daer laten met goede wacht ende nootdrufft, ende het leeghe schip naer Portugael senden ende aldaer procureren om het goet te doen halen, meenende, dat het hier ghenoech ⁺versekerheyt hadde om wel bewaert te wesen, want altemet al hier in 20. jaer gheen schepen en komen, om dat daer niet te halen is. Wy liepen daer dicht by heen, by eenen schoonen ⁺witten ende seer grooten strant, ende den admirael wierp || het ⁺loot uyt ende wy desgelijcken; vonden van 80. tot 50. ende 40. vadem, ende hoe wel dat zy daer wel dichter consten aen landt comen, doch die officieren excuseerden haer, seggende, dat zy daer niet dichter aen en konsten, ende dat het te diep en te perijckelues was om aldaer te anckeren, ende deden dit al om 't volck te vreden te stellen, ende dat zy souden een paer pompen van d'ander schepen leenen, ende souden alsoo zonder twyfel het ⁺schip sonder perijckel over brengen, hoe wel dat het haer moeylijcken was, moesten geduldigh wesen, want den admirael ende ^{+Zy spreken tegen verscheyden schepen.}
^{+Zy verliesen een slaef, die over boort valt.}
^{+Het schip van de admirael wert leck.}
^{+Gedaente vande strant van Ascencion.}
^{+Diepte rontom Ascencion.}
^{+<||162>}
^{+Verhael van den grooten noot vant schip vande admirael.}

Beschryvinghe van het Ey- landt Ascencion/ofte Hemelvaerts Eylandt.

Ascencion ofte Hemelvaerts Eylandt/ alsoo gheheeten / om dat het ontdeckt is op Christi Hemelvaerts dagh. Is onbewoont om der onvruchtbaerheit wille / door't gebreck des verschen waters / welke ooc oorsake is dat het van die schepen niet wert besocht / die geen verversinghe daer verhoppen. Die Bergen deses Eylands zijn root gelijk een Bolus. Ontrent dit Eylandt hout seer veel ghevogelte / ende dat om die veelvuldighent der Visschen / insonderheit der cleyne vlieghende Visschen / die inde Portugaelsche sprake ghenoeemt worden Pisse Bolodor; leest wyder hier af int boeck / folio 141

alle die edel-luyden, die in 't schip waren, stonden oock selfs alle daghen ende nachten haer buert aende pompen, soo wel als die minsten, ende dit al om 't volck moet ende coragie te gheven. Den admirael leenden een pomp van 't schip Santa Maria, ende sont ons oock aen¹⁾ met bedinghe om een pomp te hebben, ende hoe wel dat ons schip oock van de beste niet en was, ende veel waren van meeninge, datmense hem niet en behoorden te gheven, want wy niet en wisten, wat ons over comen mocht, want hadden noch eenen verre wegh te varen; maer in 't leste, siende haren noot ende ootmoedigh bidden, hebbense haer ghedaen, ende seyden, dat den admirael was van meeninghe, eenigh stil weer cryghende, sommigh goet te lossen ende in de ander schepen te laden om wat verlichtinghe te cryghen, maer en quam daer naer ⁺niet te pas²⁾, waer door zy met ghenoech miseryen ende moeyten over quamen.

*[141b]

Dat 95. capittel.

Van 't eylandt ghe-naemt Ascension ofte Hemelvaert.

Het eylandt is ontdeckt gheweest op Hemelvaerts dach,⁺ waerom ghe-naemt wort Ascencion³⁾, ende leydt in 't aensien wat grooter als Santa Helena, maer soo hoogh niet, dan is oock vol bergen ende huevelen. Leyt op 8½. graden⁺ aende zuyd zyde van de lynia AEquinoc-tiael, ende leydt van Santa Helena noordwest aen 190. Spaensche mylen ende vande lynia AEquinoc-tiael 140. mylen. Het gheheele eylandt en heeft gants ⁺gheen soet water noch niet eenen groe || nen lover oft tack, heeft veel ghebergten van roode coluer, die in 't gesicht schynen te wezen een aerde ofte roode verwe, diemen in Spaensch noemt almagro⁴⁾, voorts ist seer clipachtigh ende verbrant landt ghe-

*Hooghte ende gedaente van Ascencion.

*Geleghenthey van 't selve eylandt.

*<||163>

- 1) 'Aanzenden' is zeker geen goed Hollandsch. De bedoeling is: hij zond een boodschap (of: iemand) met verzoek.
- 2) *Deze uitdrukking is mij niet duidelijk. Betekent het misschien, dat men er geen passende gelegenheid voor vond? De Eng. vertaling (II p. 260) heeft: 'but it fell not out as they thought'.*
- 3) Ook dit eiland werd ontdekt door João de Nova, op reis naar Indië, in 1501, maar niet op Hemelvaartsdag, want hij noemde het 'Ilha da Concepção'. Den naam 'Ilha da Ascensão' ontving het van Affonso d'Albuquerque, die het in 1503 aandeed op Hemelvaartsdag, en vermoedelijk bij vergissing, dezen laatsten naam invoerde. Zie Danvers, I, 74.
- 4) Spaansch *almagra*, *almagre*, Port. *almagra*, rood oker. Uit Arab. *almaghra*. (Dozy-Engelmann, *Gloss.* p. 152).

lijck Santa Helena, want hier hebben sommige schepen gheweest, die Santa Helena gemist hadden, meenende hier water te vinden, maer en konsten noyt gheen vinden. Heeft sommige ⁺schoone ende groote witte sandt stranden, ende byster veel visch, soo dat het daer in Santa Helena te boven gaet, maer op 't landt en zijn anders gheen ghedierten, dan, oorsaecke die menichte vande visch, onthouden haer daer so veel voghelen, dat het wonder is; zijn van de groote als jonghe gansen, quamen ons by duysenden⁺ om die stenghen vliegghen met een groot ghecrijts, ende vloghen al om en tom over het schip, ende en waren niet eens schou van 't volck, want quamen ons op die schouwen ende armen sitten, soo dat wy daer veel namen en den hals afwronghen, maer en zijn niet goet om eeten, want smaken vischachtich. Geloove, dat die oorsake is van niet schou te wesen, dat zy weynich volk sien.

⁺Veel vissen in Ascencion.

⁺Veel vogelen zoo groot als gansen, die met menichte op de schepen vliegghen.

Alhier ontrent dit eylandt ende oock van Santa Helena tot die lynie toe vintmen veel vliegende visch, soo groot als heeringhen,⁺ ende vliegghen by groote scharen ofte menichten teffens, twee ofte drie vademen boven 'twater, ende vliegen alsoo wel een quart van een mijl voort, tot dat haer die vinnen ofte vlueghelen droogh worden, ende alsdan en moghen niet langher ende vallen weder inde zee, ende maken haer weer nat, ende also heffen zy haer wederom hoogh uyt het water; d'oorsake daer van is, dat zy van de groote visschen vervolch lyden, diese eeten, ende ⁺om haer te ontlopen, so heffen zy haer uyt het water ende vliegen; comen altemet wel inde schepen, want in ons schip quamender veel in ghevallen, die haer te hoogh opheffen, ende als die vlueghelen ofte vinnen droogh zijn, moeten vallen.

⁺Beschryvinghe ende gedaente van de vliegende visschen.

⁺Oorsaeck, waerom dat zy vliegghen.

Van dit eylandt Ascencion soo neemtmen die cours gemeenlijck noordwest ten westen tot een graedt over die lynie aende zyde van 't noorden, alwaer leydt een clippe, ghenamt Penedo¹⁾ de ⁺sam Pedro, diemen somtijts comt te sien, ende is tot hier op dese cours van het eylandt Ascencion af 300. mylen.

⁺Cours na een clip, 300. mylen van Ascencion.

Den 5. Junius passeerden weder die lynie AEquinoctiael, ende begosten weder te sien de Noordt sterre, die wy verloren hadden van de lynie 10. graden van Cochijn, ende als nu verloren weder die || Zuydt sterre, ende als dan so hebben wy weder de son des⁺ middaechs in't zuyden, die ons aende ander zyde van de lynie⁺

⁺<11164>

⁺[142a]

1) Port. Penedo de São Pedro. *Sam* is een oude spelling voor *são*. Port. *penedo* is: *rots*. Vgl. over de ligging en de tegenwoordige naam 'Itinerario' V p. 369.

des middaeghs in't noorden staet. Den 8. Junij, wesende in vier⁺ graden aen't noorden, soo verloren onsen generalen zuydoosten wint, die ons vande Cabo tot hier toe gheleyt hadde, voor de wint, ende alsnu begosten die stilten ende regenen, want begonsten te comen inde hooghte van de custe van Guyne, welcke duert tot 9. graden toe. Dese stilten ende regenen duerden ons tot 11. graden, tot den 20. Junio, waer mede die schepen van malcanderen raecten,⁺ door die stilte, dat zy haer niet en konsten bestieren, ende in 11. graden quamen weer by malcanderen, ende creghen alhier eenen noordtoosten wint, diemen den generalen windt heet, want altoos in dese contreye waeyt, ende duert tot 30. ende 32. graden toe, ende begint dickwils van 6. 7. graden, maer wy creghense eerst op 11. graden. Dese wint is wat scherp, want moeten altoos aende wint seylen, om dat onsen meesten cours is noordwest ende noorden, die wy aen moeten seylen.

⁺Op wat hoochde datse haer den 8. Junij vonden.

⁺De schepen dwalen van malcanderen.

Den 23. passeerden die hooghte vande Cabo Verde, welcke leyt op 15. graden, ende den 26. daer na passeerden die eylanden van⁺ C. Verde, welcke zijn 10. der som. Dese beginnen op 15. graden ende voleijnden op 19. graden; liggen van't vaste land vande Cabo Verde van 70. tot 160. mylen te zeewaert in. Alsdoen quamen wy inde zee, diemen noemt van Sargasso, want is altemael bedeckt met cruyt, soo dat het gheheele velden schynen te wesen,⁺ datmen altemet qualijck 'twater daer door kan sien, ende die schepen hebben ghenoech te doen, dat zy daer duer comen, want moeten met cracht van windt daer duer schueren. 'tIs een cruyt als peterselye, diemen heet vande zee, maer is van coluer geelachtich,⁺ ende heeft besien ghelijck cruys-besien, maer zyn ydel¹⁾ van binnen. Die Portugesen noement sargasso om die ghelijckenis vande cruyderen, die in de putten groeyen, dat zy sargasso heeten, waer van dese zee ghenaeamt wert die zee van Sargasso. Men en kan niet weten, waert van daen comt, want daer en is gheen landt ofte eylanden, diemen weet daer ontrent, want is meer dan⁺ 400. mylen vande custe van Africa. Vermoeden, dat het vande gront comt, hoe wel datmen daer gheen grondt en kan vinden. In 't ginds varen naer Indien en comt men onder dit cruyt niet, want die schepen loopen dan dichter by de custe heen, soo datmen daer alsdan gheen memorie af en heeft, dan int weerom komen, ende men vint het nieuwers op alle de vaert, als alleen-

⁺Hoochte vande Cabo Verde.

⁺Beschryvinge vande zee van Sargasso.

⁺Gedaente van sargasso.

⁺Verscheyden gevoelens vant hercomen van de sargasso.

1) *leeg.*

lijck in dese contreye, ende begint van 20. graden, duert tot 34. graden toe, soo dick en vol met gheheele eylanden aen malcan- || ⁺deren, dat een wonder dinck om concidereren is. In dese contreye⁺ ist oock cout, ghelijck in dese landen inde winter alst niet en vriest, dat die Portugesen voor een groote coude houden ende haer daer dapper op versien ende toe maken. Den lesten Junij waren inde hooghte van 23. graden, wesende recht onder die son, om dat die son inde selfde hooghte was, ende waren onder die tropico van Cancker, welcke is het uysterste, daer die Son comt, aende zyde van 't noorden, ende alsdan keert weder naer die lynie, ende van daer naer 't zuyden, en hebben oock ghepasseert tweemaels die lynie van de tropico van Capricorno, te weten aende zyde van 't zuyden, eens by 't eijnde van het eylandt van San Lourenço ende noch eens op 23. graden, naer dat wy die Cabo de bona Esperança⁺ ghepasseert hadden. Den 2. Julij waren inde hoochte vande eylanden⁺ van Canarien, welcke ligghen op 28. 29. graden, ende ligghen vande custe van Berbarye ende Africa van 30. tot 80. mylen, ende blyven ons aen de rechte hant, ende om dat inde selfde eylanden sommighe dinghen zijn, die weerdigh zijn om te noteren, so en hebbe ick niet willen laten, daer een corte verhalinghe af te maken.

⁺Waer datmen de sargasso begint te crygen en waermense verliest.

⁺<||1165>

⁺[142b]

⁺Hooghte vande eylanden van Canaryen.

Dat 96. capittel.

Een corte verclaringhe vande eylanden van Canarien.

⁺Die eylanden van Canarien zijn seven, welcke voortijts ghenoeemt worden die Fortunadas¹⁾ ende hedensdaechs vande Spaengiaerden die Canaries, door die menichten vande honden, die zy daer vonden, alsse eerst ontdeckt werden²⁾. Die namen vande eylanden zijn dese, te weten Groot Canarie, Teneriffe, La Palma, La Gomera, El Hierro, Lansarotte, Fuerte Ventura. In 't eylandt Teneriffe is eenen bergh genaemt Pico ⁺de Terraira³⁾, diemen jugeot te wesen den hooghsten bergh, diemen op geen plaetse dierghelijcke en vindt, ende men machse claer ende bescheydelijcken sien 60. mylen in zee, eermen daer

⁺Namen vande Canarische eylanden.

⁺Beschryvinge vanden berch Pico de Terreira.

1) De Insulae Fortunatae der Ouden.

2) De benaming *Canaria* en de afleiding 'a multitudine *canum* ingentis magnitudinis' is afkomstig van Koning Juba volgens Plinius (VI, 37). De Spanjaarden ondersteunden in 1402 Jean de Béthencourt uit Normandije bij de verovering dezer eilanden en grondden daarop hun bezitrecht. Zie Danvers, I, 23.

3) D.i. Pico de Teyde.

by comt. Men en mach daer niet op climmen dan in de maenden van Julio en Augusto, want alle d'ander maenden leyt vol sneeu, hoe wel datmen beneden in 't eylandt ende alle die omliggende ⁺eylanden noyt sneeu ghesien heeft. Men heeft ll drie daghen wercks om boven op te climmen. Is op den top plat, ende wanneer clae⁺ ende stil weer is, so machmen van daer seer bescheylijcken ¹⁾ sien alle die omliggende eylanden, niet teghenstaende dat sommighe daer 50. mylen van daen liggen ende so veel in 't ront begrypen ²⁾. Die twee voorseyde maenden, als men daer op climt, so haeltmen van 't opperste van desen berch veel solffer steen, van waerment veel nae Spaengien voert, ende is my ghewesen, wesende ⁺ in 't eylandt van Tercera, van een schipper, die van Teneriffe quam, die my een solffer-steen daer van schonck tot een ghedachtenisse. ⁺<ll166>

Een van dese seven eylanden, ghenaemt del Hierro ³⁾ ofte van ⁺ 't yser, is een wonder ende vreemdt dinck t' aenschouwen, ende geloove wel, is een vande vreemste dingen vande werelt. Dit eylandt is wel een vande grootste van alle seven ⁴⁾; is een onvruchtbaer ende onbebout landt, ende soo droogh, datmen in 't heele eylandt niet een drop soet water en vindt dan op sommighe plaetsen aenden oever vande zee, al waert verde vande hant is, soo dat het die inwoonders ⁺ niet ofte weynich te profijt comt. Maer dese noot van water heeft God willen versien tot nootdrufft vande inwoonders ende het vee op dese manier, dat daer eenen grooten boom is, van niemant bekent, want zijn ghelijckenisse nieuwers gevonden wort, ⁺ wiens bladeren zijn smal ende lanck, ende staen altoos groen, sonder nimmermeer te veranderen, welcken boom is bedeckt ende omcinghelt met een cleyn wolcke, die altoos blijft in een wesen sonder nimmermeer te veranderen noch te vermeerderen; dese wolcke bedauwen die bladen vande boom, die staegh door altijdts sonder ophouden staen en druypen een clae dun ende fijn water, ⁺ het welcke valt in backen, die om den boom van de inwoonders ⁺ daer toe zijn ghemaect ⁵⁾ om 'twater daer in te conserveren ofte ⁺Beschryvinge van Hierro.

⁺Verhael van een wonderlycke waterboom in Hierro.

⁺Gedaente vande boom ende bladen.

⁺Hoe en waer in dat zy het water ontfanghen. ⁺[143a]

1) D.i. distinct, duidelijk; bij Kiliaan bescheedelick.

2) *Bet. ?*

3) In plaats van dezen Spaanschen vorm is algemeen in gebruik Ferro, vooral bekend omdat over dat eiland de 1ste Meridiaan getrokken werd en gedeeltelijk nog wordt.

4) *Integendeel; het is het kleinste van de zeven genoemde eilanden.*

5) Bedoelde boom, *Laurens foetens*, staande niet ver van 't stadje Villaverde, druppelde inderdaad overvloed van water uit zijn bladeren. Hij behield die eigenschap tot het einde der 17de eeuw, maar toen verloor hij van ouderdom zijn dicht gebladerte en daarmee voorzegde eigenaardigheid.

bewaren, ende dit water is in soo groote menichte, dat zy daer haer met gheryven genoeg tegens haren nootdrufft, niet alleenlijck het volck maer oock alle het vee ende beesten van't eylandt, ende daer en is niemant, die can weten, wanneer dit wonder teecken een beginsel gehadt heeft.

Aende rechter hant van dese eylanden, by de 100. mylen verscheyden,⁺ is noch een || ander wonder om te concidereren, ende⁺ is, dat dickwils daer ghesien wert een eylandt, dat zy noemen San Borondon¹⁾, waer van veel personen op't landt geweest hebben van die daer onverdacht op aen quamen gevaren, ende affirmeren, dat het een groen ende seer lustich landt is ende vol boomen en victualien, ende dat het bewoont is van volck, die⁺ Christenen zijn, maer en kunnen niet weten, van wat natie, noch wat tael dat zy spreken. Die Spaengiaerts vande eylanden van Canarien zijn daer tot menighe reyse heen gevaren om het selfde t'ondersoecken, maer en hebbent noyt kunnen vinden, waerom diversche opinie daer van zijn, want sommighe meenen, dat het betoovert is ende datment maer op sekere dagen sien mach, ander meenen, dat het cleijn is ende altoos met wolcken bedect, en datment daerom niet sien noch vinden en mach, en oock, dat die groote stroomen ende cracht van 't water die schepen daer af drijft, in somma wert altoos voor waerachtigh gehouden, dat het eyland daer leyt, naer seggen van al die daer van daen comen.

⁺Verhael van een wonderlijck eylandt San Borondon.
⁺<II167>

⁺Verscheyden ghevoelens, waerom dat men dit eyland niet vinden can.

⁺Die eylanden van Canarien zijn seer vruchtbaer ende vol op van alle dinghen als victualien ende lijftochten; hebben oock veel greynen van alle soorten, ende principalijc excelente wynen, die van daer over al vervoert werden. Men maeckter oock veel⁺ suycker en van grooten estime, die oock als die wynen over al verhandelt ende vervoert werden, waerom daer grooten trafijck is, soo van Spaengien, Portugael ende ander wegghen, ende is in't ghemeen die stapel van de schepen, die van Spaengien naer Spaensch Indien varen, die comen altoos hare verversinghe nemen ende voorsien van alle nootdrufft en proveren²⁾ van wynen, die-

⁺Veel greynen en wynen in Canaria.

⁺Desghelijcks suycker.

- 1) Een fabelachtig eiland, zoo geheeten naar den Ierschen Heilige Brandaan, eig. Brenann, wiens zwerftochten oorspronkelijk beschreven zijn in 't oude Iersch, onder den titel *Betha Bhrenainn meic Finnlogha* in de *Lives of Saints*, uitgegeven door Whitley Stokes (1890). De Reizen van St. Brandaan vormen 't onderwerp van Middeleeuwsche geschriften, in verschillende Europeesche talen, o.a. in 't Middel-Nederlandsch.
- 2) *Waarsch. voor provenderen (provende in het Middelned. proviand).*

men naer Spaensch Indien verhandelt. Heeft oock abundantie van vee ende camelen.

Alle dese eylanden werden hedens daeghs bewoont vande Spaengiaerden,⁺ ende hebben noch oock veel van de naturalen van 't landt, die zy heeten Guanchas¹⁾, die met die langhe communicatie die manieren vande Spaengiaerden aenghewent hebben. Het hooft van dese eylanden is Groot Canarie, al waer is den bisschop⁺ ende inquisitie en audientie oft tribunael royael || ende het gouvernement over alle d'ander eylanden, diemen heet van Canarien.

⁺Veel vee, camelen, namen van het volck van Canaria.

⁺<||168>

Den 6. Julius waren inde hoochte van 32. graden, ende doen⁺ verloren den generalen noord oosten windt ende creghen een stilte, en sagen noch veel van dat cruyt, ghenaeamt sargasso, dat die zee over al bedeckt. Den 10. vanden selfde creghen weder voor de windt, wesende in 34. graden, en alsdoen verloren het⁺ cruydt sargasso ende creghen weder eenen schoonen claren zee ende water. Den 18. Julius waren inde hoochte van 39. graden, op welke hoochte leyt het eylandt genaemt de Corvo, ende⁺ 'teylandt van Tercera, ende oock die revier van Lisbonen. Wy hadden alle dese daghen veel stilten. Des anderen daechs creghen⁺ eenen westen wint, was recht voor wint, ende sagen veel vlieghende visch, by naer soo groot als schelvisch, ende vloghen bovent water drie ofte vier vadem hoogh. Den 22. geduerende noch dese windt ontrent smiddaechs saghen het eylandt genaemt Flores ende de Corvo, welke liggen by den anderen; van daer oost aen tot het eyland van Tercera zijn 70. mylen.

⁺Op wat hooghte datse den 6. Julius waren.

⁺Desgelijcx den 18. Julius.

⁺Hooghte van Corvo ende Tercera.

⁺[143b]

In dese tijt begonst ons volck veel cranck te werden, te weten vande ooghen ende borst en schuerbuyck, oorsake die langhe⁺ reyse, ende om dat die kost ende victualie begost alle hare smaecte ende substantie te verliesen, ende ooc die meeste de spyse gebrack, ende waren daer wel in't schip, die van waters gebreck ende noots halven het rijs met sout water moesten koken. Waren oock sommige van noots wegen ghestorven, diemen altemet onder 'tverdeck doot ende stijf vont, van twee oft drie dagen, sonder datter yemant af wist, 'twelc een deerlijck dinck om sien is, aenmerckende die miserien, diemen op dese schepen is passerende. Daer zijn ons tot hier toe van de geheele voyagie ghestorven op⁺ ons schip soo onder witten ende slaven over die 24. personen.

⁺Oorsaec, waeromme datter een groote sieckte in het schip quam.

Den selfden dagh teghens den avont, wesende by de eylanden

⁺Hoe veel volcx datter onder weegh op het schip storf.

1) Juister: Guanches. Zij zijn verwant met de Berbers.

van Flores ende Corvo, saghen tegens ons comen drie seylen, die van onder't landt van daen quamen, ende maeckten ons ghenoech⁺ confuys en verveert, want quamen dicht by onsen admirael ende schoten langen tijt met hem ende met noch een ander schip van onse compaengie, waer door wy genoech verstonden, dat het Engelschen waren, want hadden elcks op hare groote stenghe een Enghelsche vlagge, en waren elcks boven die 30. vaten groot t'aensien; teghens den nacht soo volchden zy ons van achteren naer, ende deden malcanderen alle de nacht vier teeckenen uyt de mers; den selfden nacht, wesende lichte maen, passeerden dicht voor by 't eylandt ghe-naemt Fayael. Des anderen daeghs⁺ wesende tusschen || het eylandt Sant Iorgie, welcke ons lagh⁺ aende rechter hant, ende tusschen het eylandeken Gratosia, dat ons bleef aen de slincker hant, hebbende die drie Enghelsche jachten noch in onse vervolch, die te samen raet hielden, ende een van haer liep achter uyt, meenende by avontueren, datter noch eenighe mancke¹⁾ schepen achter quamen, ende was een wijl uyt het gesicht, doch quam haest weder by d'ander, alsdoen hielden⁺ raet, ende quamen alle drie ghelijck op ons schip aen, om dat wy waren inde ly van alle onse schepen, ende hadden het eylandt van San Iorgie tot een legher wal, ende meenden ons schadeloos te maken ende alsoo aende wal te jaghen, dat niet veel en scheelden; quamen lustigh aen met ontbonden vlaggen ende musijck van trompetten ende liepen ons rontom tot drie reysen toe, ons⁺ dapper treffende met musketten ende haken²⁾ ende oock sommige gotelingen³⁾, maer deden ons weynich schade aen het schip, dan maeckten alle onse seylen ende hoofd-touwen schadeloos, in somma wy waren soo betuetert, dat niemant en dorst het hoofd uyt steecken, ende als wy een stuck af schoten, hadden wel een ure van doen eer wijt weder laden consten, en hadden soo grooten ghekrijs en ghewoel in t' schip, dat het scheen, dat wy alle verloren waren, so dat die Enghelschen selve haren spot met ons⁺ dreven met duysent schimpighe woorden, die zy ons toe riepen; ende alle d'ander schepen setten hare seylen in den top ende deden haer best om haren wegh te voorderen naer 't eylandt van Tercera⁺ sonder d'een nae d'ander om te sien, ende meenden, dat zy gheen tijts ghenoech en hadden en dat zy te laet ghecomen sou-

⁺Drie Enghelsche schepen loopen na den admirael.

⁺De Engelschen vervolgen de vloot.
⁺<||169>

⁺Oorsaec, waer om d' Enghelsche de vloot vervolchden.

⁺Op wat manier d' Enghelsche op de vloot aen liepen.

⁺Groote vrees in Jan Huyghens schip.

⁺[144a]

⁺De vloot loopt van malcander.

1) *D.i.: waar iets aan mankeert.*

2) *haakbussen.*

3) *ijzeren gegoten kanonnen.*

den hebben, sonder eens naer ons om te sien, want meenden, als zy 't lijf daer af konsten bergen, soo haddense haer dingen wel beschickt, waer by men mach sien en verstaen die compaengie⁺ ende oorden, die zy met malcanderen houden. In 't eijnde die Engelsche, siende weynigh voordeel, maer weynigh wetende, hoe wy ontstelt ende te moede waren, ende oock om dat wy begosten te ghenaken 't eylandt van Tercera, lieten ons met vreden,⁺ dat ons niet luttel en verblyden, want meenden, dat wy vande doot verresen waren, hoe wel wy ons noch niet en versekerden, noch die vreesse achter de rugge stelde, voor dat wy voor Tercera op de ree lagen onder 'tbeschermse van de Portugesche fortresse, en om daer by tijts te comen, deden alle onse uysterste neersticheyt. Ten anderen waren grootelijcks in 't lyden, om dat wy niet en wisten, hoe dat het met die eylanden stont, niet wetende, oft zy⁺ onse vrienden oft vyanden waren, ende deden || ons noch meer⁺ vreesen om dies wille, dat wy aldaer gants geen armade ofte eenige carveelen met advijs van Portugael en vonden, ghelijck als wy altoos onse rekeninghe ghemaect hadden te vinden, om ons te convoyeren ofte ten minsten te aviseren, gelijck altoos d'usantie is in die contreye te vinden, ende om dat die Enghelschen aldaer soo vrymoedich ende victorieus haer onthielden, gaf ons quade suspitie, dat die saken van Spaengien niet wel en ginghen.

Die van 't eylandt Tercera en waren niet minder beteest¹⁾ ende⁺ in oproer, want siende onse vlote meenden, dat wy Engelschen waren ende dat wy 't eylandt quamen over vallen, om dieswille, dat die drie Engelsche schepen hadden hare vlaggen op gewonden⁺ ende quamen alsoo met ons in compaengie loopen, om dieswille, dat die van 't eylandt soudent²⁾ een paar carveelen, die aldaer laghen, met advyse van de coningh, voor die schepen van Indien, daer comende; dese quamen ons onder kennen ende nae ons toe loopen, naer dat zy ons bekent hadden, waerom ons die Enghelsche schepen voor by liepen om die 't overvallen en te nemen, mits dat die carveelen meenden, dat het altemael vrienden waren ende haer daer voor niet en wachten, want in schijn⁺ van vrienden met ons in compaengie quamen; maer wy schoten vier of vijf mael ende maecten haer teecken, dat zy haer soudent onder 't eylandt begeven, 'twelcke zy deden. Dit die Enghel-

⁺Merct de getrouwicheydt vande Portugesen.

⁺De Engelsche laten de vloot met vreden.

⁺<II170>

⁺Oorsaec van een groote bedroeftheyt in Jan Huygens schip.

⁺Die van Tercera zijn bevreest vande vloot.

⁺De Engelsche loopen met de vloot na Tercera.

⁺De Engelsche loopen nae de carveelen van Tercera.

1) *verward.*

2) *Hier is blijckbaar 'souden' bedoeld. Eng. vertaling (II p. 269): 'sent out.'*

schen siende zijn duer ghegaen te zeewaert in, ende also zijn ons ⁺die carveelen aen boort gecomen, segghende, dat die van 't eylandt altemael in wapenen stonden, want hadden advijs van Portugael, dat capiteijn Draeck¹⁾ hem toe gemaect hadde om d'eylanden t'overvallen. Oock gaven ons tydinge van 't verlies vande armade²⁾ op Engelandt, ende hoe dat die Enghelschen tot aende poorten van Lisbonen geweest hadden, waerom ons die coningh liet aviseren, dat wy souden loopen op de reede van Tercera onder bescherminghe van de fortresse, tot ander advijs van hem in contrarie, en dat hy ons soude doen aviseren, waer ⁺dat wy souden in loopen, want nae Lisbonen scheen haer te periculues te wesen. Dese tydinghe stelden onse vlote in grooter benautheyt ende verschrickinge, ende sagen malcanderen vast aen sonder te weten, wat segghen, ende hoe wel dat het haer docht⁺ periculues te wesen, op die ree te loopen, om dieswille dat het een ree is van een openbaer zee, soo dat daer noyt schepen van Indien, door expres bevel van de coningh, en hebben dorven ⁺anckeren, dan plagen alleenlijck ll daer te comen ende hielden altoos⁺ die zee met laveren ende sonden hare boots om ververschinghe aen't landt sonder daer oyt te anckeren, maer gedwongen wesende door noots wegen soo wel van 't bevel van de coningh als om dat wy notitie hadden als dat millort Commerlandt³⁾ daer daghelijcks voorby 'teyland liep met sommige oorlooghs schepen, alle 't welcke ons dede die ree kiezen ende dicht onder 't landt te loopen onder beschutsel van de fortresse, daer wy alle gelijck ⁺anckerden, verwachtende advys ende oorden vande coningh om onse voyagie te volbrengen. Was den 24. dagh Julius, op Sint Jacobs dagh, wesende onser 6. schepen, te weten vijf van Oost Indien ende een van Malacca, ende lagen op de ree voor de stadt genaemt Angra, van waer wy terstont sonden drie ofte vier carveelen na Portugael met advijs aen de coningh van ons comste. ⁺Wy laghen op de selfde ree met een groote vreesse ende perijckel, overmits dat als Augustus begint, so begint het daer periculues te wesen om te ligghen, want dan beginnen die tormenten; men leyt daer van alle winden beschut behalven van den zuyden en zuydoosten wint, want als die wayt, soo lyden die schepen duysent lasten, principelijck die schepen van Oost Indien, die seer lastigh

⁺De carveelen comen Jan Huygens schip aen boort ende verclaren haer 't bevel van de coningh.

⁺Door de tydinghe van de coning is de vloot in groote benautheyt.

⁺[144b]

⁺Een periculuese zee om te anckeren in Tercera.

⁺<ll171>

⁺Zij blyven tot Tercera op de ree, verwachten advijs van de coningh.

⁺Vier carveelen seylen na Portugael omde coning van de comst vande vloot te verwittighen.

1) Sir Francis Drake.

2) In 1588.

3) Mylord Cumberland. Vgl. verder in dit Cap. wat van hem gezegd wordt.

en swaer zijn, ende comen gheladen tot sinckens toe, en zijn qualijcken om bestieren.

Den 4. Augustus snachts soo quam daer eenen zuyden windt⁺ uyer zee, ende begost so te stormen, dat alle die schepen in groot perijckel waren van te verliesen ende aende wal te loopen, en waren in grooter noot; deden niet dan schieten om hulpe, ende oock die officieren ende 't meeste zee-volck was aen land, ende die schepen hadden maer sommige putgers ende slaven in 't schip, ⁺ dat die Portugesen ghemeenlijck voor een manier hebben, waer dat zy comen, terstondt altemael aen landt te springen, ende latent schip met een jonghen of twee so liggen. Men luyden alle die clocken, die inde stadt waren, om bystant, ende daer was sulcken gerucht en gecrijsch over die geheele stadt, datmen hooren noch sien en mocht, want die van 't landt en consten duert groote geruchte ende gebeyr¹⁾ van de zee aende schepen niet comen, en die van de schepen en mochten aen landt niet comen. Ons schip Santa Crus was in groot perijckel, ende meenden altemet, het souden sonder twyfel aende wal geslagen hebben, maer ⁺God versacht²⁾. Het schip van Malacca brack || zijn cabels, ende⁺ en hadden geen volck ghenoech in 't schip, noch die bedreven waren om een ander cabel ende ancker weer uyt te werpen, in somma zy kerfden de masten ende quamen op de clippen, daer 't op stiet ende op bersten, ende bleef also sitten, ende sonck terstont onder 't water tot den oppersten overloop, ende hiermede schoot de wint naer 't noordwesten, waarmede die storm cesseerden ende 't water weder slecht³⁾ werde, sonder dat alle die ander schepen hadden⁴⁾ die selfde ganck gegaen, want stonden sommige al gereet om masten en cabels af te houwen om 't leven te salveren, maer Godt en heeft het niet willen hebben.

⁺In dit schip van Malacca verloor veel costelijcke waren, want⁺ is altoos rijcker als eenich van de schepen van Indien; compt altoos vol van alle rijckdommen van Chyna, Maluco, lava ende alle die contreyen, soo dat het een jammer om sien was die costelijcke stucken, soo van zyden, damasten, labueren van gout en silver werck, costelijcke porseleynen ende ander diergelijcke wa-

⁺Een groote storm met een zuyden wint.

⁺De vloot is door de storm in grooten noot.

⁺<||172>

⁺Het schip van Malacca breeckt zijn cabels, kerft zijn mast ende stoot aen een clip aen stucken.

⁺[145a]

⁺Vertellinghe van 't ondergaen van een schip van Malacca.

1) Hier: onstuimigheid.

2) D.i. verhoedde het.

3) D.i. effen.

4) *Slordige zinsbouw. De bedoeling is natuurlijk: sonder dat hadden alle die ander schepen.*

ren, daer van die zee ende den oever rontomme entom bedeckt lagh, ende aen stucken ghesmeten. Men salveerden noch veel ⁺goedts, dat boven by de handt lagh, ende met lanckheydt van tyden met duyckers noch sommige peper, naghelen ende muscaten bloemen, maer die meestendeel was wegh en vergaen ende vernielt, ende noch dat ghesalveert wert, was meest al bedorven ende van weynigh estimatie, het welcke terstondt wert van de officieren van des koninghs wegghen op het eylandt aenghetast¹⁾ ende ghebeneficieert met hulpe vande eyghenaers, ende altemael ghesloten inde alsandega²⁾ ofte tolhuys om des coninghs tollen ende rechten te verseeckeren, ende ten was niet genoegh het verlies van het arme volck ende hare langduerighe ende periculose ⁺voyage, die drie jaren gheduert hadden, met soo veel contrasten³⁾ ende moeyten, als zy in Malacca gepasseert hadden, als wy op een ander gheroert hebben, en consten noyt so veel van de coningh verwerven noch van zijn officieren, datmen haer van het over ghebleven ende half bedorven ghesalveert goet, op haer eyghen kosten⁴⁾, een penninck daer van wilden gheven, hoe wel zy offreceerden borgh te setten voor den tol, ofte soo veel goets in pandt te laten als die waerdye vande tollen souden moghen bedraghen; ende hoe wel dat zy jammerlijcken ende dagelijks cla ll ghende⁺ waren, dat zy niet en hadden waer af te leven, dat zy begeerden ⁺op haer avontuer schepen ofte carveelen te bevrachten op hare eygen kosten ende het goet leveren met goeden borgh binnen den tol van Lisbonen, alle het welcke haer noyt gheconsenteert is gheweest, dan creghen voor antwoordt, dat die coningh tot vorseeckerheydt van zijn tollen ende alle het goet souden senden een armade van sommige oorloghs schepen om het goet te halen, welcke halen duerden by de twee jaer en een halve, so dat het noyt ten effecten en quam om de armade te comen⁵⁾, ende daer en tusschen vergingen die arme luyden van het schip, die door desperaetheyt haer selven ende den coningh met zijn officieren vervloeckten, ende noch ten langhen lesten door groote importunatie van de verpachters van de peper heeft een yeghelijcken oor-

⁺Veel dinghen werden weder gevischt van de duyckers.

⁺Merckt de Portugesche onrechtvaerdighe giericheydt.

⁺<II173>

⁺De Portugesen onthouden d'eygenaers het ghevischte goet teghen reden.

- 1) D.i. in beslag genomen. In 't Fransch zou men zeggen 'saisir', dat, gelijk men weet, ook 'aantasten' beteekent.
- 2) Lees: *Alfandega*, Port. tolhuis, douane. Dezelfde fout in de Lat. vertaling.
- 3) *Waarsch. hiermee moeiten of tegenslagen bedoeld.*
- 4) *Versta: dat voor hun eigen rekening was?*
- 5) Slechte stijl. De bedoeling is, dat van de toegezegde zending der Armade niets kwam. Begrijpelijker is de Lat. vertaling, doch zeer vrij.

lof gegeven, zijn goet te schepen in wat schip datmen begheerde,⁺ nae dat het daer derdehalf jaer ghelegen hadde, mits borchh stellende, het goet te leveren binnen Lisbonen in het huys van Indien, al waer men alsdan noch van het goet meer als die helft moet betalen van tol, sonder eenich respect van alle ongheluck ende miserien, die 't volck gepasseert hebben, ende die gherijft ende haest vertolt wil wesen, moet staegh gaen vullen die handen vande officieren vande tol met giften en gaven, ofte anders looptet altemet⁺ een maendt drie oft vier naer eerment goedt kan uyt den tol kryghen, ende die beste curieusheyden ofte eenighe fraeye dinghen, ⁺diemen brengt van Indien voor zijn eyghen sinnelijckheydt¹⁾, als zy die officieren maer wel aen staen ende daer behaghen in hebben, nement naer haer, doch met een beloften van betalen, maer daer en comt anders niet meer af, en men is noch bly, dat men stil swijcht en dissimuleert.

Den achtsten Augustus hebben die van de schepen raet ghehouden met de governuer van 't eylandt, wat haer te doen stont, want⁺ haer niet goet en docht, het advijs vande coningh te verwachten, siende het langhe toeven, ende vreesden weder voor een ander ongheluck, daer langhe blyvende, ende om dat daer een groot ende sterck galleon van oorloch lagh, welcke hadden op²⁾ den governuer van Bresilien, ende was door quaet weer weder aldaer ghearriveert, soo ordineerden zy, dat dit galleon, dat wel ghemonteert was, met die schepen soude varen naer Lisbonen, hoe wel ⁺dat zy dit deden || sonder advijs ende bevel vande coningh; hadden⁺ nochtans haer liever alsoo te avontuereren inde zee dan al daer weder het perijckel vande haven te verwachten, want het alle daeghs later in het jaer worde, waerom gheen verbeteringe van weer te verwachten en was. Zijn alsoo met dit accoort, versien wesende van alle nootdrufft, met malkalderen t'seijl ghegaen den selfden dagh op Gods genaden, met ghenoech vreesse van eenich teghenspoet onder wegghen te vinden.

Ende overmidts dat het verlies van 't schip van Malacca veel⁺ dede blyven om het goet, dat moghelijck was, te salveren ende te beneficiëren, onder welcke was den factor van de peper, mijnder kennisse ende goede vrient, door wiens bedinghe ende oock om dat die peper van dit schip ende oock van alle d'ander schepen

⁺Het goet wert gescheept, naer dat het derdehalf jaer geleghen had, nae Lisbona.

⁺Merckt de onredelijckheyden van de Portugesen.

⁺[145b]

⁺Die van het schip beraetslagghen haer met die van 't eylandt belanghende het advijs van de coningh.

⁺<II174>

⁺Zij werden met een galleon nae Lisbona gheconvoyeert.

⁺Zy varen met groote vrees nae Lisbona.

1) D.i. eigen genoeg. In Gelderland zou men zeggen: zinnigheid.

2) D.i. aan boord.

was altemael van een pachters¹⁾, van wien ick mijn obligatie vande factorye hadde, siende den noot, ende dat hy alleen qualijcken sulcks konste beneficieren, hebbe mijn particuliere affairen gherecommandeert ende het selfde afgheveerdicht met d'ander schepen, ende zy²⁾ aldaer om die selfde oorsaecke gebleven om alsoo met malkanderen te salveren ende beneficieren het ghene, dat ons mogelijk was, tot ander oorden ende advijs van de pachters⁺ ende eygenaers vande selfde peper ende ander speceryen en droghen, waer van wy een goede somme so met duyckers ende ander instrumenten af uyt creghen, met advijs ende oorden van de pachters ende den coningh, datmen ons terstondt souden halen, waerom ons beval te vertoeven, met goede toesicht van de selfde ghesalveerde goeden, welcke vertoevinghe ende halen ons duerden, als gheseydt is, derdehalf jaer, waer by men kan concidereren die goede ordinantie ende policien van den admiraliteyt van Portugael ende met wat neerstigheydt haer bevlytighen tot het ghemeene profijt ende het landts welvaert ende voorstant³⁾ en hulpe van haer ondersaten, die zy in als behooren te vervoorderen ende favorabel te wesen; maer het contrarie van dien sal hy wel bevinden, die hare daghelijcksche handel in Portugael doen, ende die daghelijcksche ervarentheydt van dien oirkont is.

⁺Den dertighsten Augustus quamen die selfde schepen weder alle ghelijck by het eylandt Tercera, sonder te ankeren, om dat zy altoos contrarie wint gehadt hadden ende door waters noot waren wederom ghecomen; ende daeghs te voren soo was voorby⁺ het eylandt Tercera gheloo || pen millort Commerlandt⁴⁾ met ses⁺ ofte seven schepen, ende was tot alle haer gheluck weder uyt het ghesicht, waer door haer haestigh afveerdighde ende namen tot meerder versekertheydt ende bescherminghe 400. Spaengiaerden in van die in Tercera in guarnisoen laghen, waer mede zijn weder ⁺heen ghereyst ende creghen eenen goeden wint, soo dat zy in elf dagen tot Lisbonen inde revier quamen met een groote blyschap ende triumphhe, ende hadden zy noch een dach buyten die revier ghebeyt om in te komen, hadden altemael ghenomen gheweest

⁺Bedenckinge van de goede ordinantien van de admiraliteyt van Portugael.

⁺Op wat tijt de schepen weder by Tercera quamen.

⁺[146a]

⁺Hoe sterck dat zy millort Commerlandt voorby Tercera saghen seyle.

⁺<1175>

⁺De schepen comen tot Lisbona, werden heerlijk inghehaelt.

1) Drukfout voor pachter.

2) *Wat de betekenis betreft zou men dit 'zy' houden voor een weinig gebruikelijke vorm van 'ben'; wat de vorm betreft denkt man aan een vergissing voor 'zyn'.*

3) Bij Kiliaan *Veurstand*, verdediging.

4) Een relaas van dezen tocht gaf Edward Wright, *Cumberland's voyage to the Azores* p. 155 v.

van capiteijn Draeck, die met veertigh schepen quam voor Cascays¹⁾, recht dat die schepen van Indien hare anckers lichten ende met ghewelt vande galeyen binnen gebracht werden, soo datmen in 't discours van dese langhduerighe ende periculuese reyse kan genoegh verstaen, hoe dat alleenlijck duer particulier gratie ende favuer van Godt dese schepen hare reyse volbrenghe, met ghenoech miserien ende arbeyt, verlies ende schade, uyt welcke men ghenoech mach colligeren hare daghelijckse navigatie, hare ordinantien, ghebruyck ende style van hare schepen, regeringhe ende handel, soo datmen dese reyse noch mach met der waerheyt estimeren voor een prospere ende gheluckighe reyse, want dickwils geschiet, datter altemet maer een oft twee schepen overcomen van vijf, die jaerlijcx derwaerts af gheveerdicht werden, als men nu binnen corten jaren herwaers ghesien heeft, die eensdeels ghenomen, eensdeels verloren worden, ende dit altemael meest door haer eygen misbruycken ende quade ordinantie, alst genoegh by dese aen ghewesen ende betoont is, etc.

Dat 97. capittel.

Beschryvinghe van de eylanden van Açores ofte die Vlaemsche Eylanden.

Die eylanden van Açores ofte Vlaemsche Eylanden zijn seven,⁺ te weten Tercera, Sant Michiel, Santa Maria, Sant Iorgie, Gratiosa, Pico en Fayael; dan zijn daer noch twee eylanden, te weten Flores ende Corvo; dese zijn onder den naem van Açores niet begrepen, doch zijn nu ter tijt met onder subjectie⁺ ende government vande ander eylanden, so dat zy met dese twee zijn in als neghen te samen; zijn ghenaeamt Açores, dat is ⁺te segghen, sperwers II ofte havicken, om dieswille, dat als zy eerst ontdeckt worden, daer veel sperwers vonden, waer van den naem behouden hebben, hoewel datter hedens daeghs gants gheen en zijn. Men heetse oock die Vlaemsche Eylanden²⁾, te weten van onse Nederlanders, om dieswille, dat in het eylandt van Fayael hebben die eerste inwoonders gheweest Neerlanders, waer van⁺ noch hedens daeghs een grooten afcomste en gheslacht ghebleven is, die alle in 't wesen ende persoonen ende van haer Neerlanders ghelijck zijn, ende daer is noch in 't selfde eylandt een duerloo-

⁺t Ghetal ende namen vande Vlaemsche Eylanden.

⁺Oorsaec, waer omme dat zy Asores genaemt werden.

⁺<II176>

⁺Desghelijcx waerom datse de Vlaemsche Eylanden genaemt werden.

1) D.i. Cascaes bij den mond van den Taag.

2) Vgl. I^e stuk p. 7 noot 1.

pinghe van een water ofte beecke, dat uyt een gheberchte comt, ende alsoo ghelijck een revierken ofte beecke inde zee loopt, daer dese gheslachte ende afcomste noch habiteren, ende wort gheheeten⁺ Aribera¹⁾ dos Framengos, dat is: die Vlaemsche Beecke ofte Beecke vande Vlaminghen.

+[146b]

Het hoofd van alle dese eylanden is het eylandt van Tercera, ⁺ghenaemt Insula de Iesus Xp̄us van Tercera; heeft ontrent vijfthien ofte seshien mylen in het ront; is een hoogh clipachtigh landt, soo dat het onwinbaer is, want is rontom als oft het bemuert waer, ende daer yewers een strandeken is, leyt terstont een ⁺goede fortresse. Ten heeft geen havens noch inganghen van water tot seeckerheydt ende bewaernis van de schepen, dan alleenlijck voor de hoofd stadt, gheenaemt Angra heeft een open haven; is ghelijck een open mont ofte halve maen, welcke die Portugesen noemen Angra²⁾, waer van die stadt den naem ghecreghen heeft. ⁺Heeft aen die een zyde met een uytsteekende elle boogh twee hooghe berghen, gheenaemt Bresijl, die comen gheheel in zee, soo dat het van verre schijnt af ghescheyden te wesen van het landt. Dese berghen zijn seer hoogh, soo datmen daer altoos wel thien ofte twaelf mylen en somtijts wel vijfthien mylen ende meer in zee ⁺mach sien met claer weer; op dese bergen staen twee cleyne steenen pilaren, alwaer een wachter is om schilt wacht te houden van de schepen, diemen in zee siet, om die van 't eylandt te waerschouwen, want soo menich schip als hy siet van westen komen, dat is van Spaenschs Indien, Bresilien, Cabo Verde, Guinea ende Portugaels Indien, ende ander wegghen van het zuyden ende westen, soo set hy soo menighen vlagghe op die pilaer van het westen, ende als die schepen, die hy siet, meer dan vijf zijn, soo set hy een groot vaendel op, dat beduyt een gheheele vloot schepen; desghelijcks doet op d'ander pilaer, die in 't oosten staet, vande || schepen, die van Portugael ofte ander wegghen van het oosten⁺ ofte noorden comen. Dese pilaren machmen door die gheheele stadt gemackelijcken sien door de hooghte van de berghen, so datter niet een schip ofte seijl het eylandt mach ghenaken ofte men weet het terstondt over die gheheele stadt ende het gheheele ⁺eylandt duer, want dese wacht en wordt niet alleenlijck ghehouden op dese berghen ende hoeck van het eylandt, dan oock op alle ander hoecken, berghen ende huevelen het gheheele eylandt

⁺Gedaente ende groote van Tercera.

⁺Beschryvinge van de stercten van Tercera.

⁺Gedaente van de haven by Angra.

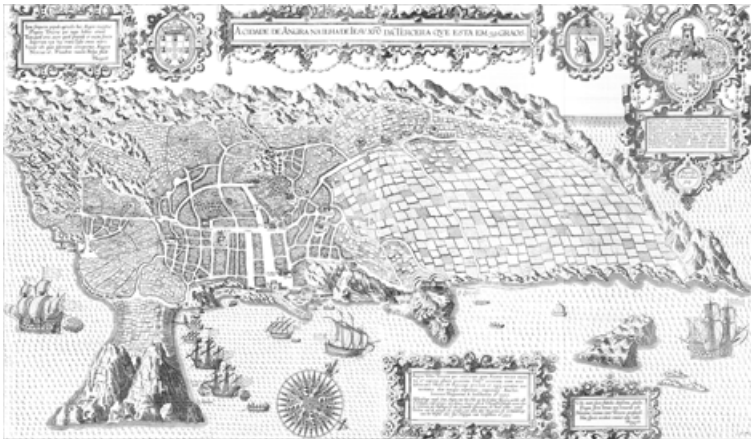
⁺Beschryvinge vande 2 bergen ende de wachter van Tercera.

+<||177>

⁺Op alle bergen houden zy wacht.

1) D.i. 'a Ribeira'.

2) Port. *angra*, kreek.

duer, die haer ghesicht in de zee hebben, ende yet siende, wordt terstont den governuer ende regierders gheadverteert, om alle goede toesicht te hebben, die haer noot dunckt te wesen. Onder aen de voet van den voorseyden hooghen berch van Bresijl ghenaemt, op den uystersten hoeck in de zee, staet een fortresse, die⁺ correspondeert met een ander fortresse, die daer recht teghen over compt, soo dat dese twee fortressen besluuten ende beschermen de mondt ofte open haven van de stadt, daer die schepen op de ree ligghen, soo dat daer niet een schip uyt ofte in mach sonder ghelieven van dese fortressen.

⁺Ghelegghentheyte van twee fortressen.

Alhier is die principaelste stadt Angra, ende is het hoofd niet alleen van het eylandt Tercera maer oock van alle de ander omliggende⁺ eylanden. Al hier is die cathedrael van het bisdom ende het government ende tribunael van alle de eylanden van Açores. Drie mylen van dese stadt leydt noch een stadt noordtoost waert⁺ aen, ghenaemt Villa da Praya¹⁾, om dat praya is te segghen⁺ strant, want leydt by een groote strant, waerom daer weynich handel ofte vaert is, want gheen bequaemheydt en heeft om die schepen daer aen te komen; doch comter altemet wel een, die door contrarie wint voor Angra niet comen en kan, dat zy door noots halven aldaer hare goed lossen, ende wort alsoo naer Angra ghebracht ende eensdeels daer ghesleten. Is bemuert ende van⁺ goede timmeragie, maer heeft weynich volck, die haer meest genereren met landtwerck, want heeft seer schoone corenlanden. Ende oock is het eylandt seer vruchtbaer ende playsantigh. Heeft veel⁺ corens, wijn, maer die wynen en zijn niet seer goet om te vervoeren, want zijn van cleijnder cracht ende onduerigh; worden aldaer in het landt ghedroncken van het gemeen volck, maer die van macht zijn, drincken meest wynen van het eylandt van Madera ende Canarien. Van vleesch, visch ende andere gedierten ist abundant,⁺ ende heeft soo veel van alle nootdruft, van lijfwaerighe²⁾, spysen, dat zy haer inder noot met souden connen behelpen. ⁺Olye || en hebben zy niet, moet van Portugael comen; desghelijcks sout, potten, pannen ende alle aerde-werck, calck ende dierghelijcke materie moeten al van buyten cryghen. Van fruyten hebben besonder veel persen, die van veelderley soorten ende in soo grooten⁺ abundantien, dattet wonder is. Kerssen, pruymen, noten, haesnoten, castaengien en zijnder niet dat te beduyden heeft.

⁺De stoel vant bisdom is tot Angra.

⁺[147a]

⁺Beschryvinge van Villa da Praya.

⁺Waer mede haer 'tvolck van Villa da Praya erneert.

⁺Schoone coorn-landen.

⁺Veel vleesch en visch.

⁺<II178>

⁺Veelderley persen ende andere boom vruchten.

1) = *Praia da Victoria*.

2) D.i. voor levensonderhoud dienende. 't Woord ontbreekt bij Kiliaan.

Appelen, peeren, oraengien, lymoenen ende dierghelijcke soorten zijnder ghenoech van als. Van alle cruyden en planten, als cool, radysen ende dierghelijcke hebben een sekeren tijdt van 't jaer. Hebben daer een besonder fruijt, wast onder d'aerde ghelijck radijs ofte ander wortelen, maer die bladen ofte planten zijn boomen gelijk wijngaerden, doch different van bladen, ende wordt ⁺al lancks die aerde gheleyt; heeft een fruijt, die zy noemen batatas¹⁾, die seer goet zijn, van de groote van een pondt, sommigh meer sommigh min; worden weynigh geestimeert, doch is een groote onderhout ende voetsel van het ghemeen volck. Men maect daer groot werck af in Portugael, al waermense altemet brengt voor een present, ende die van het eylandt, om die groote abundantien, die daer zijn, achtense weynich. Daer is oock een ander tuych, wordt ghesaeyt ghelijck ander greynen, ende is een ⁺fruijt, wast aen de wortel van het gras ofte bladen, zijn ronde greynen vande groote van een groot eerte, maer en is soo rondt niet; is in het eeten soet ghelijck aerd-noten, maer is harder in het byten; is oock een goede kost en seer gheestimeert op andere plaetsen, maer duer die menichte wordt veel ghebruyckt op het eyland om de verckens met te mesten; is ghenaeamt iunssa²⁾. Daer is noch in het eyland een plante, diemen het gheheele eylandt ⁺duer vint in het wilde; is van de hooghte van een mans lenckte en heeft gheen fruyten, dan alleenlijck die wortel daer van; is een materie van de dicte van een paer vuysten, ende is naetuerelijcken als oft het geel gout hayr waer in 't aensien, ende in het tasten ghelijck sachte zyde, welke aldaer ghebruycken om die bedden met te vullen inde plaets van pluymen ende wolle, ende gheloove wel, soo daer yemandt waer van curieusheydt, datmen ⁺daer wel eenich gheweefte werck af soude maecten. Die principaelste⁺ neeringhe ende onderhout van alle dese eylanden is den handel van het pastel, ofte weet³⁾, daermen met verft, datmen daer veel maect, ende wordt daer ghesocht vande Engelschen, Schotten ende Fransoyen in wisselinghe || van lakenen ende ander⁺⁺ waren, die aldaer hare daghelijckse traffijcke dryven, hoe wel dat met dese arrest van de Engelschen haer verboden is te comen; evenwel op den naem van Fransoyen en Schotten doen al even sterck haren handel. Het landt en heeft sonderlingh gheen

⁺Beschryvinge van de vrucht batatas.

⁺Beschryvinge vande junssa.

⁺Gedaente vande wortel, daer zy haer bedden met vullen.

⁺Wat de principaelste neeringe van alle de eylanden is.

⁺[147b]

⁺<||179>

⁺De Engelschen uyten naem van de Schotten handelen met eylanders.

1) Port. *batata* is zoowel 'aardappel' als 'patat'. 't Laatste zal hier bedoeld zijn.

2) *Dit 'iunssa' heb ik niet kunnen identificeren.*

3) Meer gewoon: weede; waaruit Fransch 'guède', naast 'pastel'.

wilde ghedierten noch voghelen, dan seer weynich, dan alleenlijck canarie vogeltgiens, die zijn daer by duysenden, waerom haer daer veel vogelaers onthouden, die daer hare daghelijckschen neeringhe af maken met die te vervoeren. Heeft oock wonder veel quackels, die zy codornysen¹⁾ heeten. Tamme voghels als hoenderen, + calcoense hoenderen zijnder seer veel. Jacht en is daer sonderlinghen niet, dan alleenlijck conynen, die zijn daer veel aen gegroeyt. Hasen, herten, patrysen, venesoenen²⁾ ende dierghelijcke en zijnder gheen, ofte sonderlingh niet, door de weynighe curieusheydt van de inwoonders³⁾. Visch is daer veel ende van veel soorten ende seer goet. Inden somer wert by groote menichten ghevangen, want inden winter kanmen qualijcken die zee gebruycken.

+Veel quackels ende andere voghelen.

Die principaelste maenden vanden winter, storm, reghen ende⁺ onweer zijn Januarius, Februarius, Martius ende Aprilis, ende oock de maendt van September is oock ghemeen stormachtigh; alle de ander maenden ist ghemeenlijck goet weer. 't Landt is seer berghachtigh ende op veel plaetsen woest, vol bosschen ende boomen.⁺ Is seer quaet om reysen, want zijn meestendeel louter clippen ende steen-rootsen, so datmen dicwils een mijl oft anderhalf anders niet en siet dan rootsen ende clipachtighe huevelen op ende neer, dat altermael schynen te wesen punten van diamanten van scherphheyde ende ongelijckheyde, soo datman daer niet een dinck aerde kan onderscheyden, en men mach het qualijck betreden, door vrees van de schoenen ende voeten te duersnyden. Even wel dit altermael is beplant met wijngaerden, soo vol, datmen daer⁺ inden somer niet duersien en mach, ende heeft haren wortel tusschen die steenen in, dat het schijnt onmoghelijck te wesen, datter yet soude wassen, ende dat meer is, schijnt op sommige plaetsen onmogelijck te wesen, dat het van menschen mach betreden worden, so wilt ende woest is in 't aensien, al van louter clippen ende steen-rootsen, ende op goet land en wil de wijngaert niet⁺ wassen, dan in dese steenachtighe ende wilde plaetsen, die daeromme in groote estimatie worden ghehouden. Het goet landt⁺ ende || platte velden, die op sommige plaetsen veel zijn, principalijck byde Villa da Praya, wert besaeyt met coorn ende pastel, ende 'tcoren is soo veel, dat zy gheen van buyten van doen en

+Verhael van de principaelste storm-tijdt.

+Ghedaente van't landt.

+Veel wijngaerden op de rootsen gheplant.

+Waerom dat de wilde plaetsen gheacht werden.
+<||180>

1) Port. *codorniz*, uit Lat. *coturnix*.
2) *Venisoen: wildbraad*.
3) *Wonderlijke logica!*

hebben, hoe wel dat zy behalven hare ingeboren ende inwoonders ⁺noch voeden veerthien vaendelen Spaengiaerden, die alle van 't coorn van het selfde eyland gevoet werden, ofte ten waer dat het een seer onvruchtbaer jaer viel, als het wel gheschiet, dat zy alsdan haer moeten behelpen met buyten landts coorn, ende dit principelijck om die soldaten wille, die zy op den hals hebben.

⁺Hoe veel datse met haer ghewassen coorn kunnen voeden.

Doch het is een verwonderinghe, dat het coorn ende oock alle dinghen van het eylandt en duert niet meer als een jaer, ende wat⁺⁺bovent jaer passeert en duecht niet meer ofte is van weynigh valuer, ende om alsoo noch het coorn te concerveren ende te bewaren soo moetment begraven vier ofte vijf maenden onder die aerde, waer toe elck burgher zijn put heeft op een eijnt vande stadt onder de wegh ofte straet, die daer toe gheordineert is, en ⁺een yegelijcken heeft zijn merck op zijn put staen, is maer slechtelijc inde aerde ghegraven, van binnen rondt, en die aerde maer slechtelijc af ghesteken, ende heeft boven een mont soo wijt, datter effen een man mach duer cruypen, waer toe is een steen ghemaect als een deksel, die daer op sluyt ende past. Dese putten zijn sommighen, daer twee ofte drie last coorns moghen in gaen, sommighe cleijnder, ander grooter, naer dat een yegelijck coorn heeft. Also haest alst coorn ghemaeyt ende ghedorst is, inde maendt van Julius, doet een yegelijck zijn coorn in dese putten, legghen daer wat stroy onder ende ront om, ende vullent alsoo, oft half, naer het haer te pas comt, ende stoppen die putten met ⁺die steen ofte deksel toe en bedeckent alsdan met aerde ende latent alsoo staen tot voor by Kersmis; alsdan haelt een yegelijck zijn coorn thuys, die wil; sommighe latent langher daer in ligghen ende halent allencxkens uyt, als zy het van doen hebben, ende 't coorn is soo goet, als zy 't daer uyt halen, als d'eerste ure, dat zy 't daer in doen, hoewel dat over dese plaets die ghemeen passagie van carren, peerden ende menschen is, ende dat het ⁺daer op reghent; nochtans en comter niet een drop waters in noch eenighe vochticheydt, ende datmen¹⁾ het coorn soo niet en begraeften, en souden gheen vier maenden kunnen dueren, ofte het waer altemael bedorven. Als zijt die voorseyden tijt alsoo begraven ghehadt hebben, soo duert het daer naer voorts het gheheele jaer duer, ende bewarent alsdan in kisten ofte maken een dinck ghelijck een cuijp van riet-matten; daer bewaertment

⁺[148a]

⁺Een wonderlijck verhael van 't coorn.

⁺Hoe die op het eylandt haer coorn bewaren.

⁺Hoe lang dat zy haer coorn onder de aerde laten liggen.

⁺Oorsaec, waer om dat zy het coorn so lang onder d'aerde graven.

1) *Versta: indien men.*

in, sonder eens te verschieten¹⁾ noch te verroeren, ende blijft ⁺seer ll goet.

Het meeste gherijf, dat zy in 't eylandt hebben, ende den besten⁺ dienst zijn die ossen; gheloof wel, zijn die grootste ende schoonste, die in Christen-rijck gevonden werden, met uyer maten ende verschrickelijcke groote horens, ende elcken os heeft zynen sonderlinghen naem, ghelijck menschen, ende al gaen daer⁺ duysent by malkanderen in de wey, ende datter een met zynen naem geroepen wert, comt terstont uyt den hoop by zijn heer, die hem roept.

Het landt is seer hoogh ende huevelachtigh, ende in het schijnsel hol, want dickwils gaetmen over berghen, die van louter steen-rootsen zijn, ende in 't gaen soo ghevet van onderen een gheluyt ghelijck een kelder, soo dat het schijnt op veel plaetsen eenighe holle ende verborghen speloncken te hebben, waer door⁺ oock seer onderworpen is d'aertbevinghe, ende alle dese eylanden, want het daer een gemeen dinck is ende hebben dickwils aertbevinghe, ende oock hebben alle dese eylanden meest al vulcanos ghehadt, want men vindt noch op veel plaetsen als op Tercera en Sant Michiel sommige plecken, daer noch dagelijcks⁺ roock ende damp²⁾ uytgaet ende 'tlandt alomentom versengt en verbrant is; desghelijcks plaetsen, daer men water ofte fonteynen vint, daer men een ey sieden mach al oft over een vuyr hinck. Op ⁺t eylandt Tercera, drie mylen van Angra, is een fonteijn op een plaets, ghenaemt Gualva; dese heeft een proprieteyt, dat alle het⁺ hout, datter in valt, converteert met lanckheydt van tyden in steen ende harde clippen, ghelijck ick selfs by experientie gesien hebbe van eenen boom, die de helft van de wortel onder dese fonteijn comt onder het water, ende is gants in soo harden steen verandert als oft stael waer, ende d'ander deel van de wortel, daer het water niet aen en raect, is noch hout ende wortel, ghelijck alle wortelen van boomen behooren te wesen.

Het eylandt heeft veel ende seer excellent hout, insonder⁺ cedren hout, datter by soo grooten menichten is, dat men daer alle schuyten en carren en ander grove wercken af maeckt, ende is het meeste branthout, soo dat het wort ghehouden voor het minste gheachte hout, datter is, ende dat duer de menichte. Daer

⁺<ll181>

⁺De ossen zijn 'tmeeste gerijf van 't eyland.

⁺Gehoorsaemheydt vande ossen.

⁺tEylandt is de aertbevinghe onderworpen.

⁺Sommighe plaetsen, daer rooc en damp uyt gaet.

⁺[148b]

⁺Vande cracht vande fonteijn Gualva.

⁺Cedren met groote menichten.

1) *omwerken.*

2) *damp.*

+is noch een hout, datmen heet sanguinho¹⁾; is seer schoon, van rootachtighe verwe; noch een ander soorte, dat zy noemen wit hout, want is van hem selfs soo wit als crijt; desghelijcks ander, dat perfect geel is en altemael vande natuer, sonder gheverwt te wesen, waerom wonen in Tercera veel fraeye wercklieden van schrijn-werckers, die schoone dinghen maken en seer meesterlijck, + als van schriftorien, || boffetten, kisten en ander duysent⁺ wercken, die veel vervoert werden naer Portugael, ende veel gheestimeert, soo wel om die schoonheyt van het hout als om 't werck, principalijc vande vloot van Spaenschs Indien, die altoos daar hare verversinge comen nemen; slyten seer veel van dit werck; is wel van de beste ende curieuseste, datmen in Spaengien en Portugael maect, hoewel dat het niet te gelijcken is by de schriftorien ende konstige wercken van Norenberch ende die contreyen, maer in het hout gaet alle ander plaetsen te boven, want cryghen oock met die voorseyde Spaensche vloten, behalven die voornoemde ⁺houten, duysent derley soorten van hout, dat een wonder om sien is, want comt van alle colueren, diemen soude mogen versieren, soo datment niet schoonder en soude mogen schilderen. Daer is een hout in 't eylandt Pico, 12. mylen van Tercera, datmen⁺ heet teixo²⁾; is een heerlijk ende coninghs hout, waerom het verboden is, datter niemandt en mach af houwen dan van des coninghs ofte zijn officiers wegghen. Is een hout soo hart als yser, heeft een coluer van binnen, alst ghewrocht is, gelijk root camelot, met die selfde wateren³⁾, ende hoe 't ouwer wert ende meer gheuseert is, hoe 't schoonder van coluer wert, soo dat het waert is om te estimeren, ghelijckt oock ghedaen wert.

+Diversche schoone houten.

+Veelderley schoone houtwercken ghemaect in Tercera.

+<||182>

+Duysentderhande soorten van hout.

+Beschryvinge van het hout teixo.

+Alle dese eylanden zijn bewoont vande Portugesen, dan naer dese trubbel⁴⁾ in Portugael soo zijnder Spaensche soldaten op ghesonden met een Spaensch governuer; die hebben alle fortressen ende sterckten beset ende in haer geweld, hoe wel datter die Portugesen gants gheen onkosten af en hebben noch eenigh overdaet⁵⁾ af lyden, want worden dapper onder dwanck ghehouden, soo datter niet een soldaet en mach buyten die stadt te landewaert in gaen sonder oorlof, soo datmen vry en vranck het ghe-

+Van wie dat d'eylanden bewoont zijn.

- 1) 'Sanguinho'? of is bedoeld 'sanguineo', bloedkleurig?
- 2) *Port. Teixo*, Spaansch *tejo* is de *Taxus*: Hoogd. Eibenbaum.
- 3) *De bedoeling zal wel zijn: glans (Denk aan: diamanten van het zuiverste water).*
- 4) *troebelen*.
- 5) D.i. gewelddadigheid, onrecht, volgens Kiliaan, hoewel het hier eer 'overlast' schijnt te beteekenen.

heele eylandt mach duer reysen by daegh ende nachte, al waert alleen, sonder dat u yet quaets sal ghemoeten. Oock soo en willen gheen vreemdelinghen consenteren, dat zy het eyland om ryden ⁺om te sien, welcke oorden¹⁾ en is niet van de Spaengiaerts daer⁺ gebracht, dan van de selfde Portugesen al voor den trubbel sulcks noyt en hebben willen consenteren, ende, dat meer was, assigneerden den vreemden man een sekere straet om zijn coopmanschappen te vercoopen, ende en moest nieuwers verder buyten die straet gaen, dat nu soo nau niet onderhouden wert, want moghen ⁺nu over die gheheele stadt gaen || ende het eylandt binnewaerts,⁺ maer niet rontom om die custe te besien, dat ons vande governuer ghegunt wert, ende leenden daer ons zijn peerden toe om alsoo 'tgeheele eylandt om te ryden ende alle fortressen te besien, dat hedens daeghs die eyghen ende ingeboren Portugesen niet toe gelaten noch betrouwt en wert. Wy reden het eylandt tweemaal rontom, dat hy ons gunde om particulier vrientschappe, die wy met hem hadden, ende ooc en konstent ons die Portugesen niet beletten, om dat wy inden dienste ende factorye van des coninghs goet laghen en dat zy ons soo goet als voor naturalen ende inwoonders van Portugael hielden; want den governuer hadde gheerne⁺ ghehad, dat ick hem het gheheele eylandt uyt gheworpen²⁾ hadde, om aen zijn majesteyt te seynden, waer van my excuseerde, doch maecten hem die stadt van Angra met zijn haven, fortressen ende incomste, het welcke hy nae den coningh sant, wiens weergaey ende ghelijckenisse men hier naer mach sien³⁾, waer mede my den governuer grootelijck gheaffectioneert was ende ⁺veel vrientschappen bewees. Wy hadden een Fransoys coopman ende een Schot by ons in het logement, die geern met ons souden het eylandt gaen besien hebben, maer en consten noyt consent daer toe cryghen, want die Portugesen meenen, datmen daer met het eylandt souden af teecken en ende haer alsoo afhandigh maecken.

+[149a]

⁺Men mach vry sonder sorch dagh en nacht alleen door 't eylandt reysen.

+<II183>

⁺Niemant mach rontom het eylandt gaen.

⁺Jan Huyghen ontworpt Angra voor den governuer.

⁺Een Schot ende een Frans wert gheweygert 'teyland om te gaen.

Keerende weder tot onse materie, soo zijnt seer goede eylanden, van ghesonde lucht. Die cranckheyden, die daer ghemeen zijn, doch niet seer overvloedigh, dan hier en daer een, is

1) D.i. regeling.

2) D.i. uitgeteekend.

3) Op de bij den ouden tekst behoorende plaat, met opschrift: A cidade de Angra na Ilha de Iesu XPO da Tercera.

+ een sieckte, die zy heeten o ax¹⁾, dat is: die gheraecktheyt vande lucht, soo dat een persoon blijft somtijds heel oft half lam, oft van eenighe leden; desghelijcks een ander sieckte, die +zy heeten o sange²⁾, dat is: het bloet, dat eenen haestelijck over comt als een swesel aende oogen ofte ander plaetsen van het aenghesicht ofte van het lijf, ende comt soo root als bloedt; want is naer haer segghen louter bloedt. Dit zijn twee sieckten ghelijck plaghen, die daer de ghemeenste zijn, ende causeert, dat die +eylanden zijn seer wintachtigh ende alle stormen ende tormenten onderworpen, en zijn oock uyer maten vochtigh, welcke te vermoeden is een van de principaelste oorsake van dese twee plaghen ofte cranckheyden, || want die winden zijn al daer so sterck ende + dangerues, dat zy het yser ende steen vande huysen gants en dal op eeten ende in stof maken, want ick hebbe ghesien die yseren +tralyen van een arm dick van het coninghs tol-huys ende die steenen altemael van uyt ghehouwen clippen, die de windt so verteert hadt, dat het yser was van de dunte van een strop gheworden op sommige plaetsen, desghelijcks de steen, waer toe ghemeenlijck ghebruycken die gevels van de huysen te maken van steenen, die zy onder die zee ende het water aen den oever van het eylandt uyt trecken, op die welcke de wint soo geen cracht en + heeft om te verteren; ende dit tol-huys en hadden doen noch boven de ses oft seven jaer niet ghetimmert gheweest, altemael van nieus op.

Het eyland heeft behalven de twee steden noch veel treffelijcke +dorpen, als San Sebastiaen, Sante Barboran, Altares, Gualua, Villa Nova ende veel ander parochien ende plecken, soo dat het altemael meest bebout ende bewoont is, behalven die plaetsen, die woestende³⁾ wildernissen zijn, diemen qualijck can duer passeren, hoe veel te meer bewoonen. Hare meeste onderhout ende principale neeringhe is, ghelijck gheseyd is, het pastel, te weten voor die gheen, die haer met coophandelingh generen, ende die boulieden die het maecken, maer het ander volck is te wachten op die vlote van Spaenschs ende Portugaels Indien, van Bresilien, Cabo Verde, Gunye ende alle die contreyen, die gemeenlijck comen aen Tercera om verversinghe te halen, want leydt seer

+Wat de ghemeenste crancheyt in 't eylandt is.

+Vande sieckte, diese o sange heeten.

+Oorzaken van dese sieckten.

+<||184>

+Wonderlijcke cracht van de windt in Tercera.

+ [149b]

+S. Sebastiaen, S. Barboran, Altares, Gualua, Villa Nova.

- 1) Volgens een noot in de Engelsche vertaling (1885) 'axe', thans 'ache' gespeld, naar een ons ontoegankelijke autoriteit.
- 2) Port. *O sangue*, 't bloed.
- 3) *Versta: woest ende.*

propies daer toe, waer mede alle die inwoonders haer rijckelijck onderhouden ende alle hare waren, so van haer hant-wercken als victualien, in dese vloten verhandelen. Ende alle die omliggende eylanden comen alsdan naer Tercera met haer waren om te vercoopen,⁺ door welcke oorsaecke die Enghelschen ende ander zeeroovers haer altoos tusschen dese eylanden onthouden, wel wetende, dat alle schepen door noots halven aldaer moeten aen comen, hoe wel datter veel schepen hedens daeghs die eylanden om¹⁾ schouwen, tot achterdeel van de eylanden ende oock ongherijf van de schepen.

⁺Om wat oorsaken dat de Enghelschen haer tusschen de eylanden houden.

Van Tercera zuydt oostwaert aen 27. oft 28. mylen leydt het eyland San Michiel²⁾, dat is byde 20. mylen lanck, ende is oock⁺ vol steden ende dorpen van Portugesen, vande selfde lucht, ende alle d'ander dinghen als Tercera. Die principaelste stadt is ghenaeamt Punta del Gada³⁾, al waer grooten handel geschiet vande⁺ Engelschen, Schotten ende Fransoysen, meer als in Tercera, oorsaecke van het pastels weghen, die daer meer valt als in gheen van alle d'ander eylanden, soo datter alle jaren ghemaect worden⁺ over die 200. duysent quintalen || pastels. Heeft ooc groote abundantien van coorn-land, soo dat zy altemet alle die omliggende eylanden helpen spysen. Ten heeft oock geen havens ofte revieren dan die vlacke zee, ende hebben noch minder beschutsel als die van Tercera, dan en ligghen onder gheen bedwanck van fortresse ende moghen met alle winden hare anckers lichten ende ter zeewaerts in loopen, dat zy op de ree van Tercera niet en⁺ mogen doen, waerom oock die vreemde schepen liever naer Sant Michiel varen, want men en kanse niet bedwingen, dan als zy selver willen. Daer is ooc een vaendel Spaengiaerden op een casteel, dat daer staet, tot bewaringhe vande stadt van Punta del Gada.

⁺Gelegentheyd van Sant Michiel.

⁺Punta del Gada de principaelste stadt van S. Michiel.

⁺<||185>

⁺Waerom de schepen liever in S. Michiel loopen dan in Tercera.

Van het eylandt Sant Michiel zuydtwaerts 12. mylen leydt het⁺ eylandt Santa Maria, dat is van 10. oft 12. mylen in 't ront, ende heeft sonderlingh gheen handel dan van pot-aerde, dat die van de ander eylanden al daer halen. Ten heeft gheen pastel, dan is vol van alle victualie als Tercera, ende altemael bewoont van Portugesen; hebben geen Spaengiaerts op, want is als Tercera clipachtich en qualijck om aen te comen, waerom het die inwoon-

⁺Groote van't eylandt S. Maria.

- 1) *Dit woord is natuurlijk overbodig.*
- 2) *São Miguel.*
- 3) *Ponta Delgada.*

ders genoeg beschermen connen. Den tijt dat ick in Tercera was so quam millort Commerlandt¹⁾ aldaer om water te nemen⁺ ende eenighe victualie te halen, maer 't worden hem belet vande inwoonders, so dat zy hem veel volcx ende hem selven wonden, ende moester weer af trecken sonder yet te bedryven. +[150a]

⁺Van Tercera n.n.w.²⁾ aen 7. oft 8. mylen leydt het eylandeken genaemt Gratosia³⁾. Is maer 5. oft 6. mylen in 't ront, een seer playsant ende lieffelijc eyland, vol van alle vruchten ende victualie, so dat het niet alleenlijck zijn selven spijst, maer oock Tercera ende ⁺d'ander eylanden met alle victualie voorsiet, ende en heeft anders geen waren van coophandel. Is bebout ende seer bewoont vande Portugesen. Ten heeft gheen soldaten op, om dat het die oncosten niet en mach af worpen. Millort Commerlant⁴⁾ quam daer ⁺de tijt mijnder residentie in Tercera ende ginck selver met 7. oft 8. persoonen op 't eyland ende eyschten een deel vee en hoenderen en ander victualie ende wynen, met verversinge van water, dat zy hem gewillichlijcken gaven, waer mede weder daer uyt trock sonder eenige schade te doen, waer van die inwoonders haer seer bedanckten ende grootelijck presen zijn courtosie ende beleeftheyt. +Gelegenthey van't eyland Gratosia.

⁺Van Tercera west noord west⁵⁾ 8. oft 9. mylen leydt het eyland San Iorgie⁶⁾. Heeft over die 12. mylen inde lenghte, maer is smal van 2. oft 3. mylen ten hooch || sten; is woest ende berchachtich. ⁺ Heeft sonderlingh gheen handel, dan heeft oock sommigh pastel, maer weynich; die inwoonders generen haer meest met vee ende landbouwinge ende brenghen die lijftochtighe waren in het eylandt Tercera te vercoop. Oock heeft veel sedren hout ende ander soorten, dat van daer al naer Tercera ghebracht ende verhandelt wert onder die schrijn-werckers, die alleenlijck woonen om die ghelegentheyts willen in Tercera. +Beschryvinge vande overvloedicheydt van vruchten in Gratosia.

⁺Van San Iorgie west zuydt west 7. mylen leydt het eylandt ghe-naemt Fayael, dat heeft 17. oft 18. mylen in 't rondt. Is een vande beste eylanden na Tercera ende Sant Michiel. Is seer abundant van alle victualie ende vee en visch, soo dat van dit eylandt die +Gedaente van S. Jorgie.

1) Zie Edward Wright's 'Voiage' p. 157.

2) *Ten rechte: N.W.*

3) *Graciosa.*

4) Zie Wright, op. c. p. 159 v. Wat hier van den Engelschman gezegd wordt tot aan den zin beginnende met: 'VanTercera' enz. is uitgelaten in de Lat. vertaling.

5) *Ten rechte: W.*

6) *São Jorge.*

meeste victualie ende alle nootdrufft daghelijcks comt met gheheele⁺ carveelen vol naer Tercera toe. Heeft oock veel pastel, soo datter veeltijts oock Enghelsche schepen varen handelen. Die principaelste ree ende plaets is de stadt genaemt Villa Dorta²⁾. Die schepen ligghen oock op die vlacke zee onder 't landt, ghelijck van alle d'ander eylanden. By dese stadt leyt een fortresse van weynigh importance, ende om dat die inwoonders haer offreceerden, het eylandt te beschermen van alle aenstoot ende vyanden, worden haer die soldaten afghetrocken, die daer op laghen; want claechden, dat zyse niet onderhouden noch logeren en mochten. Den selfden tijt, dat millort Commerlant aen 't eylandt Gratirosa was, soo quam hy oock aen Fayael³⁾, al waer zy in 't eerste bewesen, een weynich resistentie te doen, maer door oneenicheyt,⁺ die zy onder malcanderen hadden, lieten hem aen landt comen, die welcke het casteel raseerden ende soncken al 'tgeschut inde zee ende namen sommige schepen ende carveelen, die daer op de ree lagen; in somma namen provande⁴⁾ en al dat zy wilden, en trocken daer weder van daen, waerom de coninck die principael hoofden dede castigeren, ende sont weder vande soldaten van⁺ Tercera een vendel knechten met alle munitie ende gheschut, ende rechten die fortresse weder op om 't eylandt te beter te beschermen,⁺ sonder die Portugesen meer te betrouwen. Op dit⁺ eylandt zijnt meestendeel vande afcomste van Neerlanders, doch ghebruycken die Portugaelsche tale, om dat zy met haer van langen tijt vermengt ende onder een zijn ghecomen, ende die de Duytsche tale useerden, al verstorven zijn. Zy zijn seer geaffectioneert tot de Neerlanders ende vreemdelingen.

Van Fayael 3. mylen zuydoostwaert ende van San Iorgie 4. ⁺mylen zuydwest ende van Tercera zuydt west ten westen || 12. ⁺mylen soo leydt het eylandt ghenaeamt Pico, welcke is over die 15. mylen lanck. Is alsoo genoemt van eenen hooghen bergh, diemen pico heet, die is vande hooghte, dat sommighe meenen, dat⁺ zy die Pico van Canarien in hooghte te boven gaet. Men canse dicwils alst claeer weer is op het eylandt van Tercera soo perfeckt sien al ofmen daer geen half mijl af en waer, ende leyter meer als 25. mylen af, want is op het uysterste van 't eylandt van naer

⁺Desgelijcx van S. Michiel¹⁾.

⁺Millort Commerland verderft het casteel van't eylandt Fayael.

⁺De fortresse wert weer op ghebout.

⁺[150b]

⁺Wat volck dat Fayael bewoont.

⁺<||187>

⁺Gedaente vant eylandt Pico.

⁺Oorsaecken, waerom Pico seer vermaert is.

1) .

2) *Horta*.

3) Zie Wright, op. c. p. 157 v.

4) Vgl. Fransch 'provende'.

Fayael toe¹⁾; men siet den top boven inde clare lucht uyt steecken, ende onder is bedeckt vande wolcken vanden hemel ende orisont, waer door dit eylandt seer vermaert is. Is seer vruchtbaer van alle victualie, ghelijck Fayael, ende heeft seer veel houts, als sedren ende ander soorten, ende dat costelijck hout teixo²⁾. Men bout hier altemet veel carveelen ende cleijn scheepkens, door die ⁺abondantie van 't hout, oock van hier proveren haer³⁾ die andere eylanden van hout. Voorts is bewoont als d'ander, ende is hare handel met vee ende landtbouwinghe, want heeft veel wijns, ende is de beste van alle dese eylanden. Heeft de smakelijckste oraengie-appelen, die voor die beste ghehouden worden van gheheel Portugael, waer door ghebracht werden in Tercera voor een present, ende worden seer gheestimeert, ende zijn naer mijn wetenschap die beste, dien ick oyt ghegheten hebbe.

⁺Beschryvinge van de vruchten van Pico.

⁺Ende om dat die stadt van Angra in het eylandt Tercera het hoofd ende regeringhe is van alle die Vlaemsche Eylanden, soo hebbe hem hier by willen voeghen, nae het leven af gheworpen⁴⁾ met alle zijn straten, fortressen ende ree ofte open haven, met die berghen ghenaeamt Bresijl, daermen de schilt wacht op hout van de schepen, alles ghelijck het waerachtelijck ghelegghen is, naer mijn beste vermoghen afgheteckent.

⁺Oorsaecken, waerom Angra hier by gevoecht is.

Dat 98. capittel. Vande eylanden van Corvo ende Flores.

⁺Van Tercera west aen tot het eylandt genaemt Flores zijn 70. mylen; mach wesen ontrent 7. mylen groot. Is ooc bewoont vande Portugesen. Heeft sonderlingh geen waer, dan hebbende oock sommigh pastel; is vol vees ende ander lijftochten. Het is voor een yeghelijck open, wie daer wil comen, soo wel Enghelschen als andere, want d'inwoonders en hebben gheen macht om dat te beletten. Een mijl ofte soo noordwaerts van dit eylandt leydt een cleijn || eylandeken van 2. oft 3. mylen in 't

⁺tEylandt Flores 70. mylen van Tercera, is 7. mylen groot.

⁺<||188>

1) naar de kant van F. toe.

2) D.i. voorzien zich. Kennelijk^{a)} ontleend aan Port. *provar*, maar Fransch 'se pourvoir.'

a) .

3) Niet verschillende van wat V.L. elders 'uitwerpen' noemt, o.a. boven, blz. 111.

4)

rondt, ghe-naemt de Corvo; heeft vande selfde inwoonders van⁺ Flores.

Tusschen dese twee eylandekens onthouden haer ghemeenlijcken ende oock rontom die Engelschen, om te verwachten alle schepen, die van westen comen, want dit zijn d'eerste eylanden, diemen comt soecken ende verkennen van die na Tercera willen⁺ varen, waer door de inwoonders weynich prospereren, want sitten daer tot ghelieven van alle, die haer willen besoecken, ende 't haer benemen, ghelijck het dickwils gheschiet, doch om haer armoede ende landt en goet niet te verlaten moeten pacientie hebben, ende hanghen den huyck met alle winden.

⁺tEylandt Corvo leydt een mijl van Flores, is 3. mylen groot, leydt open, blyven arm door dat zy dagelijks berooft worden.

⁺[151a]

Het eylandt Tercera leydt op 39. graden, op die selfde hoochte⁺ van Lisbonen, ende leydt van Lisbonen verscheyden oost en west 250. Spaensche mylen, waer mede ghenoech geseyt is van de Vlaemsche Eylanden, diemen heet de los Assores, ende oock die daghelijckse ervarentheydt die ghenoech in kennisse heeft ghebracht, want nu oock veel van onse natie bevaren worden, waer van zy ghenoech onder die ghemeene coopliden verbreyt zijn; hebbe alleenlijc des corte verclaringhe willen doen voor die gheen, die haer in coophandelingh niet en generen en voor die 't niet bekend en is, om op 't cort die particulariteyten van de selfden een yder ghemeen te maken, etc.

⁺Tercera leydt op 39. graden op de selfde hoochte als Lisbona.

Dat 99. capittel.

Van sommighe notabele gheschenissen, den tijdt mijnder residentie in het eylandt Tercera.

Den tweeden October anno 89. worden in't eyland Tercera⁺ inde stadt ghe-naemt Villa dan¹⁾ Praya twee persoonen van den blicxem doot ghesmeten, wesende in het velt dicht buyten de stadt.

⁺2. vanden blicxem doot ghesmeten.

Den neghenthienden vanden selfden quamen in Tercera veerthien⁺ schepen van Spaensch Indien, gheladen met cochenillie, huyden, gout, silver, peerlen ende ander waren, ende waren gheweest vijftigh inde compaengie, als zy uyt het eylandt van de Havana scheyden, waer van in 't uyt comen inde canael 11. schepen versoncken met torment²⁾; d'ander waren verstroyt ende van malcanderen ghescheyden met het onweer; des anderen

⁺Comen 14. schepen in Tercera uyt Spaenschs Indien.

1) Drukfout voor *da*.

2) 'Met stormachtig weêr'.

daeghs daer naer quam noch een schip vande selfde compaengie [†]dicht onder 't eylandt, om naer II die ree te loopen, ende gemoeten[†] een Enghels schip, dat maer drie gotelingen op hadde, ende het Spaenschs schip wel twaelf. Zy vochten langhen tijdt, dat wy het van 't eylandt saghen, soo dat den governuer van het eylandt derwaerts sondt twee boots met musketiers om het schip te ontsetten; maer eer zy daer by quamen haddent d'Enghelschen al in de grondt gheschoten ende saghent voor ons ooghen te grondt gaen met op staende seylen, sonder daer yet af boven te blyven, soo dat die Enghelschen noch ontrent dertich persoonen met de capiteijn daer af berchden in haer boot, sonder een penninck aen goet, ende het schip hadde wel over die twee hondert duysent ducaten aen gout, silver ende peerlen in. Die reste van het volck verdronck, die mochten wesen by de vijftigh persoonen, waer onder waren sommige monicken ende vrouwen, die de Enghelschen[†] niet en wilden bergen, ende het volck, dat zy ghebercht hadden, settense aen landt ende voeren weer ter zeewaert in. Den 27. daer naer soo voeren die veerthien schepen weder van Tercera naer Sevilien, naer dat zy voorsien waren van alle verversinghe, ende comende dicht by de custe van Spaengien werden van de Enghelsche schepen (die daer laghen en wachten) genomen,[†] uyt ghesondert twee, die het ontliepen, ende worden altemael naer Enghelandt ghevoert.

[†]In dese selfde daghen soo onthielt hem om dese eylanden millort Commerlandt met een coningins schip met noch vijf oft ses andere schepen, ende quamen dickwils soo dicht aen het eylandt ende die ree van Angra loopen, datmen al zijn volck ghemackelijck conste ghetellen ende kennen, die op den overloop ginghen wandelen, sonder dat die van 't eylandt oyt naer hem schoten, wel moghende²⁾, want liepen altemet gheen musket schoot ver van het eylandt en die fortressen. Onthielt hem in dese contreye over die twee maenden, ende liep al omentom, ginck aen d'ander eylanden als aen Gratiosa ende Fayael aen het landt, als wy inde beschryvinghe vande selfde gheseeydt hebben, ende nam veel [†]schepen ende carveelen, dien hy al naer Enghelandt sondt, ende het volck weder op het landt setten, soo dat die vande eylanden niet eens en dorsten het hoofd uyt steecken. In dese selfde tijdt, drie ofte vier daghen nae dat millort Commerlandt in het eylandt

[†]Noch een schip vande selfde compaengie wordt van de Engelschen in de grondt geschoten, daer aen gout ende silver in was 200 duysent ducaten.
[†]<II189>

[†]De boven genoemde 14. schepen¹⁾ worden onder Spaengien ghenomen, ende in Engelandt ghebracht.

[†][151b]

[†]6. oft 7. schepen van millort Commerlant passeerden somtijts so na by het hoofd ende reede van Angra, dat een musket conde beschieten.

[†]4. dagen naer 't passeren van de Enghelschen comt in Fayael 6. Indische schepen; losten al daer 40. millioenen in gout ende silver.

1) .

2) *Versta: hoewel zij dat wel konden.*

Fayael geweest hadde ende weder vertrocken was, quamen in het eylandt Fayael ses Indiaensche schepen, wiens overste was eenen Iuan Doryues, ende losten aldaer in het eylandt veertigh millioenen in gout ende silver ende versaghen hare schepen metter haest van de nootdruff, door vreesse, die zy hadden vande Enghel-
 ll⁺ schen, ende zijn weder 't seijl ghegaen ende ghecomen tot Sant Lucas¹⁾ in saluement sonder yet te ghemoeten, tot een groot gheluck van de Spaengiaerts^{†<II190>} ende ongheluck vande Enghelschen, want gheen twee dagen daer naer, dat het silver en gout weer gheladen en wegh was, quam millort Commerlandt daer weder voor by loopen, soo dat het scheen, dat het Godt niet en wilden hebben, dat zy het creghen, want hadden zy 't maer in 't ghesicht ghehadt, soudense sonder twyfel overweldicht hebben, gelijk als die Spaengiaerts selfs bekenden.

Inde maendt van November so quamen in Tercera twee groote⁺ schepen, ende waren den admirael ende vice-admirael van de vloot van het silver, die met torment vande vloot waren ghescheyden, ende hadden in groot perijckel geweest van te gronde te gaen, soo dat zy 't al pompemde mosten boven houwen, soo dat zy duysent mael wenschten die Enghelschen te ghemoeten, ende souden haer gewillichlijcken alle het silver (ende al wat zy brochten) gegeven hebben, dat zy daer maer het leven ghesalveert hadden, ende hoe wel dat millort Commerlandt daer noch inde contreyen omentom liep, en ghemoetense noyt, soo dat zy noch naer langhe moeyten geraecten op de ree van Angra, al waer zy met alle haest ende neersticheydt ghelost werden, ende ontladen over die vijf millioenen silver, altemaal in stucken van acht ende thien pondt groot, soo dat het gheheele hooft ende strant bedeckt lagh⁺ met silveren platen ende kisten vol ghemunte realen van achten, dat een wonder om sien was, elck millioen weert wesende thienmaels duysent ducaten, behalven noch die peerlen, gout ende ander gesteenten, die niet geregistreert en comen. Den oversten oft admirael van dese schepen ende vloot, met namen Alvaro Flores de⁺ Quiniones, die sieck was van het morbo Napolitano²⁾, soo dat hy aen landt ghedraghen wert, waer van daer naer in Sevilla ghestorven is, dese bracht patente ende volle macht van zijn mayesteyt te wesen generael ende oversten van de zee ende alle vloten ofte schepen ende van alle die plaetsen, van eylanden ofte landen,

[†]Den admirael ende vice-admirael van Indien comen voor Angra.

⁺Het heele hooft ende strant van Angra lach vol silveren platen, gelost in haest uyt dese schepen.

[†][152a]

1) D.i. San Lucar.

2) *syphilis*.

+daer hy soude moghen komen, waerom hem die governuer van Tercera grootelijcks eerde. Hebben onder haer ghesloten, siende die swackheydt van de schepen ende oock het perijckel van de Enghelschen, datmen die schepen souden met soldaten in haer convoy leegh seynden naer Lisbonen ofte Seviliën, waer dat zy eerst kosten aen komen, ende aviseren zijn mayesteyt van dat daer passeerde, ende dat hy daer in wilden oor || den gheven om⁺ het silver te doen halen met goede versekerheydt ende gheley, waerom den selfden Alvaro Flores aldaer bleef onder decksel van het silver te bewaren ende niet te verlaten, maer was meest om zijn sieckten, ende dat zy vervaert waren van de Enghelschen. ⁺Dese Alvaro de Flores hadde alleenlijck voor zijn particuliere eyghendom over de sestich duysent ducaten aen peerlen, welcke ons liet sien ende veylde, ofmense hem wilden af coopen ende in specerie betalen ofte met wissel brieven. Dese twee schepen, als voorseydt is, voeren met ontrent 3. oft 400. mannen, soo van het volck van de selfde schepen als soldaten om te convojeren, ⁺ende creghen onder weegh eenen storm, so dat den admirael op berste ende te grondt ginck met volck met al, sonder yemant te berghen. Die vice-admirael kerfde de masten, ende liepen by Sentuval¹⁾ aen de custe, het schip aen stucken, daerder sommige al swemmende af quamen, die de tydinghe brachten, ende die rest verdroncken.

⁺In dese selfde maendt quamen twee groote schepen van Spaensch Indien ontrent een half mijl vande ree van het eyland Tercera om in te loopen, ende gemoeten een Enghels schip, diese beyde te samen nam; schoten langhen tijdt, soo dat wy't alle van het eylandt saghen. Ende om dat in Tercera seven ofte acht maenden verleden daer een Enghels schip geweest hadde, dat op den ⁺naem van Fransoysen quam traffijckeren ende pastel laden, en worden bekent, ende 'tselfde schip gheconfiskeert ende alle het goet vercocht van sconinghs wegghen ende het volck altemael ghevanghen, doch ginghen langhs die straten los om haer kost te moghen met wercken winnen ghelijck slaven, om datse in het eylandt ghenoech bewaert waren, ende soo veel als een ghevanghen huys is, hoewel dat zy noch in het leste alle die bootsghesellen⁺ op een sondagh achter den berch genaemt Bresijl af ginghen, al waer zy een visschers boot vonden, daer zy in spronghen ende

⁺Die van Tercera seynden om ordre van de coningh om't silver in te brengen.

⁺<||191>

⁺Alvaro de Flores brengt voor 60000. ducaten aen peer-len uyt Indien.

⁺Den admirael berst ende gaet met volck met al te gront.

⁺De Engelsche nemen twee schepen dicht by Tercera.

⁺Oorsaec, waer om de Engelsche dees twee schepen namen.

⁺De gevangen Engelschen vlieden in een boot ende varen wegh.

1) Setubal.

ter zeewaert in roeyden, eer ment ghewaer werde, ende voeren aen het schip van millort Commerlandt, die tot alle haer gheluck daer voor by quam, ende ginghen met die schepen anckeren een half mijl van de ree van Angra by twee kleyne eylandekens, welcke ligghen ontrent een bas schoot van het eylandt, ende zijn vol geyten,⁺ bocken ende schapen van de inwoonders van het eylandt Tercera, dat dese bootsghesellen wel wisten, waer door daer aen⁺ voeren met haer boots, ligghende wel ghemackelijck aen het⁺ ancker, || den gheheelen dagh, ende haelden daer soo veel schapen en geyten af als zy van doen hadden, dattet die van de stadt ende het eylandt aen saghen sonder daer teghens te doen noch eens uyt te derven varen. Aldus bleven alleenlijcken die stuerman ende coopman van het selfde Enghels schip aen landt, die borgh ghestelt hadden. Desen stuerman hadde een swagher, zijn huysvrouwen broeder in Enghelandt, die de tydinghe hoorden van het arrest ende¹⁾ ghevanghenis van zijn swager. Heeft aen de coninginne verworven, dat hy mocht een schip toe maecken ende soecken, zijn schade te verhalen op die Spaengiaerts om eenighe van dien te kryghen tot rantsoen ende verlossinghe van zijn swager, die in Tercera (als gheseydt is) ghevanghen was. Dese was den⁺ selfden, die de twee Spaensche schepen voor ons ooghen nam, staende den selfden Enghelschen stuerman by my, siende het regiment aen, want mijn spiciael kennisse was. Die schepen ghenomen wesende, die over die 300. duysent ducaten rijck waren, sonden⁺ alle het volck aen landt, behalven twee van de principaelste edel-luyden; die hielt hy by hem om door haer middel zijn swagher te rantsonneeren, ende sondt den stuerman van de Indiaensche ghenomen schepen met een brief aen de governuer van Tercera,⁺ hem declarerende zijn intentie, dat hy hem zijn swagher soude leveren, soo wilden hy die twee edel-luyden los ende vrij laten; soo niet, meendese met hem naer Enghelandt te nemen, als hy dede, want den governuer sulcks niet en begeerden te doen, segghende, dat die selfde edel-luyden sulcks mochten requereren aenden coningh van Spaengien. Desen Spaenschen stuerman hadden wy by ons te gast, in presentie van den Enghelschen stuerman, ende vertelden ons van haer vechten, ende prees seer die ordinantie ende manier van het vechten vande Enghelschen, ende oock, dat zy met haer courtoiselijck geleeft hadden. Dese Engelsche⁺

⁺De Engelschen halen van twee eylandekens menichte van schapen en geyten.

⁺[152b]

⁺<II192>

⁺Wat schip ende wie dat de twee Spaensche nam.

⁺Waerdye van beyde de schepen.

⁺Sy seynden een stuerman met een brief aende governuer van Tercera.

⁺De Engelsche stuerman loopt wegh.

1) De tekst heeft: arrestende.

stuurman is oock noch opt eijnde wegh geloopt met een Fransoys schip, sonder rantsoen ofte yet te betalen.

*Inde maent Januarij Anno 1590. quam in Tercera een schip alleen van Spaensch Indien, ende bracht tydinghe, hoe datter een vloot van 100. schepen ghescheyden waren van het vaste landt van Spaensch Indien, ende waren met storm ghedreven op die custe, diemen heet de Florida, aen, waer zy alle ghebleven waren, ende dit schip was daer alleenlijck af gecomen, al waer grooten schat ende volck ghebleven is, als men wel concidereren mach, in somma datter rekeninghe ghemaect worde, dat van ontrent 220. schepen, diemen wist voorseker gescheyden waren van Nieuw Spaengien, Santa Do Il mingo, Havana, Cabo Verde, Brasilien, Guyne &c.⁺ het jaer van 89. om naer Spaengien ende Portugael te komen, en zijnder maer veerthien oft vijfthien af in saluement ghekomen, en alle die rest ghebleven, soo verdroncken, vergaen ende ghenomen.

*Een schip uyt Spaenschs Indien brengt tyding, datter 99. schepen omtrent Florida gebleven zijn.

*<II193>

Inde selfde maendt Januarijs quamen in Tercera van Sivilia vijfthien oft sesthien schepen; waren meest Neerlanders vliebooten¹⁾,⁺ ende sommige Bertoenen²⁾, die daer toe ghearresteert waren; quamen vol soldaten ende wel voorsien van alle munitie om het silver te laden en Alvaro de Flores over te brenghen, door⁺ bevel vande coningh, ende ghelijck alst in dese tijdt aldaer in de eylanden altoos meest stormt ende onweer is, soo en dorsten die haven ofte ree niet wel kiezen, want waeyden eenen duergaenden ⁺grooten storm, soo dat sommige schepen, die daer van haer gheanckert hadden, moesten van noots wegghen hare masten kerven ende waren in duysent periculen van te verliesen, ende een Bisschays schip van de compaengie smee³⁾ teghens de wal aen stucken, maer het volck berchden haer altemael. Die ander schepen moesten de zee houden ende liepen verspreyt van malkanderen, daer haer die wint wilden heen werpen, tot den vijfthienden vande maendt Martius, soo dat alle dese tijdt noyt eenen dagh was om te moghen ankeren ende op de ree komen, soo dat zy groote miserien passeerden ende ghenoech het silver ende die eylanden vervloecten.

*Op wat tijdt dat de convoy in Tercera quam om't silver te convoyeren.

*[153a]

*De gecomen schepen lyden grooten noot vande stormen; sommige kerven haer masten.

*Dese tormenten wat over wesende, ghemoeten een cleijn En-

*De verstroyde schepen nemen een cleyn Enghels scheepken ende brenghent tot Tercera.

- 1) *Een in die tijd nog nieuw type klein spiegelschip, oorspr. gebruikt in de Friese havenplaatsen, die op het Vlie aangewezen waren (Zie: Elias: De vlootbouw in Nederland 1596-1655, p. 2 v).*
- 2) Bretons.
- 3) 'Verliezen' voor 'verloren gaan' en 'smeet' voor 'werd gesmeten' volstrekt onhollandsch.

ghels sloopken van ontrent 20. vaten¹⁾, het welcke door die groote windt alle zijn seylen niet voeren mocht, soo dat zy het over vielen ende met geweld in namen, waer mede quamen naer die ree toe ghestreecken, met die Enghelsche vlagge achter op het schip, met soo grooten hooghmoet al oft zy gheheel Enghelandt ghewonnen hadden. Maer comende niet verre van de ree om in te komen, quamen hem twee Enghelsche²⁾ jachten by, die hem soo dapper wat achter gaven, dat zy altermael misericordia⁺ riepen, ende soudense sonder twyfel ghenomen hebben, hadden zy hem een mijl voorder in zee ghehad; maer om dat zy haer terstondt onder die fortresse van het eylandt begaven, die oock begosten te schieten, so dat zy³⁾ die Enghelschen moesten laten, ende liepen weer ter zeewaert in, ende hadden daer vijf of ses⁺ man doot ll gheschoten. Die ghenomen Engelschen⁴⁾ saten altermael ghevangen aen boeyen, twee en twee ghekoppelt, ende naer dat zy drie ofte vier daghen ghevangen gheweest hadden, soo was daer in het selfde schip een Spaensch vaendrager, die een broeder inde vloot van Enghelandt verlooren hadde, ende wilde⁺ als nu zijn verlies wreecken ende zijn vromicheydt thoonen aende ghevangen ende ghebonden Engelschen, die in het schip waren van het voorseyde Enghelsche jacht, dat zy genomen hadden. Heeft een poingiaert ghenomen ende is beneden onder het verdeck ghegaen, daer die Enghelschen saten, ende heeft daer ses aende ry doot ghesteecken, ende twee ander, dat siende, om van zijn handen niet te sterven, hebben malkanderen omhelst ende alsoo de⁺ armen om malkanderens lijf inde zee ghespronghen ende alsoo verdroncken. Dit feyt werde van alle die ander Spaengiaerts seer verfoeyt ende qualijck af ghenomen; hebben den selven vaendrager naer Lisbonen ghevangen ghebracht, ende de coningh cententieerden, datmen hem naer Enghelandt souden ghevangen seynden, op dat daer die coninginne met souden handelen na⁺ haer belieften, dat noch van zijn vrienden verbeden wert, doch beval, datmen hem sonder ghenade souden onthalsen; maer wesende op den Goeden Vrydag tot Lisbonen, hebben alle de ander capiteynen ende bevelhebbers soo veel vercreghen met bid-

+Twee Engelsche jachten schieten tegen de schepen by 't incomen van Tercera.

*<ll194>

*Een Spaensche vromicheydt teghens sommige ghevangen Enghelschen.

+Twee Engelschen springen in de zee.

**t Vonnis ende loon van de vromicheydt vanden Spaenschen vaendrager.

1) De Engelsche vertaling heeft '40 tunnes', zoodat een vat = twee tun is.

2) *De tekst heeft: Engelschen.*

3) De zinsbouw gebrekkig: 'so dat' in den nazin is verkeerd; 'zy' zou ons 'ze' kunnen wezen. De nazin behoorde te luiden: moesten die Engelschen zy (beter: haer) laten.

4) Namelijk die van 't kleine sloopken.

den aen de cardinael¹⁾, dat hy't hem vergaf, welcke in het particulier⁺ hebbe willen verhalen om datmen soude verstaen die bloetgierigheydt ende vromicheydt²⁾ van de Spaengiaerts, alsse yewers die over handt hebben. ^{+[153b]}

⁺Die selfde twee Enghelsche schepen, die den admirael van de vloot vervolchden tot onder die fortresse, als voorseydt is, liepen ter zeewaert in ende gemoeten een ander schip van de Spaengiaerts, van de selfde armade, dat oock met het onweder versteecken hadde gheweest, ende dit alleenlijck ghebrack daer van de gheheele vloot, want alle d'ander waren al weer op de ree. Dit schipken namen die Enghelschen ende setten het volck altemael aen landt sonder yemant leet te doen aen haer persoonen; maer hadden zy gheweten van dat daer ghepasseert was met die ghenomen Enghelschen, gheloove wel, souden haer wel ghewroken hebben aende selfde, ghelijck || het oock daer naer menighen onnoselen⁺⁺ heeft moeten vergelden. Dit schipken, dat die Enghelschen weerom namen, was het selfde, dat in Tercera aen ghehouden ende geconfiskeert was van de Engelschen, die wegh liepen, als boven verhaelt is, ende was vercocht gheweest aen de Spaengiaerts, die daer van Spaenschs Indien quamen; waren daer met naer San Lucas gheseylt, daer het van de hertogh³⁾ mede arresteerden om het silver te halen, om dat het een vermaert jacht van seylen was, wesende in zijn meesters ofte Enghelschen handen; maer onder die Spaengiaerts handen wast die slimpste⁴⁾ van alle de vloot, waer door weder genomen wert ende ghevoert naer Enghelandt, daer het zijn heer ende toebehoorder weder creegh, die daer haer gissinghe weynigh op gemaect hadden.

⁺De Engelsche jachten nemen een Spaensch schip ende seynden het volck aen landt.

⁺<||195>

⁺Wat schip dat het was, dat de Engelschen namen.

⁺Den neghenthienden Martius soo gingen die bovenghenoemde schepen t'seijl, wesende in ghetal neghentien, hebbende gheladen het silver vande coningh, met den generael Alvaro de Flores de Quiniones ende zijn gheselschap, altemael wel voorsien van alle nootdrufft, munitie ende soldaten, ende geresolveert om haer te verweeren ende te beschermen, yet gemoetende, tot den lesten man toe, als zy haer thoonden, ende hoe wel dat zy haren cours naer San Lucas namen, maer die wint dreef haer naer Lisbonen;

⁺Tijt, wanneer de schepen van Tercera nae Lisbona t'seijl ginghen.

- 1) Namelijk Albert van Oostenrijk, de Spaansche Goeverneur te Lissabon.
- 2) 'Vromicheydt' kan hier niet anders dan in ongunstigen zin genomen worden; *waarschijnlijk is het ironisch gebruikt*. Wat hier van 't Spaensch karakter gezegd wordt, is in de Lat. vertaling verzwegen.
- 3) *Welke hertog bedoeld wordt, is mij niet duidelijk*.
- 4) D.i. slechtste.

die scheen haer met cracht te willen helpen ende in salvement⁺ brenghen, hoe wel Alvaro de Flores jehghens weer ende windt naer San Lucas wilde; maer ghedwonghen wesende van de windt ende van het requerement van zijn compaengie, die hem protesteerden op alle schade ende interesse, waer mede is in de revier van Lisbonen ghelooopen, van waer het silver over landt ghevoert wert naer Seviliën, want aen de Cabo de San Vincente laghen twintigh⁺ Enghelsche schepen ende wachten op dese armade, soo dat zy daer¹⁾ souden recht inde handen ghevallen hebben, hadde haer die windt plaets ghegheven, ende mochten segghen, dat die haer favorable²⁾ reyse verleent hadden; want hadden zy d'Enghelschen ghemoet, souden groot perijckel gepasseert hebben ende misschien weynich afghecomen, naer die vrees, die haer bevangen hadde, om dat haer die fortuijn in als jegens liep, welcke ghenoech oorsaecke is om die Spaengiaerts beschroomt te maecken ende te contrarie die Enghelschen, die haer victorieus vinden, met een ⁺grooten hooghmoet, stout ende coragieus thoonen, siende dat alle hare aenslaghen geluckelijck af loopen, waer mede heer ende meester van de zee zijn, ende op niemandt en passen³⁾, alst || ⁺wel blijkt ende men eensdeels in dese memoriael verstaen mach.

⁺De windt brengt de Spaengiaerts teghen wil in behouden haven.

⁺Twintich Engelschen lagen by Cabo de Vincente en wachten de vloot.

⁺[154a]

⁺<||196>

Inde maendt Martius Anno 90. worden ghesien in het eylandt⁺ Tercera een comeet ofte sterre met eenen steert, ende duerde 4. nachten lanck, streckende die steert naer het zuyden.

⁺Een ster met een steert.

Inde maendt vande Meye quam hier in Tercera in de haven ofte⁺ ree van Angra een carveel van het eylandt Fayael, gheladen met ossen, schapen ende hoenderen ende ander lijftochten en vol volcx, ende door torment brack het roer, soo dat zy van de zee om ghesmeten worden, waer van verdroncken drie kinderen ende een minder broeder; alle d'ander menschen berghden haer met swemmen ende hulpe van het landt, ende voorts alle het vee ende hoenderen⁺ quamen verdroncken aen landt, ende den minder broeder werden met grooter prosesssien ende roosen-hoeden⁴⁾ begraven, ende hielden hem voor een santo, om datmen hem doot vischte met zijn ghety boeck in zijn armen, waerom hem een yeghelijck voor een mirakel quam besien, met een groote offerande om siel missen te segghen.

⁺Een carveel vol lijftochten vergaet by Angra.

⁺Een minne broeder verdronc en heerlijc begraven.

- 1) *Waarsch. is bedoeld: 'haer'.*
- 2) *De tekst heeft: fanorable.*
- 3) *Versta: voor niemand bang zijn*
- 4) *Rozenkransen.*

+Den eersten Augustus quam schryven aen de governuer van Tercera uyt Portugael ende Spaengien, hoe datter over twee jaren verleden uyt Enghelandt gheseylt waren 12. wel ghemonteerde schepen, met resolutie, te reysen seven van dien naer Portugaels Indien ende d'ander vijf naer Malacca, van welcke vijf zijn ghebleven twee in het passeren vande estrecho van Magallianes, ende die resterende drie zijn by het landt van Malacca gheloopen, maer wat zy daer uyt gherecht hebben, en was geen schryven af; d'ander seven zijn ghepasseert die Cabo de bona Esperança, ende ghearriveert⁺ in Indien, ende liepen naer die custen van Malabar, alwaer namen ses fusten van de selfde Malabaren, maer lietense weer loopen; desghelijcks namen twee galeyen vande Turcken, die uyt die estrecho van Mecca ofte het Roode Meer quamen, die zy oock weder haren sack gaven²⁾, ende hebben haer schepen gheladen met speceryen, ende zijn weder duer ghegaen, vervolghende haren wegh; maer waer ende op wat plaetsen dat zy die ladinghe ghedaen hebben, en hebbe noyt die clearheydt konnen weten, dan alleenlijck, dat dit aldus gheschreven is gheweest vande governuer van Indien ende ghesonden over landt naer Venetien ende van daer naer Madrid³⁾. ||

+Den sevensten Augustus soo quamen in 't gesicht van Tercera⁺ een armade van de Enghelschen; waren in als twintigh schepen, ende vijf van dien coningins schepen, waer van was overste eenen Marten Furbischer⁴⁾, ghelijck wy daer naer verstonden, ende quamen met intentie om te verwachten die vlote van van Spaenschs Indien ende die schepen van ander weggen van westen, het welcke die van het eylandt in groote beroerte stelden ende die van het eylandt Fayael principelijck, want die Enghelschen sonden daer een trompetter aende governuer en deden hem eysschen wijn en vleysch ende ander lijftochten om haer gelt ende met goede vrientschap. Die van Fayael en gavense niet alleen gheen⁺ ghehoor maer schoten daer en boven den ambassaet ofte trompetter doot, dat die Engelschen seer qualijck namen, ende ontboden haer, dat zy souden op haer hoede wesen, want zy meenden

+Schryven uyt Spaengien aende governuer van¹⁾ 12. Enghelsche schepen.

+Die Engelschen nemen 2 Turcsche galeyen, die uyt 't Roode Meer comen.

+Die van Tercera cryghen 20. Engelsche schepen in 't ghesicht, daer Furbischer overste van was, om te wachten op de vlote van Spaenschs Indien. De Enghelschen seynden een gesante met⁵⁾ een trompetter aen die van 't eyland Fayael, wort doot ghesmeten.

+<||197>

+ [154b]

1) .

2) D.i. ontslaan, laten gaan.

3) Het is niet duidelijk, welke tocht dit geweest is. Het eerste Engelsch schip, dat de Kaap naar Indië omgezeild is, was dat van James Lancaster in 1591, zoodat er in 't verhaal 't een of ander onjuist is.

5) .

4) Frobisher.

haer te komen besoecken, wast haer lief ofte leet. Den governuer dede haer antwoorden, dat hy daer was van zijn mayesteyt van Spaengien weghe, ende dat hy zijn best soude doen om dat te beschermen, ghelijck hy geobligeert was, maer daer en volchden niet naer, doch die van het Fayael waren wel dapper bevreest ende deden aen die van Tercera assistentie eysschen, ende die van Tercera sonden haer sommighe barcken met buscruyt en ander munitie van oorloghe, oock veel busschuyt en ander nootsakelijcke dinghen.

Den dertighsten Augustus creghen sekere tydinghe uyt Portugael,⁺ hoe datter uyt die Carunho¹⁾ waren ghevaren tachtentich schepen met victualie, munitie, ghelt ende soldaten naer die custe van Bertangien tot assistentie van de catholijcken ende Liguers van Vranckrijck teghens de coningh van Naverre²⁾.

Op den selfden tijdt komende twee Nederlandtsche hulcken³⁾ uyt Portugael naer Tercera vonden ter halver zee vier coningins schepen, waer van was overste meester Iohan Harckles⁴⁾. Dese⁺ haelden die hulcken aen, maer lieten haer weer los sonder yet te misdoen, welcke gaven tydinghe, hoe dat elck schip hadde by de 80. stucken gheschuts op, ende dat capiteijn Draecke lagh in het Canael van Engelandt met veertigh schepen, wachtende op ⁺die armade van II de Carungia⁵⁾; ende oock lagen aen de Cabo de San Vincente ander thien Enghelsche schepen om, ofter eenighe schepen esschapeerden van de eylanden, die aldaer waer te nemen. Met dese tydinghe bleven die van de eylanden wel dapper verbaest⁶⁾, want vreesden, soo zy die Spaensche vlote misten ende gheen buyt en creghen, dat zy 't dan op die eylanden souden willen⁺ verhalen om niet ledigh thuys te keeren, waer door dappere ende ghestadighe wacht hielden, met avyse aende coningh van datter passeerden.

Den eersten September quam in het eylandt San Michiel een⁺ Portugees jacht van Bresilien uyt die haven van Pernambuco, die

⁺Comt tydinge, datter 80. schepen met victualy ende anders tot assistentie van de Liguers tegen Navarre uyt de Carungia ghevaren waren.

⁺2. hulcken brenghen tydinge, dat coningins schepen elck op hebben 80. stucken gheschut.

⁺<II198>

⁺Houden dapper wacht op Tercera.

⁺Een barcke brengt tydinge van den admirael van de vlote van Oost Indien.

1) La Coruña.

2) Als Koning van Frankrijk Hendrik IV. De Lat. vertaling laat alles weg van: 'Den dertighsten' tot de volgende alinea.

3) *W.N.T.: zekere soort van groot zeilschip, dat van de 15de tot de 17de eeuw algemeen gebruikt werd.*

4) Lees: John Hawkins.

5) Hier lascht de Lat. vertaling tusschen twee haakjes in: (quae 80. navium erat milite, victu, ac armamentis instructarum, missa in Britanniam ad subsidium ligae Galliae).

6) Hier: ontsteld.

bracht tydinghe, hoe dat in Pernanbuco ghearriveert was den admirael vande vlote van Portugaels Indien, ende om dat hy 't eylandt van Santa Helena ghemist hadde, moest van noots weghen Pernanbuco nemen, hoe wel dat de coningh sulcks op groote pene verbiet, om die worm, die de schepen beschadighen. Dese ⁺admirael met namen Bernaldijn Rybeiro ¹⁾ was het verleden jaer van 89. uyt Lisbonen naer Indien ghescheyden met vijf schepen, waer van maer vier in Indien quamen, ende van het vijfde en is noyt meer tydinghe af gheweest; vermoeden, dat het verloren is. De ander vier quamen behouden in Portugael, hoe wel dat den admirael seer schadeloos quam, om dat hem twee Enghelsche jachten ghemoeten, die langhe tijdt jeghens hen vochten, ende dooden hem veel volcks, doch is behouden over ghecomen.

Den vijfden van de selfde maendt quam in Tercera een carveel van het eylandt de Corvo, ende bracht wel vijftigh persoonen, die ⁺⁺berooft waren vande Enghelschen, die zy op de Corvo aen gheset ²⁾ hadden, ende waren van een schip van Spaenschs Indien; gaven tydinghe, hoe dat (behalven haer) die Enghelschen noch ander vier schepen genomen hadden ende een carveel met des coninghs van Spaengien advyse voor de schepen van Portugaels Indien, ende waren wel by de veertigh Enghelsche schepen vergaert, met die zy genomen hadden, soo dat haer niet een barck en ontginck, oft het quam haer al in handen, waerom die schepen van Portugaels Indien en dorsten die eylanden niet besoecken, dan liepen in de hooghte || van 40. ende 42. graden en van daer naer ⁺Lisbonen, schouwende desghelijcks die Cabo de San Vincente; sonder dat hadden qualijck behouden reijs kunnen doen, want het ⁺over al bedeckt was van de Enghelschen, waer door de coningh dede de vlote adviseren, die inde Havana lagh van Spaenschs Indien, om naer Spaengien te komen, dat zy daer dat jaer souden vertoeven, tot het ander jaer, om het perijckel, dat daer was van de Enghelschen, welcke was tot grooten achterdeel ende onkosten van de selfde vlote, want die schepen daer ligghen en vergaen, en eeten malcanderen op door de menichte van het volck ende gebreck van alle dinghen, soo datter veel schepen een ende een ³⁾ haer liever wilden avontueren dan daer te ligghen wachten, die

⁺4. schepen van Oost Indien comen te Lisbona, daer den admirael seer beschadicht in quam door 'tbestormen der Enghelschen.

⁺[155a]

⁺50. beroofde brengen tydinge tot Tercera vande Engelsen ende hoe sterck dat zy zijn.

⁺<II199>

⁺De coningh beveelt de vloot in Havana te blyven om de Engelsen.

1) Bernardin Ribeiro Pacheco.

2) 'Aen gheset', ongewone uitdrukking voor 'aan land gezet'.

3) ?

altesamen in de Enghelschen handen raecten, waer van veel van⁺ het volck op het eylandt Tercera ghebracht wert, daermen eenen gheheelen dagh anders niet en siet als gherooft volck comen van d'een schip voor en d'ander naer, dat een jammer om sien is, die dan niet en doen dan vervloecken die Enghelschen ende haer fortuijn, ende die gheen, die oorsake hebben gheweest, d'Enghelschen tot oorloghe te verwecken, ende van de weynighe remedie, die daer des coninghs officieren van Spaengien in stellen.

⁺De Engelschen doen groote schae onder de Spaensche vloot.

Den 19. van de selfde maendt quam in Tercera een carveel van⁺ Lisbonen met een officier van des coninghs weggen om te doen laden het ghesalveert goet ende specerien van het schip van Malacca, waerom wy daer laghen en wachten, ende daer was uyt die Carunha vertrocken Don Alonso de Bassan met veertigh groote oorlochs schepen om te komen aende eylanden, die vlote van Spaenschs ende Portugaels Indien te verwachten, en souden mest een het goet van het schip van Malacca laden ende convoyeren⁺ tot die revier van Lisbonen; maer wesende sommighe daghens onder weggen, altoos met contrarie windt, en consten aen de eylanden niet comen, dan alleenlijck twee schepen, die van de armade versteken waren. Doen dese de armade inde eylanden niet en vonden, zijn weder ghekeert om haer te soecken. Binnen dese tyden veranderden den coningh van sin ende raet en heeft die vlote van Indien doen vertoeven, als gheseydt is, waerom deden aviseren aen Don Alonso de Bassan, dat hy weder soude⁺ keeren naer die Carungia, dat hy terstondt dede sonder yet uyt te rechten, noch eens aen de eylanden te ghenaken, dan alleenlijck die voorseyde twee schepen, wel wetende, dat die Enghelschen by het eylandt de Corvo laghen, maer en besochtense niet⁺ eens; liepen weder in de haven van de Carunha, al waer zy van dit jaer niet eens weer uyt en keken, waer mede ons goet te schepen⁺ van het schip van || Malacca weer opgeschorst wert tot een beter conjunctie, en moesten patientie hebben per fors.

⁺Een cardinael¹⁾ comt tot Tercera om 't gesalveerde goet te schepen, etc.

⁺De vloot ghesonden om de Spaensche vloot te convoyeren.

⁺De gesonden vloot weerom ontboden sonder yet uyt te rechten.

⁺[155b]

⁺<||200>

Den 23. Octobris quam in Tercera een carveel met avijs uyt Lisbonen, brenghende tydinghe, hoe dat van vijf schepen, die van dat selfde jaer van 90. uyt Lisbonen nae Indien ghevaren waren,⁺ de vier waren wederom ghekeert in Portugael, naer dat zy vier maenden uyt hadden gheweest, ende den admirael, waer op den viçorey Mathias Dalburkercke²⁾ was, die alleenlijck ghepasseert

⁺Tydinghe in Tercera van de Indische vloot.

1) .

2) Mathias d'Albuquerque. Vgl. over zijne reis naar Indië, Danvers, II, 84, ff.

was naer Indien, ghelijckmen naemaels tydinghe vande selfde over landt creegh, wesende wel elf maenden onder weegh sonder [†]land te sien, ende quamen met groote desolatie tot Malacca¹⁾, ende hem waren af ghestorven 280. persoonen nae inhouden van een memoriael, dien hy selfs gheschreven hadde aende cardinael tot Lisbonen, met name ende toename van de overleden persoonen, met het succes van alle zijn trabalio²⁾, ende miserie, die zy ghepasseert hadden, welke was alleenlijck gheschiet om dat hy het gouvernement van Indien niet en soude verliesen, waeromme [†]ghesworen hadde te blyven³⁾ ofte in Indien te komen, ghelijck hy oock dede, tot achterdeel van zijn mede ghesellen, die het met haer leven becoopen moesten, ende dat duer ghebrecks halven, als men ghenoech kan vermoeden, want hy wist wel, hadden hy weer naer Portugael ghekeert als d'ander schepen, souden ghecasseert hebben geworden van zijn regeringhe van Indien, om datmen van hem dapper begost te murmureren van zijn vermetenheydt ende hoveerdye; onder andere cueren hadden doen [†]schilderen achter aent schip, boven die galerye, die Fortuijn, ende zijn selven daer by, met een stock in zijn handt, als dreyghende die Fortuijn met dese woorden: Queroque Vencas, dat is: ick wil, dat ghy verwint, dat van de cardinael ende anderen edelen, die hem gheleyden om hem te eeren tot aen het selfde schip, die het selfde lasen, ghehouden wert voor een hoveerdighe sotticheydt, het welke niet vreemts en is onder die natie van Portugael, want moeten altoos boven alle ander de sot uyt de mouwe laten [†]kijken, principelijck als zy eenich bevel hebben. Want dese Mathias Dalburkercke⁴⁾ hebbe ick ghekent in Indien, wesende soldaet ende capiteijn, ende was gheacht en geestimeert voor een van de beste ende van een yegelijck seer bemint, want bewees hem seer ootmoedigh⁵⁾ met een yeder, soo dat || zy alle seer haeckten [†]naer hem om viçorey te wesen; maer doen hy nu vande coningh [†]die patente ende volle macht van het gouvernement wech hadde, veranderden soo van conditie, dat zy hem al begosten te vreesen ende te lasteren, door zijn opgeblasentheydt, al eer hy uyt Lis-

[†]Op een schip storven nae Indien varende 280. menschen.

[†]Oorsaecken, waerom den gouvernuer alleen voort voer nae Indien.

[†]Een schildery achter 'tschip vande gouvernuer.

[†]Verhael van de governuers manieren eer hy governuer was.

[†]<||201>

[†]Oorsaeck van de benydinge vande governuer.

1) Volgens Danvers, t.a.p. slaagde M. Albuquerque in zijn stout bestaan, maar, zooals uit het verhaal van onzen schrijver blijkt, na groote verliezen.

2) *Port. trabalho: werk.*

3) *het leven te laten.*

4) Vgl. Danvers, t.a.p.

5) *Versta hier: vriendelijk.*

bonen t' seijl ginck, ghelijckmen dickwils aen veel personen siet gheschieden in verhoginghe van state en officien.

Den 20. Januarij anno 1591. quam in Tercera advijs van Portugael,⁺ hoe dat die Engelsen ghenomen hadden een schip, dat die coningh naer Portugaels Indien sondt met advijs voor die vicoey van het weder keeren van de schepen, ende om dat die schepen wederom waren ghecomen, soo was dit schip soo vol⁺ goets ghestout alst gaen mocht, ende hadden alleenlijck in contant ghelt 500. duysent ducaten, in realen van achten, behalven⁺ ander waren. Liep die revier uyt van Lisbonen de maent van November van het jaer 90. ende gemoeten die Engelsen, daer het een wijl met vocht, maer wert in 't leste ghenomen ende naer Enghelant ghebracht met het volck met al, doch werden aldaer vry ende los ghegheven, haer personen alleenlijck, ende quamen tot Lisbonen, al waer die capiteijn gevangen wert, maer hy gaf⁺ zijn ontschult en werden weder los ghelaten, al waer ick hem selfs ghesproken hebbe, die 't ons vertelde. Desghelijcks namen inde selfde tijdt een schip, dat van de Myna¹⁾ quam met gout gheladen,⁺ ende noch twee schepen, die met peper ende specerien naer Italien souden varen, weert wesende die peper alleenlijck 170. duysent ducaten, alle welcke worden naer Enghelandt ghebracht en vry buyt ghemaect.

Inde maendt van Julius anno 91. soo isser een aertbevinghe⁺ gheweest in het eylant van Sante Michiel, welcke duerden van de 26. tot den 12. Augustus, soo dat van alle dese tijdt niemant en dorst inde huysen blyven ende vloden altemael in 't velt, met vasten en bidden ende groote ghekerm, want daer vielen veel huysen ter neder, ende een stadt ghenamt Villa Francka²⁾ worden bynaer⁺ gheheel gheraseert, alle die cloosters ende huysen onder die voet, waer sommigh volck vermoorden. Het landt is op sommige plaetsen op ghegaen ende die clippen van de een plaets op d' ander verandert, en sommige gheberchten ghevallen ende gheraseert, en was soo grooten schuddinghe ende beven, dat die schepen, die op de ree laghen, ende die zee beefden ende schudden, al oft hem die werelt wilden om keeren; oock soo isser een fonteyn⁺ uyt d' aerde || ghespronghen, die vier daghen vloeyden seer schoon ende claer water, en daer naer weer toe stopte. Desgelijcks hoordemen⁺ soo grooten gherucht van donder ende geraes onder die

⁺Tydinge, dat d'Engelsen een schip ghenomen hadden.

⁺[156a]

⁺Waerdye van't ghenomen schip.

⁺De capiteijn van 't ghenomen schip wert ghevanghen.

⁺Noch 2. schepen vande Engelsen ghenomen.

⁺Een groote aertbevinghe in't eylandt S. Michiel.

⁺Villa Franca valt door de aertbevinghe neer, ende doot veel volcks.

⁺<II202>

⁺Groote donder ende blicxem.

1) *St. George d' Elmina.*

2) *Aan de zuidkust van het eiland ligt Villa Franca do Campo.*

aerde, dat het scheen alle die duyvelen daer vergadert te wesen, soo datter veel van vreesen beswijmden ende storven. Desghelijcks beefden het eylandt Tercera tot viermaels toe, dat het scheen hem om te keeren, maer daer en gheschiede sonderlingh ⁺gheen schade. Dese aertbevinghe is in dese eylanden seer ghemeen, soo dat twintigh jaer voor dees tijdt gheschieden een ander aertbevinghe, dat eenen hooghen bergh, welcke leydt by de selfde stadt van Villa Francka boven verhaelt, half af storten ende bedeckten die gheheele stadt met aerde ende versmoorden veel menschen.

⁺Groote aertbevinghe in Tercera.

⁺Den 25. Augustus is ghecomen in Tercera des coninghs armade uyt Farol¹⁾, wesende in als 30. groote schepen, so Bischayers als Portugesen en Spaengiaerts, ende noch thien duytsche vlieboten, die in Lisbonen gearresteert waren om de coningh te dienen, behalven ander cleyne jachten ende pataxos²⁾, die quamen tot dienste vande armade om af en aen te loopen ende alle dinghen te ⁺ontdecken. Dese armade quam om te verwachten en te convoyeren die vlote van Spaensch Indien, ende die vliebooten waren gheordineert om in die wederom reijs het goet van het verloren schip van Malacca in Tercera te laden ende dat te convoyeren tot Lisbonen.

⁺Tijt, wanneer de coninghs armade in Tercera quam.

⁺Oorsaec, waer om de armade in Tercera quam.

Den 13. September³⁾ is die voorseyde armade ghecomen by het⁺ eylandt vande Corvo, al waer laghen die Enghelschen met ontrent ⁺sesthien schepen ende verwachten die Spaensche vlote, waer van sommighe ofte meestendeel ghecomen waren, ende hadden daer al eenen hoop af ghenomen; als zy nu des coninghs armade saghen, die so machtich was, heeft den admirael Thomas Hauwer⁴⁾, overste van de Enghelschen, bevolen, datmen geen schepen en souden aen vallen noch van hem scheyden sonder zijn bevel. Des niet ⁺jeghenstaende soo is den vice-admirael Richert Groenvelt⁵⁾ met het schip, Revenge ghenamt, gheloopt onder alle die Spaensche armade, ende heeft rontom af gheschoten ende groote schade ghe-

⁺[156b]

⁺Wanneer dat de vloot in Corvo quam.

⁺De vice-admirael van de Enghelschen loopt alleen onder de Spaensche vloot.

1) *Al. Ferrol.*

2) Port. *patacho*, Spaansch *pataje* en *patache*, adviesjacht, Fransch *patache*.

3) *Over het nu volgende gevecht van de Revenge is Linschoten een van de belangrijke bronnen. Vgl. hierover: 'The last fight of the Revenge at sea' in English Reprints, Vol. XLV, London 1871, No. 29, waarin dit wapenfeit beschreven wordt door Sir Walter Raleigh (p. 13-32), Gervase Markham (p. 33-88) en Linschoten (p. 89-96). Op gezag van Sir Walter Raleigh, wiens uitvoerig verhaal van 1591 dateert, mogen we aannemen, dat Linschoten zich hier in de datum vergist, en dat het 10 September geweest is.*

4) Howard.

5) Greenville (bij Tennyson: Grenville.)

daen, meynende, dat hem die ander van zijn compaengie ghevolcht souden hebben, dat zy niet en deden, dan lieten hem inden ⁺noot, en gingen duer; || d'oorsake daer van en weetmen niet. Dit die Spaengiaerts siende, clampten hem met seven oft acht schepen teffens aen boort, ende hy hielt noch alsoo teghens, al vechtende, ⁺meer als twaelf uren lanck, ende schoot twee schepen in de grondt, te weten een dubbelt vlieboot, dat noch speldernieu¹⁾ was, van ses hondert vaten, ende was den admirael van de vliebooten; het ander was een Bischaeyers schip. Maer zijn in het leste overweldicht duer die menichte, ende hebbent in genomen, ghenoech met haren schade, want hadden verloren, so verdroncken als inde furye doot ghebleven, over die 400. personen, ende van de Enghelschen by de hondert, wesende den selfden Groenvelt binnen in zijn hersenen geschoten, waer van daer naer storf.⁺

<II203>

⁺Vertellingh, wat hy uyt rechte ende hoe hy verwonnen wert.

Dese vice-admirael werde ghebracht in het schip San Paulo van Don Alonso de Bassan, generael van de Spaensche armade, al waer hy verbonden wert van de Spaensche chirurgijn. Maer don Alonso en wilden hem noyt sien noch spreken, maer alle d'ander capiteynen ende eel-mannen quamen hem visiteren ende troosten in zijn ongheluck, ende waren verwondert van zijn stantvasticheydt ende groot hert, want en bewees noyt eenich ghelaet van flaeuwicheydt, noch veranderinghe van wesen, ende ghevoelende die ure ghecomen wesende van zijn doot, heeft in Spaensch gheseydt dese woorden: Ick Richart Groenvelt sterf blyde ende gherust⁺ van geest, want voleijnde mijn leven als een goet soldaet toe behoort, die ghevochten heeft voor zijn landt, coninginne, gheloof ende eere, waermede mijn siele vrolijk uyt dit lichaem scheyt, ende sal altoos naer laten een eeuwighe fame van een volherdigh ende vroom soldaet, die ghedaen heeft al wat hy gheobligeert was; maer die ander van mijn compaengie hebben ghedaen als verraders ende bloet-honden, waer van alle hare leven sullen gevitupereert⁺ werden ende eene eeuwelijcke schandelijcke naem nae laten. Dese woorden voleijndt wesende heeft zynen gheest ghegheven met een groote standvasticheyt, soo datmen noyt eenighe wesentlijcke veranderinghe aen hem konste bemercken van beswaernisse. Doot wesende is terstondt inde zee gheworpen.

⁺Den vice-admirael gheschoten.

⁺Verhael vande leste woorden van Richert Groenvelt, vice-admirael vande Enghelchen.

⁺Richarts groote stantvasticheyt.

Dese Richart Groenvelt was een groot ende rijk eelman in Enghelandt, en hadden groote jaerlijcxen incomsten van zijn ey-

1) Wanvorm voor 'spletternieuw' (splinternieuw). Spletter is, zoals Kiliaan opgeeft, een gewestelijke vorm van splinter; vgl. Hoogd. Spletter.

ghen patrimonie, maer was seer ongherust van gheeste, ende gheaffectioneert tot oorloge ende tyrannie, soo dat hy uyt zijn eyghen⁺ motijf hem offreceerden tot des coningins dienst, soo dat hy veel ⁺vrome II feyten bedreven hadde, ende was seer ontsien in alle die⁺ eylanden, ende van een yegelijck bekent, doch was wreet van conditie, waerom hem zijn eyghen volck haten om zijn tyrannicheydt, ⁺ende ontsaghen hem grootelijcks, want doen zy eerst inde vlote ofte de armade quamen, hadden altoos haer groot seijl inden rant¹⁾ ende mochten ghemackelijck ghenoech ontseijlt hebben, want was een van de beseijlste schepen van Engheland; die schipper, siende, dat haer d'ander gheselschap niet en volchden, beval, men soude het groot seijl los snyden om te ontsejlen, maer Groenvelt dreychden hem ende al die in het schip waren, soo daer yemandt handt aen sloech, dat hyse soude doen op hanghen, door ⁺welcke oorsake moesten vechten ende genomen werden. Hy was soo hart van complexie, dat het altemet ghebuerden, als hy d'ander capiteynen by hem te gast hadde, dat hy voor een fraeijcheyt drie ofte vier romers die wijn uytghedroncken hebbende, de roemer tusschen zijn tanden nam ende aenstucken knaeden, ende alsoo in swelchden, dat hem het bloet by de mont uyt liep, sonder daer eenigh letsel meer af te hebben, ghelijck my gheloofweerdighe personen verrocken hebben, die het hem selven sien doen hebben by meenighe reysen.

⁺Die overghebleven Enghelschen, te weten die capiteijn van de infanterye ofte soldaten op het selfde schip ende die schipper ende ander, worden ghedeelt op die schepen, die zy²⁾ genomen hadden, ende daer souden by naer een nieuw ghevecht op gheresen hebben ⁺tusschen die Bisschayers ende Portugesen, want elck wilde die eere hebben van die het eerst aen boort gheclamt hadden, soo datter groote questie ende geschille om was, want d'een nam die vlagghen, d'ander die standarten ende de capiteijn, ende soo hielt een yegelijck het zijn. Die schepen, die zy³⁾ geabordeert hadden, waren gants ende gheheel ontstelt en ghebrosen, ende hadden veel ⁺ghequetsten, waerom ghedwonghen waren te comen aen het eylandt Tercera om haer weder te repareren. Daer comende, door nieuwic-

⁺[157a]

⁺Richart was door zijn daden seer ontsien.

⁺<II204>

⁺Oorsaec, waer om hy gehaet wert.

⁺Wonderlijcke harde complexie van Richart Groenvelt.

⁺De overghebleven Engelschen werden op de schepen verdeelt.

⁺Twist tusschen de Bisschayers ende Portugesen.

⁺Zy loopen met 'tveroverde schip nae Tercera.

1) *Bedoeld is, dat men het grootmarszeil 'op de rand had laten lopen', d.w.z. dat het zo ver mogelijk was gestreken, opdat het geen wind meer zou vangen.*

2) *Zeker bedoeld: hen. Eng. vertaling (II p. 311) heeft: 'were dispersed into divers of the Spanish ships that had taken them'.*

3) *Waarschijnlijk weer bedoeld: hen.*

heyt¹⁾, ginck ick met mijn camarade die schepen besien, om te vernemen, hoe het gepasseert was, ende quamen by't schip, welcke was eenen grooten Bischayer, een van de twaelf apostelen, wiens capiteijn was eenen ghenaeamt Bertandono, die generael geweest⁺ hadde van de Bischayers inde vloot naer Enghelandt. Dese, ons siende, heeft ons boven inde galerye doen roepen, alwaer ons vrientlijck ontfinck ende nooden; want sat en hielt noch maeltijd⁺ met den ghevanghen Enghelschen capiteijn, die || by hem sat en at, in 't swert fluweel ghecleet; maer en wist ons niet te vertellen, want anders gheen spraeck en konst als Enghels ende Latijn, het welcke Bartandono oock een weynich sprak. Hy verworf vande⁺ governuer, dat hy aen landt mochte komen met zijn gheweer op zijn zyde, ende was in ons logement by een Engelsman, die op het eyland onthouden was van het schip, waer van die bootsghesellen wech waren ghelopen, als voren gheseydt is. Den governuer van Tercera nooden hem te gast ende deden hem veel eere aen. Desghelijcks quam die schipper aen landt met oorlof van Bartendono, ⁺ende was in ons logement; hadden wel thien oft twaelf wonden ende quetsueren, soo op het hoofd als in het lijf, waer van daer⁺ naer tusschen d'eylanden ende Lisbonen ghestorven is. De capiteijn schreef eenen brief, waer inne verhaelden alle die gheschiedenisse in het particulier, ende liet dien aenden voorseyden Enghels coopman, die met ons ghelogeert was, om die te bestellen aenden admirael van Enghelandt. Dese capiteijn, daer naer tot Lisbonen comende, worden wel ontfangen ende gants niet misdaen, maer met goet gheley ghesonden naer Sentuval ende alsoo weder naer Enghelandt, met alle d'ander ghevanghen Enghelschen.

Die Spaensche armade bleef by het eylandt de Corvo, om die⁺ rest van de vlote te vergaderen, tot het leste van September, soo datter by een quamen over die 140. schepen, soo vande Indiaensche vlote²⁾ als vande armade. Dus by den anderen wesende om alsoo in goeder gheselschap weder naer Tercera te comen soo isser metter haest ende subytelijck een soo grooten storm ende onweer op ghecomen, dat die van de eylanden affirmeren, by menschen⁺ ghedencken sulcks noyt te voren ghesien noch ghehoort en hebben, want ten scheen anders niet dan of de zee het eylandt Tercera souden in gheswolgen hebben, want het water spronck boven op die clippen ende het land, dat so hooch is, dat het een grouwel

⁺Jan Huyghen gaet in't schip vande capiteijn Bartendono, etc.
⁺<II205>

⁺De ghevanghen Enghelsche capiteijn gaet te lande.

⁺[157b]

⁺De capiteijn sterft tusschen d'eylanden ende Lisbona.

⁺Waer de Spaensche armade vergaderden.

⁺Een grouwelijcke storm by Tercera.

1) D.i. uit nieuwsgierigheid; in deze beteekenis aan Kiliaan onbekend.

2) Uit Amerika.

is om af te sien. Op dese plaetsen quam de zee ende worden levende visschen op geworpen, en dese tormente en was niet alleen een [†]ofte twee daghen met eenen windt maer seven ofte acht daghen gheduerende, loopende de wint het compass wel tweemaels om, ende al even ghestadigh met eenen gheduerighen tempeest ende onweer, dat het een verschrieken om hooren was van wy, die op het land stonden, hoe veel te meer die in de schepen op de zee swermden, soo dat alleenlijck op de custe ende clippen rontom [†]van het eylandt Tercera bleven || over die twaelf schepen, ende [†]dat niet alleenlijck van d'een zyde ofte een plaets van het eylandt, maer rontom op alle hoecken ende plaetsen, soo datmen anders niet en hoorden dan claghen, cryten en kermen, ende segghen: daer is een schip aen de clippe aen stucken gelopen, ende daer een ander, ende alle het volck verdroncken, soo datmen wel twintigh dagen naer dit torment anders niet en deden als dooden menschen visschen, die aende clippen ende stranden quamen ghedreven. Onder dese was oock het ghenomen Enghels schip de [†]Revenge, het welcke bleef op een clippe dicht aen de custe van Tercera, soo dat het in hondert stucken te gronde ginck. Hadden 70. mannen op, soo Galleggos¹⁾, Bischayers ende noch sommighe ghevangen Enghelschen; van alle dese quam daer maer een levent [†]die steen-rootsen opgheclommen met het lijf ende hoofd gants ontstucken ende vol doode²⁾ wonden van het stoten aende clippen; dese comende op 't land gaf die tydinghe ende eyschte, datmen hem biechten wilden³⁾, ende is terstont daer nae gestorven. Dit schip Revenge hadden seer veel schoone metalen stucken op, die alle te gront ginghen, die die van het eylandt noch hoopten teghens de somer uyt te halen.

[†]Hoe langhe desen storm aengehouden heeft.

[†]12. schepen blyven om Tercera door dese storm.
[†]<I1206>

[†]†Ghenomen Engels schip stoot aen stucken en gaet te gront.

[†]Een Enghels comt met veel periculen te landt.

Onder dese schepen, die op Tercera bleven, was oock een vlieboot vande ghearresteerde van Portugael, gheenaemt die Witte Duyve, [†]schipper Cornelis Maertensz. van Schiedam in Hollandt. Dese [†]hebbende byde hondert soldaten op, ghelijck zy altemael deden, ende overweldicht wesende van zijn capiteijn, soo dat hy noch den zynen gants gheen ghebiet in het schip en hadde, loopende met dit torment hier en daer op Gods ghenade, quamen in het ghesicht van 't eylandt Tercera, welcke die Spaengiaerts siende, meenden, dat alle haer salvasion stont naer het eylandt te loopen,

[†]Een schip van Scheidem blijft op Tercera.
[†][158a]

1) *Sp. Gallego: Galiciër.*

2) *Linschoten bedoelt natuurlijk: dodelijke.*

3) 'Biechten' voor 'de biecht afnemen' ongewoon en strijdig met ons taaleigen.

ende bedwonghen den schipper ende bootsghesellen, dat zy⁺ naer het landt souden stieren, hoe wel dat den schipper sulcks teghensprack, segghende, dat het hare ghewisse verlies was ende gheheele verderffenis; maer die capiteijn heeft hem ghescholden voor een dronckaert ende ketter, ende met eenen stock ghesmeten, dat hy soude doen dat hy hem beveelden. Dit die schipper siende ende ghedwonghen wesende heeft gheseydt: wel, aenghesien dat ghylieden alle om den hals wilt wesen, het kost my maer een lijf, en zijn daer alsoo met desperaetheyt op aen gheseylt, ende was aen de zyde van het eylandt, daer 't altemael louter steylen ende hooghe clippen en steenrootsen zijn, als berghen, soo dat het ⁺een grouwel is om af te sien, al || waer sommighe inwoonders stonden⁺ met koorden ende aen het eijnde curck ghebonden, om alsoo het volck toe te werpen, dat zy daer die handen aen mochten slaen, maer quamen weynich soo naer, waren al meest doot ende in stucken eer zy aende wal ghenaeckten. Dit schip aldus seyrende als gheseyd is, comende dicht by de wal, is den schipper, dat een out ende bedaecht man was, gecomen by zynen soon, die met hem op⁺ het schip was, ende hebben malcanderen onthelst¹⁾ ende den lesten adieu gheseyd, bevelende den ouden vader den soon, dat hy naer hem niet sien en souden, dan alleenlijck pretenderen²⁾ om zijn lijf te berghen, want, seyden hy, ghy zijt jonck ende moecht noch eenighe hoop hebben om het leven te berghen, maer aen my is weynich ghelegghen. Dit aldus seggende met overvloedich van tranen, als een yeder vaderlijcke hert ende kints liefden by hem selven mach considereren, soo ist schip aen de clippen ghecomen ende in stucken ghestooten, vallende den vader aen d'een ende⁺ de soon aen de ander zyde, ende een yeghelijck heeft ghegrepen het eerste, dat hem byde hant quam, maer profiteerden weynigh, want die zee was soo ontstelt ende ontsteecken, dat zy meest al⁺ verdroncken, soo datter van alle het volck maer veerthien oft vijftien af quamen, ende die noch armen en beenen half ghebroken en uyt haer leden, waer onder was den soon vande voorseyden schipper ende ander vier Duytschen jongers; die reste van de Spaengiaerts ende zee-volck, capiteijn en schipper zijn daer ghebleven. Wie en souden zijn hart niet weenen met dusdanige spectacle, en, dat meer is, dat die principaelste oorsake daer van⁺ is die beesticheydt ende onbedrevenheydt vande Spaengiaerts,

⁺Een Spaensch capiteijn dwingt het schip van Schiedam aen 'tlandt te loopen.

⁺<II207>

⁺Op wat manier die van Terceca 'tgebleven volck meenden te berghen.

⁺De schipper neemt zijn afscheyt van zijn soon.

⁺Zy stooten teghen de clip aen stucken.

⁺Wie ende hoe veel datter van dit schip gebercht werden.

⁺Wat d'oorsake is, datter so veel duysent menschen verdrencken ende blyven.

1) Verkeerd voor 'omhelsd'.

2) D.i. trachten.

alsmen hier by ghenoech kan verstaen, waer by men kan concidereren, dat het met die ander alsoo oock toe ghegaen is, als wy ghenoech blijckelijck voor ons oogen saghen ende van de over ghebleven verstonden, ghelijck sulcks wel moghen ghetuyghen onse mede patriotten, die haer in de selfde captivicheydt¹⁾ ende miserie vonden.

Op d'ander eylanden en was niet min die schade als op Tercera, ⁺want op het eyland San Iorgie bleven twee schepen, op het eylandt⁺ de Pico twee schepen, op het eylandt Gratiosa drie schepen; ende behalven dese soo quamen alomentom aen de wallen vol stucken gedreven, soo dat die zee over al bedeckt was, dat een afgrysen om sien was. Aen het eylandt San Michiel bleven vier schepen en ⁺tusschen Tercera ende San Michiel || warender drie te grondt ghegaen,⁺ diemen sagh ende hoorden cryten, daermen niet een mensch af en berghden; ander liepen te zeewaert in masteloos ende gants ontstelt²⁾, soo dat van de gheheele vloot ende armade van 140. schepen, die by den anderen waren, maer 32. oft 33. in Spaengien ende Portugael gearriveert zijn³⁾, ende die noch met sulcken ⁺miserie, schade ende moeyten, datter noyt twee ghelijck in en quamen, dan heden een ende morgen een ander; alle d'ander zijn ghebleven, soo op die eylanden als in de zee vergaen.

Een yeghelijck mach concidereren die schade ende het verlies, datter gheschiet is, soo datmen wilde affirmeren, dat het meer was als het verlies van de armade⁴⁾ op Enghelandt, waer by men merckelijcken ghenoech kan verstaen, dat het anders niet en is dan een loutere plaghe ende Gods straffe voor de Spaengiaerts, ende moghen met recht wel segghen, dat het nemen van de Revenge, dat is de wraecke, wel te recht op haer ghewroken worden, niet door menschen cracht, maer door Gods toe doen ende sterckte,⁺ gelijk als sommighe van haer openbaer seyden in Tercera, dat zy niet en geloofden ofte Godt wilde haer gants vernielen, ende dat hy die kettters ende Lutrianen voorstond; oock seyden, dat naer dat zy het doode lijf van de vice-admiraal Richart Groenvelt inde zee gheworpen hadden, dat zy enckelijck gheloofden, dat ⁺ghelijck als den selfden een duyvels geloof hadde ende daerom die duyvels hem gheliefden, dat hy doen terstont is ghesoncken inden

⁺Hoe veel schepen datter by d'ander eylanden bleven.

⁺[158b]

⁺Drie schepen tusschen Sant Michiel ende Tercera gaen te grondt.

⁺<II208>

⁺Van de vloot van 140. schepen comter maer 33. in Spaengien.

⁺De Spaengiaerts seggen, dat God haer vernielen wil ende de Luterianen voorstaet.

⁺Vreemde woorden van het sincken van Groenvelts li chaem inde zee.

1) *rampzaligheid*.

2) D.i. gehavend, ontredderd.

3) Van hier af tot: 'met dese distructie' is uitgelaten in de Lat. vertaling.

4) De vernietiging van de Armada in 1588.

afgront van de zee ende helle, ende dat hy aldaer heeft verweckt alle die duyvels tot een wraecke van zijn doot, ende dat die alle dese tormenten ende distructie ghedaen hadde onder die Spaengiaerden, om dat zy alleenlijck het catholijcke ende Roomsche gheloof voor stonden. Dese en dierghelijcken blasphemien lieten zy openbaerlijck uyt hare monden gaen, sonder datter yemant was, die haer in dese openbare laster Gods ende valsche opinie berispte, dan meest alsulcks toe stonden en affirmeerden, alsoo waerachtich moeste wesen.

Als een van dese Indiaensche vloten uyt Nieu Spaengien scheyden, ⁺ soo bleven daer af met storm en torment 35. schepen, die alles¹⁾ in de zee verdroncken, wesende in compaengie 50. schepen²⁾, soo datter vijfthien over bleven. Van de vlote van Santo Domingo bleven in het uyt loopen van het canael van Havana⁺ veerthien schepen, waer onder was den admirael ende vice-admirael,⁺ ende van terra firme van Indien quamen twee || schepen met silver ende gout gheladen, die de Enghelschen namen, ende al eer die armade van Spaengien by de Corvo quam, soo hadden die Enghelschen al over die twintigh schepen by reysen genomen, soo⁺ van Santo Domingo, Indien, Bresilien etc., ende al naer Enghelandt ghestuert, waer by ghenoech blijckelijck is, datse Godt enckelijck wil plagen ende haer gantschelijck verblint heeft, soo dat zy 't noch niet eens en verstaen, en blyven al even opiniaet, ⁺maer het is verloren teghens Godt te stryden ende op menschen vernuft te bouwen, want zijn al fundamenten, die op sandt ghetimmert zijn ende met die windt ginder heen ghesmeten worden, als wy daghelijcks ghenoech voor onse ooghen sien, ende nu binnen corten tyden herwaerts merckelijck op veel plaetsen ghebleecken is. Een yeghelijck mach hem aen zijn selven spieghelen ende⁺ aen ons eyghen vader-landt exempel nemen, soo dat wy sulcks niemant te wyten en hebben dan onse eyghen sonden, die ons soo verblinden, dat wy alle Gods benefitien ende weldaden vergheten ende den satan ende zijn jock onderdanigh blyven, waer van ons Godt onse ooghen ende herten wil openen, op dat wy alleenlijck moghen kennen onsen eenigen heijl ende salichmaker Christus, die ons alleen mach helpen, regieren ende bewaren ende onse saken eenen⁺ goeden uytganck geven. Met dese distructie ende succes is weder achter ghebleven die ladinghe ende schepinghe van het verloren

⁺35. schepen blyven op en reijs in Spaensch Indien.

⁺Van de vloot van S. Domingo bleven 14. schepen.

⁺<II209>

⁺De Engelschen namen 20. schepen vande Spaensche armade.

⁺[159a]

⁺Hy wijst ons op ons vaderlants oorsaeck van straffe.

⁺Oorsaec van't achterblyven van 't laden van't verdorven schip.

1) *Versta: alle.*

2) *Eng. vertaling (II p. 316): 'being 50. in all.*

schip van Malacca in Tercera, so dat wy moesten patientie hebben ende verwachten ander oorden ende advijs van zijn mayesteyt van Spaengien.

Dit aldus ghepasseert wesende ende siende die pachters van de ⁺peper ende die ander coopliden, die haer goeden in Tercera hadden van het verloren schip van Malacca, ende oock, dat den hoop van de armade ofte eenighe schepen van des coninghs wegen gants te niet was, hebben gherequereert aen zijn mayesteyt, dat hy haer oorlof wilde gheven om een yghelijck zijn eyghen ende particulier goet te moghen brengen op zijn eyghen avontuer ende kosten, het welck haer de coningh door langhe bidden ghegunt heeft, midts dat een yghelijck borgh soude stellen, die selfde goederen te leveren binnen ⁺thuys van Indien te Lisbonen, tot voorseeckeringhe van zijn tollende rechten, ende datmen haer aldaer in Tercera het goet soudende leveren¹⁾ met register etc. Hier ⁺op hebben die pachters van de peper een Vlissingher bevracht om alle het ghene, dat haer aenginck van naghelen, noten, massa ofte muscaten bloemen en ander speceryen mitsgaders veel ander coopliden ghelijckelijck het schip af gheveerdicht om alle het goet te halen behalven die peper, het ^{||} welcke zy noch van de ⁺coningh niet verwerven en konsten. Dit voorseyde schip is in Tercera ghearriveert in 't leste van de maendt November, ende om dat het periculues was, om dat het in 't leste van het jaer was, deden alle neersticheydt om het schip te laden, want was nu alder veylichste van de Enghelschen, in somma het schip gheladen wesende met het meestendeel van't goet, behalven die peper, die daer bleef, zijn te seijl ghegaen naer Lisbonen. Passeerden sommighe cleyne tormenten, sonder yet te gemoeten, dan dicht by de custe thien Hollandtsche schepen, die met coren naer Lyorna²⁾ ende Italien seijlden. Zijn met Gods hulpe den 2. Januarij anno 1592. inde revier van Lisbonen ghearriveert, wesende neghen jaren dat ick daer uyt ghescheyden was, al waer bleef mijn dinghen afveerdigen tot die maent Julius, ende ben den 17. naer Setuval ghereijst, daer sommighe Hollandtsche schepen laghen, waer inne ghegaen zy ende ghescheyden uyt Setuval.

⁺Den 22. Julius nemende onsen cours nae Hollandt, wesende in compaengie twaelf schepen, liepen ter zeewaert in, om dat wy⁺

⁺Wat zy aende coningh versochten om de vloot thuys te cryghen.

⁺Met wie dat zy het goet van't verloren schip thuys haelden.

⁺<|| 210>

⁺Op wat tijt datse in Lisbona quamen.

⁺Tijt van Huygens reijs na Hollandt.

⁺[159b]

1) *Versta: vrijgeven, namelijk aan de pachters van de peper en andere kooplieden.*

2) Livorno.

contrarie windt hadden¹⁾. Den 27. vanden selfden, hebbende eenen duergaenden storm, quamen een ander schip aen boort, soo dat wy in hondert periculen waren van beyde te gronde te gaen, en ten scheelden geen span, dat wy malkanderen raecten; maer Godt versacht²⁾, dat wy weder van malcanderen quamen, dat ons onmoghelijck scheen te wesen, soo dat de boeghspriet van het ander schip stiet teghens onse fock-ra, ende brack zynen boeghspriet aen stucken, ende terstondt daer naer viel zijn fock-mast⁺ daer by over boort, ende moest die vloot verlaten; desghelijcks een ander van onse compaengie worden leck, die wederom liep naer die custe, al waer hy het schip aende strant liep om het volck te berghen, als wy naemaels verstonden. Aldus bleven noch thien schepen in compaengie.

⁺Verhael van twee schepen uyt Jan Huyghen vloot.

Den eersten Augustus, wesende 90. mylen te zeewaert in, om dat ons die windt altoos contrarie was, onsen rechten cours te⁺ volgen, saghen drie vreemde schepen, maer bleven weder uyt het ghesicht. Den vierden quamen ons weder drie schepen onder die vloot, ende vermoeyden, dat het Bisschayers waren. Wy liepen naer haer toe ende schoten sommige schoten naer haer, waer⁺ mede ons verlieten. Den 16. gheduerende noch contrarie windt, ende om dat wy over de vijftien passagiers waren, begost onse victualie ende principalijck den dranck te faelgeren, soo dat wy⁺ moesten regel stellen ende || het selfde met mate uyt deelen, want waren noch 120. mylen van Heysant³⁾, te zeewaert, op 46. graden, datmen heet ter halver zee. Den 18. creghen eenen storm, waer mede drie schepen van onse vlote achter bleven, om dat zy ons niet volghen en mochten. Den 24. wierpen het loot uyt ende vonden gront, waer mede groote blyschap in het schip was, want⁺ was den inganck van het Canael van Engelandt ende Vrancrijk. Den 27.; wesende in 't Canael, quamen ons twee Enghelsche jachten onder die vloot besien, maer liepen weder naer die custe van Enghelandt toe. Den 28. sagen landt te loefwaert, ende was Goutsterre⁴⁾ ende Dortmuyen⁵⁾. Des anderen daeghs liepen voor by het eylandt genaemt Wicht, loopende altoos lancx die custe. Den 30. quamen in de Hoofden, al waer lagh een coningins schip op⁺

⁺Zy sien drie schepen.

⁺Zy crygen gebreck van de dranck, op 46. graden wesende.

⁺<|| 211>

⁺Op wat tijt datse in't Canael quamen.

⁺Desgelijcx by de custe van Engeland ende inde Noordt-Zee.

- 1) Zeker bedoeld: omdat het dicht bij de kust gevaarlijk was.
- 2) zorgde ervoor.
- 3) Ouessant.
- 4) Goutsteert = Start Point, ten Z. van Dartmouth.
- 5) Dartmouth.

het ancker, maer haelden zijn ancker op, ende liep naer die custe van Enghelandt toe sonder ons te besoecken, ende wy setten by d'Oeveren¹⁾ vier mans op het landt, ende cregen terstont daer naer eenen harden windt, waer mede in de Noorder Zee liepen, sonder aenstoot van yemant. Den eersten September, wesende doncker weder, hadden altoos storm-weder uyt den noordwesten, ⁺soo dat wy geen landt en konsten verkennen; maer op den avondt ghemoeten twee schepen, die van Oosten²⁾ quamen, die seyden ons, het landt verkent te hebben, te weten Texel, ende bevalen ons, dat wy haer volghen soudent, waer mede wy het landt ontdekten, ende was Vlie-landt, maer meenden, dat het Texel was, waer om en wilden d' ander schepen niet volghen. Liepender op aen ende quamen soo dicht by de wal, dat wy in groot perijckel waren, want bekenden, dat wy ons selven bedrogghen hadden, ende sagen de ander schepen eenen anderen cours naer Texel loopen, ende wy hadden de windt soo scherp ende waren soo seer vervallen, dat wy⁺ qualijcken van de leeger wal konsten comen, ende noch daer en boven cregghen eenen subytten ende haestighen storm, soo dat onsen fock-mast schuerden, wesende desghelijcks die groote mast te voren ghecraeckt, waerom gants ghedelibreert waren om aldaer op het ancker te ryden, waer op onsen troost ende hope soudent ⁺ghestaen hebben; maer God die versacht, soo dat die wint een weynich ruymde, ende deden noch so veel met groote moeyten ende sorghe, dat wy recht onder den onderganck vande son Texel in liepen, sonder lootsman, want door die harde windt en dorsten niet uyt comen. In somma zijn binnen ghecomen, al waer wy met dancksegginghe tot God ons ancker hebben || uyt gheworpen.⁺ Des smorghens, wesende den tweeden September, willende onsen constapel het geschut ontladen ende schoon maecken om voor⁺⁺ die stadt van blyschap te schieten, so is het vier inde lepel met cruyt ghecomen in het laden, ende heeft hem die rechter handt gheheel afghespronghen ende op veel plaetsen van het lijf verbrant, waer mede onse blyschap weder vermindert ende gants ghetempert wert.

⁺Den derden van den selfden zy gecomen binnen die stadt van Enckhuysen, alwaer ick hebbe gevonden moeder, broeder ende suster in goeder ghesontheydt, wesende derthien jaren min derde

⁺Zy comen by Texel ende kunnen om de storm niet verkennen.

⁺[160a]

⁺Zy loopen sonder lootsman in Texel.

⁺<II212>

⁺[160b]

⁺Wat ongeluc dat een constapel over quam in het schoon maken van 't geschut.

⁺Jan Huyghen comt tot Enchuisen.

1) = Dover.

2) d.i. van de Oostzee.

half maent¹⁾, dat ick daer van daen ghescheyden was, waer mede zy gelooft ende ghebenedijt die Heere ende almachtighe Godt, door zynen sone Jesum Christum, wien alleen is die cracht, eere, ende heerlijkheydt inder eeuwicheyt, AMEN.

FINIS.

1) *Linschoten's vertrek uit Texel was geweest op 6 Dec., uit Enkhuizen dus allicht een dag vroeger. Dat hij zijn afwezigheid uit Enkhuizen stelt op 13 jaar min 2½ maand, is dus alleen te verklaren, als we er rekening mee houden, dat eind 1582 de Gregoriaanse tijd in Holland is ingevoerd, waardoor dus in Juliaanse stijl uitgedrukt zijn terugkomst viel op 24 Augustus.*

Bijlage over munten, gewichten en maten, in Goa in Linschoten's tijd in gebruik.

(Hierbij is uitgegaan van capittel 35).

Uit het 35e capittel.

Uit andere plaatsen bij Linschoten.

a. MUNTEN.

pardau xeraphijn van zilver = 3 testoenen ofte 300 reis Port. munt.

I 41: een pardau gerekend tot 1 rijksdaalder.

140: $\frac{1}{2}$ pardau = een Karolus gulden.

142: 1 pardau = 3 testoenen Portugese munt.

II 141: $\frac{1}{2}$ pardau = $1\frac{1}{2}$ testoen.

III 6: 1 Venetiander = 2 pardauen.

57: 'drie testoenen ofte 30. stuyvers swaer gelt'.

tanga (telmunt) = $\frac{1}{5}$ of $\frac{1}{4}$ pardau.

III 57: '60. reijs oft 6 stuyvers'.

vintijn (telmunt) = $\frac{1}{5}$ of $\frac{1}{4}$ tanga.

I 29: zijn halve realen van zilver, Port. munt.

bazaruco 'dese doen 15. quade ende 18. goede munte'.

I 135: 'een paer basaruken, dat is so veel als een duy't'.

1 vintijn en 3 bazarucos doen zo veel als 2 reis Port. munt.

149: 25 bazarucos, 'dat is soo veel als twee stuyvers ofte een stooter'.

375 bazarucos = 1 pardau.

is $\frac{1}{75}$ tanga.

is $\frac{1}{375}$ pardau.

larriijn 'gelden 'tstuck 105. 108 bazarucos'.

I 71: is zo veel als een halve gulden.

pagode: 2 of 3 soorten, altijd over de 8 tangas.

Venetiander: gemeenlijk 2 pardauen.

III 6: 2 pardauen.

S. Thomas: altoos over 7 en soms 8 tangas.

reaal van achten: gemeenlijk 436 reis. I 110 'ofte rijcks-daelders'.

pardau van goud (telmunt): 6 tangas.

pardau van larrijs = 5 larrijs reis.

I 10: milreis in Ned. munt 7 Kar. guld.
reis het kleinste geld in Port.
160 reis is zoveel als één Kar. gulden 'oft
4 realen in silver', zodat 2 reis = 4
penningen.

b. GEWICHTEN.

quintaal.

I 31 = 128 pond.

arroba.

I 12 = 32 pond.

mao = hand: 12 pond.

I 111-112 = '12 caeten van cleijn gewicht,
en elcke caete heeft 22. taeys, ende 16.
handen, ende 8. caeten doen juijst 200
caeten, welck is een bhar van cleijn
ghewichte'.

II 93 = 12 pond.

bhar = 3½ quintalen Port. gewicht.

I 85: bhar van Sunda = 330 catten van
China.

III 57 = 3½ quintalen Port. gewicht.

c. MATEN.

medida: bijna een span hoog, en een
halve vinger lang breed.

hand: 24 medida's.

candijl: 'by naer luttel min ofte meer als
14. schepelen'.

I 71: 'dat is soo veel, luttel min ofte meer,
als 14. schepel van hier'.

fardo: 'heeft elcke fardo gemeenlijk drie
ende een halve handen rijs'.

I 119: 'farden ofte packen rijs', en
verderop: 'farden ofte balen'.

Bibliographie van het Itinerario.

Tiele heeft in zijn 'Mémoire' op blz. 83-103 uitvoerige beschrijvingen van de verschillende Nederlandsche uitgaven van het Itinerario gegeven. Over het algemeen zijn die beschrijvingen juist en ik zou dus kunnen volstaan met er naar te verwijzen. Ten gerieve van den lezer laat ik hier eene korte opsomming der verschillende uitgaven volgen, waarbij ik de gelegenheid waarneem enkele onjuistheden en omissiën in Tiele's beschrijvingen te herstellen, en er de beschrijving der buitenlandsche uitgaven en vertalingen bij te voegen. Tevens volgt hierbij eene volledige opgave der kaarten en platen met de Hollandsche titels, voor zoover zij tot het Itinerario behooren. De in de verschillende uitgaven op het Itinerario volgende stukken (Reysgheschrift (1595) - Beschryvinghe vande Custe van Guinea (1596) zijn hier buiten beschouwing gelaten.

A. Hollandsch.

Tiele, *a.d.h.k.m.n.*

a. ITINERARIO, //Voyage ofte Schipvaert / van Jan // Huygen van Linschoten naer Oost ofte Portugaels In //dien inhoudende een corte beschryvinghe der selver Landen ende Zee-custen/ met aen //wysinge van alle de voornaemde principale Havens/ Revieren/ hoecken ende plaetsen/ tot noch // toe vande Portugesen ontdeckt ende bekent: Waer by ghevoecht zijn/ niet alleen die Conter //feytsels vande habytē/ drachten ende wesen/ so vande Portugesen aldaer residerende/ als van //de ingeboornen Indianen/ ende huere Tempels/ Afgoden/ Huysinge, met die voornaemste // Boomen/ Vruchten/ Kruyden/ Speceryen/ ende diergelijcke materialen/ als ooc die // manieren des selfden Volckes/ so in hunnen Godts-diensten/ als in Politie // eñ Huijs-houdinghe: maer ooc een corte verhalinge van de Coopphan //delingen, hoe eñ waer die ghedreven eñ ghevonden worden/ // met die ghedenckweerdichste geschiedenissen/ // voorghevallen den tijt

zijnder // residentie aldaer. // Alles beschreven ende by een vergadert, door den selfden, seer nut, oorbaer, // ende oock vermakelijcken voor alle curieuse ende Lief- // hebbers van vreemdigheden. // (*Vignet, Cornely sc.*) // t'Amstelredam. // - // By Cornelis Claesz. op 't Water, in't Schrijf-boeck, by de oude Brugghe. // Anno CI□.I□. XCVI. // (1596).

4 ongen. bldn. en 160 blz. 2 kol., Goth., 74 regels, met rekl. en sign. (?.)
2(-4), A-M (× 6) en N (× 8); folio.

F. 1 recto (titel). F. 1 verso: Extract uyt 't Register der resolutien van mijn Heeren die // Staten Generael der vereenighde Nederlanden. // Sabati 8. Octobris 1594. // *F. 2 recto:* Aende hoogh // ende vvelgheborene, // ..... // ..... repre- / senterende de Generale Staten der Gheunieerde Nederlandsche Provintien. // *F. 2 verso, onderaan:* Ghedaen in Enckhuysen, den 1. Ianuarij, An. 1596. // V.M.E. // Onderdanighen Dienaer, // Ian Huyghen van Linschoten, // van Haerlem. / *F. 3 recto:* Prohemio ofte voor- // reden totten leser. // *F. 3 verso en F. 4 recto (Gedichten). F. 4 verso (Portret). F. 5 recto (blz. 1):* Itinerario, // voyage enz. *Blz. 160 (2) regel 19:* AMEN. // FINIS. //

Kenmerken: blz. 1 Itinerario, (alle andere drukken hebben Itineraio).
blz. 65, 1e kol., 1e regel: Desen buijt namē
blz. 160, *laatste woord:* FINIS.

Kaarten.

De Generale Caerte vande gheheele vaert naer Indien. pag. 4

(Orbis terrae compendiosa
descriptio.... Antverpiae,
apud Joan. Bapt. Vrient.
Arnoldus, & Henricus
Florentij à Langren fratres
sculpserunt.)
of
(Orbis terrarvm typvs de
integro multis in locis
emendatus auctore Petro
Plancio 1594.)¹⁾

De Caerte vande Cabo de boa Esperança af tot by 't 6
Roode Meer, etc.

(Delineatio Orarum
maritimarum ....
Affbeeldinghe der custen
des landts genaempt Terra
do Natal, etc. Arnoldus F.
à Langren delineauit &
sculpsit.)

1) Deze kaart wordt uitsluitend in de volgende drukken gevonden.

De Caerte van 't Roode Meer af, de Custen van na 10
Ormus, Indien, Seylon tot Bengalen toe, &c.

(Deliniantur in hac tabula,
Orae maritime ....
Afbeeldinge der custen van
Abex, der engte van
Mecha, anders ghenempt
de Roode Zee, enz.
Henricus F. ab Langren
Sc.)

De Caerte van Mallacca, Samatra, d'Eylanden van

	Pag.
lava, Maluco, China, de Philippinas, ende Iapon, &c.	22
(Exacta & accurata delineatio .... Waarachtige wtworpinghe ofte afbeeldinge van alle die custen ende landen van China, Cauchinchina, Camboja enz. Henricus F. ab Langren Sculpsit a ^o . 1595. Arnoldus F. à Langren delineauit.)	

Platen^{a)}.

De Stede ende het Eylandt Moçambique	6 en 7
1. (met er tegen aan gedrukte Beschryvinghe).	
Malayos ende lavas, dat zijn die van Malacca en Iaua	24 en 25
2. (Inwoonders van Mallacka... Een eijlander wt lava....)	
De Chynen, so mans als vrouwen te voet	32 en 33
3. (Cleedinge van die wt China...)	
De Chynen ghedragen, en uyt vermeyen varende	32 en 33
4. (Maniere als haer die Mandoryns van China...)	

a) De volgende tekst is die van Linschoten's register. In plaats van de door W.N. bijgevoegde paginatuur heb ik die genomen, welke als opdruk op de platen zelf voorkomt.

't Schip van China en lava by de selfde Chinen	32 en 33
5. (Schepen van China en lava...)	
De stadt van Goa	42 en 43
6. (A ilha e cidade de Goa...)	
De Boerse ofte merckt van Goa.	44 en 45
7. (Claere opdoeninge vande merckt van Goa...)	
De Portugesen gaende ende staende te voet	46 en 7 ^{b)}
8. (Contenancijen en habytten der Portugeesers...)	
De Portugesen te Peert	46 en 47
9. (Op dese maniere rijden gemeenlick over straeten die Portugeesche Edellieden...)	
De Portugesen ghedraghen in een Palanquijn	46 en 47
10. (Op dese maniere laeten haer die Portugeesen draegen...)	
De Fuste daerse met ten oorloch varen	46 en 47
11. (Fusten welcke die Portugeesen en haer vianden die Malabaren...)	
De Vrouwen der Portugaloyers te voet	48 en 49
12. (Cleedinge en dracht van een Portugeesche Dochter...)	

b) Bedoeld is natuurlijk 47.

	Pag.
De selfde vrouwen in Palanckijn ontdeekt ghedragen.	48 en 49
13. (Coetskens daer de Portugeesche Vrouwen en Dochters bedeckt ^{a)} in gedraegen worden.)	
De selfde vrouwen int Palanckijn bedeckt ghedraghen	48 en 49
14. (Maniere van die Portugeesche vrouwen ēn dochters te draegen alst regent...)	
De selfde vrouwen met haren man ende slaven by nacht gaende	48 en 49
15. (Een Portugeesche vrouwe verselschapt met hare man...)	
Bramenes, Decanijs ende Banianen	58 en 59
16. (Habijt ēn gedaente der Indiaensche Coopluiden ...)	
De bruyloft der selfden	58 en 59
17. (Maniere van bruijloft int Lant van Ballagate...)	
't Verbranden vande dooden man mette levende vrouwe	58 en 59
18. (De Bramene doot wesende wort nae haer wet verbrant...)	
De staet des Ambassadeurs van Ballagatte binnen Goa	58 en 59
19. (Die staet des Ambassateurs...)	
Canarijn, met zijn vrouwe, d'Indiaensche kinderen, Lascarijn ende Balhadera	58 en 59
20. (Een Indiaens lant ofte bouwman...)	
De Dorpen ende wooninghen der Indianen	44 en 45
21. (Indische hutte Lanthuysen ēn dorpen ontrent Goa.) (<i>gen. 44 en 45 doch volgens het</i>	

a) Dit woord klopt niet met de plaat.

*register op blz. 58
behoorend.)*

De schuyten diese inde Revieren ghebruijcken	58 en 59
22. (Schuijten diemen te Goa, eñ Cochijn, gebruijckt...)	
Die Arabiers ende Abexijns met haer vrouwen	61 en 62 ^{b)}
23. (Arabischer scheepluyden...)	
Die Swarten ofte Caffres van Moçambique	60 en 61
24. (Moerianen wt Moçambijcke...)	
Den Coninck van Cochijn op den Olyphant met zijn Nairen om hem	64 en 65
25. (Die Coninck van Cochin op een elephant geseeten...)	
De Malabaren ende Mooren van Cananor	64 en 65
26. (Die Machometisten van Cananor...)	
27. (Een wt Pegu, waer veel gout...) <i>Niet in het register.</i>	64 en 65

b) Deze plaatsing door Linschoten is natuurlijk technisch onuitvoerbaar.

	Pag.
De Mesquita ende Pagoden ofte Indiaensche Afgoden.	66 en 67
28. (Scrickelicke beeldenisse der Indiaensche affgoden...)	
De fruyten laacka, Annanas, Mangas, Cajus, Iambos, &c.	76 en 77
29. (Die fruijten die in Indien wassen...)	
Den boom Arbore de Rays, Durioens van Mallacca, eñ 't Riet Bambus	86 en 87
30. (Indiaens riet wasschende in de dichte...)	
De Palmeiras ofte Palmboomen daer de Cocos aen wassen, eñ de Vichboomen, etc.	80 en 81
31. (Indiaensche nooten ofte Palmboomen...)	
Die boomen Arbore triste, mette Bettele.	86 en 87
32. (Een boom welcke in Indien alleen bekend is...)	
't Eylandt Santa Helena	140 en 141
33. (Anno Dñi 1589. Insula D. Helenae...)	
34. (Vera effigies... Waerachtighe affbeeldinghe eñ gedaente vant Eylant Sancta Helena...)	
<i>Niet in het register.</i>	
't Eylandt Açençon ofte Hemelvaert	142 en 143
35. (Vera effigies... Waerachtighe affbeeldinghe en verthooninghe vant Eylant Açençon...) Met er tegen aan gedrukke Beschryvinghe.	
De Stadt Angra, in 't Eylandt Tercera.	150 en 151
36. (A cidade de Angra... Affbeeldinghe vande stad Angra, met het Slot op het Eijlant Tercera .... 1595).	

Dus met 36 platen en niet 34, zoals in het Register worden aangegeven.

AchterhetReys-gheschrift vande Navigatien der Portugaloyers (1595) ende Beschryvinghe van de gantsche Custe van Guinea, gevolgd door de Beschryvinge van America (1596) bevindt zich een

Register ofte Tafel vande Itinerario (3 blz. en 5 regels van de volgende blz.), daarna een Register vande Figueren ende Caerten (de rest van laatstgenoemde blz.). Dan komt het Register ofte Tafel vant Reijsgheschrift (3 blz. en 7 regels van de volgende bladzijde). Tenslotte Sommighe fauten ofte erraten, enz.¹⁾. (De rest van laatstgenoemde bladzijde).

Zie verder Tiele blz. 83-89.

1) In het ex. van de Leidsche bibliotheek gaat hieraan nog een blad vooraf: Waerschouwinge voor de Boeckbinders enz. Hierin wordt wel no. 27 doch niet no. 34 aangegeven.

d. ITINERARIO.... (als de uitgave van 1596).^{a)}

Alles beschreven ende by een vergadert, door den selfden, seer nut, // oorbaer, enz. (*Hetzelfde vignet*) // t'Amstelredam, // - // By Cornelis Claesz. op't VWater int Schrijfboeck, by de oude Brugghe. // (z. jaar). fol.

VIII en 160 blz. Sign. A-N4. fol.

Kenmerken: blz. 1, 1e kol., 1e regel: WEsende int Vaders-lant

blz. 65, 1e kol., 1e regel: Desen buyt namen

blz. 160, *laatste woord:* EYNDE (*daaronder een streep en 21 figuurtjes in den vorm van een omgekeerde pyramide geplaatst*).

Het Register aan het einde is in het door mij geziene exemplaar (Ind. Gen.) hetzelfde als dat van 1596. Vandaar dat de 'drukfouten' zijn opgenomen hoewel deze in den tekst verbeterd zijn.

De 'beschrijvingen' achter plaat 1 en 35 komen in dezen en latere drukken niet meer voor.

Zie Tiele, blz. 93.

h. ITINERARIVM, // Ofte // Schipvaert naer // Oost ofte Portugaels // Indien. / .... Op 't nieuwe gecorrigeert eñ verbeteret.// Tot Amsterdam, // By Jan Evertsz.

Cloppenburch, in de vergulden Bybel, Anno 1614. // Met Previlegie voor 12. Iaren¹⁾.
//

XII en 160 blz. fol.

Dit is geen nieuwe herdruk, zooals ook Tiele meent, doch *dezelfde* druk als de vorige met nieuwen titel, allermint dus een 'op 't nieuwe gecorrigeert ende verbeteret'.

Het privilegie is van 1610 en de Opdracht aan Prins Maurits, voorkomende voor het 'Reysgheschrift' van 1595, is hieraan toegevoegd. De platen en kaarten zijn dezelfde.

Het register is herdrukt. In dat van de platen zijn de twee ontbrekende evenwel niet opgenomen. De lijst der drukfouten is verdwenen.

Zie Tiele, blz. 95.

k. ITINERARIVM, // Ofte // Schip-vaert naer // Oost ofte Portugaels // Indien. // enz.... T'Amstelredam. // - // Ghedruckt by Ian Evertsz. Cloppenburch, Boeck-verkooper, woonende op 'tWa-

a) Dit is vgs. 'Itinerario III' p. xxxiii noot 2 een latere uitgaaf.

1) Volgens Tiele, Bibliographie (blz. 153) ook met het adres van Hans Sas te Groningen.

ter, // in den vergulden Bijbel. Anno 1623. // Met Privilegie voor 12. Iaren. //

VIII en 160 blz. Sign. A-N4. Het privilegie zonder datum. Hierin alleen de opdracht aan prins Maurits en de Ode van C. T(aems). fol.

Kenmerken: blz. 1, 1e kol., 1e regel: WEsende in 't Vaders-landt

blz. 65, 1e kol., 1e regel: Desen buyt na- //

blz. 160, *laatste woord:* EYNDE. (*daaronder ornament met menschenhoofd*).

De kaarten en platen zijn dezelfde. Aan het eind van het derde deel een nieuw Register, doch ook hierin zijn de twee overschietende platen niet opgegeven. Bovendien is een derde plaat (no. 14) hierin vergeten. Zij behooren zich evenwel alle drie op de haar aangewezen plaatsen te bevinden.

Zie Tiele, blz. 99.

m. ITINERARIUM enz. t'Amstelredam, // - // Ghedruckt voor Everhardt Cloppenburch, Boeck-verkooper, woonende op 't Water, // in den vergulden Bijbel Anno 1644. // Met Privilegie voor 12. Jaren. //

VI en 160 blz. Sign. A-N4. fol.

Kenmerken: blz. 1, 1e kol., regel 1: WEsende in 't Vaders-land

blz. 65, 1e kol. *kantteek.:* Die Portu-//gesen hebben

blz. 160, *laatste woord:* EYNDE. (*groot ornament met den beer*).

Geheel gelijk aan den voorgaanden druk met in het Register dezelfde fout.

Zie Tiele, blz. 101.

n. Journael // Van de derthienjarige Reyse, te Water en te Lande, // Gedaen door // Jan Huygen van Linschooten, // na // Oost-Indien, // Inhoudende de Beschryvinge der selver Landen en // Zee-kusten/ enz.

't Amsterdam, Gedruckt // - // By Gillis Joosten Saeghman, in de Nieuwestraat/ // Ordinaris Drucker van de Journalen ter Zee/ en de Landt-Reysen. //

2 kol. Titel; Opdracht aan Maurits van Nassau, en blz. 5-208. Met sign. A2-CC2. 4to.

Het eerste gedeelte (blz. 5-136) geeft een verkorte uitgave van het Itinerario.

Zie Tiele, blz. 102.

B. Latijn.

Tiele, *c.g.o.*

c. NAVIGATIO // ac Itinerarivm // Iohannis Hvgonis Lin- //

scotani in Orientalem sive Lvsitano- // rvm Indiam. *etc...* Nunc vero Latinè reddita, ... Hagae Comitum // - // Ex officinâ Alberti Henrici. Impensis Authoris & Cornelii Nicolai. // prostantique apud AEGidium Elsevirum. Anno 1599.

VIII en 124 blz. Sign. A-K4. fol.

Behoudens kleine verkortingen is het geheele Itinerario in deze Latijnsche uitgave opgenomen. Daarop volgt de *Descriptio Guineae* waarachter een Register waarin ditmaal plaat 27 wordt aangegeven. Daarentegen blijft n°. 33 onvermeld. De platen en kaarten dragen dezelfde nummers als in de 1e uitgave.

Zie Tiele, blz. 91.

Onder *g* (blz. 95) vermeldt T. een nieuwe titeluitgave: Amstelodami apud Joannem Walschaert, 1614. fol. waarvan zich een ex. in de Lenox-bibliotheek te New-York bevindt.

Bovendien bestaat er een verzameling van 29 platen van de hollandsche uitgave, circa 1600 gedrukt, met latijnsche onderschriften van 9 tot 14 regels, getrokken uit het Itinerario. Aan het eenig bekende ex. (Tiele *o* blz. 103) ontbrak de titel doch Hofman en, naar hem Camus (*Mémoire* p. 192) noemden het: *Icones et habitus Indorum ac Lusitanorum per Indiam viventium*. langw. fol.

Fransch.

Tiele, *e*, *f*, *i* en *l*.

i. HISTOIRE // de la Navi- // gation de lean Hu- // gues de Linscot Hollandois *enz....* & nouvellement traduit // en François. // Amstelredam, De l'Imprimerie de Henry Laurent. // MDC. X. (1610).

IV en 275 blz. Sign. A-L1 4. fol.

Deze uitgave is niet te Amsterdam gedrukt, doch te Frankfort. De platen en de kaarten zijn latere drukken van degenen die zich in de Verzameling van de Bry bevinden.

Tiele, blz. 94.

f. Titeluitgave te Amsterdam, Theod. Pierre, 1610. fol.

Tiele, blz. 95.

i. HISTOIRE // de la // navigation // De // lean Hvgves // de Linscot Hollandois, *etc....* Deuxiesme edition // augmentée. // A Amsterdam, // Chez lean Evertsz. Cloppenburch, Marchand

libraire, demeu- // rant sur le Water à la Bible Doree. Avec Privilege pour 12. Ans. 1619.//

VIII en 206 blz. Sign. A-S. fol.

Herdruk van de eerste Fransche uitgave. In plaats van de platen van de Bry zijn hieraan de kaarten en de platen van de oorspronkelijke uitgave toegevoegd. Het register noemt thans de 36 platen.

Tiele, blz. 98.

I. HISTOIRE // de la // Navigation // de // lean Hvgves // de Linschot Hollandois etc.....

Troixiesme edition // augmentee. // A Amsterdam, // Chez Evert Cloppenburgh .... demeurant sur // le Water à la Bible Doree.... 1638.

VIII en 206 blz. Sign. A-S. fol.

Tiele, blz. 100.

Engelsch.

IOHN // HVIGHEN VAN // LINSCHOTEN. // his Discours of Voyages // into ye Easte & West // Indies. // Deuided into Foure Bookes // Printed at London by // IOHN WOLFE. (z.j.) (1598).

VIII en 462 blz. met 12 pl. fol.

THE VOYAGE of John Huygen van Linschoten to the East Indies. From the Old English translation of 1598. The first book, containing his description of the East. In two volumes. Edited the first volume by the late Arthur Coke Burnell, the second volume by Mr. P.A. Tiele, London, Printed for the Hakluyt Society. 1885. 2 dln. Met portret. 8vo.

In de verzamelingen van Hakluyt (1598, 1809 en 1903) en Purchas (1625 en 1905) en in de New General Collection of Voyages and Travels (1745) werden gedeelten van het Itinerario opgenomen.

Duitsch.

In de verzameling van de Bry.

ANDER THEIL der orientalischen Indien, von allen Völckern ... so von Portugal ausz, lengst dem Gestaden Aphrica, bisz in Ost Indien und zu dem Land China, sampt andern Insulen zu

sehen seind... Erstlich in Holländischer Sprach beschrieben, durch Joan Hugo von Linschotten... an Tag geben, durch Hans Dieterich und Hans Israel von Bry Gebrüder. Gedruckt zu Frankfurt am Meyn, durch Johan Saur, M.D. XCVIII (1598).

IV, 134 blz, en 5 blz. van het Register met 38 platen, fol.

- Hetz. Franckfurt am Meyn, durch Erasmum Kempffer, M. DC. XIII. (1613). fol.
Dit deel bevat hoofdstuk 1-44 van den oorspronkelijken tekst.

DRITTER THEIL Indiae Orientalis Darinnen erstlich das ander Theil der Schiff-fahrten Joann Huygens von Linschotten ausz Hollandt, so er in Orient gethan, begriffen ... An Tag geben, durch Jo. Theodor und Jo. Israel de Bry. Gebrüder. Gedruckt zu Frankfurt am Mayn, durch Matthaem Becher, M.D. XCIX. (1599).

IV en blz. 1-83. fol.

- Hetz. in Oppenheim by Hieronymus Gallern, M. DC. XVI. (1616).

IV en blz. 1-75. fol.

Dit deel bevat hoofdstuk 92-99 van den oorspronkelijken tekst.

VIERDER THEIL des Orientalischen Indien. Beschrieben durch Johan Hugen von Linschotten... an Tag geben durch Johan Dieterich, und Johan Israel de Bry, Gebrüder, zu Frankfurt am Mayn. Gedruckt Bey Wolff, Richter, M. DC. (1600).

Blz. 1-98. fol.

- Hetz. Gedruckt zu Oppenheim bey Hieronymus Gallern, 1617. fol.
Dit deel bevat hoofdstuk 45-91 van den oorspronkelijken tekst.

Hiervan verscheen een Latijnsche vertaling:

II. PARS Indiae orientalis, in qua Iohan. Hvgonis Lintscotani Nauigatio in Orientem, item regna, littora, ... Ea Lintscotvs ipse spectator atq; autor primum vernaculo sibi idiomate Belgice

in publicum dedit: Deinde superioribus Germanis, & nunc Latinis item auribus Latine vtcunq; reddita enunciauit Tevcrides Annaeivs Lonicervs Priuatus, Ciuivs Francfordiennis.... *etc.* Frankfordii. Ex Officina Wolffgangi Richteri. M.D.XCIX. (1599).

XII en 114 blz. Index 4 blz. fol.

- Hetz. Francof., typis Erasmi Kempfferi, impensis Wilhelmi Fitzeri, 1628. fol.

TERTIA PARS Indiae Orientalis: Qua continentur I. Secunda pars nauigationum à Ioanne Hvgone Lintschotano Hollando in Orientem susceptarum; *etc.*.... Fideli studio et opera de Germanico in Latinum translata, & bono ordine disposita à Bilibaldo Strobaeo Silesio.... Francofvrti excudebat Malthaeus Beckerus, - Anno M. DCI.

VIII en blz. 1-54. fol.

- Hetz. Francof., sumptibus Wilhelmi Fitzeri, excud. C. Rötelius, Anno. 1629 vol.

PARS QVARTA Indiae Orientalis: qva Primvm varij generis Animalia, Fructus, Arbores: .... sicut in India tum effodiantur, tum generentur; .... accuratè describuntur. Per Ioannem Hvgonem Lintschotanium, et nonnullos alios.... Secundo: Nouissima Hollandorum in Indiam Orientalem navigatio, *etc.*.... Omnia ex Germanico Latinitate donata, studio et opera Bilibaldi Strobaei Silesii.... Francofurti, apud Matthaevm Becker. M.D.CI. (1601).

VIII en blz. 1-103. fol.

Camus heeft dit werk van de Bry vergeleken met de Latijnsche vertaling, die in 1599 in Den Haag verscheen en opgemerkt dat de Hollandsche uitgaven verre te verkiezen zijn boven deze duitsche uitgaven, die vele fouten tellen en kaarten en platen geven van minder gehalte. Men zie daarover zijn 'mémoire' blz. 189 vgg.

W.N.

Literatuurlijst

- ACOSTA (CHR.), Tractado de las Drogas y Medecinas de las Indias Orientales, Burgos 1585.
- AINSLIE (W.), Materia Indica, London 1826.
- ATHENAEUS, Deipnosophistae, Lipsiae 1858-1867.
- BALDAEUS (PH.), Naauwkeurige beschrijving van Malabar en Choromandel, derzelver aangrenzende Rijken, en het machtige Eyland Ceylon, Amsterdam 1672.
- BARBOSA (DUARTE), The book of -, Werken Hakluyt Society. Series II, vol. XLIV en XLIX, London 1918, 1921.
- BARROS (JOÃO DE), Decadas da India. Dec. I (4ta ed.); II, III (3ra ed.), Lisboa, 1777-1778.
- BIJDRAGEN TOT DE TAAL-, LAND- en VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH-INDIË, 's-Gravenhage 1903.
- BOXER (C.R.), Fidalgos in the Far East, The Hague 1948.
- BRANDT (G.), Historie Der vermaerde Zee- en Koop-stadt Enkhuisen. 2e dr., Hoorn 1747.
- BURGER (Jr., C.P.), Het Caert-Thresoor, in Het Boek 1929.
- BURGER (Jr., C.P.), De droogte van de jodin, in Het Boek 1924.
- BURGER (Jr., C.P.), De Tabulae contractae van Petrus Bertius, in Het Boek 1930.
- BURNELL (A.C.), On some Pahlavi Inscriptions in S. India, Mangalore 1873.
- CAMÕES (LUIS DE), Os Lusiadas, ed. Da Fonseca, Paris 1846.
- CAMUS (A.G.), Mëmoire sur la collection des grands et petits voyages et sur la collection des voyages de Melchisedech Thevenot, Paris 1802.
- CHAUMEIL DE STELLA (J.) et DE SANTEÛL (A.), Essai sur l'histoire du Portugal depuis la fondation de la monarchie jusqu'à la mort de D. Pedro IV (1080-1834), Bruxelles 1841.
- COUTO (DIOGO DO), Decadas da Asia. Dec. IV-VIII (3ra ed.); IX (2da ed.); X (1ra ed.); XII (2da ed.), Lisboa 1778-1788.
- DALE (VAN), Nieuw Groot Woordenboek der Ned. Taal, 's Gravenhage 1950.
- DAM (P. VAN), Beschryvinge van de Oostindische Compagnie, ed. F.W. Stapel (Rijks Geschiedk. Publicatiën), 's Gravenhage 1927-1943.
- DANVERS (FR. CH.), The Portuguese in India, London 1894.
- DANVERS (FR. CH.), Report on the Portuguese extracts relating to the East Indies, London 1892.
- DARMSTAEDTER (L.), Handbuch zur Geschichte der Naturwissenschaften und der Technik, Berlin 1908.
- De Trium Regum Japonicorum Legatis, Lovanii 1585.

- DEVIC (L.M.), *Le pays des Zendjs*, Paris 1883.
- DIOSCORIDES (P.), *De materia medica*.
- DOZY (R.P.A.), *Oosterlingen*, 's-Gravenhage 1867.
- DOZY (R.P.A.) et ENGELMANN (W.H.), *Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'Arabe*, 2 ed., Leyde-Paris 1869.
- DYMOCK (WILLIAM D.), *The Vegetable materia medica of Western India*, Bombay (z.j.).
- ELIAS (JOHAN E.), *De vlootbouw in Nederland in de eerste helft der 17e eeuw*, Amsterdam 1933.
- ELPHINSTONE (M.), *The History of India. The Hindu and Mahometan periods*, 7th ed., London 1889.
- ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA, Chicago. London. Toronto, 1947.
- ENCYCLOPAEDIE VAN NEDERLANDSCH INDIË, 2e dr., 's-Gravenhage 1917-1939.
- FARIA Y SOUSA (M.), *Asia Portuguesa*, Lisboa 1666-1675.
- FEDERICI (OF FEDRICI), *Viaggio de M. Cesare de - nell' India Orientale et oltra l'India*, Venezia 1587.
- FERGUSSON (J.), *History of Indian and Eastern Architecture*, New impr., London 1899.
- FERGUSSON (J.), *The Rockcut Temples of India*, London 1864.
- FERGUSSON (J.) & BURGESS (J.), *The Cave-Temples of India*, London 1880.
- FOURNIER (G.), *Asiae Nova Descriptio*, Parijs 1656.
- GARNIER (FR.), *Voyage d'exploration en Indo-Chine*, Paris 1873.
- GELDER (H.A. ENNO VAN), *Revolutionnaire Reformatie*, Amsterdam 1943.
- GESCHIEDENIS VAN NEDERLANDSCH INDIË (verschenen 5 delen), Amsterdam 1938-1940.
- GOUDSMIT (M. TH.), *Geschiedenis van het Nederlandsche zeerecht*, 's Gravenhage 1882.
- GOUW (J. TER), *Geschiedenis van Amsterdam IV*, Amsterdam 1884.
- GRIBBLE (J.D.B.), *A history of the Deccan I*, London 1896.
- GRIMM'S *Deutsches Wörterbuch*.
- GROENEVELDT (W.P.), *De Nederlanders in China (Bijdr. tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië)*, 's-Gravenhage 1898.
- HAMILTON (A.A.), *A new Account of the East Indies*, Edinburgh 1727.
- HARDY (R. SPENCE), *Eastern Monachism*, London 1860.
- HASSKARL (J.K.), *Paludanus (auch Palludanus geschrieben), ein Botaniker des 16. Jahrhunderts*, in: *Botanische Zeitung* 1866.
- HEERES (J.E.), *Corpus Diplomaticum Neerlandico-Indicum I (Bijdr. tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië)* 's-Gravenhage 1907.
- HEPBURN (J.C.), *A Japanese-English and English-Japanese dictionary*. 5th ed., Tokyo 1894.
- HERDER'S *Lexicon für Theologie und Kirche*.
- HOGEBETH (PETRI) HORNANI MEDICI, & POETAE CLARISSIMI *Poëmatum Reliquiae*, Hornae Westfrisionum 1606.
- HOTZ (A.), *Cornelis Roobacker's scheepsjournaal*, Gamron-Basra, 1645.
- Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Genootschap* 1907.

- HUNTER (W.W.), *The Imperial Gazetteer of India*. New ed., Oxford 1907-1909.
- IJZERMAN (J.W.), *Dirck Gerritsz Pomp (Werken Linschoten-Vereeniging IX)*, 's-Gravenhage 1915.
- JARRIC (P.), S.J., *Rerum Indicarum Thesaurus, Coloniae 1615-1616*.
- JONGE (J.K.J. DE), *De opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië (1595-1610), II en III*, 's-Gravenhage. Amsterdam 1864-1865.
- KERALOTPATTI ed. H. Gundert, *Mangalore 1843*.
- KEUNING (J.), *Petrus Plancius, Theoloog en Geograaf 1552-1622*, Amsterdam 1946.
- KILIANUS (C.), *Etymologicum Tevtonicae lingvae, sive Dictionarivm latinvm. Cur. Ger. Hasselto, Trajecti Bat. 1777*.
- KLINKERT (H.C.), *Nieuw Maleisch-Nederlandsch Woordenboek. 5e druk*, Leiden 1947.
- LANNOY (C. DE) et LINDEN (H. VANDER), *Histoire de l'expansion coloniale des peuples européens. Portugal et Espagne, Bruxelles 1907*.
- LECLERC (LUC.), *Histoire de la Médecine arabe. Paris 1876*.
- LEMBRANÇAS DE COUSAS DA INDIA EM 1525. In: *Collecção de Monumentos Ineditos, tomo V, Lisboa 1868*.
- LINSCHOTANI (IOHANNIS HVGONIS), *Navigatio ac Itinerarium - in Orientalem sive Lvsitanorum Indiam, Hagae Comitum 1599*.
- LINSCHOTEN (I.H. VAN), *Missive ofte placcaet Van den Coninck van Spangien ghesonden aenden Hartoch van Lerma, ..., Wt den Spaenschen in onse Nederduytsche tale overgheset, door -, Enchuysen 1609*.
- LINSCHOTEN (IAN HUYGHEN VAN), *Ios. de Acosta, Historie Naturael ende Morael van de Westersche Indien. Overgheset door -, Enchuysen 1598*.
- LINSCHOTEN (IAN HUYGHEN VAN), *Reys-Gheschrift Vande Navigatien der Portugaloyzers in Orienten, Uitg. J.C.M. Warnsinck (Werken Linsch.-Ver. XLIII, 'Itinerario IV en V')*, 's-Gravenhage 1939.
- LINSCHOTEN (JAN HUYGEN VAN), *Beschryvinghe van de gantsche Custe van Guinea, Manicongo, etc. volcht noch de beschryvinghe van West Indien'. Uitg. C.P. Burger Jr. en F.W.T. Hunger (Werken Linsch.-Ver. XXXIX, 'Itinerario III')*, 's-Gravenhage 1934.
- LINSCHOTEN (JAN HUYGEN VAN), *Itinerario, Voyage ofte Schipvaert van - naer Oost ofte Portugaels Indien, Amstelredam 1596*.
- LINSCHOTEN (JAN HUYGEN VAN), *Itinerario, Voyage ofte Schipvaert van - naer Oost ofte Portugaels Indien. Ed. H. Kern (Werken Linsch.-Ver. II)*, 's-Gravenhage 1910.
- LINSCHOTEN (JAN HUYGHEN VAN), *Reizen van - naar het Noorden. Ed. S.P. l'Honoré Naber (Werken Linsch.-Ver. VIII)*, 's-Gravenhage 1914.
- LINSCHOTEN (JOHN HUYGHEN VAN), *The voyage of - to the East Indies. Ed. by A.C. Burnell and P.A. Tiele (Works Hakluyt Soc.)*, London 1885.
- LITTRÉ (E.), *Dictionnaire de la langue française. Nouv. éd.*, Paris 1889.
- LITTRÉ (E.), *Dictionnaire de médecine, de chirurgie, de pharmacie et des*

- sciences qui s'y rapportent. 21 éd. entièrement refondue par A. Gilbert, Paris 1908.
- LIVES OF SAINTS, from the book of Lismore, ed. by Whitley Stokes, Oxford 1890.
- MAHN (C.A.F.), Etymologische Untersuchungen auf dem Gebiete der Romanischen Sprachen, Berlin 1855.
- MAPS (REMARKABLE) OF THE XVTH, XVIITH AND XVIIITH CENTURIES, Amsterdam 1894-1897.
- MATTHES (B.F.), Makassaarsch-Hollandsch Woordenboek. 2e dr., 's-Gravenhage 1885.
- MEES (JULES), Histoire de la découverte des îles Açores et de l'origine de leur dénomination d'îles flamandes, Gand 1901.
- MENDOÇA (JUAN GONZALES DE), Historia de las cosas mas notables, Ritos y costumbres del gran Reyno de la China (Eng. vert., Hakluyt Society 1853).
- MENEZES (LUIZ DE), Historia de Portugal restaurado, Lisboa 1751-1759.
- MIDDELNEDERLANDSCH WOORDENBOEK.
- MILBURN (W.), Oriental Commerce, London 1813.
- MOLESWORTH (JAM. T.), A Dictionary Murathee and English, Bombay 1831.
- MORSE STEPHENS (H.), Portugal. 2nd impression, London 1899.
- MULLER (FZ., S.), Geschiedenis der Noordsche Compagnie, Utrecht 1874.
- MULLER (FZ., S.), De reis van Jan Cornelisz. May naar de IJszee en de Amerikaansche kust, 1611-1612 (Werken Linsch.-Ver. I), 's-Gravenhage 1909.
- NIEUW NEDERLANDSCH BIOGRAFISCH WOORDENBOEK.
- NÖLDEKE (TH.), Sûfi, in: Zeitschr. der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. 1894.
- ORTA (GARCIA DA), Coloquios dos simples e drogas da India. 3e ed., verzorgd door de Conde de Ficalho, Lisboa 1891-1892.
- OVIEDO Y VALDÉS (GONZALO FERNANDEZ DE), Historia General y Natural de las Indias, Madrid 1851-1855.
- PAGÈS (LÉON), Bibliographie japonaise, Paris 1876.
- PATER (J.C.H. DE) in: Geschiedenis van Nederland III, Amsterdam 1936.
- PFANDL (L.), Philipp II, München 1938.
- PLINIUS SECUNDUS, Historia Naturalis.
- PRINSEP (JAMES), Useful Tables, ed. Edw. Thomas, in: Essays of Indian Antiquities, London 1858.
- PTOLEMAEUS (CLAUDIUS), Geographia, ed. Nobbe, Lipsiae 1843-1845.
- RAE (G.M.), The Syrian Church in India, Edinburgh-London 1892.
- RAMUSIO (G.B.), Delle Navigationi et Viaggi, Venetia 1563.
- REDI (F.), Esperienze intorno a diverse cose naturali, etc., Firenze 1686.
- REINAUD et FAVÉ, Du feu grégeois, des feux de guerre, et des origines de la poudre à canon chez les Arabes, les Persans et les Chinois. In: Journal Asiatique IVe série, tome XIV, Paris 1849.
- REZENDE (GARCIA DE), Miscellanea (herdruk in Boletin Soc. Geogr. Lisb. XII, 1893).
- ROELOFSZ (M. ANTOINETTE P.), De vestiging der Nederlanders ter kust

- Malabar (Verhandelingen Kon. Inst. voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië IV), 's-Gravenhage 1943.
- ROGERIUS (A.), De open-deure tot het verborgen heydendom, ed. W. Caland (Werken Linsch.-Ver. X), 's-Gravenhage 1915.
- ROUFFAER (G.P.) en IJZERMAN (J.W.), De eerste schipvaart der Nederlanders naar Oost-Indië onder Cornelis de Houtman, 1595-1597, I (Werken Linsch.-Ver. VII), 's-Gravenhage 1915.
- ROUFFAER (G.P.) en JUYNBOLL (H.H.), De Batik-kunst in Nederlandsch-Indië en haar geschiedenis, Utrecht 1914.
- SANGUINETTI (B.R.), Quelques chapitres de médecine et de thérapeutique arabes, Paris 1866.
- SASSETTI (FILIPPO), Lettere edite e inedite, Firenze 1855.
- SOUSA (P. FRANCESCO DE), Oriente conquistado a Jesus Christo pelos Padres da Companhia de Jesus, Lisboa 1710.
- STRABO, Geographica.
- SUÇRUTA-SAMHITĀ.
- TENNENT (J. EMERSON), Ceylon. An account of the island. 5th ed., London 1860.
- TERPSTRA (H.), De factorij der Oostindische Compagnie te Patani (Verhandelingen Kon. Inst. voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië I), 's-Gravenhage 1938.
- TERPSTRA (H.), De Nederlanders in Voor-Indië, Amsterdam 1947.
- TERPSTRA (H.), De opkomst der Westerkwartieren van de Oost-Indische Compagnie, 's-Gravenhage 1918.
- TERPSTRA (H.), De vestiging van de Nederlanders aan de kust van Koromandel, Groningen 1911.
- THE LAST FIGHT OF THE REVENGE AT SEA (waarin beschrijvingen door Sir Walter Raleigh, Gervase Markham en Linschoten), in English Reprints Vol. XLV, London 1871, No. 29.
- THEAL (G. MCCALL), Ethnography and condition of South Africa before A.D. 1505. 2nd ed., London 1919.
- THEAL (G. MCCALL), The Portuguese in South Africa, London 1896.
- THEUNISZ (JOH.), Carolus Clusius, Amsterdam 1939.
- THEVET (ANDRÉ), Cosmographie universelle, Paris 1575.
- THEVET (ANDRÉ), Les Singularitez de la France antarctique, Paris 1558.
- THURSTON (EDGAR), Castes and Tribes in Southern India, Madras 1909.
- TIELE (P. A.), Mémoire Bibliographique sur les journaux des navigateurs néerlandais, Amsterdam 1867.
- TIELE (P.A.), De vestiging der Portugeezen in Indië (De Gids 1875).
- TUUK (H.N. VAN DER), Kawi-Balinesesch-Nederlandsch woordenboek, Batavia 1897-1912.
- VALENTIJN (F.), Oud- en nieuw Oost-Indiën, Dordrecht. Amsterdam 1724-1726.
- VARTHEMA (LODOVICO DI), Itinerario. Nuovamente posto in luce da A. Bacchi della Lega, Bologna 1885.
- VELIUS (D.), Chroniick van Hoorn, Hoorn 1617.
- VERDAM (J.), Middelnederlandsch Handwoordenboek, herdruk bewerkt door C.H. Ebbinge Wubben, 's-Gravenhage 1932.

- VINCENT (W.), *Voyage de Néarque, des bouches de l'Indus jusqu'à l'Euphrate*. Trad. de l'Anglais par J.B.L.J. Billecocq, Paris (z.j.).
- WAGHENAER (L.J.), *Enchuyser Zeecaertboeck*, Amsterdam 1598.
- WAGHENAER (L.J.), *Spiegel der Zeevaert*, Leyden 1584-1585.
- WAGHENAER (L.J.), *Thresoor der Zeevaert*, Leiden 1592.
- WALLACE (A.R.), *The Malay Archipelago*. 7th ed., London 1880.
- WETBOEK VAN MANU.
- WICHMANN (A.), *Dirck Gerritsz.*, Groningen 1899.
- WIEDER (F.C.), *Nederlandsche historisch-geographische documenten in Spanje*, in *Tijdschr. v.h. Kon. Ned. Aardr. Gen.* 1914 en 1915.
- WIEDER (F.C.), *De reis van Mahu en De Cordes door de Straat van Magalhães naar Zuid-Amerika en Japan I* (Werken Linsch.-Ver. XXI), 's-Gravenhage 1923.
- WILSON (H.H.), *The Vishnú Purána*, London 1840.
- WINSLOW (M.), *Tamil and English Dictionary*, Madras 1862.
- WOORDENBOEK DER NEDERLANDSCHE TAAL.
- WOORDENBOEK DER SPAANSCH E ACADEMIE.
- WÖRTERBUCH DER MÜNZKUNDE, herausgeg. von F. von Schrötter, Berlin. Leipzig 1930.
- WRIGHT (E.), *The voiage of... George Erle of Cumberland to the Azores etc.* (Hakluyt, *Principal navigations II II*, London 1599).
- YULE (H.), *The Book of Ser Marco Polo*. Third ed. by H. Cordier, London 1903.
- YULE (H.), *Cathay and the Way Thither*. New ed. by Henri Cordier. Hakluyt Soc., London 1913-1916.
- YULE (H.) and BURNELL (A.C.), *Hobson-Jobson*. New edition edited by William Crooke, London 1903.

Register van persoonsnamen

A

Aa, P.J.B.C. Robidé van der I LXVII n., LXXVI, LXXIX
 Abbas de Grote III 22 n.
 Abreu, J.G. d' I 16
 Acem Nayque I 131
 Acosta, Christoval I LVI, LIX, II 69, 71, 80, 94, 102, 110 n.
 Acosta, Josephus de I XXXVI, LXIVV.
 Adelham, zie 'Adil Chān
 Adelxa ('Adil Sjah) I 129 v.
 'Adil Chān I 125, 128 v., 131 v., II 28, III 36
 Afhuysen, Gerrit van I XXX v., LXXXII, III 83 v.
 Alā ud dīn I 124 n.
 Albertus van Oostenrijk, Don I 7, III 124 n.
 Albuquerque, Affonso de I 128 n., III 89 n.
 Albuquerque, Mathias d' III 25, 39, 129 v.
 Alençon, hertog van, zie Anjou, Frans van
 Alexander de Grote I 35 n., 43
 Ali II 106
 Ali' Adil Sjah I 128 n.
 Alsharavius I LXI, 40
 Alva, hertog van I XXVI, 3, 5 v.
 Amurat I 125 n.
 Anjou, Frans van III 15
 Anna van Oostenrijk I 5
 Antonio, Don, prior van Crato I XXVI, 2 n., 3, 7
 Ataide, Dom Luis de, graaf van Atoujia I 162
 Avia II 122
 Avicenna I LX, II 86, 88, 100, 106, 122 n., 125, 133, 153 n.

B

Baldaeus, Philippus I 53 n., 54 n.
 Barbosa, Duarte II 37 n.
 Barriga, João III 11
 Bassan, Don Alonso de III 129, 133
 Benzo, Hieron. I LXXII
 Bertandono III 135
 Béthencourt, Jean de III 92 n.
 Bossu I XXV
 Braganza, hertog van I 2 n.
 Brandt, Geeraerd I XLII, XLIV, LVII, LXIII
 Brassavola, Antonio Musa II 118
 Brocardo II 86
 Broecke, Berent ten, zie Paludanus, Dr. Bernardus
 Brouwer, Pieter Erijcksz I XXXVII
 Burckerts, Bernardt III 15

Burger, Dr. C.P. I xxxvi, XLVI, LI, LXV v., LXXII, LXXV v.
Burnell, A.C. I LXXI

C

Cabral, Pedro Alvares III 72 n.
Camara, Ruy Gonçalvez da III 22, 32
Camerarius, Dr. II 128

Camões I LVI, 34 n., 56 n., 81 n., 90 n., 92 n., 94 n.
 Carvalho, Bernaldim de III 34
 Castro, Don Pedro de I 26
 Catharina (dochter van Philips II) I 6 n., III 15 n.
 Catharina, hertogin van Braganza I 2 n.
 Cavendish, Thomas I 84, III 83 n.
 Chēramān Perumāl I 56
 Chitarau I 131
 Cloppenburch, Everhardt I LXX
 Cloppenburch, Jan Evertsz. I LXX
 Clusius, Carolus I LIX, LX, II 76, 87, 98, 103, 107, 157
 Coningh, Frans I XLVIII, LXXII, LXXX, III 40 v.
 Contumixa I 130
 Cordes, Simon de I XLIII
 Cornelis Claeszoon I xxxii v., LI, LIII, LXI, LXV v., LXX
 Cornelis Maertensz. III 136
 Cornelis Taemsz. I LXIX
 Cosmas Indicopleustes I 64 n.
 Cotalmaluco, zie Kutb al-Mulk
 Coutinho, Antonio d' Azevedo III 25
 Coutinho, Manuel de Sousa III 34, 39
 Couto, Diogo do II 45 n., 46 n., 115 n.
 Cumberland, graaf van III 98, 102, 114 v., 118 v., 121
 Curtius Rufus, Quintus II 98

D

Danvers, Fr. Ch. II 46 n., III 34 n., 130 n.
 Darius I: I 40 n.
 Dialcan, zie 'Adil Chān
 Diego, Don (zoon van Philips II) I 6
 Dioscorides II 125, 152 n., 171 n.
 Dirck Gerritsz, zie Pomp, Dirck Gerritsz
 Dirk Volkertsz, zie Velius, Dr. Theodorus
 Djelal I 124 n.
 Doetechum, Baptista à I LII
 Doetechum, Joannes à I LII, LIV
 Doryves, Juan III 119
 Doublet I LXX
 Drake, Francis III 8, 98, 103, 127

E

Escluse, Charles de l', zie Clusius, Carolus

F

Felippa, Dona III 25
Fitch III 1 n., 6 n.
Fonseca, Roque da III 13
Fonseca, Vincente da I xxvii, xxx, 8
Fragoso, Ant. III 44, 46 v.
Frobisher, Martin III 126
Fugger (familie) I xxx, III 54

G

Galenus I LX, II 125, 147
Gama, Vasco da I 16 n., 19 n., 26 n.
Gaspar, Don II 46 n.
Gerrit Dirksz. I xxxix
Goeje, Dr. M.J. de II 151 n.
Gonzales, Broeder Petrus, zie St. Elmusvuur.
Gregorius XIII: I 120 n., III 16
Grenville, Richard III 132 v., 138 v.
Grimaldo, Cypriaan III 18

H

Harckles, Iohan, zie Hawkins, John
Hasskarl, Dr. J.K. I LXI

Hawkins, John III 127
 Hendrik IV, koning van Frankrijk III 127 n.
 Henrique, Dom, koning van Portugal I xxvi, 2, 3 n., 8 n.
 Hidalcam, zie 'Adil Chān
 Hideyoshi I 121 n.
 Hoogerbeets, Dr. Petrus I LXVIII v.
 Hoogerbeets, Pieter I LXVIII
 Houtman, Cornelis de I xxxv, LXVII
 Howard, Thomas III 132
 Huig Joostenszn I xxiii, xxiv, xxx, III 15
 Hunger, Dr. F.W.T. I xxxvi, LXIV
 Hutten, Ulrich von II 143 n.

I

Ibn Batuta II 71 n.
 Idalham, zie 'Adil Chān
 IJzerman, Dr. J.W. lxx v, III 31 n., 43 n.
 Imād al Mulk I 126 v., 129
 Imademaluco, zie Imād al Mulk
 Isabella (dochter van Philips II) I 6 n.
 Isabella (moeder van Philips II) I 2 n.
 Ismael I 128 n.
 Ismael Sūfī I 129 v.

J

Johannes, Priester, zie Paep Jans land
 Jordanus, Frater II 71 n.
 Juba III 92 n.
 Junius, Hadrianus I LXVIII

K

Karel V: I 6 n., II 143
 Karel Emmanuel, hertog van Savoye III 15
 Kāsīm Berīd I 126 n.
 Kern, Dr. H. I xxxv, 102 n., 111 n., II 74 n., 125 n.
 Kiliaan I 138 n., 146 n., II 12 n, 52 n., 55 n., 75 n., 80n., 106n., 115 n., 119 n.,
 120 n., 136 n., 140 n., 143 n., 145 n., 157 n., 181 n., III 4 n., 5 n., 11 n., 22 n.,
 25 n., 29 n., 30 n., 32 n., 40 n., 49 n., 67 n., 76 n., 93 n., 102 n., 105 n., 110
 n., 133 n., 135 n.
 Kuññali I 57 n.

L

Lancaster, James III 126

Langren, Arnoldus van I LIV

Langren, Henricus van I LIV

Legazpi I 92 n.

Lerius Jo. I LXXII

Lerma, hertog van I XLV

Lima Pereira, Don Paulo de III 34 v., 37, 69

Linschoten, Jan Huygen van: Inleiding passim. Verder: I 1, 4 v., 8, 24 n., 33 n., 45 n., 47 n., 48 n., 50 n., 55 n., 57 n., 58 n., 60 n., 65 n., 66 n., 75 n., 81 n., 83 n., 88 n., 89 n., 90 n., 91 n., 92 n., 94 n., 97 n., 98, 102 n., 108 n., 111 n., 118 n., 123 n., 124 n., 126 n., 128 n., 129 n., 131 n., 138 n., II 13 n., 15 n., 16 n., 22 n., 25 n., 54 n., 57 n., 76 n., 88 n., 98 n., 103, 115 n., 132, 139, 147, 158 n., 160 n., 163 n., 165 n., III 7, 10 n., 14 n., 15, 18 n., 23 n., 29 n., 31 n., 43, 44 n., 45, 51 v., 54 v., 58, 66 v., 69, 72 n., 74 n., 83, 84 n., 96 v., 111, 132 n., 135, 136 n., 140 v., 143 n.

Linschoten, Maritje Jansdr. van I XXXIX

Lodewijk, graaf van Beja I 3 n.

Ludovicus Romanus, zie Varthema, Lodovico di

M

Madremaluco, zie Imād al Mulk
 Maelson, Dr. François I XLV, LI
 Maffei, Giovanni Pietro I LVI
 Magalhães I 92 n.
 Mahu, Jacques I XLIII
 Mar Abraham I 64 n.
 Marco Polo I LX, 17, II 29 n.
 Maria (dochter van Karel V) I 6 n.
 Markham, Gervase III 132 n.
 Martinus Martini I 122 n.
 Mascarenhas, Don Francisco I 30, III 10, 14
 Mascarenhas, Don Jeronimo III 12
 Mascarenhas, Don Julianus III 11, 14
 Mattioli, P.A. II 152, 154
 Maurits, prins I XXXIX v., XLV
 Maximiliaan II, keizer I 5 v.
 May, Jan Cornelisz. I XLVI
 Melique Verido I 126 v., 129
 Mello, D. de I 20 n.
 Mello, Martim Affonso de III 32 v.
 Mendoza, Fernando de III 18
 Mendoza, Gonçalez de I LVI, LXXV, 94 n., 108
 Menezes, Don Duarte de III 13 v., 22 n., 37
 Menezes, Don Gonsalo de III 2
 Menezes, Don Jorge Tubal de III 13
 Mohadum Coja I 127
 Mohammed II: I 125 n., 130
 Mohammed Choda Bendeh III 22 n.
 Molesworth II 79 n.
 Moreas, Dom S. de I 121 n.
 Moucheron, Balthasar de I XXXVII v.
 Moura, Christophorus a I LIII

N

Naber, S.P. l'Honoré I XLII, LXVI n., LXXV
 Narasimha I 63 n.
 Nearchus I 35 n.
 Newbery, John III 1 n., 5 v.
 Nhubers, Iohan, zie Newbery, John
 Nisa Maluco, zie Nizām al-Mulk

Nizām al-Mulk I 126, 128 v.
Nizamoxa, zie Nizām Sjah
Nizām Sjah I 129 v., II 73, 108
Nova, João de III 84 n., 89 n.

O

Oldenbarnevelt, Johan van I xxxix
Oranje, zie Willem I, prins van
Orta, Garcia da I LV v., LIX, 124 n., 128 n., 129 n., II 61 n., 71, 73 n., 75 n., 76 n., 77 n., 79 n., 87, 88 n., 94, 95 n., 99 n., 103 n., 107, 110 n., 112 n., 119 n., 121 n., 122 n., 125 n., 126 n., 133 n., 136 n., 138, 146 n., 152 n., 154, 157, 158 n., 164 n., 169 n.
Ovidius I LXXIII, III 70
Oviedo y Valdés, Gonzalo Fernandez de II 69, 86

P

Paludanus, Dr. Bernardus I xxxiv, XLV, L, LVI v., LXVI v., LXXIII v., 4, 20 n., 32, 35 n., 37, 39 v., 72 v., 75, 90, 98, 106 v., 117, 155, 158, II 55, 68, 70, 72, 75, 77, 79 v., 86 v., 90, 92, 94 v., 98 v., 106, 108, 110, 114, 117 v., 121, 123, 125, 127 v., 130 v., 134 v., 137, 139 v., 144, 146 v., 151 v., 164
Parisatico II 102
Pereira, Nuño Velho I 25 v.
Pereira, Pedro Homen III 23

Philips, Don (zoon van Philips II) I 6
 Philips II, koning van Spanje I xxvi v., 2 v., 7 n., 8, II 63, III 15 n.
 Pius IV: I 64 n.
 Plancius, Ds. Petrus I xxxviii v., LIII v.
 Plinius Secundus I LX v., II 55, 98, III 92 n.
 Poll, Nikolaas II 143 n.
 Pomp, Dirck Gerritsz I xxix v., XLIII v., LXXX, III 44 v., 54
 Pythagoras I 45, II 1, 20 v.

Q

Quiniones III 119 v., 122, 124 v.

R

Raja Simha I 61 n., III 33 v.
 Raleigh, Sir Walter III 132 n.
 Rãm Rão I 128 n.
 Rhases II 86, 100
 Ribeiro II 162 n.
 Ribeiro Pacheco, Bernardim III 128
 Rijp, Jan Cornelisz I XL
 Robberts, Catharina I LVII n.
 Rogerius, Abraham I 150 n.
 Rudolf II, keizer I 5
 Rumphius, Georg Everhard II 124

S

Saeghman, Gillis Joosten I LXX
 Salomo I 81
 Salva Nayque I 131
 Santa Cruz, markies van I 6 v.
 Scaliger I LX, LXVIII, 98
 Sebastiaan, Dom, koning van Portugal I 2 n., 8, III 14, 28
 Semeyns, familie I XLII
 Semeyns, Meinert Simonsz. I xxxix
 Semeyns, Reinu Meinertsdr. I xxxix
 Serapion II 86, 100
 Silva João Gomez da III 14
 Silveira, Gonzalo de II 33 n.
 Sixtus V: I 120, III 16
 Sousa, P. Francesco de I 162 n.

S. Thomas I LXXVI, 64 v.
Strabo II 98
Strozzi, Philippe I 7
Sūfī I 129 v.

T

Tahmāsp I 130, III 22 v., 27
Tavora, Ruy Lourenço de I 30
Tennent, J. Emerson II 45 n.
Thamas, zie Tahmāsp
Thevet, André I LX, 17, II 69, 75
Tiele P.A. I LXIV, LXXI
Tin, Marijtgin - Henrixdochter I XXIII
Tin, Willem - Huygisz. I XXIV, XXVI v., XXX, III 52
Tonar, Simon van I LIX, II 139

V

Valentyn, Ds. François I 88 n., 150 n.
Varthema, Lodovico di I LX, II 71
Veer, Gerrit de I XLI
Velius, Dr. Theodorus I LXVII v.
Veriche I 127
Vondel, Joost van den II 103 n.

W

Waghenaer, Lucas Jansz. I XLIII v.
Warnsinck, J.C.M. I XXXIV n., XXXVI
Welser (familie) I xxx, III 54
Willem Barentssoon I XLII
Willem I, prins van Oranje I XXIV, XXXIX, LXXVIII, III 15
Wimaladharmā II 45 n.

X

Xena, Johan du III 42 v.

Y

Yusuf 'Adil Chān (ook Yusuf 'Adil Sjah) I 128 n., 131 n.

Register van aardrijkskundige namen

A

Abessinië, zie Aethiopië
 Abrolhos I 13, 19
 Achter-Indië I XLVII, 91 n.
 Adamspiek I 61, II 45
 Aden I XLVII, 28, 32 v., II 31 n., 145
 Aethiopië I 19, 22, 23, 25 v., 28, 33, II 29, 31 v., 56, 58, 85, 129, 134, III 22, 32 v., 82, 84
 Afrika I XXVIII, XXXIII v., LIV, 8, 17, 24, 101, III 14, 28, 91 v.
 Agra III 6 n.
 Ahmednagar I 126 n., II 73
 Alambater, zie Diu
 Aleppo I 36, 38, III 1, 6 v., 15, 40 v.
 Alexandrië I LVII
 Algoa-baai III 74 n.
 Altares III 112
 Alva I 6
 Amarasi II 136 n.
 Amboina I 87 v.
 Amerika I XXXIII v., XXXVI, XLVI, LV, LXIV, II 69, 75, III 135 n.
 Amsterdam I XXV, XXXII, XL Nieuwestraat in - I LXX
 Angadiven I 125
 Angamale I 64 n.
 Angola I 24, III 84
 Angra I XXXI, LIII, LXIX, III 98, 104 v., 109, 111, 116, 118 v., 121, 125
 Anhalt I LXXIV
 Annam I 91 n.
 Antillen II 81 n.
 Antiochië II 125 n.
 Antwerpen I XLVIII, 138, III 40, 83
 Arabia Felix I 28, 32 v., II 9, 134
 Arabië I 28, 32 v., 130, 132, II 29, 85, 99, 112 v., 117, 125 v., 133 v., 145, 149 v., 155, 157, 160, III 1, 23 n.
 Arakan I 70, 73, 75
 Arima I 120
 Armenië I 36, 132, II 125, 171
 Arsinoë, zie Suez
 Asabora, zie Kaap Moesendam
 Ascension I XXXI, LIII, LXIV, LXIX, III 84, 88 v.
 Atjeh I 82 v., III 31, 35, 37
 Atlantische Oceaan I XLVI
 Atrecht I LIX
 Aucheo I 102
 Augsburg III 54
 Ava I 92 n.
 Aynaon, zie Yü-nan
 Azië I LIII, 130
 Azoren I XXXI, XLVIII, 7, III 35, 51, 57, 103, 105, 116 v.

B

Babylonië I 34, 38, II 160, III 15

Badagara, zie Ponnani

Badajos I xxvi v., 3 v.

Bagdad I 38

Bahrein I 34, 39, 62, II 161

Baixos de Iudia I 18, III 16 v., 21, 29
 Balaghat I 50 v., 64, 123 v., 130, II 9, 23, 28, 73, 81, 92, 112 v., 127, 133, 152, 156, 164, 168, 171, III 36, 42
 Banda I 79, 87 v., II 122 v.
 Banganijn I 137
 Banjoewangi I 85 n.
 Bantam I 84 n.
 Barbarije I 101, III 14, 28, 92
 Bardes I 29 v., 132 v., 162, II 24, III 5 v., 26
 Barselor I 52, III 55
 Bassain I 48 v., II 43, 79, 118 v.
 Bassora I 34 v., 37 v., II 135, 161, III 6 n., 15, 23, 41
 Baticola I LV n., II 79, 153, III 55
 Batjan I 88, II 119 n.
 Batoemea II 136 n.
 Baypin I 54
 Beja I 3 n.
 Bellary-district I 63 n.
 Bengalen I LIV, 40 v., 48 v., 60, 68 v., 75, 79, 86, 124 v., 132, 138, II 16, 23, 29, 46, 56, 61 v., 67, 73, 85 v., 93, 113, 118 v., 125, 131, 152 v., 163
 Berar I 126 n., II 164 n.
 Bethlehem I LVII
 Beypur (plaats) I 57 n.
 Beypur (rivier) I 57 n.
 Bhatkal I 51
 Bidar (land) I 126 n.
 Bidar (stad) I 126 n., 127
 Bījapur I 125 n., 126 n., 128, III 6 n.
 Bintang I 90 n.
 Birma I 92 n.
 Biskaye II 129
 Bisnagar, zie Vijayanagara
 Bocas de Campar I 83 n.
 Bolivia II 68 n.
 Bombay I LV, 40, 124 n., 133, II 155 n.
 Borneo I 90 v., II 148 v., 161, 165 n.
 Bosporus II 125
 Braga I 2 n.
 Brava I 27, III 22, 32
 Brazilië I LIX, 13, 15, 19, II 68 v., 75, 118, III 84, 101, 104, 112, 122, 127, 139
 Bresijl (bergen op Terceira) III 104 v., 116, 120
 Bretagne III 127
 Brugge III 3
 Bungo I 118, 120
 Burgos I LVI

C

Cabaceira I 21
Cabo de Roca I 2
Cairo I LVII, LIX, 39, II 85, 145, 151, 167, III 21
Calabrië II 135
Calcutta I 71 n., 86 n.
Calecut I 53, 57, II 70, 124, 155, 167, III 9, 58
Cameron II 161
Cambaya I 43 v., 47 v., 53, 86, 123 v., 132, 136, 138, II 1, 5, 7, 20 v., 28, 58,
61 n., 88, 91, 113, 128, 145, 149, 152 v., 157 v., 164 v., 167 v., 170, III 9
Cambodja (land) I 90 v., 94, II 139
Cambodja (stad) I 91
Campar I 83
Canam, zie Dekkhan
Cananoor I 31, 52 v., 57, II 43, 85, 124, 155, 167, III 15, 55, 58
Canara, zie Dekkhan
Canarische eilanden I xxxi, III 92, 94, 105
Canton (provincie), zie Kwangtoeng
Canton (stad) I LV n., 94, 96 v., 101, 108 v., 111
Carmania I 41
Carpella, zie Kaap Jasque
Cascaes III 103

Castilië I 17
 Cathay I 94
 Catijffa II 161
 C. Darama, zie Kaap Ramas
 C. de Moasandaon, zie Kaap Moesendam
 C. de Moncadon, zie Kaap Moesendam
 C. de Ramos, zie Kaap Ramas
 Ceilon, I 51 n., 54, 60 v., 70, 81 n., II 45, 56, 58, 115 v., 125, 126 n., 138, 140, 161, 165, 167 v., III 33 v., 39
 C. Falso I 16
 Chakan II 73
 Chale, zie Chaliyam
 Chaliyam I 57
 Chandamangalam I 55 n.
 Chandor II 73
 Charanna, zie Chakan
 Chaul I 40, 42 n., 48 v., II 20, 79, III 21, 34, 49
 Chequeam, zie Tsje-Kiang
 Chersonesus aurea, zie Sumatra
 China I XXIX v., XXXVIII, XL, XLVII, LVI, LXXV, LXXX, 32, 49, 65, 75, 79, 82, 85, 90, 93 v., 108 v., 120 n., 122, 132, 138 v., II 4, 14, 23, 29, 93, 103, 113, 118, 120, 122, 127, 130, 133 v., 140, 143 v., 148 v., 157, 159, 163, III 9, 28, 31, 35, 38, 44, 53 v., 83, 99
 Chincheo, zie Tsjang-Tsjen
 Chitōr II 154
 Chittagong I 70 v.
 Chorassan I 36, 123, 125 n., 129, II 169
 Cintra I 2
 Cochin I XXVIII, LI, 16 v., 19, 31, 42, 44, 53 v., 57 v., 65, 79, 140, II 9, 20 v., 28, 38, 41, 43, 52, 59, 64, 67, 98, 116, III 9, 13 v., 26v, 33v, 53, 55, 58 v., 66 v., 80
 Cochinchina I 90 v., 93 v., II 161
 Cochin Dacyma I 54
 Coïmbra I LV
 Colombo I 60 v., III 33 v.
 Commagene II 125
 Comoren II 119
 Constantinopel I 38
 Coracone, zie Chorassan
 Cordova II 81
 Corij, zie Kaap Comorijn
 Coromandel I L, 48, 50, 60, 63, 64 v., 68, 79, 86, 126, 140 n., II 9, 47, 99 v., 137, 140
 Corvo I XXXI, III 95 v., 103, 116 v., 128 v., 132, 135, 139
 Coulon, zie Quilon
 Cranganoor I 53 v., 55 n., 58, II 100
 Crato, I 2 n.
 Cuama, zie Niger
 Cuama (dorp) I 23
 Cuba III 117
 Cunhale I 57

Cynosura I 90

D

Dabul I 48, 86 n., II 119

Daman I 48 v.

Damascus II 85, III 15

Damiette I LVII, II 152

Darsira I 33

Dartmouth III 141

Daulatabad II 73, 171

Dekkhan I 29 n., 47, 49 v., 123 v., II 23, 56 n., 70, 79, 86, 106, 108, 118, 125, 140, 145, 154 v., 164

Delagoabaai III 74

Delhi I 123 v., II 154

Den Briel I XXIV

Denemarken I XLV

Den Haag XXXIX

Dias I 36

Dieppe III 42

Diu I 41 v., 48, 50, II 9, 20

Djask I 41 n.

Djilolo I 88, 89 n.

Djohor I 83, III 31, 35

Dordrecht II 93

Dortmuyen, zie Dartmouth
 Dover III 142
 Duitsland I 4

E

Egypte I 28, 69, 92, II 29, 145, 147, 151 v., 157, 167
 Elephante II 44
 El Hierro III 92 v.
 Elvas I 5
 Engeland I xxxi, XLV, 2, 32, II 34, III 1, 15, 52, 98, 118, 121, 123 v., 126 v., 131, 134 v., 138 v., 141 v.
 Enkhuizen I xxiv v., xxix, xxxii, xxxvii v., XLII v., XLV v., XLIX, LII, LVII, LXV, LXXV v., 1, III 44, 54, 142, 143 n., Breestraat te - I xxxix, Oosterhaven te - I xxxix
 Escorial I 5
 Etna I LIX, II 156
 Euphraat I 34
 Evora I 2 n.

F

Fattehpur III 6 n.
 Fayal III 96, 103, 114 v., 118 v., 125 v.
 Ferrara I 120
 Ferrol III 132
 Florence I 120, III 8
 Flores I xxxi, III 96, 103, 116 v.
 Florida I LIV, III 122
 Fortunadas, zie Canarische eilanden
 Frankrijk I 2, 7, 32, II 45, III 127, 141
 Fuerte Ventura III 92
 Fuh-sjan I 110 n.

G

Gabares I 86
 Galicië II 45
 Ganges I LXXIV, 41, 68 v., II 62, 67
 Gelderland III 101 n.
 Geru I 35
 Ghats I 126
 Goa (stad en eiland) I xxvii v., XLIV, XLVII v., LIII, LV v., LXV, LXIX, LXXIV, LXXVII, LXXX, 8, 16 v., 19, 29 v., 40 v., 44, 48 v., 53 v., 58, 61, 65, 67, 75, 78 v., 109

v., 120, 123, 125 v., 131 v., 142, 144, 160 v., II 1, 4, 6 v., 10, 13 v., 17 v., 20 v., 26, 28 v., 35 v., 41, 43, 46, 51 v., 58 v., 65 v., 70, 81, 88, 92 v., 98, 101, 111 v., 114, 149, 152, 156, 161, 164, 168, 171, III 1 v., 5 v., 12 v., 20 v., 25 v., 31 v., 49 v., 55, Rechte straat in - I 138, 144
Goa Velha I 133
Golconda (land) I 126 n.
Golconda (stad) I 128
Golf van Aden I 28 n.
Golf van Bengalen I 70, 81
Golf van Jaquete I 43
Golf van Kutsj, zie Golf van Jaquete
Gomera III 92
Goutsterre, zie Start Point
Graciosa III 96, 103, 114 v., 118, 138
Groot Canarie III 92, 95
Groot Comora I 27
Grote Oceaen I 84, III 83
Grote Oost I 84 n.
Gualva III 109, 112
Guate, zie Ghats
Guinea I xxviii, 13, 14, 19, 28, II 86 v., 132, III 86, 91, 104, 112, 122
Gulbarga (land) I 126 n.
Gulbarga (stad) I 126 n.
Gunsalan I 78
Gusaratte I 43 n., II 70, 73, 86, 106, 118, 125, 128, 140, 156

H

Haarlem I xxiii v., III 15

Hainan I 93 n., 94 v., 97, 102 n., II 161
 Halmahera, zie Djilolo
 Hamburg I xxx, III 15, 52
 Hampe, zie Vijayanagara
 Harmozeia, zie Ormoes
 Havana III 122, 128, 139
 Havana, eylandt van de, zie Cuba
 Heysant, zie Ouessant
 Hindu-Kush I 41 n.
 Hindustan II 61 n.
 Hispaniola II 68
 Hoe-nan I 102 n.
 Holland I xxxvii v., XLIV, L, LXXV, LXXX, 42, 54, 89, III 136, 140, 143 n.
 Hona, zie Honan
 Honan I 102
 Hoofden (Dungeness en Kaap Gris Nez) I 2, III 141
 Hoogly I 71 n.
 Hoorn I xxiv, LXvii v.
 Ho-pei I 102 n.
 Hu-kwang I 102

I

Ian de Castro I 27
 Iberisch schiereiland I xxxiv, Lxxii
 IJsel II 152
 India, zie Voor-Indië
 Indië I xxvii, xxx, xxxii, xxxiv, xxxvii v., xl, xliii v., xlvii v., lii, lv, lxiii, lxv, lxviii, lxxvi, lxxxii, 8 v., 13 v., 19 v., 25 v., 28 n., 29 v, 33, 35 v., 39 v., 44 v., 47 v., 55 v., 58 v., 64 n., 65 v., 75 v., 78 v., 86, 88 v., 93, 97, 108 v., 120 v., 128 n., 129, 131, 134, 137 v., 144 v., 148, 150 v., 160 v., II 2, 7, 9 v., 16 v., 20, 25, 27 v., 38 v., 41, 43 v., 51 v., 55 v., 58, 61 v., 72, 74 v., 79 v., 90 v., 97 v., 101 v., 106 n., 108 v., 112, 114, 116 v., 120 v., 127 v., 147, 149 v., 157 v., 162 v., 165 v., III 1, 3, 6 n., 7 v., 10, 13 v., 16 v., 19 v., 24 v., 28, 29 n., 31, 34 v., 40 v., 44 v., 50 v., 61 v., 67, 69, 72, 76 v., 80 v., 84 v., 89, 91, 98 v., 101, 103, 119 v., 126, 128 v., 139 v.
 Indische archipel I XLVII, 81 n.
 Indische Caucasus I 41
 Indonesië I 156 n., II 53 n., 70 n., 121 n.
 Indus I 41 v.
 Insula das vaccas I 47 v., II 170
 Israël I Lxxv, 28
 Isthmus van Kra I 76 n.
 Italië I LVIII, LXVII, 4, 28, III 8, 131, 140
 Iudia, zie Baixas de Iudia

J

Jafnapatam II 45 n.

Japan I XXIX v., XL, XLVII, LIV, 82, 97, 109 v., 113, 115, 118 n., 119 v., II 29, 33, III 7 v., 28, 31 v., 38, 53 v.

Jaquete I 43

Java (maior en minor) I XLVII, 79, 81, 84 v., 132, II 95, 97 n., 112 v., 116, 121 v., 125, 132 v., 136, 158 v., III 83, 99

Jemen I 28 n.

Jeruzalem I LVII, 120, II 42, 85, III 15

Joegor-straat I XXXVIII

Julfar II 161

K

Kaap Agulhas III 79

Kaap Camau I 91 n.

Kaap Comorijn I 48, 50 v., 55, 58 v., 126, II 7, 9, 36, 64, 112, 129, 161 v.

Kaap Corrientes I 17 v., 22 n.

Kaap de Goede Hoop I XXVIII,

XLIII, LIV, LXXVII, 12 v., 15 v., 19 v., 21 n., 22, 24, 84, II 31, III 16, 21, 26, 38, 61
 v., 66 v., 72 v., 87, 91 v., 126
 Kaap Finisterre I 2
 Kaap Guardafui I 27 v., 33
 Kaap Jasque I 41 v.
 Kaap Moesendam I LV n., 34, 36
 Kaap Ramas I LV n., 51
 Kaap Ras el Had I 33 v., 36, II 9
 Kaap Roxo I 13 n.
 Kaap São Vicente I 2, III 125, 127 v.
 Kaap Tabin I XXXVIII
 Kaap Verde I 22, II 118, III 91, 104, 112, 122
 Kampen II 152
 Kanaal III 127, 141
 Kandy II 45 n.
 Karische zee I XXXVIII, XL
 Kasr-el-Kebir I 8 n.
 Khmer, zie Cambodja (land)
 Kiang-si I 102
 Kilwa I 20
 King-su, zie Peking (stad)
 Kiusiu I 118 n., 120 n.
 Kola I XXXVII
 Konkan I 47 v., 123, 125 v., 130, 132, II 156
 Korea I 122
 Kwang-toeng I 95, 98, 102
 Kwei-tsjou I 102

L

La Coruña III 127, 129
 Lahore III 6 n.
 Lansarotte III 92
 La Palma III 92
 Lar I 36
 Laristan I 36 n.
 Leiden I LVII, LXVII
 Lequeo major I 122
 Lequeo pequeno I 122
 Lerida I 89 n.
 Leuven I LXVIII
 Liampoo, zie Ningpo
 Linschoten I XXIII
 Lispor II 164
 Lissabon I XXVII, XXXI, XLIII, XLIX, LXXV, 2, 5 v., 9, 18, 30, 134, II 63, 67, 116, III
 8, 13 n., 16, 27, 37, 56 v., 61, 63, 72, 83, 95, 98, 100 v., 117, 120, 123 v., 128
 v., 135, 140
 Livorno III 140

Londen I 38, III 15
Lussons, zie Philippijnen
Luzon (eiland) I 90, 92
Luzon (stad), zie Manila
Lyorna, zie Livorno

M

Macao (eiland) I 108
Macao (stad) I LVI, 65, 94, 101, 108 v., 113, 122, III 44 n.
Macurva I 23
Madagaskar I XXVIII, LX, LXXX, 16 v., 21 n., II 119, III 14, 16, 66, 92
Madanagor, zie Ahmednagar
Madeira I XXVIII, L, 9, 13, 19, III 105
Madras I 64 n.
Madrid I XXVI, 2, 6 v., 120, II 63, III 8, 126
Makassar II 136 n.
Makian I 88 n., II 119 n.
Malabar I XXX, LXXX, 31, 48, 50 v., 55 v., 64 n., 84, 136, II 37 n., 70, 85 v., 88, 91, 99, 106, 112, 114, 115 n., 116 v., 124 v., 126 n., 127, 152 v., III 9 v., 15 v., 27, 55, 58, 126
Malakka I xxx v., 19, 48, 58, 65, 68, 70, 73, 76 v., 86 v., 90, 108 v., 132, 138, II 29, 55, 62, 67, 73, 77, 81, 85, 88, 93, 95 v., 100 v., 107 v., 112 v., 115 v., 121 v., 132 v., 139 v., 152, 155, 157, 165, 170, III 1, 26, 31, 34, v., 66, 69, 82 v., 88, 98 v., 126, 129 v., 132, 140
Malediven I LXXIV, 58 v., II 88 v., 94, 129, III 66 v.

Maleise schiereiland I 76 n., 78 n.
 Malta I LVII
 Malwa II 154 n.
 Mandor II 154, 157
 Mangalore I 31, 52, III 55
 Mangatte III 61
 Manila I 90, 92 v.
 Manilias, zie Philippijnen
 Mantua III 8
 Martavan I 73, 76 v.
 Maskate I 36, 40, 49
 Masulipatam I 63, 68
 Mattañcheri I 55 n.
 Medan II 165 n.
 Medemblik I XXIV
 Medina I 28 n.
 Me-khong I 92
 Mekka I 28, 44, 56 v., II 155, III 21, 126
 Meliapor, zie S. Thomé (plaats)
 Melinde I 19, 26 v., 33, 48, II 32, 129, III 22, 32
 Mena II 136 n.
 Mewār II 154 n.
 Mexico I 84, 88, 92 v., 97, III 122, 139
 Middelburg I XL
 Middellandse Zee I 28, 36
 Minangkabau I 83
 Mindanao II 95 n.
 Mogadisjoe I 27
 Moluco (één eiland) I 88
 Molukken I 79, 82, 87 v., 89 n., 90, 132, II 43, 55, 119 v., 122 v., III 99
 Mombas I 27
 Monomotapa I 24 v., II 33 n.
 Mont St. Michel II 45
 Motir I 88 n.
 Mozambique I XXVIII, XLVII, LIII, LXIX, LXXIX v., 16 v., 30, 34, 39 v., 48, 79 v., 132,
 II 31 v., 34 v., 56, 58, 66, 85, 103, 129, 134, III 8, 14, 16 v., 20, 26, 31 v., 38,
 51, 71, 74, 76 v., 80, 82, 87
 Myna, zie St. George d'Elmina

N

Nagasaki I 113, III 44 n.
 Nagathana I 126
 Nankhang I 110 n.
 Nanking (provincie) I 95, 102 n.
 Napels I LVII
 Narsinga, zie Vijayaganara
 Natal I 16 v., III 71 v.

Navarra III 127
Negapatam I 59 v., 63, 68
Neurenberg III 110
Nicolu III 23
Nieuw-Spanje, zie Mexico
Niger I 24
Nijl I 24, 28, 69 v., 92, II 29, 152
Ningpo I 95
Noorderkwartier I XXXVIII, XL
Noordkaap I XXXVII v.
Noordzee III 142
Noorwegen I 52
Normandië III 92 n.
Nova-Zembla I XXXVIII, XL

O

Oceanus Aethiopicus III 84 n.
Ogyris, zie Geru
Olam, zie Hoe-nan
Omura I 120
Onor I 31, 51 v., III 55
Oost-Afrika I XLVII, LIV
Oost-Indië I LXVII, LXX, 1, 7 v., 131, II 68, 75, 80, III 8, 98, 128
Oostindische Archipel I LIV, II 158 n.
Oost-Java I 84 n.
Oostland (= Oostzeelanden) I 32
Oostzee III 142 n.
Ophir, zie Sumatra
Oquiam, zie Hu-kwang
Organa I 35 n.
Orissa I 68, II 47 n.
Ormoes, I LXI, 32, 34 v., 44, 46, 48 v., 62, 79, 140, II 9, 29, 72,

85, 88, 91, 93, 117, 135 v., 161, 168, III 1 v., 7, 14 v., 22 v., 25 v., 32 v., 37 v.,
41, 82
Osaka I 118 n.
Ouessant III 141
Oxus II 166 n.

P

Padua I LVI v., LXVII v.
Paep Jans land, zie Aethiopië
Paguia, zie Peking (provincie)
Pahang I 90 v., II 170
Palencia III 70 n.
Palestina II 41
Panjim (Nova Goa) I 29, 136
Paranda I 128
Parcel, zie onder C. Falso
Paropamisus, zie Hindu-Kush
Passo de Benesterijn I 135
Passo de Daugijn I 135
Passo de Norwa I 136
Passo de Pangijn I 136
Passo de S. Iago, zie Passo de Benesterijn
Passo seco I 135
Patane (in Behar?) II 56 n., 61
Patani I 90 v.
Patta I 27, III 22, 32 v.
Pedir I 83
Pedra blanche, zie Pedra branca
Pedra branca I LV n., 90
Pedrotallagalta I 61 n.
Pegu I 48, 68, 73 v., 79, 132, 138, II 30, 43, 46, 56, 58, 73, 113, 126 v., 137,
165, 167 v.
Peking (provincie) I 95, 102, 104. Zie ook Tsjj-li
Peking (stad) I 103 v.
Penedo de Sam Pedro III 90
Perak I 78
Pernambuco III 127 v.
Perzië I 33 v., 46, 95, 123, 129 v., 132, 140, II 14, 53, 99, 112, 117, 126, 133
v., 149 v., 155 v., 168 v., III 1, 6 n., 9, 22, 23 n., 27, 32
Perzische Golf I 34, II 161, III 41
Philippijnen I XLVII, 90, 92 v., 97, 121 n., II 81, 83
Pico III 103, 110, 115 v., 138
Pico de Terraira, zie Pico de Teyde
Pico de Teyde III 92, 115
Pico van Canarien, zie Pico de Teyde
'Plaats van Sabayo' I 131
Plymouth III 83 n.

Point de Galle I 60 n.
Polen I LVI
Pondichery II 55 n.
Ponnani I 57, III 9 v., 58
Ponta Delgada III 113
Porto Grande, zie Chittagong
Porto Pequeno, zie Satgong
Porto Santo I 13
Portugal I XXVI v., XXX, XXXIV v., XLVIII v., LI, LXXX, LXXXII, 1 v., 7 n., 8, 10, 11 n.,
14 v., 17, 19, 25 v., 31, 39, 48 n., 49, 52, 54, 61, 71, 73, 76, 80, 82 v., 85, 88
v., 93, 97, 109 v., 120 v., 131, 133, 139 v., 143 v., 150 v., 153, 156, 160 v., II
5, 14 v., 24, 29 v., 53, 55, 58 v., 64, 66 v., 74, 81, 89 v., 103, 112 v., 116 v.,
120, 123, 125, 128, 133, 138, 148, 150, 153, 159, 161 v., 168, 170, III 3, 5, 8,
13 v., 21, 25 v., 29, 31 v., 50 v., 56 v., 61 v., 66, 69, 72, 80 v., 84 v., 94, 97 v.,
102, 104 v., 110, 116, 122, 126 v., 136, 138
Portugees Indië II 118, 183, III 8, 104, 112, 126, 128 v., 131
Pory, zie Elephante
Po-yang-meer I 110 n.
Praia da Victoria, zie Villa da Praya
Prasio I 20
Principe I XXXVII

Pulau Puket I 78 n.
 Pulau Salang, zie Pulau Puket
 Puna II 73 n.
 Punta di buen Abrigo I LV n.

Q

Queda I 78
 Quicheo, zie Kwei-tsjou
 Quiloa I 27
 Quilon I 55, III 55
 Quindor, zie Chandor
 Quinzay, zie Peking (stad)

R

Ramesvaram I 51 n.
 Rapta, zie Quiloa
 Ribera dos Framengos III 104
 Rio de la Plata I 15
 Roca Velha (bij Malakka) II 165
 Roca Velha (in Dekkhan) II 164 v.
 Rode Zee I LIV, 22, 26, 28, 32 v., 44, 49, 52 v., 56, II 23, 29, 32, 43, 112, 117,
 126, 134, 145, 155, III 21 v., 32, 126
 Rome I LVII, 8, 64 n., 65, 120, 121 n., III 8, 28
 Rotterdam I XL
 Rusland I xxxviii

S

Sakai I 118
 Salamanca I xxvii, LVIII, 4
 Salsette (bij Bombay) II 44
 Salsette (bij Goa) I 133 v., II 24
 Samojedenschiereiland I xxxviii
 Sanguiseo III 10 v., 14
 San Pedro (droogten) II 67
 San-sai, zie Sjan-si
 Santa Croce II 68
 Santa Maria III 103, 113
 Santiago de Compostella II 45
 Sargassozee III 91
 Satgong I 71

Sawah (stad in Perzië) I 131 n.
 Saxi, zie Kiang-si
 S. Barboran III 112
 Schiedam III 136 v.
 Schoonhoven I xxiii
 Schotland I 46
 S. Domingo II 118, III 122, 139
 Sena I 23
 Serampur I 71 n., 86 n.
 Setubal I xxx, xxxii, III 52, 120, 135, 140
 Sevilla I xxv v., LIX, 2 v., II 139, III 119 v., 122, 125
 Seychellen I 59 n.
 Sholapur I 128
 S. Iacob I 20
 Siam (land) I 68, 73, 75 v., 83, 91 v., 97, 132, II 46, 56, 62, 113, 132 v., 139, 152
 Siam (stad) I 90 v.
 Sicilië I LVII, LIX, II 156
 Siena II 152 n.
 Siffardan I 125 v.
 Sīhālam, zie Ceilon
 Simhala-dvīpa, zie Ceilon
 Sinçay, zie Sjen-si
 Sind I 41 v., 49, 138, II 23
 Singapore I XLVII, 70, 73, 76, 78, 90
 S. Ioris I 20
 Sirah I 33 n.
 Sitor II 157
 Sjan-si I 102
 Sjan-tung I 110 n.
 Sjen-si I 102
 S. Jorge III 96, 103, 114 v., 138
 S. Laurenso, zie Madagaskar
 S. Lucar de Barrameda I xxvi, 2, III 119, 124 v.
 Sluis I 66
 S. Miguel I 7, III 103, 109, 113 v., 127, 131, 138
 Sofala I 22 n., 23 v., 40, II 103, 129, III 14, 16, 20, 38
 Sokotra I 27, II 155
 Sorbian II 136 n.
 Spaans Indië II 68, 81, 118,

140, 152, 167, 180, 183, III 94 v., 104, 110, 112, 117, 120, 122, 124, 126, 128 v., 132, 139
 Spanje I XXIV v., XXXI, XXXV, XLV v., XLIX, I v., 30, 38 v., 59, 61, 63, 89, 92, 96, 98, 116, 120, 121 n., 156, II 42 n., 60, 63 v., 69, 73 v., 81 v., 89 v., 94, 118, 132, III 8, 15, 21, 25, 27, 35, 63, 93 v., 97, 110, 118, 121 v., 126 v., 138 v.
 S. Sebastian III 112
 Start Point III 141
 St. Brandaan III 94
 Steenwijk I LVI
 St. George d'Elmina II 132, III 131
 St. Helena I XXX, LIII, LXIX, II 67, III 50, 61, 68 v., 77, 80 v.
 S. Thomé (eiland) I 14, 22, 28, II 118
 S. Thomé (plaats) I 63 v., 86, II 9
 Straat Magalhães I XLIII, III 83, 126
 Straat Malakka III 35
 Straat Nassau I LXIX
 Straat Sunda I 84, III 83
 Straat van Gibraltar III 1
 Suez I XLVII, 28, III 21
 Sumatra I 53, 79, 81 v., II 95, 112, 126, 132 v., 139, 148, III 31, 35, 37, 83
 Sumba II 136 n.
 Sumbawa (behorende tot de Java's) I 79 n., 81, 86 v.
 Sunda I 84 v., 87, II 112, 122, 148, 158. Zie ook Sind
 Sunda Calapa I LV n., 84
 Suratte I 48 n., II 16 n.
 Susuan, zie Sze-tsjwan
 Suvarṇadvīpa (naam voor Sumatra) I 81 n.
 Syrië I 36, II 86 v., 151, III 1, 15, 40
 Sze-tsjwan I 102, 111

T

Taag I xxvi, xxxii, 2, III 103 n.
 Tālikot I 128 n.
 Tangerang I 8, III 14
 Tanjapura II 165
 Taprobane, zie Sumatra
 Tartarije I 94 v., II 134, 136
 Taybijn, zie Peking (stad)
 Tenasserim I 76 v., II 137
 Teneriffe III 92 v.
 Terceira I XXXI, XLIII, XLIX v., LIII, LVIII, LXV, LXXII, LXXVII v., LXXXII, 7 n., 83, II 67, III 35, 93, 95 v., 102 v., 109 v., 111 n., 112 v., 131 v., 134 v., 140
 Ternate I 88, II 119 n.
 Terra Alta (t.o. Hainan) I 93
 Texel I xxvi, xxxviii v., L, 1 v., III 142, 143 n.
 Thomar I 5 n.
 Tidore I 88, II 119 n.

Tigris I 34
Timor I 87, II 136
Tolanchia I 102
Tordesillas I 89 n.
Travancore I 64 n.
Tripoli I LVII, 36, 38, III 15
Tsjampa I 91 v., 94, II 16 n.
Tsjang-Tsjen I 95, II 148 v.
Tsje-Kiang I 102
Tsji-li I 102 n.
Turkije I 35 v., II 14, 53, 135, 147, 155, 157

U

Udjung Salang I 78 n.
Uzbek, Uzbekistan II 134, 136

V

Vadakara, zie Ponnani
Valparaiso I XLIII
Venetië I 36, 38, 120, II 14, 136, 159, 162, III 2, 8, 15, 37, 40, 126

Vijayanagara (land en stad) I 63 v., 68, 128, II 46 v., 99 v., 153, 164, 167
 Villa da Praya III 105, 107, 117
 Villa Dorta III 115
 Villa Franca III 131 v.
 Villa Nova III 112
 Villaverde III 93 n.
 Vlaamse eilanden, zie Azoren
 Vlaanderen III 3
 Vlie III 122 n.
 Vlieland III 142
 Vlissingen I xxxi
 Voor-Indië I xxvii v., XLVII, XLIX, LXXI, LXXVIII v., 46 n., 63 n., 82 n., II 52 n.

W

Waygatsch I xxxviii
 Wenen I lvi
 West-Afrika I xxxiii, liv
 West-Friesland I xlv
 Wight III 141
 Witoë I 27 n.

X

Xāsay, zie Sjan-si
 Xuntien, zie Peking (stad)

Y

Yün-nan I 102

Z

Zambesi I 22 n.
 Zanzibar I 59 n., III 33
 Zeeland I xxxvii
 Zuid-Amerika I liv
 Zuidzee, zie Grote Oceaan
 Zwolle I lvii

Zaakregister

(De namen van schepen zijn cursief gedrukt)

A

Aardolie I 82 v.
 Abada, zie Rhinoceros
 Abessiniërs II 29 v., 35
 Adrac, zie Gember
 Agallochum xylo, zie Pala dagula
 Agaten I 43, II 168 v.
 Alakecca II 168
 Alambar, zie Barnsteen
 Alcatiffa I 36, 46, 123
 Alcatras III 79
 Algallia, zie Civet
 Aliaa, zie Gember
 Aljofar, zie Paarden
 Alma, zie Jambo
 Almadia I 29, II 27
 Almas, zie Diamanten
 Almiscar, zie Muskus
 Aloë I 27, II 155
 Alparcas II 23, 42
 Amandelen (als geld) II 16
 Amba, Ambo II 72
 Amber I LX, 18, 96 v., II 108, 129, 146
 Ambergris I 25, II 108, 130
 Ambilij, zie Tamarinde
 Amethysten I 47, II 168
 Amfioen, zie Opium
 Amuale, zie Emblicos
 Anacardi I LVIII, II 76
 Anacardium occidentale, zie Cajou
 Ananas I LIX, LXII, LXXXI, II 68 v.
 Angelina II 98 v.
 Anguriën, zie Pateca's
 Anil, zie Indigo
 Antennalen III 73
 Anumaraṇa II 19 n.
 Arabieren II 29 v., 35
 Arak II 92 n., 93
 Arare, zie Citrinos
 Arata, II 156
 Arbore triste I LXIII, II 101 v.
 Area, zie Aloë
 Areka I 157, II 103 v., 146
 Aretcan II 153 v.
 Armozijn I 49

Arratel I 12 n.
Arreliquias III 14, 27, 29
Arroba I 12, 51 n., II 15
Arvore de raiz I LXII, II 97 v.
As Chagas III 14
Assij, zie Lak
Assis II 147
Atjar II 74, 114, 117, 121
Averrhoa Carambola, zie Carambola
Azeure, zie Aloë

B

Bafta's I 46
Bailadeira II 28
Baju (d.i. baadje) I 152
Balador, zie Cajou
Balimba, zie Carambola
Ballax, zie Robijnen
Balsem, zie Aardolie
Bamboe II 97, 99 v.
Ban, zie Koffie
Bananen I LXXV, LXXXI, 20, 52, II 83 v.
Bandicoot, zie Ratten
Bangué I 47, II 146 v.

Banianen I 44 v., 50, II 1, 17, 20, 21 n., 22 n., 23 v., 28, 46 v.
 Banquay's I 46
 Barata's II 54
 Barca II 71
 Barnsteen I 47, II 168
 Basaruco I 135, II 13 v., 91, 170
 Baston I 86, II 120
 Batan II 95
 Batatas II 87
 Batte II 16
 Beatilha's I 71
 Bellericos II 153 v.
 Benjoin, zie Benzoë
 Benzoë I 77, 85 v., II 130, 132v.
 Bernavi, zie Bangué
 Bers II 148
 Berylo II 165
 Beschuit, door Chinezen op de Philippijnen ingevoerd I 93
 Betel I 156 v., II 96, 103 v.
 Beyramen I 86
 Bezoar-steen I 91, 112, II 160, 169 v.
 Bhar I 85, 111 v., II 15 v., III 57
 Bibo, zie Cajou
 Bichos de Palmeira II 55
Blijde Boodschap I XLIII
 Blik, veel in China I 97
 Bloemen, zie Foelie
Boa Viagem III 13, 26 v.
 Bogger, III 50
 Bola, zie Myrrhe
 Bon, zie Koffie
Bon Jesus de Caranha III 13 v., 27 v.
 Boniama II 68
 Bonnet III 74
 Bonze I 120
 Bosa II 147
 Botongo I 24
 Brahmanen II 1, 4, 6, 17 v., 22 v., 28, 36 n., 37 n., 40, 48 v.
 Brazielhout I 91
 Brindoin II 80
 Brokaat I 97
 Buaa II 95
 Buffels, in de Philippijnen I 93, zeer veel in Voor-Indië II 51, melk van buffels II 52
 Buna palla, zie Foelie
 Burladora, zie Datura
 Buskruit, door Chinezen in de Philippijnen ingevoerd I 93
 Busschieter I 11 v.

C

Cabras de mato II 63
Cachunde I 157 v.
Cadegi Indi, zie Tamalapatra
Cadolijns II 85
Caffila I 36 v., III 1
Caixa I 85 v.
Cajon, zie Cajou
Cajou I LIX, II 75 v., 155
Calaem, zie Tin
Calafur, zie Kruidnagelen
Calamba I 91, 94, II 108, 139 v.
Calamus Aromaticus II 156 v.
Callao II 92
Calvegian, zie Galanga
Camarix, zie Carambola
Camea, zie Kaneel
Camelot I 36
Canara's I 50 v., 126, II 1, 23 v., 28
Canarijns I 132 v., II 25 v., 89
Candil I 71, II 16
Canella de matto, zie Kaneel
Cannekijns I 46, 86
Carabeli, zie Carambola
Carambola II 79 v.
Caranja, zie *Bon Jesus de Caranha*
Cardamon II 108, 124 v.
'Cassab ende aldirira', zie Calamus aromaticus
Cassa's I 71, 86
Cassia fistula II 151 v.
Cassidonië II 181
Castiços I 137

Catavento I 39
 Cate (aloë), zie Aloë
 Cate (gewicht) I 85, 111 v.
 Cate (ingrediënt bij het sirihpruimen) II 104 v.
 Cayro I 58, II 90, 94, III 76
 Caysman, zie Kaneel
 Chaa, zie Thee
 Chairxambar, zie Cassia fistula
 Chamaroch, zie Carambola
 Chambasal II 16, 72
 Chamke, zie Kruidnagelen
 Chanca, zie Paarlemoer
 Chandanacon, zie Sandelhout
 Chaona, zie Koffie
 Chattijns I 150
 Chautar I 46
 Checanijn II 104
 Cheripo II 162
 Cheyla's I 68
 Chincapolijns II 85
 Chrysolithen I 47, II 168
 Cidrus bergamia, zie Cydren
 Citrinos II 152 v.
 Citroenen I 20, II 81
 Civet en civetkatten I LXIII, 72, 93, 96, 129 v.
 Cobrança III 28
 Coccolucio, zie Tabardillo
 Cochin I 102
 Coco de mer I 59 n.
 Codornys III 107
 Colerica passio, zie Mordexijn (ziekte)
 Colles I 124
 Colmi II 115
 Comer, zie Aloë
 Comingion, zie Benzoë
 Comsas I 71
 Conder, zie Wierook
 Constabel I 12, III 65
 Copra II 92, 94
 Corumbijns II 25 v.
 Costus II 157
 Cotonia's I 46
 Crusado I 85
 Cubachini, zie Cubebe
 Cubebe II 157 v.
 Cumuc, zie Cubebe
 Cunixu I 118 v.
 Curdo, zie Kaneel
 Cydren (d.i. Cidrus Bergamia) II 81

D

Dadels I 37, 93, II 149
Daladā II 45 n.
Daracht II 86
Darchyna, zie Kaneel
Daringoo, zie Calamus aromaticus
Datura I 155, II 109 v., III 48
Dayas II 159
Decanijns II 1, 17, 23 v., 26, 28
Derelside, zie Tamarinde
Diamanten I 85, 91, II 160, 164 v., 171 v.
Dinar I 142 n.
Djauz masal, zie Datura
Dominikanen II 33 n.
Dors, zie Cardamon
Druiven, niet veel in Voor-Indië II 81
Duiven, als postduiven in Turkije I 38 v.
Durindois II 80
Duryoen II 95 v.
Dutroa, zie Datura

E

Eenden, veel in China I 96
Eenhoorn II 62
Elattari, zie Cardamon
Elevi, zie Kokospalmen en kokosnoten
Elft, in Voor-Indië II 63
Emblicos II 152, 154
Encal, zie Cardamon
Esmeralden, zie Smaragden
Espartogras II 90
Espinellen I 47, 73, II 166, 181 v.
Etremilly, zie Cardamon

F

Fanax, zie Jaaca
 Fardo I 119, II 16
 Faufal, zie Areka
 Fava de Malacca, zie Cajou
 Feysoins III 80
 Fidalgo I 141
 Figos d'orta II 84
 Filfil, zie Peper
 Flavas, zie Citrinos
 Fluweel, door de Portugezen in China ingevoerd I 112
 Foelie I 84 v., 87, 91, II 122 v., 146, 155
 Fula II 92
 Fulle II 82
 Fust (vaartuig) I 57, 152, II 57
 Fuste, zie Baston

G

Galanga II 159 v.
 Gali, zie Indigo
 Galia moscata? I 158
 Gamello II 27
 Ganzen, veel in China I 96
 Garnalen, uitstekende in Voor-Indië II 63
 Garro, zie Calamba
 Geiten, in de Philippijnen I 93, op het eiland Goa, I 136
 Gember II 117 v.
 Gengibil, zie Gember
 Girasal II 16, 72
 Glas, in China gewild I 113
 Godorijns colcha's I 46
 Gorgoletta I 153
 Goud, in Sofala I 20, op Ceilon I 62, op Sumatra I 82 v., in China I 96, op 't eiland Goa I 137
 Granaten, zie Robijnen
 Guanches III 95
 Guart, zie Arbore triste
 Gul, zie Arbore triste
 Gusaratten II 1, 17, 20 v., 23 v, 28
 Gutij, zie Bellericos
 Gwaycan II 140
 Gyroffel-nagelen, zie Kruidnagelen

H

Haaien, veel bij Voor-Indië II 64, gevaarlijk voor de paarlvissers bij Kaap Comorijn II 161
Hagedissen, in Voor-Indië II 54
Hagerarmini II 171
Hand (zeker gewicht), zie Mǎo
Hanumān II 46 n.
Haud, zie Calamba
Heger, zie Calamus aromaticus
Helachij, zie Cardamon
Herba baboza II 155
Herba sentida II 109 v.
Hil, zie Cardamon
Hoenders, in Mozambique I 21, veel in China I 96, weinig in 't eiland Goa I 136
Homems honrados I 141
Honing, veel op Madagaskar I 18, verkocht in Cananoor I 52, veel in de Philippijnen I 93, veel in China I 98
Hoop I XL
Hyacinthen (edelstenen), zie Robijnen

I

Iacatay I 118
Iacinten, zie Robijnen
Iacut, zie Robijnen
Iaiama, zie Ananas
Igelskolbe, zie Datura
IJzer, op Ceilon I 62, op de Philippijnen ingevoerd uit China I 93, veel in China I 97
Imgi, zie Gember
Indiaanse noten, zie Kokospalmen en kokosnoten
Indigo I 47, 112, II 128
Indische vijgeboom, zie Arvore de raiz

Indius, zie Resonualle
 Iniamos, zie Jams
 Itam, zie Diamanten
 Ivoor I 62, 113
 Iunssa III 106

J

Jaaca II 70 v., 81, 95
 Jaggarnāthwagen II 47 n.
 Jagra II 93
 Jaina's II 21 n.
 Jambo II 77 v.
 Jambolijn II 80 v.
 Jamboloen, zie Jambolijn
 Jams II 87
 Jangomas II 79
 Japatry, zie Muskaatnoten
 Jaspis II 168
 Jāti II 7 n.
 Jayfal, zie Foelie
 Jezuiëten I 120 v., 162, II 11, 32, 33 n.
 Joden II 41 v.
 Jorijms I 42, 46

K

Kaffers I LXXIX, II 31 v., 56
 Kalanda, kalandaka, zie Bichos de Palmeira
 Kameleons I LXXIV, II 54 v.
 Kamfer I 47, 85, 90 v., II 107 v., 146, 148 v.
 Kaneel I 54, II 115 v.
 Karolusgulden I 10, 85, 99, 140
 Kastanjes, door Chinezen in de Philippijnen ingevoerd I 93
 Katoen I 42, 46, 49, 68, 71, 93, 97
 Kerrie II 63, 91, 150
 Koeien, in de Philippijnen I 93, in Japan I 113
 Koffie I 117
 Kokospalmen en kokosnoten I 20, 58 v., 62, 78 (onjuist gebruikt), 84, 132, 140, II 88 v.
 Komkommers, veel in Voor-Indië II 82
 Kool, veel in Voor-Indië II 82
 Koper I 82, 93, 97, 137
 Koren, veel in Cambaya I 45, veel in de Philippijnen I 93, veel in China I 96
 Krabben, grote in Voor-Indië II 63 v., gevaarlijke bij Goa II 67

Kreeften, grote in Voor-Indië II 63 v.
Kristal I 113
Krokodillen I 69, II 67
Kruidnagelen I 31, 84 v., 89, II 109, 119 v., 146
Kshatriya's II 17 n.
Kumbha II 57 n.
Kwikzilver I 93, 97

L

Lada, zie Peper
Lak I 73, II 126 v.
Lamparden I 42, 111
Lampaton, zie Wortel China
Lancua I 112
Lanha, zie Kokospalmen en kokosnoten
Lanquas, zie Galanga
Larijn I 36, 71, 140, II 14
Lascarijn II 28
Laurens foetens III 93 n.
Lausal Indi, zie Kokospalmen en kokosnoten
Lavandou, zie Galanga
Lechyas, zie Li-tji
Leeuwen, in China I 96
Leylon, I 138, 144
Lignum aloes, zie Calamba
Limoenen I 18, 20, II 81
Li-tji I 98
Loitia I 100, 104
Lood, veel in China I 97
Lovan, zie Wierook
Lovanjavy, zie Benzoë
Lulu, zie Paarlen
Lyciun II 108

M

Macis, zie Foelie

Madama, zie Mordexijn (vis)
 Malabaren II 36 v., 40 n.
 Malabatrium, zie Tamalapatra
 Malvadisen, zie Maravedi
 Mandarijn I 100, 104 v., 107
 Manga I LXII, 153, II 72, 74 v.
 Mangas bravas II 73
 Mangas de velludo III 74, 78
 Mangas retheadas II 74
 Mangelijn II 164 v.
 Mangistan II 80
 Mangiar blanco II 95
 Manica, zie Robijnen
 Manillas I 152, II 18, 58
 Manna I 36, II 134 v.
 Mana codiata's, zie Paradijsvogels
 Mão I 111 v., II 15 v., 93
 Marana, zie Datura
 Maravedi II 71
 Margarita's, zie Paarden
 Maro, zie Kokospalmen en kokosnoten
 Martavaan I 76, II 30
 Mas I 112
 Maslac II 146
 Maynatto II 25
 Mecerij II 145
 Meconium II 146
 Medida II 15
 Meel, door Chinezen in de Philippijnen ingevoerd I 93
 Meerkatten II 55
 Melk, weinig op het eiland Goa I 136
 Meloenen, veel in Voor-Indië II 81 v.
Mercurius I xxxviii
 Meriche, zie Peper
 Mestiezen I 22, 137 v., 145
 Metael, zie Koper
 Mieren, veel en schadelijk in Voor-Indië II 53 v.
 Milreis I 10
 Mitchal II 148
 Mocadão II 30
 Moço I 141
 Molanga, zie Peper
 Mordexijn (vis) II 63
 Mordexijn (ziekte) II 10, 71, 100
 Moren II 41 v.
 Moris, zie Bananen
 Moroys, zie Peper
 Mosseliaet, zie Muskus
 Mossels, veel in Voor-Indië II 64
 Moti, zie Paarden
 Motten, in Voor-Indië II 54

Mulligatawny I 153 n.
Mongoose, zie Quil
Musa, zie Bananen
Muskaatnoten I 62, 84 v., 89, 91, II 122 v., 146, 155
Muskus I 96, 111, II 53, 108, 129 v., 146
Muskusratten II 53
Mutu, zie Paarden
Myrabolanen II 152 v., 156
Myrrhe I 36, II 133 v.

N

Nāgadanta II 54 n.
Nairs I L, 55, II 36 v.
Nakula, zie Quil
Nambūri's II 37 n.
Nandi II 49 n.
Nangka, zie Jaaca
Narel, zie Kokospalmen en kokosnoten
Nayffes, zie Diamanten
Nayque I 131
Nihor, zie Kokospalmen en kokosnoten
Nilcandi II 167
Nipa I 78, II 92
Nossa Senhora da Sencao III 28
Nossa Senora da Concepção III 51, 62, 82
Noten, door Chinezen ingevoerd in de Philippijnen I 93
Noyra's II 55

O

O ax III 112

Oesters, zeer veel in Voor-Indië II 64
 Ola II 89, 94
 Olhos de gato, zie Agaten
 Olifanten I 17, 23, 62, 73 v., 96, II 56 v., 98
 Olijfolie I 49, 112
Onze Lieve Vrouw van Nazareth III 33
 Oorwormen, zie Silver-fish
 Opium II 145 v.
 Oranjeappelen I 18, 20, 61, 98, II 81
 Oryx I 17
 O sangue III 112
 Ossen, in de Philippijnen I 93, in Japan I 113
 Overloop III 17

P

Paarden, zeer goede in Arabië I 33, in China I 96
 Paarlemoer II 163 v.
 Paarden I 34, 36, 62, 94, 97, II 160 v., 171, 183
 Pache, zie Smaragden
 Pacona, zie Bananen
 Pagode (munt) I 140, II 14, III 57
 Pagode (tempel, ook afgodsbeeld) I LXXXI, 55, 65, II 1, 4, 17, 20, 25, 43 v.
 Paos III 59
 Pala I 85 n.
 Pala dagula I 91, 94, II 139 v.
 Palan, zie Bananen
 Palla, zie Muskaatnoten
 Pallenges III 29
 Palmbomen I 133
 Palmwijn I 137
 Palo de cobra, zie Slangenhout
 Pam, zie Betel
 Pampano II 63
 Panar, zie Jaaca
 Panasu, zie Jaaca
 Panax, zie Jaaca
 Pangaio I 24
 Pangolin II 65 n.
 Papa II 71
 Papaya II 81
 Papegaaien, zeer veel in Voor-Indië II 55
 Papo, zie Muskus
 Paquouer II 86
 Paradijsappelen, zie Bananen
 Paradijshout, zie Calamba
 Paradijsvogels I LXIII, 89
 Pardao I 41, 54, 59, 140, 142 v., II 13 v., 62, 90, 93, 141, 175 n., III 6, 57

Pardauwen de reales, zie Reaal van achten
Parisatico, zie Arbore triste
Passaros do sol, zie Paradijsvogels
Pastel III 106, 112 v.
Patacho III 132
Patamar II 26, III 6
Patan, zie Bananen
Pateca's II 82
Pazan II 169
Pedra Armenia, zie Hagerarmini
Pedra de cevar II 169
Pedra do porco II 170
Peixe serra II 63
Pepelini, zie Peper
Peper I 31, 78, 83, 140, II 108, 112 v., 122
Percinta I 46
Pican, zie Bananen
Pikul I 85 n., 110 v.
Pinang, zie Betel
Pinas, zie Ananas
Pisang, zie Bananen
Platanus, zie Bananen
Pokhout, zie Wortel China
Polias II 37 v., 40
Porselein I 93, 97 v.
Provenhuis (te Enkhuizen) I XLII
Pucho, zie Costus
Pul, zie Arbore triste
Pulij, zie Tamarinde
Putger I LXXXII, 11 v., III 62, 65

Q

Quebulus, zie Aretcan
 Quelli, zie Bananen
 Queura II 69
 Quil II 138
 Quintaal I 31, 51, 84, II 15, III 57
 Quirpele, zie Quil
 Quirsa, zie Kaneel

R

Radijzen, veel in Voor-Indië II 82
 Rājputen I 124
 Rat palmier, zie Bichos de Palmeira
 Ratten, veel in Voor-Indië II 52 v.
 Rau I 128 n., 131
 Reaal in zilver I 10, 99
 Reaal van achten I 9, 110, 112, 139, II 14, 71
 Rechata's I 68
 Reinol I 154
 Reis I 10, 142 n., II 13 v., III 57
 Remora II 66 n.
 Resonualle II 153 v.
Revenge III 132, 136, 138
 Reysbutos, zie Rājputen
 Reys Magos (klooster in Bardes) III 37 v.
 Rhabarber II 134 v., uit China naar Voor-Indië gevoerd II 136
 Rhinoceros I LXXIII, 72, II 61 v.
 Rijst I 18, 45, 49, 52, 71, 84, 96, 113
 Robassen, zie Robijnen
 Robijnen I 47, 62, 73, II 160, 165 v., 171 v., 175 v.
 Rosamallia I 112
 Rosquillo I 148
 Rotan I 73
 Rozemarijn, in Voor-Indië II 82
 Rozen, in Voor-Indië II 82
 Rūmī's I 125
 Ruynen, zie Rūmī's

S

Sabayo I 131
 Sacar mambu I LXII, II 99
 Saccolaa quebir en saccola seguer, zie Cardomon
 Saffieren I 62, 73, II 160, 165 v.

Salade, weinig in Voor-Indië II 82
Salempuri I 71, 86
Samarrut, zie Smaragden
Samorijn I 53
San Christoval III 51, 62, 82
Sandelhout I 18, 47, 87, 156, II 136 v.
Sanguinho III 110
Sanguis draconis I 36, 112
San Paulo III 133
San Pedro II 67
Santa Cruz I xxx v., III 53 v., 62, 99
Sant Alberto III 15, 33
Santa Maria III 14, 33, 51, 61, 82, 88 v.
Sant Antonio III 33, 51, 62, 82
San Thomé III 21, 27, 51, 62, 66 v., 72, 77, 82
Santhon I 140
Sappanhout I 91
Sarampura's, zie Salempuri
Sarasse 's I 68, 86
Sarpahan, zie Quil
Sarrijn I 72
Satak I 85
Sateposa 's I 86
Satī II 19 n.
Satijn I 49, 97
Satopasen I 71, 86
Schapen, van vijf kwartieren in Mozambique I 21, veel in China I 101, 113, in
Voor-Indië II 51
Scharlaken, door de Portugezen in China ingevoerd I 112

Schildpadden II 163
 Schriftoeren I 42, 49, 93, II 127, 136, III 110
 Sebar, zie Aloë
 Semecarpus Anacardium, zie Anacardi
 Senorijns II 85
 Sephardim II 42 n.
 Sercandaa, zie Sandelhout
S. Francisco I 9, 14 v., 19, 29 v., III 15, 33
 Silver-fish II 45 n.
 Singady, zie Arbore triste
 Sirih, zie Betel
S. Jago I LXXX, 9, 18 v., 29 v., III 16, 66
 Slangen, betovering van slangen in Goa II 3, veel in Voor-Indië II 54
 Slangenhout I LIX, II 138 v.
S. Laurens I 9, 19, 31, III 8, 15 v., 32
 Smaragden II 166 v., 171 v., 175 v., 180, 183
 S. Michiel (kerk in Salsette bij Bombay) II 44
 Somali's II 31 n.
S. Philippus I 9, 14, 19, 31, III 8, 27, 32
 Spica, zie Spiconardus
 Spiconardus II 154, 157
 Spiegels, door Portugezen in China ingevoerd I 113
 Spinellen I 62
S. Salvator I 9, III 16, 27, 33, 82
 Staal, door de Chinezen in de Philippijnen gebracht I 93, veel in China I 97
 Staffen I 42, II 163
 St. Elmusvuur I LXXVII, III 70
 S. Thomas (munt) I 14
 S. Thomas-Christenen I 64 n., 65, 75, II 43
 Strinceros I 12
 Sucte, zie Gember
 Suiker, suikerriet op Madagascar I 18, candijsuiker op Diu I 42, veel in China I 98, suikerriet in Voor-Indië II 99
 Suparij, zie Betel
 Sura I LXI, II 92 v.
Swane I XXXVIII

T

Tabardillo I LVIII, 4
 Tabaxijr, zie Sacar mambu
 Taey I 111 v.
 Tamalapatra II 158 v.
 Tamara 's, zie Dadels
 Tamarinde II 149 v.
 Tambul, zie Betel
 Tanga II 13 v., III 57
 Tape 's I 86

Tatjingo II 63
Tenga en tenga maran, zie Kokospalmen en kokosnoten
Testoen I 112, 142, II 13, 141, 175, III 57
Thee I 117
Tijgers, in China I 96, in Voor-Indië II 54
Tin I 78, 97
Tinaja I 39
Tiriamjabijn, zie Manna
Tockes, zie Robijnen
Tomo I 119
Tong (vis), in Voor-Indië II 63
Toni 's II 98, III 29, 61
Topazen I 62, II 160, 165
Treck, zie Lak
Trican, zie Kokospalmen en kokosnoten
Tridacne Gigas II 67 n.
Trumgibijn, zie Manna
Tubaron, zie Haaien
Tuffāh Hindī, zie Jambo
Tula I 85 n.
Tuphat, zie Jambo
Turia 's I 86
Turkooizen II 168

U

Udo, zie Benzoë

Unmata caya, zie Datura
 Upavita II 17 n.
 Uurwerken, door de Portugezen ingevoerd in China I 113

V

Vaiçya 's II 17 n., 22 n.
 Varkens, in de Philippijnen I 93, moeten worden ingevoerd op 't eiland Goa I 136
 Vasabu, zie Calamus aromaticus
 Vaycan, zie Calamus aromaticus
 Vaz, zie Calamus aromaticus
 Vd, zie Calamba
 Veador de fazenda III 60
 Venesares I 124
 Venetianer (dukaat) I 140, II 14, III 6
 Verdette I 112
 Vergulde Valck (herberg te Enkhuizen) I xxiv
 Vijgen, Indische-, zie Bananen
 Vintijn (munt) I 10 n., II 13
 Vintijn (zeedier) I 29
 Virason II 9
 Vis op het eiland Diu I 44, veel in de Philippijnen I 93, veel in Japan I 113, in Voor-Indië II 63 v., een vis, die een schip terug trok II 65 v.
 Visschelpen II 67
 Vlas, op Ceilon I 62, goedkoop in China I 97
 Vlpot, zie Costus
 Volantes, zie Lamparden
 Vraca, zie Arak

W

Wandluizen, zeer veel in Voor-Indië II 54
 Wapen van Haarlem (herberg te Enkhuizen) I xxiv
 Was, veel in China I 98
 Water de mogli II 103
 Wierook I 33, 36, 85, II 133 v.
Witte Duif III 136
 Wol, in China I 101, 113
 Wormen, plaag in Ormoes I LXI, 39 v., schadelijk in Voor-Indië II 54
 Wortelboom, zie Arvore de raiz
 Wortel China II 140 v., 144

X

Xaraffos II 6, 15
Xeraffijn, zie Pardao
Xercast en xerkest, zie Manna

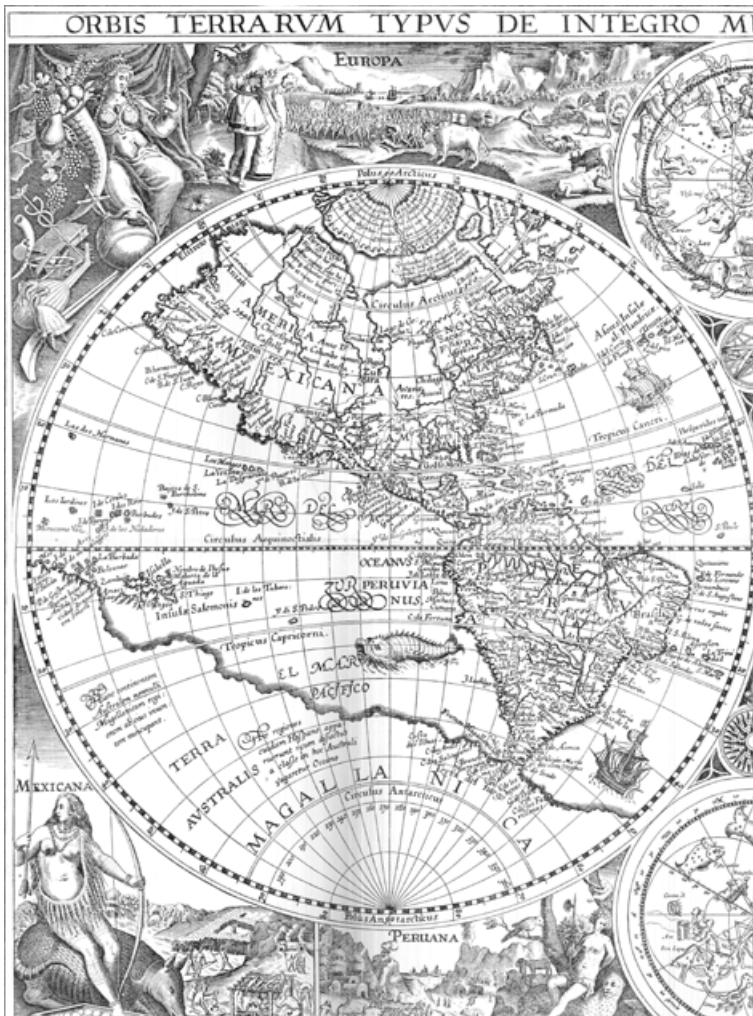
Y

Yogi 's II 2
Yraa, zie Diamanten

Z

Zijde I 42, 82, 93 v., 97, 110, 114, Rauwe zijde I 110, Retres I 110 v., Zijde
Fuscan I 110 v., Zijde Lankam I 110 v., Zijde Lankijn I 110
Zilver, op Madagaskar I 18, op Ceilon I 62, op Sumatra I 82, veel in China I 96,
Portugezen halen het uit Japan I 110, 114
Zout, in China I 98
Zwavel, op Ceilon I 62, op de Philippijnen I 93, veel in China I 97
Zwavelberg I 82

[Kaarten]

Kaart behorende bij Linschotenvereeniging Deel LX
/

Kaart behorende bij Linschotenvereening Deel LX II

Kaart behorende bij Linschotenvereeniging Deel LX
III

Kaart behorende bij Linschotenvereeniging Deel LX
IV

Kaart behorende bij Linschotenvereeniging Deel LX
V

Jan Huyghen van Linschoten, *Itinerario, voyage ofte schipvaert naer Oost ofte Portugaels Indien 1579-1592. Derde stuk*